

EUROPEAN CONFERENCE

Conference Proceedings

**The XIII International Science
Conference «PERSPECTIVE OF SCIENCE
AND PRACTICE»**

December 13 – 15, 2021

Amsterdam, Netherlands

PERSPECTIVE OF SCIENCE AND PRACTICE

Abstracts of XIII International Scientific and Practical Conference

Amsterdam, Netherlands

(December 13 – 15, 2021)

UDC 01.1

ISBN – 978-9-40363-349-7

The XIII International Science Conference «Perspective of science and practice»,
December 13 – 15, Amsterdam, Netherlands. 322 p.

Text Copyright © 2021 by the European Conference (<https://eu-conf.com/>).

Illustrations © 2021 by the European Conference.

Cover design: European Conference (<https://eu-conf.com/>).

© Cover art: European Conference (<https://eu-conf.com/>).

© All rights reserved.

No part of this publication may be reproduced, distributed, or transmitted, in any form or by any means, or stored in a data base or retrieval system, without the prior written permission of the publisher. The content and reliability of the articles are the responsibility of the authors. When using and borrowing materials reference to the publication is required. Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighboring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

The recommended citation for this publication is: Honcharova O. Innovative cases in the aquaculture of the production of quality fish products // Perspective of science and practice. Abstracts of XIII International Scientific and Practical Conference. Amsterdam, Netherlands 2021. Pp. 12-15.

URL: <https://eu-conf.com>

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES		
1.	Honcharova O. INNOVATIVE CASES IN THE AQUACULTURE OF THE PRODUCTION OF QUALITY FISH PRODUCTS	12
2.	Тарасенко І.Ю., Ворошилова Н.В. ОБҐРУНТУВАННЯ САНИТАРНО-ЗАХИСНОЇ ЗОНИ ДЛЯ ПРОММАЙДАНЧИКА МОЛОЧНО-ТОВАРНОЇ ФЕРМИ ТОВ «МОЛОКО ВІТЧИЗНИ» СУМСЬКОГО РАЙОНУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ	16
ARCHITECTURE, CONSTRUCTION		
3.	Гойда А.Є., Каранда А.О., Войко Н.Ю. МЕТОДИ ПРОЕКТУВАННЯ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНИХ ПАРКІВ НА ПРИКЛАДІ ПАРКУ ЖИТТЯ	19
ART HISTORY		
4.	Польська І.І. МУЗИЧНА РЕГІОНІКА ЯК НАПРЯМ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИКОЛОГІЇ	24
BIOLOGICAL SCIENCES		
5.	Ільчук Ю.Ю. ПОТРЕБИ ЯК БІОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПОВЕДІНКИ ЛЮДИНИ	27
6.	Дрозд І.П., Павловський В.В. ДО ЗАСТОСУВАННЯ ПОНЯТТЯ АНАЛОГУ ЕФЕКТИВНОЇ ДОЗИ В ДОЗИМЕТРИЧНОМУ СУПРОВODІ ЛАБОРАТОРНИХ ЕКСПЕРИМЕНТІВ	30
7.	Зайцева І.А., Бурчак І.Г., Курсіш Т.Ю. ЧЛЕНИСТОНОГІ ШКІДНИКИ ЯСЕНЯ В УРБООЦЕНОЗАХ МІСТА ДНІПРО	35
CULTUROLOGY		
8.	Герешко О.В., Федака П.П., Ухач І.О. СУЧАСНА ВИЩА ШКОЛА В КОНТЕКСТІ ПАНДЕМІЧНИХ І ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ	39

ECONOMIC SCIENCES		
9.	Novak U., Havelci M. TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF AUDIT ACTIVITY IN UKRAINE	42
10.	Shakharova A.Y., Zhagalbayeva M.T. MODERN PROBLEMS OF PERFORMANCE AUDIT IN KAZAKHSTAN AND WAYS OF THEIR SOLUTION	45
11.	Іванов Ю.Б., Полякова О.Ю. СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ АНТИКРИЗОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ	52
12.	Головацька С.І. СТРАТЕГІЧНЕ СПРЯМУВАННЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВА	54
13.	Гошовська В.В., Крутько А.О. СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З КОНТРАГЕНТАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ	57
14.	Дуда Н. ФОРМУВАННЯ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ	60
15.	Купешова Б.К., Бауыржанқызы Н., Бақытжанқызы А., Серикказы Е. СТРАТЕГИЯЛЫҚ ӨЗАРА ӘРЕКЕТТЕСУІН ЖӘНЕ ОЙЫН ТЕОРИЯСЫН ЭКОНОМИКАЛЫҚ ТАЛДАУ	62
16.	Купешова Б.К., Уміт М., Сеитов А., Сәрсенов С. ҒЫЛЫМ МЕН ПРАКТИКАНЫҢ ПЕРСПЕКТИВАСЫ	67
17.	Купешова Б.К., Рақымжан Ж.Р., Төлепберген Н.Ғ., Жұмабек А.Ғ. КРИПТОВАЛЮТАЛАРДЫ ЕНГІЗУ РӨЛІ МЕН БОЛАШАҒЫ ҚАЗІРГІ ӘЛЕМДІК ҚАРЖЫ ЖҮЙЕСІНЕ ӘСЕРІ	73
18.	Москвіна А.О., Мухортова А.О. СУЧАСНІ ФАКТОРИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	78

19.	Орлов О.Г. ІНВЕСТИЦІЇ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ РЕГІОНУ	83
20.	Страшинська Л.В., Петухова О.М., Сімкін Д. ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ МОЛОЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ	86
HISTORICAL SCIENCES		
21.	Kushlakova N., Marchuk Y. LEGENDARY PERSONALITIES OF PAVLOGRAD: VITALIY MYKHAILOVYCH SHKURENKO (TO THE DAY OF REMEMBRANCE, OCTOBER 23, 2012)	89
22.	Архитко Ю.Р. БОРОТЬБА ПІДПІЛЛЯ ОУН. МИХАЙЛО ПРУСАК	91
23.	Соколовська А.М., Демочко Г.Л. ІТАЛІЙСЬКИЙ ФАШИЗМ: МОДЕЛЬ МУССОЛІНІ ЯК ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ ТОТАЛІТАРИЗМУ	94
LEGAL SCIENCES		
24.	Дасюк В.В. ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІЙНИЙ АПАРАТ ПРАВОРОЗУМІННЯ КОРУПЦІЇ	97
25.	Guyvan P.D. THE INFLUENCE OF A GOOD WILL OF THE HOLDER ON THE ACQUISITION OF OWNERSHIP FOR THE STATUS OF LIMITATIONS	100
26.	Жилов Т.М. ІНСТИТУТ УЯВНОЇ ОБОРОНИ В ЧИННОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ	106
27.	Коломієць В.О. ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МІЖНАРОДНИХ ПРАКТИК ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ	108
28.	Лаговська Н.В., Кривошея І.Р. РЕАЛІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ	111

29.	Телестакова А.А. ГЕНЕЗА ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ	114
30.	Телестакова А.А., Шестопад І.І. ПРАВО НА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ	119
31.	Телестакова А.А., Вербенець А.С. ПРАВО НА ДОНОРСТВО КРОВІ	122
32.	Телестакова А.А., Блінова К.В. ПРАВО НА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ	126
33.	Трегуб О.А. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ КУРС: УВЕДЕННЯ КАСКАДНОГО ПРИНЦИПУ ВИКОРИСТАННЯ ДЕРЕВНОЇ БІОМАСИ	130
34.	Харитонов С.О., Володіна О.О., Малиновська Т.М. ДО ПИТТАННЯ РОЗМЕЖУВАННЯ ВБИВСТВА ТА ТЯЖКОГО ТІЛЕСНОГО УШКОДЖЕННЯ, ЩО СПРИЧИНИЛИ СМЕРТЬ ПОТЕРПІЛОМУ	133
MANAGEMENT, MARKETING		
35.	Петухова О.М., Страшинська Л.В., Гарастовська А.В. МАРКЕТИНГОВА СТРАТЕГІЯ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ	138
36.	Puzanov V. "HOLLANDSE KAAS" ALS MARKETINGMYTHE IN OEKRAÏNE	143
37.	Vasylieva Y.V., Kryvda O.V. GENDER MARKETING	146
38.	Бойко Т.Ю. СТИМУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ЧЕРЕЗ СИСТЕМУ ПОДАТКОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ	149
39.	Голубева Є.А. ПРОБЛЕМАТИКА ЛІДЕРСТВА В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ	153

PERSPECTIVE OF SCIENCE AND PRACTICE

40.	Гомоляк М.М., Стойка М.П., Ухач Л.І. КУЛЬТУРНІ ІНДУСТРІЇ В ПРАКТИЦІ РОБОТИ УСТАНОВ КУЛЬТУРИ: РЕГІОНАЛЬНИЙ ДОСВІД	156
MEDICAL SCIENCES		
41.	Sosnovenko D.S., Kobliuk Z.V., Skrypka N.V. CURRENT EPIDEMIOLOGICAL STATE OF HIV INFECTION IN UKRAINE	159
42.	Shakhova O.O., Chycherska M.V. EVALUATION OF TREATMENT EFFICIENCY OF BRONCHIAL ASTHMA IN ADOLESCENTS WITH PARTIAL CONTROL OF THE DISEASE	162
43.	Shakhova O.O., Derachyts L.V. DIAGNOSTIC VALUE OF NONSPECIFIC BRONCHIAL HYPERRESPONSIVENESS IN ADOLESCENTS WITH DIFFERENT SEVERITY SCORES OF BRONCHIAL ASTHMA ATTACKS	164
44.	Tarnavska S.I. PARAMETERS OF CELLULAR IMMUNITY IN CHILDREN WITH SEVERE BRONCHIAL ASTHMA, DEPENDING ON THE TYPE OF ACETYLATION	166
45.	Юрженко А.В., Дієва Т.В. ПРОГНОСТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ МІНЕРАЛЬНОГО ТРИОКСИДНОГО АГРЕГАТУ ПРИ ПРЯМОМУ ПОКРИТТІ ПУЛЬПИ	168
PEDAGOGICAL SCIENCES		
46.	Orazbayeva A. EFFECTIVE METHODS OF TEACHING FAIRY TALES IN THE DEVELOPMENT OF PUPILS' LANGUAGE SKILLS	171
47.	Snyatkova T.M. INTERACTION OF PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTION AND FAMILY IN SPEECH PREPARATION OF PRESCHOOL CHILDREN FOR LEARNING	176
48.	Soltanmuratova G.M., Pazilova B.A. BENEFITS OF LANGUAGE LEARNING AND TEACHING	178

49.	Карлова Н.М., Нікітіна А.В. ОСНОВНІ ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	184
50.	Абдуллина М.А., Асенова Н.С. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ҚАБІЛЕТІН ДАМУЫДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	189
51.	Тарнавська В.С. ПРАВОПОРЯДОК ЯК ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	194
52.	Тесленко С.О., Недавня Т.О. ДО ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	199
PHARMACEUTICAL SCIENCES		
53.	Горбач Б.О., Коваль В.С., Бородіна Н.В. ХРОМАТО-МАС-СПЕКТРОМЕТРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛПОФІЛЬНИХ ЕКСТРАКТИВ SALIX BLANDA ANDERSSON TA SALIX ARGYRACEAE E.L.WOLF	204
PHILOLOGICAL SCIENCES		
54.	Тумінська Д.Є. METATHESIS AS A TRANSITION STEP FROM OLD TO MIDDLE ENGLISH	207
55.	Цуй Ц. ГРАММАТИЧЕСКИЕ И СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РУССКИХ НАРОДНЫХ СКАЗОК	210
PHILOSOPHICAL SCIENCES		
56.	Vasylenko N., Kravtsov Y. MODELING OF VIRTUAL FORMS OF SOCIAL INTERACTIONS IN THE INFORMATION SOCIETY	214
57.	Мозговий І.П., Мозгова І.І. ФІЛОСОФІЯ УКРАЇНСЬКОГО ВІДРОДЖЕННЯ (II ПОЛ. XV – I ПОЛ. XVII СТ.)	217

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES		
58.	Расулов Р.Я., Эшболтаев И.М., Кучкаров М.Х., Боймурадова Ш.А. ДВУХ И ТРЕХФОТОННОЕ ПОГЛОЩЕНИЕ СВЕТА В КРИСТАЛЛАХ	224
POLITICAL SCIENCE		
59.	Korolevska A.V. MARKETING TOOLS FOR COMMUNICATION OF THE PUBLIC ORGANIZATIONS	229
60.	Коппель О.А., Пархомчук О.С., Пархомчук А.Д. МЕГАТRENДИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН	235
PSYCHOLOGICAL SCIENCES		
61.	Іваненко О.В., Пономарьова В.Л. МОВЛЕННЯ ДИТИНИ ТА ВПЛИВ МОВИ БАТЬКІВ НА РОЗВИТОК ДОШКІЛЬНИКІВ	240
62.	Бикова С.В. ДО ПИТАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕСТРУКЦІЇ ФАХІВЦЯ ЗВО	245
63.	Кулешова О.В., Васильєва І.В. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ ПРОФЕСІЇ У МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ	247
64.	Кучинова Н.М., Коньшина Ю.С. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ КЛІМАТ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ПСИХОЛОГА З ЙОГО ОПТИМІЗАЦІЇ	251
TECHNICAL SCIENCES		
65.	Nadrygailo T.Z., Derets A.A., Zhornik Y.V. MODELING OF MASS TRANSFER PROCESSES WHEN FILLING A MOLD OR A CASTING FORM FROM ABOVE	255
66.	Алтухов В.М., Руднев Є.С. ПІДВИЩЕННЯ НАДІЙНОСТІ РОБОТИ ПРИВОДУ ПОДРІБНЮВАЧА ВІДХОДІВ СКЛОПЛАСТИКУ	258

67.	Атаман М.А., Семенов А.О., Семенова Н.В. ДЖЕРЕЛА СВІТЛА СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРИБРОЇ НА ЇХ ОСНОВІ ДЛЯ ЛІКУВАННЯ ГІПЕРБІЛУРІНЕМІЇ	261
68.	Гринкевич Г.О., Осипець О.А. МЕТОДИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ БЕЗПЕКИ В ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖАХ	267
69.	Долженко Н.А., Устюгов И.П. VOR МАЯК И ПЕРСПЕКТИВЫ ЕГО ПРИМЕНЕНИЯ В ГРАЖДАНСКОЙ АВИАЦИИ	272
70.	Олевський В.І., Науменко Т.С., Шапка І.В. МІРИ КІЛЬКІСНОЇ ОЦІНКИ СПРИЙНЯТТЯ ЦИФРОВОГО ЗОБРАЖЕННЯ QUANTITATIVE EVALUATION MEASURES OF DIGITAL IMAGE	276
71.	Полянський П.М., Кочерженко М.В. ПРОЕКТУВАННЯ ВИРОБІВ ІЗ КОМПОЗИЦІЙНИХ МАТЕРІАЛІВ	279
72.	Рябченко С.В., Бережной Р.А., Нежебовский В.В. ВОЗМОЖНОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ CVD – АЛМАЗОВ В РЕЗЦАХ ГОРНОДОБЫВАЮЩИХ КОМБАЙНОВ	281
73.	Соколенко В.В., Радько Р.М. ОБҐРУНТУВАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ М'ЯКИХ СИРІВ НА ПРИКЛАДІ СИРУ АДІГЕЙСЬКИЙ	285
74.	Співак В.М., Скрипаль О.Ю. ДЕЯКІ ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ ЗАСТОСУВАННЯ НАНОМАТЕРІАЛІВ	288
75.	Усатова О.А., Жумаш К.Н. МЕТОДЫ РАСПОЗНАВАНИЯ ОБРАЗОВ	294
76.	Шпак О.І., Форманюк Д.М. РОЗПІЗНАВАННЯ ЗНІМКІВ КОМП'ЮТЕРНОЇ ТОМОГРАФІЇ (КТ) З ВИКОРИСТАННЯМ НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ ДЛЯ ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОЇ ДІАГНОСТИКИ ОНКОЛОГІЇ ЛЕГЕНЬ ТА КОРОНАВІРУСНОЇ ПНЕВМОНІЇ	302

77.	Сағындық Қ.И., Алимжанова Ж.М., Sagyndyk K. АУДИТ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ МЕТОДАМИ ОЦЕНОЧНОГО ДИНАМИЧЕСКОГО МОДЕЛИРОВАНИЯ	305
TOURISM		
78.	Тараненко О.О., Логвин М.М., Шуканов П.В. BLEISURE-ПОДОРОЖІ ЯК ЕЛЕМЕНТ ДІЛОВОГО ТУРИЗМУ	316
VETERINARY SCIENCES		
79.	Айшпур О.Є., Муштук І.Ю., Гуменюк В.В. ВИВЧЕННЯ РОЛІ ВАНКОМІЦИНОРЕЗИСТЕНТНИХ ШТАМІВ ЕНТЕРОКОКІВ В ІНФЕКЦІЙНІЙ ПАТОЛОГІЇ ВРХ	318
80.	Литвиненко Т.В., Суходольська О. СПАДКОВІ ХВОРОБИ АХАЛТЕКІНСЬКИХ КОНЕЙ	320

INNOVATIVE CASES IN THE AQUACULTURE OF THE PRODUCTION OF QUALITY FISH PRODUCTS

Honcharova Olena

candidate of Agricultural Sciences, Associate Professor, Department of Water Bioresources and Aquaculture
Kherson State Agrarian And Economic University, Kherson, Ukraine

In the modern technological space, it is important to harmoniously combine all aspects of the technological process. When the topic of aquaculture is important for specialists to pay attention to the biological characteristics of the objects that are cultivated. Aquatic organisms have different physiological status, adaptation to technological conditions. Therefore, it is important to obtain quality products in accordance with biological and economic parameters [1, 2].

One of the ways to improve the quality of water areas is the introduction of aquatic organisms, which are represented by certain species with the peculiarities of the nature of nutrition of a potential introducer [4,6]. It is advisable to focus on the use of stocking of young fish (which have previously been fed, increased adaptation) in order to be represented by the leading areas:

- stabilization of the number of valuable fish species to manage their water resources;
- increase in the number of rare and endangered species before reaching the economic level of use;
- providing valuable fish species with resources through the introduction of forage organisms from relevant natural, artificial and transformed reservoirs [2, 3];

Cases of improving the qualitative aspects in aquaculture in terms of feeding, growing, additional biologically active substances in the diet of aquatic organisms can become a relevant solution in practical value. The scientific and experimental part of the work was implemented on the basis of the Department of Aquatic Bioresources and Aquaculture of KSAEU, using the equipment of modern research laboratories: "Prospects of Aquaculture", "Physiological and Biochemical Research", "Environmental and Chemical Analysis and Water Monitoring" practical use of the state fish enterprise for breeding young fish. The practical part of the work was performed during the month. The object of study is classical - the carp *Cyprinus carpio* (Linnaeus, 1758). To improve the adaptation processes after the processes of stocking the waters of various forms with young carp, used a feed mixture (consisting of the following ingredients: The experiment involved the use of nano- silver, selenium, spirulina) [5]. During the research period, young carp were weighed, developmental parameters were calculated according to the main indicators that reflect the functional activity of the body of aquatic organisms. The hydrochemical state in the basins was

monitored (carp juveniles were raised in the systems recirculation water supply system), compared with the generally accepted parameters, express - type tests were used.

The results of additional use of pools for growing carp before stocking and feeding with an active additive showed a positive effect.

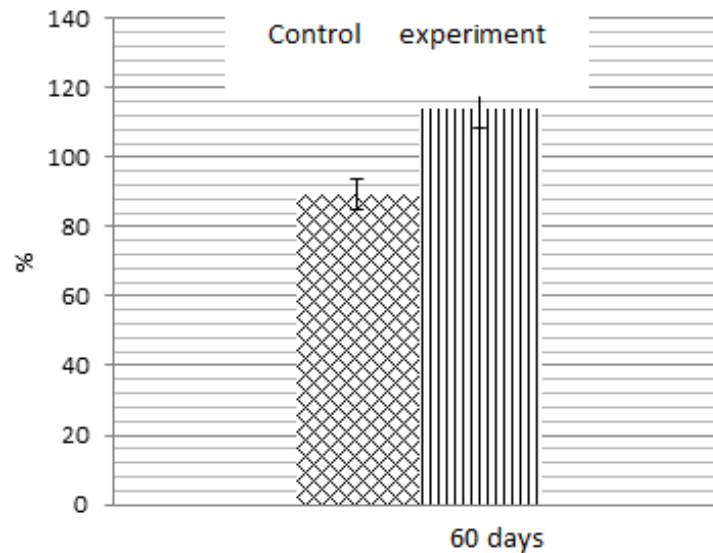

Fig.1. Analysis of viability, survival rate (%) of *Cyprinus carpio*

The feed ratio of feed in the experimental group reflected a more active assimilation of feed components by the body of carp, which received an additional mixture of active substances. Morphometric evaluation of aquatic organisms showed that the accumulation of body weight occurred in a positive correlation with the parameters of the qualitative composition of the muscular part of the carp in the experimental group. Thus, the activation of metabolic processes in the body of aquatic organisms under the influence of food factors at the cellular level contributed to the restructuring of the main links in the functional status of fish.

The biochemical parameters of the muscle part are a marker of the conditions of feeding and growing aquatic organisms in the experiment. Therefore, in the technological maps of aquatic organisms, the logic of processes with an algorithm of measures aimed at obtaining high-quality biological products of aquaculture is important.

The strategy of improving the quality parameters of aquaculture products, first of all, is an important tool with which to adjust these parameters. The innovativeness of technological processes provides the use of new, adapted ways of activating development, increasing qualitative and quantitative features on the basis of classical, generally accepted approaches.

The case of the solution to increase the rate of development of carp for stocking water areas is the use of a step in the technological map of rearing and the addition of biologically active substances of different nature. This scheme stimulates the potential,

adaptive mechanisms in the body of aquatic organisms. Positive changes show that the weight at one month of age of carp underyearlings exceeded the values in the control group by 16.2%. The survival rate was also better in the experimental group. The feed consumption during the experiment was better in terms of assimilation by the component in the carp's body, which additionally received an active supplement.

A fragment of the experimental part of the work is shown in the figure 2.

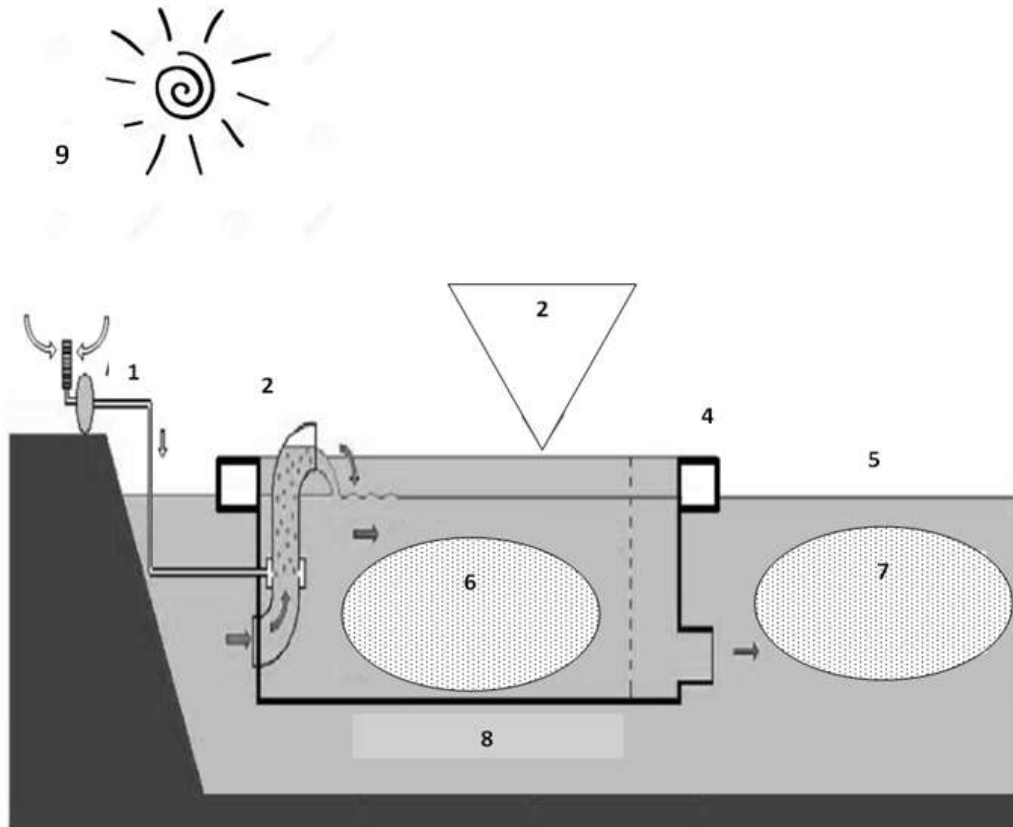

Fig.2. Technological fragment of an experimental solution for the study of a way to improve the parameters of the vital activity of juvenile carp *Cyprinus carpio* for the future stocking of natural, artificial and transformed reservoirs: 1-air generator; 2- air supply pump system; 3 - car feeders for additional introduction of selenium, spirulina and nano-silver used manual labor; 4 - water level indicators; 5 - tanks with carp in multiculture; 6- zone with feeding fish with artificial feed (car feeders (3)); 7 - zone with feeding fish due to natural feed base; 8 - pontoon panel for growing fish in tanks; 9 - alternative (additional) energy source.

Modern conditions for the production of aquaculture products can contribute to a positive result by combining several methods of growing and breeding aquatic organisms, raising young fish for further stocking of waters.

Introduction of alternative sources of energy supply of technological processes in production will provide an opportunity to get closer to ecological production. The use of correction of general rations for young fish will help to activate their potential,

metabolism, which in turn will affect the growth rate, growth and other parameters that determine the efficiency of growing aquatic organisms.

References

1. Honcharova, O., V. (2019, May 22). Physiological and biochemical justification of the method of the treatment of cyanobacteria *Spirulina (Arthrospira) platensis* when feeding young of the year carp [Conference], Modern Technologies of Propagation and Restocking of Native Fish. Species: International Scientific and Practical Conference: book of abstracts, Mukachevo, Ukraine, 24–26.

2. Honcharova O.,V., Paranjak, R., P., Rudenko, O., P., & Lytvyn N.A. (2020). Biological substantiation of improvement of biotechnological map of production of aquaculture products "eco - direction". *Ukrainian Journal of Ecology*, [Ecology science of Ukraine], 10(1), 261-266. https://doi.org/10.15421/2020_41

3. Korzhov, Ye., & Honcharova, O. (2020). Actual problems of natural sciences: modern scientific discussions: Collective monograph. Riga: Izdevniecība “Baltija Publishing”, 684.

4. Macroalgae as a sustainable aquafeed ingredient / Wan A. H. L. et al. // *Reviews in Aquaculture*. 2019. Vol. 11, iss. 3. P. 458–492. doi: 10.1111/raq.12241.

5. Желтов Ю. О. Методичні вказівки з проведення дослідів по годівлі риб // *Рибне господарство*. 2003. Вип. 62. С. 23–28.

6. Золотарьова О. К., Шнюкова Є. І. Перспективи використання мікроводоростей у біотехнології. Київ : Альтерпрес, 2008. 234 с.

ОБҐРУНТУВАННЯ САНІТАРНО-ЗАХИСНОЇ ЗОНИ ДЛЯ ПРОММАЙДАНЧИКА МОЛОЧНО-ТОВАРНОЇ ФЕРМИ ТОВ «МОЛОКО ВІТЧИЗНИ» СУМСЬКОГО РАЙОНУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Тарасенко Ігор Юрійович

магістр кафедри екології

Дніпровський державний аграрно-економічний університет, Україна

Ворошилова Наталія Володимирівна,

кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри екології

Дніпровський державний аграрно-
економічний університет, Україна

Санітарно-захисна зона (СЗЗ) – це територія, яка відділяє підприємства, їх окремі споруди з технологічними процесами, які є джерелами впливу на довкілля, від житлової забудови, ландшафтно-рекреаційної зони, зон відпочинку, курорту, і яка повинна забезпечити зменшення впливу всіх несприятливих виробничих факторів (хімічних, фізичних, біологічних) до рівнів нижче нормативних (регламентуються гранично допустимою концентрацією, орієнтовно допустимими рівнями впливу, допустимими рівнями і т.д.).

Нормативна санітарно-захисна зона (СЗЗ) проммайданчика МТФ ТОВ «МОЛОКО ВІТЧИЗНИ» формується за рахунок СЗЗ основних та допоміжних виробничих ділянок підприємства, які відповідно до санітарної класифікації підприємств, виробництв, споруд «Державних санітарних правил планування та забудови населених пунктів. ДСП №173-96» (затверджені наказом МОЗ від 19.06.1996 р. № 173, зареєстрованим у Мін'юсті 24.07.2006 р. за № 379/1404) [1] відносяться до:

– тваринницьких підприємств (ферми молочного та м'ясного напрямку в державних та колективних підприємствах з поголів'ям корів: більше 600 голів), Додаток №5 – СЗЗ 300 м (не витримується);

– майданчиків карантування підстилкового гною, компосту та твердої фракції, Додаток №15 – СЗЗ 300 м (витримується);

– складів зберігання сільськогосподарської продукції: грубих кормів, необмолоченого хліба та рослинного волокна, Додаток №6 – СЗЗ 100 м (витримується);

млинів, крупорушок, зернообдиральних підприємств та комбикормових заводів, Додаток №4 – СЗЗ 100 м (витримується).

автомобільних автозаправних станцій (АЗС) – СЗЗ не менше 50 м (витримується).

За даними натурних досліджень атмосферного повітря, виконаних лабораторією ДУ «Сумський обласний лабораторний центр Міністерства охорони здоров'я України», (протокол №50-52 від 16.03.2020 р.) та

вимірювальною лабораторією ПП «Баланс Еко» (протокол №111-С/2020 від 21.09.2020 р.), у контрольних точках на межі СЗЗ та найближчої житлової забудови, концентрації забруднюючих речовин (азоту діоксид, вуглецю оксид, пил недиференційований за складом, сірководень, аміак, фенол) не перевищують гранично-допустимих концентрацій згідно з наказом МОЗ України №52 від 14.01.2020 р.

Отже, МТФ ТОВ «МОЛОКО ВІТЧИЗНИ» не створюватиме небезпечних концентрацій забруднюючих речовин у приземному шарі атмосфери на межі скороченої та нормативної санітарно-захисної зони.

Крім того для зменшення впливу на навколишнє середовище підприємству рекомендовано постійно підтримувати територію в належній чистоті та організувати по периметру, посадку дерев та кущів ізольованого типу, які створюють на шляху забрудненого повітряного потоку механічну перешкоду, що поглинає та осаджує частину забруднюючих речовин, або фільтруючого типу, що виконує роль механічного та біологічного фільтра забрудненого повітряного потоку. Газозахисна роль зелених насаджень визначається їх стійкістю до дії різних газів. Серед дерев і чагарників найбільш стійкими до газів є ялина колюча, акація біла, клен, тополя канадська; найменш стійкими – береза, ялина звичайна, сосна, ясен звичайний. Зелені насадження в період вегетації активно знижують концентрацію газів в повітрі.

Ізольовані посадки [2] створюються в вигляді щільних масивів дерев і смуг з узліссями з кущів на території СЗЗ. Найбільш ефективні посадки з обтічними узліссями, що створюються чагарниками та посадками дерев, з кронами дерев що повільно зменшуються по висоті – смуги зелених насаджень шириною не менше 10 – 20 м, що дасть змогу зменшити забруднення території житлової забудови на 30 – 40% (таблиця 1).

Таблиця 1

Зниження концентрації забруднень різними типами зелених насаджень і споруд

Захід	Зниження
1. Один ряд дерев з чагарником висотою до 1,5 м на смузі газону	10
2. Два ряди дерев без чагарнику на газоні 8 – 10 м.	15
3. Два ряди дерев з чагарником на газоні 10 – 12 м.	30
4. Три ряди дерев із двома рядами чагарнику на смузі газону 15 – 20 м.	40
5. Чотири ряди дерев з чагарником висотою 1,5 м на смузі газону	50

Дерева основної породи висаджуються через три метри в ряду при відстані 3 м між рядами, відстань між деревами супутніх порід – 2-2,5 м, крупні кущі

висаджуються на відстані 1-1,5 м один від другого, мілкі – 0,5 м при ширині між рядами 2-1,5 м.

Для скорішого досягнення фронтальної зімкнутості насаджень в насадження ізолюючого типу в середину масивів можуть вводитись додаткові кущі.

Отже аналіз виробничої діяльності МТФ ТОВ «МОЛОКО ВІТЧИЗНИ», оцінка ризиків, розрахунки розсіювання забруднюючих речовин та рівнів звукового тиску на межі найближчої житлової забудови та нормативної СЗЗ, натурні дослідження атмосферного повітря та шумового навантаження, показали, що при умові дотримання технології виробництва та виконанні рекомендованих заходів, функціонування підприємства не призведе до наднормативного забруднення навколишнього середовища, не викличе погіршення санітарно-гігієнічних умов проживання населення на прилеглій території житлової і громадської забудови та відповідає вимогам чинного санітарного законодавства України.

Список літератури

1. Державні санітарні правила планування та забудови населених пунктів, затверджених наказом № 173 Міністерства охорони здоров'я України від 19 червня 1996 року. Із змінами, внесеними згідно з наказами Міністерства охорони здоров'я №362 від 02.07.2007 р, та № 653 від 31.08.2009 р. Додатки № 4,5,6,8,9,10,12
2. В.П.Кучерявий Фітомеліорація: Навч. Посібник .- Львів: Світ,2003.0540 с.

МЕТОДИ ПРОЕКТУВАННЯ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНИХ ПАРКІВ НА ПРИКЛАДІ ПАРКУ ЖИТТЯ

Гойда Андрій Євгенович,
студент

Каранда Андрій Олександрович,
аспірант

Войко Наталія Юріївна,
канд. арх, доцент,
Київський національний університет будівництва і архітектури
м. Київ, Україна

Вступ. Популярність культурно-пізнавальних парків у світі як місць відпочинку зростає з кожним роком. Особливо це пов'язано з розвитком туристичної галузі. Культурно-пізнавальні парки у своїй основі це монофункціональні парки які включають просвітницьку, дослідницьку та пізнавальну функції. Іноді вони можуть формуватися як зона поліфункціонального парку. Наприкінці ХХ ст. культурно-пізнавальні парки перетворилися на соціально-педагогічні комплекси, що виконують рекреаційну, соціальну, виховну, культурну та екологічну функції. В нашій країні такі парки тільки починають розвиватися. В залежності від ідейної спрямованості культурно-пізнавальних парків вони поділяються на ті що спрямовані на відображення оточуючого світу й ті, що впливають на внутрішній світ людини [1].

Мета роботи полягає у визначенні методів проектування культурно-пізнавальних парків, які враховують їх специфіку.

Матеріали та методи. Під час проектування культурно-пізнавального парку використовувались такі методи, як: метод структурного аналізу, психологічних досліджень, функціональної доцільності, взаємодії зовнішнього та внутрішнього [2].

Застосування в процесі проектування *методу структурного аналізу* дозволяє розглядати будь-який об'єкт як систему, що має сукупність спільних властивостей, виражених у його структурі, яка характеризує цю систему. Підхід до паркового середовища, як до системи, дозволяє оцінити механізм взаємодії його компонентів у конкретній системі, значення окремих вимог, що обумовлюють рішення в зв'язку з розумінням цілого, і гарантує різнобічність і повноту його розгляду у взаємодії з навколишнім середовищем. При формуванні

будь якого ландшафтного об'єкту взаємодіє безліч постійних і змінних факторів та умов, роль яких неоднозначна: містобудівні, кліматичні, функціонально-планувальні, інженерно-технічні, економічні, архітектурно-художні й експлуатаційні. Застосовуючи комплексний метод при проведенні структурного аналізу системи паркового середовища на кожному етапі її розробки можна врахувати всі фактори і умови. Працюючи над проектом, архітектор аналізує найважливіші фактори, розглядає їх у тих відносинах, якими вони зв'язані між собою. А їхня взаємодія в конкретному об'єкті розкриває суперечливість вимог, синтезує їх і підкоряє побудову керівної ідеї. Кінцева мета процесу проектування культурно-пізнавального парку – створення цілісного гармонійного ландшафтного об'єкта відповідно до керівної ідеї, який враховує всі фактори та умови при взаємодії з навколишнім середовищем [3].

Методи психологічних досліджень – це сукупність засобів і прийомів вивчення фактів психічних явищ та проявів психічної діяльності людини (сукупності пізнавальних, вольових і емоційних процесів). Основними методами психології є спостереження, яке передбачає пізнання індивідуальних особливостей психіки людини через вивчення її поведінки та експеримент. На сьогодні існує доволі багатий діагностичний інструментарій вивчення емоційної сфери особистості. Це пов'язано з тим, що сама по собі емоція може буди вивчена лише опосередковано. Кожен конкретний метод діагностики емоційної сфери особистості в своїй основі має лише один основний компонент, на підставі якого відбувається оцінка емоційного стану людини. Тобто, він реєструє певну емоцію, або загальний емоційний стан особистості на основі певного критерію (зміна в поведінці, міміці; вибір кольору; деталі рисунка; вибір конкретної картинки тощо). Використовуючи відповідні методи діагностики емоційної сфери людини можна проектувати культурно-пізнавальні парки що спрямовані на відображення оточуючого світу або впливають на внутрішній світ людини [4].

Метод функціональної доцільності розкриває внутрішні зв'язки, обумовлені призначенням паркового середовища культурно-пізнавального парку сучасним потребам суспільства. Принцип доцільності, "користі" ландшафтного об'єкту розкривається в прагненні щонайкраще задовольнити матеріальні і духовні потреби суспільства при розумному мінімумі витрат. Окрім сучасних потреб суспільства на функціональні вимоги впливають, рівень розвитку технологій й економіки, особливості побуту й культури, кліматичні й топографічні умови [3].

Взаємодія зовнішнього і внутрішнього. При проектуванні культурно-пізнавального парку варто мати на увазі, що внутрішня його побудова безпосередньо зв'язана з зовнішньою структурою – містом, і є її функцією, як у функціональному, так і в композиційному аспектах. Проектування об'єкта як системи дає розуміння зв'язку об'єкта з зовнішнім середовищем. Містобудівний підхід визначає кожен архітектурний чи ландшафтний об'єкт як систему, що входить до складу іншої, більш складної просторової системи; стосовно неї перша система виступає як компонент. Зовнішня і внутрішня структури завжди знаходяться в єдності і взаємопроникненні. Вибір взаємозв'язків зовнішнього і внутрішнього простору впливає на планувальний та об'ємно-просторовий задум об'єкту, на композиційні прийоми що використовуються при його проектуванні.

При цьому необхідно враховувати послідовність естетичних вражень, що виникають в процесі руху по парку при знайомстві з сюжетними лініями та образним рядом паркових пейзажів. Таким чином, предметом ландшафтного проектування стає взаємодіюча система ідейного задуму, ландшафтного об'єкта та людини [3].

Результати та обговорення. Головна ідея «Парку життя» – відтворення шляху людини довжиною в життя від "погляду в минуле до погляду в майбутнє". Кожна людина проходить цей шлях, але не завжди замислюється над сенсом життя. Потрапивши у парк життя людина має можливість відтворити свій життєвий шлях й переосмислити своє життя. Основний сценарій парку базується на проходженні людиною основних стадій життя – віх. Віха це - значуща подія в розвитку людини, стадія її переходу з одного якісного стану до іншого. Основні віхи життя людини можна розбити на часові відрізки тривалістю 12 років. У роки проходження кожної віхи на передній план виступає якась одна ведуча діяльність. Проходячись по віхам життя можна виділити відповідні сюжети, які їх описують.

Перша віха - стадія роздвоєного розуму, що триває від народження до 24 років. Це стадія розвитку образного мислення, коли ми вчимося правильно сприймати та передавати образи. Її можна умовно поділити на 2 етапи: дитинство та молодість.

Дитинство – починається з періоду *світа матері*, який триває до 1-го року, коли мама та немовля – це одне ціле. Далі триває *раннє дитинство*, з 1-го до 3-4 років, коли дитина живе у раціональному світі та сприймає світ таким, яким бачить. В цей період вона починає ходити, розмовляти, з'являються емоції. Після року дитина усвідомлює, що все живе та неживе має ім'я, назву, позначення. Розвиток мови має вирішальне значення на формування індивідуальності. Це період - «я сам». Дитина повільно, звільнюється від батьківської залежності, вчиться розуміти, що є що, і що з ним можна робити. Основні її інтереси зосереджені навколо нових дій із предметами.

Далі настає *дошкільне дитинство*, з 4-х до 7-ми - 8-ми років, коли дитина живе у світі ілюзій. Це період панування ігрової діяльності, що робить її можливості практично безмежними. Дитина моделює у грі людські стосунки, перетворюється на того, хто їй цікавий, фантазує, вигадує неймовірні історії та змінює за день безліч ролей. У цей час дитині корисно читати хороші книжки, казки, прослуховувати мелодійні пісні, займатися творчістю, оскільки вона позитивно впливає на формування образів: це малювання, ліплення, спів, музикування.

Черговий віковий період з 8-ми до 10-ти років, це *молодший шкільний вік*, новий спосіб життя, пов'язаний із початком систематичного навчання. В цей період дитина пізнає як безпосередньо навколишню дійсність, так й великий і складний світ, у якому живуть дорослі. Вона вчиться співвідносити сьогодення і давно минуле, що безпосередньо переживає та уявне, ілюзорне, відображає обидва світи, стикаючись із реальністю, розширює коло значних людей, яких можна наслідувати. Період із 10-ти до 12-ти років психологи називають

передпідлітковим. Це період внутрішніх та зовнішніх конфліктів, під час яких у людини виникає почуття індивідуальності.

Молодість - етап аморфного розуму, з 12-ти до 24-х років, коли людина починає ставати особистістю. Це вирішальний етап розвитку світогляду. Цей етап можна умовно розділити три періоди:

- *підлітковий* – *отроцтво* з 12 до 15 - 16 років – період статевого дозрівання. Психологічно цей вік украй суперечливий, коли підлітки перебувають на утриманні батьків, а їх почуття дорослості виявляється у домаганні на становище, яке дитина ще не досягла. Вона намагається довести, що вона доросла, роблячи дорослі, з її погляду вчинки, які не завжди позитивні, з погляду соціуму;

- *рання юність*, з 16-ти до 18-ти - 20-ти років, біологічно – період завершення фізіологічного дозрівання. Цей період, як би третій світ, між дитинством та дорослістю, коли дитина шукає зв'язок із навколишнім дорослим світом та своє місце у ньому, шукає провідника, вчителя та виробляє свою життєву позицію, копіює все, що бачить у сім'ї. Нажаль нинішні підлітки не можуть знайти себе у цьому світі, у них немає певного сенсу життя. Звідси наркоманія, алкоголізм, апатія до життя, суїциди. З 12 до 18 років дуже корисно займатися спортом, щоб закласти основу здоров'я майбутній людині.

- *пізня юність*, або початок дорослості. З 18 до 24-х років людина є дорослою в біологічному та соціальному відношенні, мислення наздоганяє організм у розвитку. У цей час можна і необхідно закласти в собі наукову базу на все життя. Саме тому ми навчаємось у цей час.

Отже, до 24 років, відповідальність за проходження всіх віх дитиною лежить на плечах його батьків і лише починаючи з 24-х років людина стає відповідальною за своє життя. 24 роки це особлива, найголовніша віха у житті людини. До цього віку у людини має бути сформований правильний світогляд, отримані навички у створенні індивідуальних життєвих програм, що базуються на можливості планувати, ставити цілі та досягати їх, творити. Нажаль, багато з перерахованого, якщо не все, сучасна людина не знає і не вміє робити.

Практичний розум - *стадія спроб і помилок* - друга віха з 24-х до 36-ти - 40 років. Приблизно до 40 років людина проходить всі необхідні етапи розвитку та процес становлення особистості завершується. Наш розумовий апарат готовий до опрацювання та аналізу. Починається усвідомлена творчість стосовно навколишнього світу. Проходячи цю стадію людина здатна зрозуміти у чому її завдання та реалізувати їх. Вона вже здатна сама аналізувати, порівнювати створювати, займатися творчістю без опіки своїх батьків, тобто жити повним життям і настає перехід людини в стан *розуму* – *мудрості*, коли вона вже здатна приймати однозначно правильні рішення. Але часто, вона цього не розуміє.

Мудрість, після 40 років - творча віха, коли людина має займатися творчістю, апробувати себе у соціумі, коли вже вироблено певні принципи щодо ставлення до себе та навколишнього світу. Але в нашому світі є дисгармонія, розум - світлий, а тіло - предмет для реставрації. Тому що люди або проходять віхи свого життя, або тікають від них і тягнуть за собою тягар невирішених завдань у майбутнє. Нерозв'язані завдання переносяться від віхи до віхи,

ущільнюються, переходять у категорію проблем, складаються й накопичуються, а ми ж навіть не знаємо про це.

Проектне рішення «Парку життя» відтворює життєвий шлях людини в парковому середовищі, відповідно вищеописаних сюжетів за допомогою образного ряду, який включає три основних віхи людського життя: роздвоєного розуму, практичного розуму та мудрості. Стадія роздвоєного розуму включає 2 етапи - дитинство та молодість, кожний з котрих поділяється на відповідні періоди. Дитинство, включає світ матері (0-1 рік), дитинство раннє (1-3-4 роки), дошкільне (4-7-8 років), молодшого шкільного віку (8-10 років) та передпідлітковий (10-12 років) періоди; *молодість* – періоди отроцтва (12-15-16 років), ранньої (16-18-20 років) та пізньої (18-24 років) юності. Далі наступають стадії *практичного розуму* (24-40 років) та мудрості, після 40 років.

Проходячись вздовж пейзажних образів віх життя людина замислюється над своїм життям, аналізує його, у неї виникають відповідні емоції/почуття і вона може побачити світ по новому, зрозуміти що на цьому шляху можна виправити.

Висновки. Створення культурно-пізнавальних парків перш за все спрямовано на пізнання відвідувачами оточуючого світу та внутрішнього світу людини. Відвідуючи такі парки людина стикається з влаштуванням світобудови, пізнає сутність людського життя та результати життєдіяльності людини.

Використовуючи методи структурного аналізу, психологічних досліджень, функціональної доцільності, взаємодії зовнішнього та внутрішнього при проектуванні таких парків можна досягти створення цілісного гармонійного рішення відповідно до керівної ідеї, яке враховує всі фактори та умови при взаємодії з навколишнім середовищем.

Список літератури

1. Каранда А.О. Історичний досвід формування садів і парків філософської та психоемоційної спрямованості / А.О. Каранда // Сучасні проблеми архітектури та містобудування. – 2019. – №53. – С. 188-197.2.
2. Каранда А.О. Ідейно-тематична відповідність та стильова єдність, як основна складова принципу формування художньо-образного середовища / А.О. Каранда // Сучасні проблеми архітектури та містобудування. – 2020.
3. Бархин М. Б. Методика архітектурного проектування в системі архітектурного образования: уч. -метод. пособие для архит. вузов и факультетов. – М.: Стройиздат, 1969. – 224 с.
4. Каранда А.О., Войко Н.Ю. Вплив природних та штучних чинників на психоемоційний стан людини / Н.Ю. Войко, А.О. Каранда // Містобудування та територіальне планування. – 2019. – №69. – С. 45-56.

МУЗИЧНА РЕГІОНІКА ЯК НАПРЯМ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИКОЛОГІЇ

Польська Ірина Іллівна,

доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри теорії та історії музики,
Харківська державна академія культури, Україна

Одним з найбільш актуальних напрямків сучасної науки є регіоніка, або регіоналістика, пов'язана з дослідженням специфіки регіональних культурних процесів, розкриттям її проявів на різних етапах історичного розвитку окремих регіонів, з виявленням змістовних ознак та особливостей формування, характерних для соціокультурного обличчя того чи іншого регіону.

В українському мистецтвознавстві нашої доби цей науковий напрямок, що відбиває притаманне сучасному життю величезне зростання інтересу до історичних надбань культури і мистецтва різних регіонів світу, до всебічного опанування національної духовної спадщини в усіх її формах та виявах, набуває особливого, іноді пріоритетного значення.

Важливою настановою щодо вивчення цього напрямку стає мета наукового осмислення регіональних культурних традицій, дослідження національно-культурного простору крізь призму його автономних локальних моделей, аналізу історичної специфіки розвитку окремих регіонів країни (у тому числі периферійних, які раніше не перебували у полі зору науковців), характеру їх мистецької професіоналізації, життя та творчої діяльності місцевих митців.

Регіоніка (регіоналістика) як така являє собою «галузь науки, а також сукупність методів дослідження й вивчення різноманітних сфер суспільної діяльності, їх територіальної специфіки й особливостей з метою з'ясування функцій і значення історично сформованого регіону в системі культурних надбань нації та людства загалом» [5]. За висловом А. Кравченко, «Регіональні дослідження, присвячені висвітленню історичного шляху становлення та періодизації розвитку музичної культури, мають переважно джерелознавчий характер, адже метою таких розвідок є висвітлення досі невідомих науці фактів з культурного життя регіонів чи регіональних центрів» [4].

Проблеми регіоніки, мистецького краєзнавства стають дедалі суттєвішими у сферах вітчизняної теорії і історії культури та мистецтвознавства.

Тож однією з найперспективніших галузей сучасного вітчизняного музикознавства стає так звана музична регіоніка (або музична регіоналістика), що надзвичайно плідно розвивається останнім часом в українському науковому та художньому просторі. Дослідженню проблем музичної регіоналістики присвячено велику кількість наукових праць різного рівню – від окремих

журнальних статей, матеріалів наукових конференцій і симпозіумів до фундаментальних монографій та докторських дисертацій.

Авторкою цієї публікації зазначалося, що зокрема в галузі теорії та історії ансамблю саме регіонально-галузевий напрям осягнення даного проблемного поля репрезентований «переважною більшістю музикологічних розвідок останніх десятиріч (у тому разі вітчизняних) і є найбільш актуалізованим в сучасній музичній науці» [10, с. 6].

Серед найвагоміших досліджень відомих українських вчених-музикознавців у цій сфері – праці, присвячені історії та специфіці музичної культури Північного Приазов'я (Т. Мартинюк) [7; 8], Галичини (Л. Кияновська) [2], Прикарпаття (Г. Карась) [1], Полтавщини (А. Литвиненко) [6], тощо.

Важливу роль у цьому процесі відіграє харківська школа музичної регіоніки (краєзнавчого музикознавства), яка має багато значних і яскравих досягнень, знаних далеко за межами регіону (Й. Міклашевський [9], М. Сумцов, О. Кононова [3], В. Кравець та багато-багато ін.).

Актуальність проблематики, пов'язаної з історією та сьогоденням музичної культури Харкова, зумовлена нагальною потребою сучасної української науки та художньої практики у визначенні історичних особливостей становлення національної музичної культури та мистецтва, у всебічному осмисленні специфіки регіональних моделей їх реалізації, а також виявленні ролі окремих персоналій у цьому процесі.

Суттєвою складовою розвитку харківської музичної регіоніки ХХІ ст. стала зокрема міжнародна науково-теоретична конференція “Музична культура Харкова: події та люди” (2009), яка надала значний імпульс до інтенсифікації подальших розвідок у даному напрямі. Метою конференції було створення культурологічної панорами становлення і розвитку музичного мистецтва Харкова, віддзеркалення подій його минулого та сучасного, узагальнення їх характеру і змісту, соціокультурної та семантичної специфіки, відбиття творчих досягнень та життєвої долі видатних харківських митців, а також визначення важливої ролі мистецьких вишів Харкова у музичному житті міста та регіону [11].

Проблеми історії та сьогодення музичної культури Харкова є надзвичайно актуальними для сучасного вітчизняного музикознавства, тож харківська музична регіоніка надзвичайно активно розвивається в останні роки.

Музична регіоніка Харкова потребує максимальної інтенсифікації наукових досліджень у цьому напрямі, оскільки дотепер за межами наукового пізнання залишається ще безліч дорогоцінних історичних матеріалів і документів про музичне життя нашого рідного міста та творчу діяльність талановитих харківських музикантів – відомих та ще поки невідомих, уславлених та несправедливо забутих.

Резюмуючи вищевикладене, слід загалом зазначити, що на зламі ХХ–ХХІ ст. українська музична регіоніка отримала потужний імпульс до інтенсивного розвитку та перетворилася на одну з найзначніших галузей вітчизняної музикології.

Список літератури

1. Карась Г. Музична регіоналістика у фокусі сучасних досліджень // Українська музика. – 2017. – Число 3. – С. 179-180.
2. Кияновська Л. Еволюція галицької музичної культури ХІХ – ХХ ст. – Тернопіль: Астон, 2000. – 339 с.
3. Кононова О. Музична культура Харкова кінця ХVІІІ – початку ХХ ст. Харків : Основа, 2004. – 176 с.
4. Кравченко А. І. Українська музична культура в контексті дослідження проблем культурологічної регіоніки // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2012. №4. С. 139-143
5. Литвиненко А. І. Історичні шляхи становлення регіоналістики в українській культурі й музикознавстві // Студії мистецтвознавчі / Національна академія наук України; Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського. – К. : ІМФЕ, 2012. – № 6. – С. 7–14.
6. Литвиненко А. І. Музична культура Полтавщини ХІХ – початку ХХ століття в аспектах регіонального джерелознавства: автореф. дис... канд. мист.: 17.00.01 – Теорія та історія культури / Національна музична академія України імені П. І. Чайковського. Київ, 2006. 16 с.
7. Мартинюк Т. В. Історико-теоретичні аспекти взаємовідношень географічного і соціокультурного чинників в явищі регіональної музичної культури (на прикладі Північного Приазов'я ХІХ-ХХ століть): дис. ... докт. мистецтвозн.: 17.00.01 – теорія і історія культури / Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського. – Київ, 2003. 525 с.
8. Мартинюк Т. В. Музичний професіоналізм Північного Приазов'я ХІХ-ХХ століть. – Мелітополь: ТОВ “Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні”, 2003. – 608 с.
9. Міклашевський Й. М. Музична і театральна культура Харкова кінця ХVІІІ – першої половини ХІХ ст. – Київ: Наукова думка, 1967. 160 с.
10. Польська Ірина. Теорія ансамблю в системі сучасної музикології та гуманітаристики: перспективні напрями розвитку // Камерно-інструментальний ансамбль: традиції та сучасний вимір: міжнародна науково-практична конференція, 9 грудня 2016 р. / ЛНМА ім. М. В. Лисенка; [редкол: І. Пилатюк – голов. ред., Н. Дика – відп. ред.]. – Львів, 2016. – С. 4–6.
11. Харків у контексті світової музичної культури: події та люди : матеріали міжнар. наук.-теорет. конф., 3-4 квіт. 2008 р. / Харк. держ. акад. культури, акад. мистец. України, Ін-т культурології / заг. ред. В. М. Шейка; відп. ред. І. І. Польська. – Х. : ХДАК, 2008. – 171 с.

ПОТРЕБИ ЯК БІОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПОВЕДІНКИ ЛЮДИНИ

Ільчук Ю.Ю.

викладач Івано-Франківського коледжу ЛНАУ

Питання фізіологічних механізмів, що визначають поведінку людини, були, є і будуть у центрі уваги не лише вчених. Проблема співвідношення фізіологічного і психічного, біологічного і соціального в природі людини лежить в основі філософських уявлень про світ та місце людини в ньому. На цій основі власне і будується вся система виховання та навчання.

Однак незалежно від того, як кожен із нас розв'язує для себе проблему, що в науці отримала назву психофізіологічної, з власного досвіду ми розуміємо, що фундаментом, на якому будуються поведінка і вся психічна діяльність людини, є її потреби. Саме виникнення потреб спонукає людину до активної поведінки. Наукове трактування «потреби» дуже широке, але загалом зводиться до того, що під потребою розуміють такі зміни в організмі в цілому, які не можуть бути компенсовані за рахунок внутрішніх резервів і механізмів. Усунення цих змін можливе лише за рахунок певних поведінкових реакцій, взаємодії з довкіллям. Найпростішими прикладами таких потреб може бути необхідність у поживних речовинах, воді і т.д.

Звичайно людські потреби значно ширші. Є три групи вихідних, первинних потреб, а саме: вітальні, соціальні та ідеальні потреби пізнання і творчості.

Вітальні (життєво необхідні) потреби спрямовані на збереження цілісності індивіду та виду. Ці потреби визначають харчову, захисну та подібні їм поведінкові реакції. Слід сказати, що іноді цю групу потреб називають біологічними потребами, однак тут слід розуміти, що в людини задоволення навіть цих потреб завжди опосередковане соціальним середовищем.

Соціальні потреби включають намагання людини належати до певної соціальної групи і займати в ній певне місце.

Соціальні потреби розділяються на дві групи – потреби «для себе» (права) і «для інших» (обов'язки). Соціальні потреби, виникають під час спілкування, формуються незалежно від вітальних. Перші ознаки соціалізації дитини (її позитивна реакція на спілкування з дорослими – посмішка, активні рухи) виникають у результаті задоволення потреби в прихильності. При цьому дитина більш прихильна до того, хто з нею спілкується, ніж до того, хто її лише годує.

Серед соціальних потреб особливої уваги заслуговує потреба людини успадковувати (імітувати) ті або інші еталони поведінки, моральні та етичні норми, що прийнято в тому суспільстві, до якого вона належить. Особливо яскраво ця потреба виражена в ранньому дитинстві. Саме тому в формуванні

етичних та моральних принципів дитини визначальна роль належить прикладу дорослих. Імітуючи поведінку дорослих дитина тим самим автоматично засвоює принципи, якими керуються ті, з кого вона бере приклад, а не ті правила поведінки, які намагаються їй прищепити, звертаючись до її свідомості.

До ідеальних потреб людини належить потреби пізнання навколишнього світу та свого місця в ньому, пізнання суті та призначення свого існування. Їх основу становить потреба в отриманні нової інформації, що, з одного боку, спричиняється необхідністю пошуку подразників, які при їх надходженні знімають так званий дефіцит активації. Такі подразники характеризуються новизною, складністю, невизначеністю та двозначністю.

Потреби пізнання активуються невизначеністю отриманої інформації. Людина дуже важко переносить невизначеність, загадковість, що стимулює її до пошуку інформації, яка дала б змогу знизити цю невизначеність. Така поведінка визначається як направлена допитливість.

У кожній з трьох груп потреб пропонується розрізнити потреби збереження і потреби розвитку. Різниця між ними полягає в тому, що потреби збереження задовольняються в межах певних норм, тоді як потреби розвитку таких норм не мають. Наприклад, ідеальна потреба збереження задовольняється оволодінням досягнутого на даний час рівня знань, а потреба розвитку спонукає прагнути до непізнаного, раніше ніким не відкрито.

Однак перш ніж потреба примусить організм здійснити будь-яку поведінкову реакцію, вона повинна перерости в мотивацію. Слово «мотивація» в перекладі з французької означає «те, що викликає рух». Різницю між поняттям «потреба» і «мотивація» можна пояснити таким прикладом. Уявімо, що в результаті неправильного харчування в організмі людини не вистачає вітаміну групи В. потреба в цьому вітаміні існує, але цілеспрямовані поведінкової реакції вона не викликає.

Згідно за сучасними уявленнями, потреба переростає в мотивацію в момент, коли вона усвідомлюється. Тобто коли активується в пам'яті інформація про ті зовнішні об'єкти, які здатні задовольнити цю потребу, і програма тих дій, які здатні привести до її задоволення.

Вважається, що в момент, коли певна потреба переростає в мотивацію, у відповідних ділянках мозку формується мотиваційне збудження, яке за своїми фізіологічними ознаками тотожне явищу домінувати. Це збудження зберігається в мозкові тривалий час, поки не буде задоволена потреба, що його викликала. Сторонні подразники тільки підсилюють це збудження, тоді як усі інші види діяльності гальмуються.

При формуванні домінуючої потреби і відповідної мотивації внутрішній стан організму людини та зовнішні умови нерідко можуть перебувати в протиріччі одне з одним. Саме в момент такого зіткнення між бажаннями та реальними можливостями і з'являється емоційний компонент мотивації.

Основне біологічне значення емоцій полягає в тому, що по суті тільки вони дають змогу людині швидко і загалом оцінити свій внутрішній стан, потребу, а також можливі її задоволення. Інтегральність є вирішальною ознакою будь-якого емоційного стану, ознакою, винятковою відносно інших станів та інших

реакцій. Роблячи майже моментальну інтеграцію всіх функцій організму, емоції самі по собі можуть бути абсолютним сигналом корисного чи шкідливого впливу на організм, часто навіть раніше, ніж буде визначено локалізацією самого впливу та конкретний механізм відповіді організму на такий вплив. Саме ця властивість організму визначати завдяки емоціям якість впливу за допомогою стародавнього й універсального критерію всього живого на Землі – виживання – і надало емоціям універсального значення в житті організму. Разом з тим організм виявляється надзвичайно вигідно пристосованим до умов довкілля, оскільки він, навіть не визначаючи форми, типу, механізму й інших параметрів тих чи інших впливів, може відреагувати на них за допомогою певного емоційного стану, звівши, так би мовити, все до загального біологічного знаменника: корисним чи шкідливим для нього є цей вплив.

Емоції здатні переключати поведінкові реакції. Особливо яскраво ця роль емоцій виявляється при конкуренції мотивацій та виділенні домінуючої мотивації.

Висновок. Однією з найважливіших функцій емоцій є їх безпосередня участь у процесах навчання і пам'яті. Доказом цього може бути власний досвід кожного з нас. Адже події, що супроводжувались яскравими емоціями, ми пам'ятаємо найкраще і найдовше. Слід сказати, що саме тут заховано той чарівний ключик, який відкриває широкі перспективи та можливі керування навчанням та пам'яттю. Схема виглядає надзвичайно просто. Оскільки емоції формуються на базі потреб, то практичне питання полягає лише в тому, щоб сформувати потреби до навчання. Бо задоволення саме цих потреб у людини здатне приносити їй найбільшу радість і, головне, що повне насичення тут ніколи не можливе.

За явної простоти схеми її практичне втілення є зовсім не простим завданням, бо природа людини вимагає від неї повсякчас задоволення занадто великої кількості потреб, а вибирати завжди важко.

Список посилань

1. Блум Ф., Лайзерсон А., Хорстедтер Л. Мозг, разум и поведение. — М., 1988.
2. Вилюнас В. К. Психологические механизмы мотивации человека. — М., 1990.
3. Вилюнас В. Психология развития мотивации. — СПб., 2006.
4. Данилова Н. Н., Крылова А. Л. Физиология высшей нервной деятельности. — М., 1989.
5. Изард К. Е. Эмоции человека. — М., 1980.
6. Леонтьев А. Н. Потребности, мотивы и эмоции // Психология мотивации и эмоции. — М., 2002. — С. 52–79.
7. Маслоу А. Мотивация и личность. — СПб., 1999.
8. Милнер П. Физиологическая психология. — М., 1973.

ДО ЗАСТОСУВАННЯ ПОНЯТТЯ АНАЛОГУ ЕФЕКТИВНОЇ ДОЗИ В ДОЗИМЕТРИЧНОМУ СУПРОВОДІ ЛАБОРАТОРНИХ ЕКСПЕРИМЕНТІВ

Дрозд Іван Петрович

доктор біологічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
Інститут ядерних досліджень
Національна Академія Наук України

Павловський Владислав Володимирович

аспірант
Інститут ядерних досліджень
Національна Академія Наук України

Постановка проблеми

Дозиметрія є невід’ємною складовою радіобіології - науки, що вивчає дію іонізуючого випромінювання на біологічні системи усіх рівнів організації: рослини, тварини та людину і вивчає залежності та закономірності “доза-ефект”.

Водночас, дозиметрія являє собою самостійний розділ прикладної ядерної фізики, який розглядає іонізуюче випромінювання, фізичні величини, що характеризують поле випромінювання або взаємодію випромінювання з речовиною, а також принципи і методи визначення цих величин. Дозиметрія має справу з фізичними величинами іонізуючого випромінювання, що визначають його хімічну, фізичну і біологічну дію.

Отже, найважливіше призначення дозиметрії – сприяння встановленню зв'язку між фізичною величиною, що вимірюється і можливим біологічним ефектом.

Дозоутворення – процес передачі енергії іонізуючого випромінювання біологічному об’єкту: цілісному організму, органу, тканині, клітині чи її компартментам.

Вивченню дозоутворення за опромінення лабораторних тварин присвячується дозиметричний супровід радіобіологічних досліджень.

Дозиметричний супровід за опромінення людини унормовується Рекомендаціями МКРЗ, що відображаються у відповідних Публікаціях (ICRP Publication), які періодично переглядаються і доповнюються.

Водночас для дозиметричного супроводу опромінення лабораторних тварин подібної нормативної бази не існує, що є причиною суттєвих труднощів при розрахунку доз іонізуючого опромінення лабораторних тварин за проведення радіобіологічних експериментів і трактування біологічних ефектів, що при цьому виникають.

Особливою невирішеною проблемою при цьому є застосування до лабораторних тварин поняття *ефективної дози*, яка характеризує нерівноцінність опромінення різних органів і тканин, що особливо чітко проявляється за внутрішнього опромінення.

Взагалі питання радіочутливості органів вперше було поставлено в [1]. Після аварії на ЧАЕС МКРЗ, разом з питаннями опромінення людини, почали приділяти увагу опроміненню референтних видів флори та фауни. до яких, зокрема, відносяться і щурі [2-9]. Розроблено чудову програму розрахунку доз на представників цих референтних груп за радіоактивного забруднення довкілля [10]. На жаль, ці нормативні документи не поширюються на лабораторних тварин.

Тому питання введення для цих тварин поняття ефективної дози (або, краще, іншого еквівалентного терміну), а також аргументовані пропозиції щодо методики визначення відповідних тканинних коефіцієнтів відзначається актуальністю і науковою новизною.

Мета роботи: обґрунтувати застосування поняття аналогу ефективної дози за внутрішнього опромінення до дозиметричного супроводу експериментальних досліджень на лабораторних щурах; запропонувати ідеологію визначення відповідних тканинних коефіцієнтів.

Для досягнення цієї мети ми поставили наступні завдання::

1. Проаналізувати та критично розкрити існуюче поняття ефективної дози.
2. Запропонувати поняття аналогу ефективної дози для випадку внутрішнього опромінення лабораторних щурів.
3. Запропонувати ідеологію визначення тканинних коефіцієнтів для розрахунку аналогу ефективної дози за внутрішнього опромінення тварин.

Аналітичне дослідження

Питання застосування поняття ефективної дози поставлено в Рекомендаціях МКРЗ ICRP Publ. 42 P. (3-5) [11] і детально розкрито в ICRP Publ. 103 {(С. 321-323)-російський переклад} [4].

Згідно [4], **“Ефективна доза** – це величина, пов'язана з величиною ризику, встановленого з урахуванням вивчення наслідків опромінення всього тіла. **Значення тканинних вагових коефіцієнтів (усереднені за статтю та віком) обрані з урахуванням внеску від окремих органів та тканин у загальне значення радіаційної шкоди від стохастичних ефектів (раку та спадкових захворювань) на основі наявної епідеміологічної інформації (або на основі даних експериментів – для спадкових ефектів).** Водночас, ефективна доза іноді використовується для пілотних досліджень розробки гіпотез впливу випромінювання для здоров'я людини, і є величиною, яку можна використовувати в епідеміологічних дослідженнях радіаційних ризиків. Епідеміологічний аналіз вимагає оцінок поглинених доз в усіх органах та тканинах, з максимально можливим урахуванням обставин опромінення та характеристик опромінених осіб із досліджуваної популяції.

Отже, ефективну дозу слід використовувати для оцінки опромінення та контролю стохастичних ефектів для регулювання. Вона може бути використана для доказу дотримання лімітів дози та обліку доз. Ефективна доза – зручна величина для оцінки сумарного опромінення з урахуванням всіх шляхів внутрішнього та зовнішнього опромінення, для реєстрації доз та здійснення регулювання. При такому її використанні ефективна доза - цінна величина в практиці радіаційного захисту, хоча вона і не є індивідуальною, а відноситься до умовної людини.

Ефективна доза використовується для обмеження виходу стохастичних ефектів (раку та спадкових захворювань) і не застосовується для оцінки можливості виникнення тканинних реакцій.

Референтні моделі та зважуючі коефіцієнти, використані при їх оцінці, не є індивідуальними оцінками, а розраховані для умовної людини з метою проведення регулюючого контролю. Коефіцієнти переходу чи дозові коефіцієнти розраховані для умовного дорослого працівника чи умовної особи із населення певної вікової групи”.

Водночас, при проведенні ретроспективних оцінок дози професійного опромінення може трапитись, що реальні значення параметрів оцінки дозових коефіцієнтів та коефіцієнтів переходу відрізняються від довідкових. У таких ситуаціях може бути доречним використовувати ці реальні значення для оцінки опромінення або надходження радіоізотопів з подальшим розрахунком доз. При цьому дуже важливо відрізнити значення параметрів, які можна вводити в розрахунок ефективної дози в таких особливих обставинах опромінення, від тих значень, які не можна змінювати за визначенням поняття ефективної дози.

Для ретроспективної оцінки доз професійного опромінення окремих індивідуумів у ситуаціях, коли доза може перевищити ліміт дози, може виникнути необхідність оцінити дозу та ризик індивідуально. У таких випадках слід враховувати особливості дозиметричних припущень щодо віку та статі, зроблених при оцінці поглиненої дози та ризику для органів опромінюваного індивіда. Такі зміни довідкових значень параметрів не відповідають визначенню поняття та області використання ефективної дози. Вони можуть вноситися лише фахівцями з радіаційного захисту. У таких ситуаціях всі зміни, внесені до параметрів, повинні бути задокументовані.

У випадку аварій та інцидентів із впливом випромінювань з високою ЛПЕ (нейтронів та альфа-частинок) зважувальні коефіцієнти випромінювання, які застосовуються до стохастичних ефектів, не можуть бути застосовані до тканинних реакцій; за необхідності в таких випадках слід використовувати значення відносної біологічної ефективності для тканинних реакцій.

Зазначимо, що у ICRP Publ. 42, були застосовані аналогічні підходи до визначення поняття “ефективна доза”.

Водночас, в [11] (пункт 18, стор 5), яка була опублікована раніше, ніж [4], характеризує ефективний еквівалент дози, на відміну від [4] вказано, що

“Ефективний еквівалент дози, будучи дозиметричною величиною, є показником ризику смерті від **соматичних ефектів і ризику спадкових наслідків** у перших двох поколіннях внаслідок будь-якого опромінення, рівномірного чи нерівномірного, зовнішнього чи внутрішнього джерела”.

Загально прийнято, що до соматичних ефектів, зокрема виникнення захворювань, входять усі хвороби, що викликаються зовнішніми впливами або ж внутрішніми порушенням роботи органів і систем. Очевидно, це можна віднести і до дрібних лабораторних тварин-ссавців (щурі, миші).

Виходячи з наведеного визначення, це не обов’язково мають бути стохастичні ефекти, а можуть бути і детерміністичні.

Введення нового дозиметричного поняття “аналог ефективної дози”

Отже, оскільки наслідки радіаційного ураження різних органів і тканин організму очевидно є нерівноцінними, ми пропонуємо ввести в практику дозиметричних розрахунків у випадку проведення експериментів зі внутрішнім опроміненням лабораторних тварин нове поняття, яке слугуватиме аналогом ефективної дози, що використовується виключно для обмеження виходу стохастичних ефектів (раку та спадкових захворювань) у опромінених іонізуючою радіацією людей (персоналу та окремих верств населення).

Цей аналог ефективної дози внутрішнього опромінення дрібних лабораторних тварин-ссавців ми пропонуємо назвати AEDLRI (The analog of effective dose laboratory rats internal irradiation – англ.).

Аналогічно з ефективною дозою, AEDLRI визначається як добуток еквівалентної дози D_{ekv} на тканинний коефіцієнт k_t , що характеризує інтегральну небезпеку опромінення органу чи тканини.

$$D_{AEDLRI} = D_{ekv} \cdot k_t$$

Одиницями вимірювання AEDLRI відповідно будуть зіверт (Зв) і бер.

Ідеологія визначення інтегральних тканинних коефіцієнтів.

Очевидно, інтегральна небезпека опромінення органу чи тканини залежить від їхньої радіочутливості та “важливості” органу (чи тканини) для функціонування організму. Від коректності визначення цих коефіцієнтів цілком залежить адекватність оцінки ризику (шкоди) від іонізуючого опромінення лабораторних тварин.

Очевидно, для цього необхідно провести ретельні аналітичні (а, за необхідності, і експериментальні) дослідження.

Використані літературні джерела

1. Радиочувствительность и пространственное распределение дозы. Публикация МКРЗ 14. Pergamon Press, Oxford.
2. ICRP, 2003. Структура для оценки воздействия ионизирующего излучения на нечеловеческие виды. Публикация МКРЗ 91. Ann. МКРЗ 33 (3).

3. ICRP, 2003. Относительная биологическая эффективность (ОБЭ), коэффициент качества (Q) и весовой коэффициент излучения (w_R). Публикация МКРЗ 92. Ann. МКРЗ 33 (4).
4. ICRP, 2007. Рекомендации Международной комиссии по радиологической защите 2007 года. Публикация МКРЗ 103. Ann. МКРЗ 37 (2-4).
5. ICRP, 2009. Охрана окружающей среды: параметры переноса для эталонных животных и растений. Публикация МКРЗ 114, Ann. ICRP 39 (6).
6. ICRP, 2012. Заявление ICRP о тканевых реакциях/ранних и поздних эффектах излучения в нормальных тканях и органах - пороговые дозы для тканевых реакций в контексте радиационной защиты. Публикация МКРЗ 118. Ann. МКРЗ 41 (1/2).
7. ICRP, 2014. Защита окружающей среды при различных ситуациях воздействия. Публикация МКРЗ 124. Ann. МКРЗ 43 (1).
8. ICRP, 2017. Дозовые коэффициенты для нечеловеческой биоты, подвергшейся воздействию радиации в окружающей среде. Публикация МКРЗ 136. Ann. МКРЗ 46 (2).
9. ICRP, 2021. Радиационное взвешивание для контрольных животных и растений. Публикация МКРЗ 148. Ann. МКРЗ 50 (2).
10. ICRP, 2017. Програма BiotaDC (доповнення до Публікації 136 МКРЗ).
11. ICRP, 1985. Сборник основных концепций и количеств, используемых ICRP. Публикация МКРЗ 42. Ann. МКРЗ 14 (4).

ЧЛЕНИСТОНОГІ ШКІДНИКИ ЯСЕНЯ В УРБОЦЕНОЗАХ МІСТА ДНІПРО

Зайцева Ірина Арнольдівна,
кандидат біологічних наук, доцент

**Бурчак Іванна Геннадіївна,
Курсіш Тетяна Юріївна,**
магістри кафедри садово-паркового мистецтва та ландшафтного дизайну
Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Ясен культивують по всій Україні [1]. Його насадження становлять 2,4 % площі Державного агентства лісових ресурсів [2]. Відомо, що ясеневі деревостани відзначаються підвищеною біологічною стійкістю проти несприятливих абіотичних і біотичних чинників. Однак останніми роками стан цієї породи в Україні суттєво погіршився [3] і значною мірою за рахунок шкідливої ентомофауни [4–6]. Тому з'ясування видового складу, особливостей біології і екології фітофагів, а також оцінка рівня їх шкодочинності є актуальним в контексті вирощування біологічно стійких деревостанів за участю ясеня.

Мета даної роботи – інвентаризація і оцінка життєвого стану вуличних і паркових насаджень деревних рослин роду *Fraxinus* L.; дослідження комплексу філофагів і карпофагів ясеня в урбоценозах м. Дніпро.

Дослідження проводили протягом вегетаційних періодів 2016–2020 р.р. у різних районах правобережної частини м. Дніпро. В якості дослідних було обрано 10 стаціонарних дослідних ділянок (парки: ім. Л. Глоби, ім. Т. Г. Шевченко, Севастопольський, міський молодіжний парк дозвілля і відпочинку Новокодацький – далі Новокодацький, Пам'яті і Примирення; вулиці: Набережна Заводська, Запорізьке шосе; територія Комунального закладу освіти навчально-виховного комплексу № 99 багатoproфільної гімназії-школи І ступеня – дошкільного навчального закладу Дніпровської міської ради – далі НВК № 99; внутрішньоквартальна територія ж/м Покровський Новокодацького району; зелені масиви Діївського лісопарку – умовний контроль).

Об'єктом дослідження слугували листя, молоді пагони і плоди двох видів ясеня, які найбільш поширені у паркових і вуличних насадженнях м. Дніпро: 1) ясен ланцетолистий, або зелений (*Fraxinus lanceolata* Borkh.); 2) ясен звичайний (*F. excelsior* L.), а також дві його декоративні форми: *F. excelsior* L. f. `Aureum`, *F. excelsior* L. f. `Monophylla`. Предмет дослідження – видовий склад членистоногих філофагів і карпофагів ясеня, характер, типи і рівень пошкодження листків і плодів.

Всього було проінвентаризовано 52 модельних дерева (МД) роду *Fraxinus* L., із них 21 екз. *F. excelsior* і 31 екз. *F. lanceolata*. Життєвий стан більшості МД був оцінений у 2 бали за шкалою [7]. Це дерева з ростом, що загалом відповідають нормам і мають 20–25 % недіючої листової поверхні. За даними інвентаризації

вік рослин коливається від 3,5 (парк Пам'яті і Примирення) до 18 років (парк ім. Т. Г. Шевченко). Середній вік – 11,5 років. Діаметр штамбу варіює від 13,8 см (у парку ім. Л. Глоби) до 35,2 см (на території НВК № 99). Середній діаметр стовбура на висоті 1,3 м дорівнює 26,1 см. Висота рослин змінюється від 2,6 м до 17,5 м.

За нашими даними найкращі значення довжини річного пагону мають МД *Fraxinus* L., що зростають у відносно чистих лісових насадженнях із високим рівнем сонячної інсоляції впродовж доби (Діївський лісопарк), у місцях із високим рівнем ґрунтових вод або недалеко від водойми (Діївський лісопарк, парк ім. Т. Г. Шевченко, вул. Запорізьке шосе). Найнижчі показники спостерігаємо у парку ім. Л. Глоби (центральна частина міста).

Ступінь і характер пошкодження бруньок і листків ясенів проводили з III декади березня по III декаду жовтня 2016–2020 рр. На весняному етапі досліджень було обстежено 1933 бруньок із річних пагонів двох досліджуваних видів ясеня і двох форм *F. excelsior* – f. 'Aurea' і 'Monophylla', до їх повного розпукування і 6529 простих листків із усіх дослідних ділянок. Пошкоджень бруньок не виявили. Загальний рівень пошкодження листків склав 28,9 %.

Серед видів ясеня найбільш стійким до пошкоджень листкового апарату у весняний період виявився *F. lanceolata* (в середньому майже на 40 %), тоді як серед декоративних форм *F. excelsior* найменшим рівнем ушкодження листків відрізнялись дерева форми 'Aureum', тоді як генеративні органи цієї форми майже на 100 % були уражені кліщем ясеневим качанним (*Aceria fraxinivorus* Nalepa, 1909), що суттєво знижувало естетично-декоративні якості дерев.

У паркових і вуличних насадженнях найбільшим рівнем ураження листя відрізнялись дерева *F. excelsior* (в середньому 84,4 % і 48,7 %, відповідно), тоді як аналогічний показник для дерев *F. lanceolata* був значно меншим: у парках – 50,9 %, у вуличних насадженнях – 16,9 %, на території НВК № 99 і ж/м Покровський ще менше – 7,8 %, у середньому для всіх дерев. Найбільший відсоток листків зі зміною забарвлення на хлоротично-жовте спостерігалось на деревах *F. lanceolata*, які зростають у парку Пам'яті і Примирення (промислова частина міста) та вулиці Запорізьке шосе (вулиця з інтенсивним рухом автотранспорту – 2964 машин за 1 год. спостереження на протязі дня).

Аналізуючи данні за окремими локалітетами слід зазначити наступне. У середньому для більшості дослідних ділянок рівень ушкодження листків ясеня коливається у межах від 2,2 % у контрольних насадженнях до 6,0 % у парку Пам'яті і Примирення. На всіх ділянках домінує дірчасте виїдання, що головним чином спричиняє інвазивний вид – пильщик ясеневий чорний (*Tomostethus nigratus* Fabricius, 1804). Найбільше листків із деформацією листкової пластинки фіксували у насадженнях ясеня на вул. Запорізьке шосе – 8,5 %.

Згідно з отриманими нами даними, до складу комплексу членистоногих філофагів деревних рослин роду *Fraxinus* L., виявлених у зелених насадженнях правобережної частини м. Дніпро, входить 24 види із 17 родин 6 рядів. При цьому доля Hemiptera складає 37,5 %, Lepidoptera – 33,4 %, Trombidiformes, Coleoptera і Hymenoptera – по 8,3 %, Diptera – 4,2 %.

Основна кількість видів наносить пошкодження листкам ясеня у вигляді крайового обгризання, грубого об'їдання і дірчастого виїдання – 37,8 %, зміни забарвлення – 17,2 %; скручування – 13,8 %; проколів – 10,4 %; галів і утворення листових гнізд – по 6,9 %; скелетування і гофрування – по 3,5 %.

Усі види комах-філобіонтів ясеня, що були виявлені нами за дослідний період, можна розташувати в ряд зі зниженням частоти зустрічальності: листоблішка ясенева псевдогалова (*Psyllopsis fraxini* Linnaeus, 1758), попелиця ясенева гніздова (*Prociphilus fraxini* Fabricius, 1777 = *P. nidificus* Löw, 1882), личинки мух *Syrphidae* sp., які активно знищували личинок і імаго *Prociphilus fraxini*, п'ядун зимовий (*Operophtera brumata* Linnaeus, 1758), листовійки: товстунка ясенева, або строкато-золотиста (*Archips xylosteana* Linnaeus, 1758), глодова (*A. crataegana* Hübner, 1799), розанова (*A. rosana* Linnaeus, 1758) і всеїдна (*A. podana* Scopoli, 1763), пильщик ясеневий чорний (*Tomostethus nigritus* Fabricius, 1804), совки: грушева (*Cosmia trapezina* Linnaeus, 1758), пірамідальна (*Amphipyra pyramidea* Linnaeus, 1758) і бирючинова (*Craniophora ligustri* Denis & Schiffermuller, 1775), довгоносик листовий довгастий (*Phyllobius oblongus* Linnaeus, 1758), арокатус ільмовий *Arocatus melanocephalus* Fabricius, 1798), щитники: деревний зелений (*Palomena prasina* Linnaeus, 1761), ягідний (*Dolycoris baccarum* Linnaeus, 1758), клоп польовий (*Lygus pratensis* Linnaeus, 1758), несправжньощитівка акацієва (*Parthenolecanium corni* Bouche, 1844), щитівка яблунева комоподібна (*Lepidosaphes ulmi* Linnaeus, 1758), повстяник ясеневий (*Pseudochermes* (= *Fonscolombia*) *fraxini* Kaltenbach, 1860), бджола-листоріз (*Megachile rotundata* Fabricius, 1787), галиця ясенева горішкова (*Dasineura fraxinea* Kieffer, 1907), м'якотілка яскрава (*Cantharis pellucida* Fabricius, 1792).

Загальний середній рівень ураження плодів *Fraxinus* L. становить 14,8 %. Найбільше були пошкоджені плоди в парку ім. Л. Глоби (19,3 %). Найменшим рівнем ушкодження відрізнялись плоди ясеня, зібрані у парку Новокодацький (9,1 %) і по вул. Набережна Заводська (10,3 %) (промисловий район міста). Можливо, незначне заселення плодів ясеня карпофагами на цих ділянках пов'язано з близьким розташуванням водойм (у парку біля озера) і підвищеною вологістю повітря. За типами пошкоджень плодів ясеня домінувало дірчасте виїдання (10,3 %) і крайове обгризання (7,1 %) крилаток, прогризання отворів у насінневу камеру (1,4 %).

На протязі вегетаційних періодів 2016–2020 рр. нами були виявлені тільки два види комах, які пошкоджували плоди і насіння ясенів: плодожерка ясенева (*Pseudargyrotoza conwagana* Fabricius, 1775) і довгоносик-насінеїд ясеневий червоноголовий (*Lignyodes enucleator* Panzer, 1798).

Для обґрунтування можливостей збереження цінних видів деревних рослин – едифікаторів міських зелених насаджень Степової зони, а також подальшої розробки інтегрованої системи захисту садово-паркових ценозів в умовах урбосередовища дослідження в цьому напрямку будуть продовжені.

Список літератури

1. Ясени в Україні / М. І. Гордієнко [і ін.]; ред. М. І. Гордієнко. Київ : Сільгоспосвіта, 1996. 392 с.
2. Борисова В. Л. Санітарний стан ясеня звичайного у Лівобережному Лісостепу України : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук : 06.03.03. Харків, 2021. 23 с.
3. Мешкова В. Л., Борисова В. Л. Санитарное состояние ясеня обыкновенного (*Fraxinus excelsior* L.) в лесах лесостепной части Харьковской области Украины. *Известия Санкт-Петербургской лесотехнической академии*. Вып. 220. 2017. С. 140–154. DOI: 10.21266/2079-4304.2017.220.140-154
4. Мешкова В. Л., Давиденко К. В., Бережненко Ж. І. Комахи-листогризи на ясені (*Fraxinus* sp.) у зелених насадженнях Харківщини. *Захист рослин у XXI ст. : проблеми та перспективи розвитку* : матер. Міжнар. наук. конф. студ., аспірантів і молодих учених. Харків : ХНАУ, 2013. С. 71–74.
5. Гойчук А. Ф., Кульбанська І. М. Патологія ясеня звичайного в насадженнях Західного Поділля. Лісове і садово-паркове господарство : електронний науковий журн. 2013. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/licgos_2013_3_3
6. Зінченко О. В., Кукіна О. М. Деякі біологічні особливості ясенювого чорного пильщика *Tomostethus nigratus* Fabricius, 1804 (Hymenoptera: Tenthredinidae). *Вісті Харківського ентомологічного товариства*. 2015. Т. XXIII. Вип. 2. С. 70–74.
7. Левон Ф. М. Зелені насадження в антропогенному трансформованому середовищі : монографія. Київ : Вид-во ННЦ ІАЕ, 2008. 364 с.

СУЧАСНА ВИЩА ШКОЛА В КОНТЕКСТІ ПАНДЕМІЧНИХ І ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

Герешко Олександр Віталійович

викладач КЗВО «Ужгородський інститут культури і мистецтв»
Закарпатської обласної ради, м. Ужгород, Україна

Федака Павло Павлович

доцент кафедри соціокультурної діяльності КЗВО «Ужгородський інститут
культури і мистецтв» Закарпатської обласної ради, м. Ужгород, Україна

Ухач Іванна Олександрівна

викладач циклової комісії гуманітарних дисциплін КЗВО «Ужгородський
інститут культури і мистецтв» Закарпатської обласної ради,
м. Ужгород, Україна

Понад 30-річний досвід розбудови молоді держави засвідчив низку цікавих напрацювань в усіх галузях організаційно-культурної практики. Не ставлячи за мету виявити її характерні ознаки чи принципи їх організації, спробуємо акцентувати увагу лише на тих організаційно-методичних моментах, які нескладно поглибити в сучасному освітньому процесі будь-якого ЗВО, виходячи з наявного педагогічного досвіду, міжкультурної комунікації та інших аналогічних складових організації освітнього простору. При цьому звернемо увагу на найбільш типові, тобто такі, які не потребують особливих організаційно-фінансових зусиль.

Отже, для більш ефективної організації освітнього простору в умовах перманентних пандемічних викликів потрібно, на нашу думку, наступне:

- було б цілком доречним, зважаючи на намагання підвищити рівень академічної доброчесності, не лише вести роз'яснюючу роботу зі здобувачами вищої освіти у цьому плані, але й постійно вдосконалювати спеціальні програми, спрямовані на виявлення можливих запозичень, а також акцентувати увагу студентів на ширше використання місцевого матеріалу, джерельної бази наукового пошуку, який об'єктивно передбачатиме уникнення текстового плагіату, тобто списування чужого матеріалу загалом. І саме таким чином підвищувати якість проведеної роботи та оприлюднення її результатів;

- однак розпочинати подібну роботу потрібно із загальноосвітньої школи, зважаючи на вік дітей, віднайти і форму цієї діяльності, оскільки на завершальному етапі це впроваджувати достатньо складно, оскільки принципи організації багатьох аспектів формування особистості закладаються саме на низовому рівні, тобто в школі;

- зважаючи на факт опанування здобувачами вищої освіти різноманітних освітніх програм (google meet, zoom), необхідно спрямувати увагу як представників вищої школи в особі спеціальних кафедр, відділів чи деканатів, так і керівників різноманітних методичних кабінетів профільних міністерств і відомств або галузевих науково-дослідних інститутів цієї системи на розробку відповідних освітніх програм, спрямованих на опанування навчального матеріалу, оскільки різноманітні штами інфекційних чи іншого типу хвороб стають типовим явищем сучасного світового співтовариства, а відтак передбачатимуть й надалі змішані форми організації навчального процесу,

- і в цьому плані слід звернути особливу увагу на художні спеціалізації чи спеціальності, які в усі часи були найменш методично забезпечені, посиляючись лише на те, що особистісний аспект навчання (формування) митця має свій алгоритм, який неможливо уніфікувати, утім саме вони й передбачали наявність високого відсотку авторських методик, які також не можливо фактично уніфікувати, привівши їх до спільного «організаційно-методичного знаменника». Це можна стверджувати і стосовно вивчення іноземних мов чи інших локальних (штучних, у значенні унікальних форм підготовки майбутніх фахівців). Однак відповідний алгоритм навчання цієї практики, поза сумнівом, уже давно на часі. І саме він забезпечив би підвищення ефективності в опануванні певних технічних аспектів цього художнього навчання, як напрямку образотворчого, декоративно-ужиткового мистецтва, так і усього розмаїття музичної чи навіть хореографічної культурної практики. А все це разом певним чином допомогло б досягнути необхідного стандарту в освітньому процесі, у позитивному його значенні, що стосується формування відповідних технічних компетенцій, без яких художній аспект подальшого опанування будь-яким видом мистецтва не можливий в принципі;

- важливим у контексті запропонованого аналізу є й внесення змін до організації різних видів практик, проведення якої сьогодні значною мірою має суто формалізований характер, і пандемічна ситуація у вигляді різноманітних карантинних заходів це лише поглиблює. І якщо здобувачі вищої освіти художніх спеціалізацій, які мають самодіяльні колективи поза межами навчального закладу, ще якимось чином перетворюють їх у необхідний для здобуття фаху навчальний полігон, то інші, хто в силу різних обставин не має можливості шліфувати практичні компетенції в умовах, наближених до реальної художньої практики, тобто постійно працюючи з самодіяльним колективом чи окремими виконавцями, має мати відповідну альтернативу. І тут заклад вищої освіти в особі науково-педагогічного складу профільних кафедр чи циклових комісій, повинен віднайти максимально ефективну для регіону форму, яка б підтримували наявний освітній тандем;

- інакше кажучи, пандемічні чи глобалізаційні виклики – це не лише підстава для згортання системи організації вищої освіти будь-якого її освітньо-кваліфікаційного рівня та її занепад, це ще й реальний шанс сформувати власне творче обличчя освітньої структури і вийти на сучасний ринок праці з низкою цікавих пропозицій. І саме організаційно-технічний рівень оснащення згодом структуруватиме цю освітню систему;

- відтак незначний перерозподіл коштів на матеріально-технічне забезпечення чи оснащення навчального процесу, залучення до цього батьків студентів та усіх зацікавлених осіб, зокрема численних стейкхолдерів, представників управлінських структур галузі та територіальних громад, створення мобільної групи з науково-педагогічних працівників для розробки окреслених пропозицій, як і поглиблення контактів із мережею аналогічних навчальних закладів та постійного моніторингу даного питання, сприятиме помітним змінам в організації навчального процесу, надання йому певної системності та цілеспрямованості.

TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF AUDIT ACTIVITY IN UKRAINE

Novak Ulyana

Ph.D., Associate Professor of Accounting and Auditing
Ukrainian National Forestry University

Havelei Mariia

Applicant for a bachelor's degree
Ukrainian National Forestry University

Audit plays a special role in the development of the economy of any state, as it provides thorough and reliable information about financial risks, the transfer of funds, financial performance of economic entities. This, in turn, directly affects the adoption of investment and management decisions of a strategic nature.

According to the Law of Ukraine “On audit of financial statements and auditing” [1], auditing is an independent professional activity of auditors and audit entities registered in the Register of auditors and audit entities for the provision of auditing services. In addition, this Law states that all auditors, as well as audit entities, are subject to public scrutiny, which is the responsibility of the audit public oversight body.

In recent years, there has been a downward trend in the number of audit entities in Ukraine (Fig. 1)

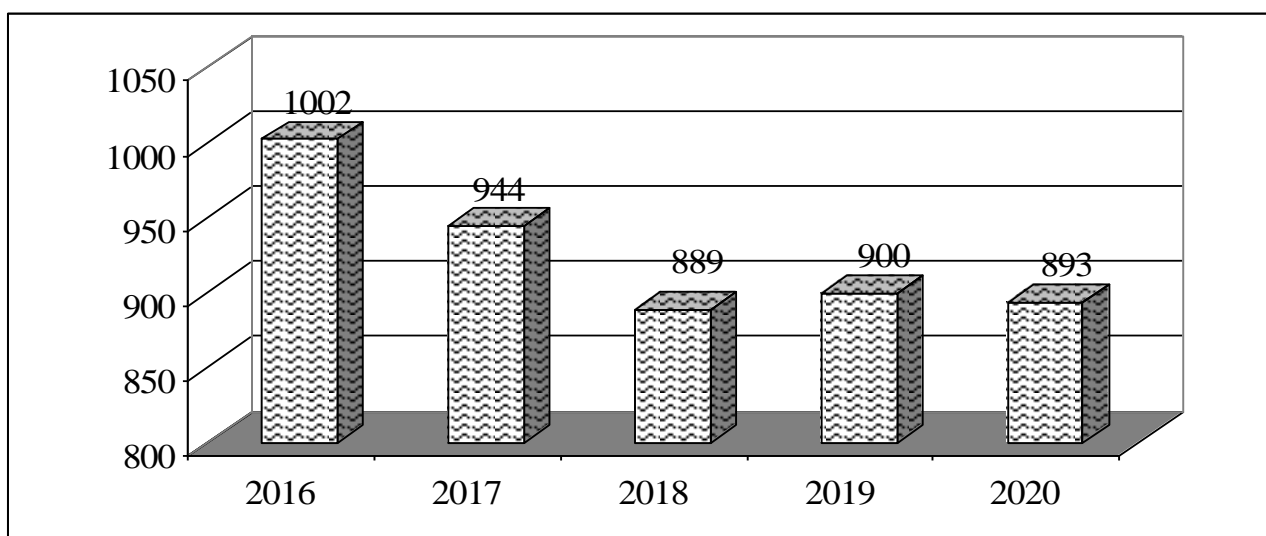

Fig. 1. Number of auditing entities in Ukraine [4]

The decrease in the number of audit entities did not affect the volume of services provided (Fig. 2).

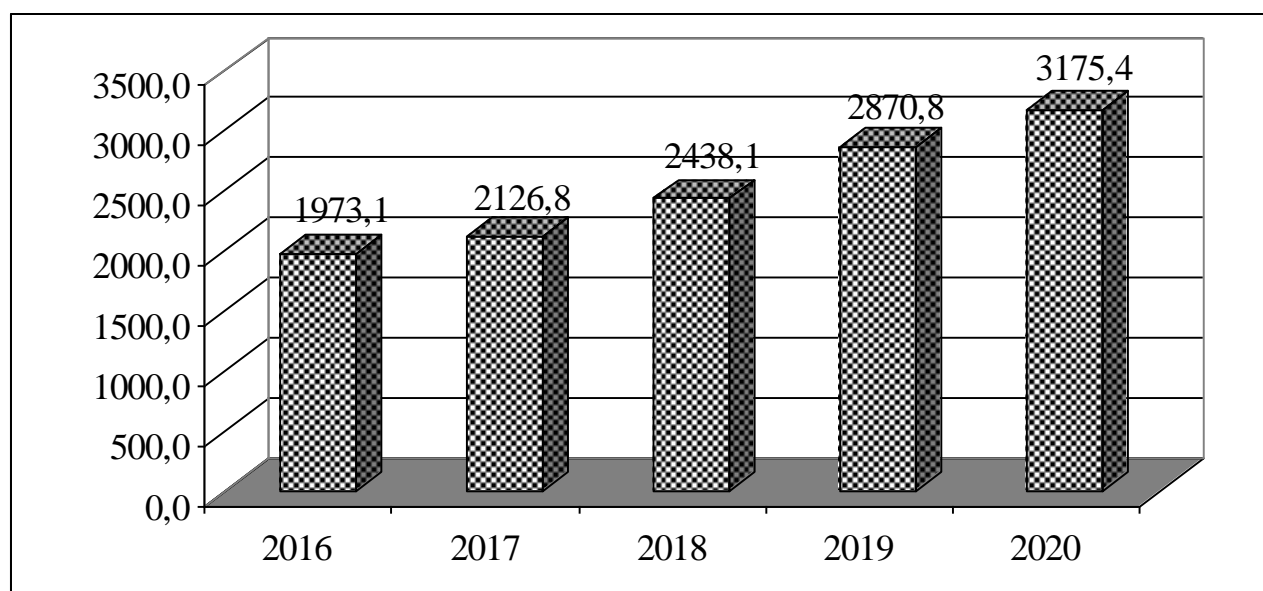

Fig. 2. Volume of services provided by auditing entities (UAH million)

As we can see, auditing is in great demand. Despite the fact that the number of auditing entities has decreased over the last 5 years, the total volume of services provided is growing every year.

Consider the structure of the distribution of orders by type of audit services in Ukraine in recent years (Table 1).

Table 1
Structure of distribution of orders by types of audit services in Ukraine*

Types of services	2018	2019	2020
Engagements on assurance, - UAH million	1152,5	1515,4	1795,8
- %	47%	53%	56,6%
Related services, - UAH million	18,9	309,8	235,9
- %	8%	11%	7,4%
Non-audit services, - UAH million	1091,1	1045,6	1143,6
- %	45%	36%	36%

* compiled on the basis of data [2,3,4]

These table show that every year the value of orders related to engagements on assurance increases (from 47% of the total cost of services in 2018 to 56,6% in 2020), respectively, the number of orders related to non-audit services decreases (from 4% in 2018 to 36% in 2020).

According to official data for 2020 year, 2153 auditors worked in audit firms (52 people less than in 2019 year), including 1886 people at their main place of work (47 people less than in 2019 year). Auditors who perform audit work as part of an audit firm, working at the main place of work are 69%, auditors who perform audit work as

part of an audit firm, working part-time – 10% and auditors who do not conduct audit activities – 21% of the total their number [4].

According to the Law of Ukraine [1], audit entities can provide audit services only after inclusion in the Register. As of December 31, 2020 year, 893 audit entities were registered in it, 851 of them were audit firms and 42 auditors, the largest number of which is concentrated in the city of Kyiv and Kyiv region [4].

The quality of audit services is of great importance in the process of auditing. In Ukraine, after the entry into force of the Law [1], control over the quality of audit and audit services is carried out not only by the Audit Chamber of Ukraine, but also by The audit public oversight body.

Quality control of audit services of audit entities is carried out by auditing their compliance with international auditing standards, the principle of independence, the effectiveness of the internal system of quality control of audit services, compliance with the Law of Ukraine [1].

Due to the fact that auditing affects public and state interests, ways to improve its regulation should be primarily aimed at improving the professional climate in the market of audit services. In particular, it is advisable to develop a set of measures that will help attract young professionals to the audit profession and motivate current participants in the audit services market to continue their professional activities.

References:

1. Law of Ukraine “On audit of financial statements and auditing” №2258-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text> (in Ukrainian)
2. Information on the state of auditing in Ukraine in 2018. URL: <https://www.apu.com.ua/> (in Ukrainian)
3. Information on the state of auditing in Ukraine in 2019. URL: <https://www.apu.com.ua/> (in Ukrainian)
4. Information on the state of auditing in Ukraine in 2020. URL: <https://www.apu.com.ua/> (in Ukrainian)

MODERN PROBLEMS OF PERFORMANCE AUDIT IN KAZAKHSTAN AND WAYS OF THEIR SOLUTION

Shakharova Aliya Yerkimbayevna

Candidate of Economic Sciences, Professor
L.N. Gumilyov Eurasian National University

Zhagalbayeva Meruyert Talgatkyzy

1-year master student, Faculty of Economics,
L.N. Gumilyov Eurasian National University

Annotation

Today, changes in the tools for monitoring the use of public funds can contribute to the formation of new approaches to the state's fiscal policy. As a result, the issues of development and implementation in the practice of performance audit are considered. This was the reason for the writing of this article, in which the current problems of using this tool are considered and the directions for their solution are determined. When studying foreign experience in the functioning of performance audit, it turned out to conduct a comparative analysis of audit objects, regulatory bodies and the specifics of its implementation in the USA, Canada and other countries. Performance audit differs from financial audit and audit in that it should be aimed at assessing the rationality of the use of resources and the economy of the costs incurred, which gives rise to certain problems. The article raises the three most important problems of the practical implementation of performance audit in Kazakhstan and suggests ways to solve them.

Key words: *performance audit, revision, control, public funds.*

For a long period of time, the issues of rational use of resources were of interest to most commercial organizations, since costs have a direct impact on profits. The issue of the effective use of public funds in one form or another, although it existed from the moment of the formation of states, but the mechanisms of control over their use did not allow to reliably assess the efficiency of the use of resources. Today, the concept of state budgetary policy is focused on the transition from cost management to results management. The difficulty of introducing such an approach in the budgetary and financial policy of the state in comparison with the commercial sector is determined by the fact that, in addition to economic efficiency, it is necessary to evaluate numerous social, scientific, environmental and other components of the efficiency of spending public funds. These problems smoothly flow into questions when monitoring the use of public funds. If earlier organizations receiving funds from budgets of various levels were subject to audit checks, today the techniques and methods of control and audit work do not meet the modern needs of financial control. This led to the development of a new control instrument - auditing the effectiveness of the use of public funds. It is widely used in foreign practice, but for Kazakhstan it is a fairly new field of activity. Only on March 31, 2016, the Procedural Standard for External Governmental Audit and Financial Control for Performance Audit was approved. Its provisions, of course,

answer many questions, but the lack of practice of its application gives rise to a number of problems that need to be uncovered and ways of solving them should be outlined.

The research methodology was based on the use of historical and comparative methods, theoretical scientific methods were also used: analysis, abstraction, generalization, induction, deduction, analogy, systemic and functional approaches.

Research results

The organization of control over the use of public funds worried people even in the days of Ancient Egypt and the Roman Empire. Individuals or bodies, for example, the People's Assembly in Athens (in the 5th century BC) could act as controllers [3]. The society developed, the forms and means of control were rebuilt. At the beginning of the 13th century in England, by decree of the king, auditors were appointed, whose main task was to check the correctness of the payment of taxes in the counties.

Thus, at the first stage of historical development, audit was associated with control carried out in the interests of the English king and state. Over time, the functions and tasks of the audit have changed, it has become mostly focused on checking commercial organizations (“audit is an independent check of the accounting (financial) statements of the audited entity in order to express an opinion on the reliability of such statements” [1]), the sectors were subject to control and audit checks. But since the middle of the last century, the question of the need to conduct an efficiency audit has begun to be raised as a tool to control the use of budget funds, suggesting new approaches to organizing and conducting control. In the mid-1960s, in the development and implementation of budget programs in the United States, in particular, with the target-oriented method of budgeting, calculations were made of the resources necessary for its implementation and the achievement of planned goals. The implementation of such budget programs required the creation of an appropriate system for assessing the goals achieved and the resources expended, which, in fact, led to the emergence of performance audit [4].

The difference between governmental audit and governmental financial control lies in the fact that for financial control, the assessment of the conformity of one or another information is of primary importance, and the performance audit, in turn, is aimed at the effectiveness of the use of public financial resources and state property.

Standardization in the field of public audit is due to the processes of world globalization, the emergence of an opportunity for a wide exchange of experience in connection with the expansion of the representation of countries of the world in the international organization of supreme audit institutions - the International Organization of Supreme Audit Institutions (INTOSAI).

The term “performance audit” was first coined at the INTOSAI Congress, and in 1977 is reflected in The Lima Declaration of Guidelines on Auditing Precept in Article 4, which defines the content of performance auditing. In this provision, along with financial audit, the need for another type of control is formulated, the task of which is to check the economy, efficiency and effectiveness of using the resources of the audited organization when performing the tasks assigned to it.

Performance audit is characterized by an assessment of the final results of expenditures carried out by the state, including the administrative and organizational

systems. Performance audit is also considered in the standards of the European (EUROSAI) and Asian (AZOSAI) organizations of supreme state control bodies.

Today, in the current international standard of supreme audit institutions (The International Standards of Supreme Audit Institutions 3000), performance auditing is defined as an independent examination of the efficiency and effectiveness of state-owned enterprises, programs or organizations, the economical use of resources, the goal of which is to improve activities objects of audit [2].

The early 1990s saw numerous administrative and public finance reforms for the financial systems of the United States, Britain, Australia, and New Zealand. The reason was the lack of financial stability due to the slowdown in economic growth. As a consequence, it became necessary to introduce performance management methods that are aimed at increasing the productivity and results of administrative bodies.

Nowadays this instrument of external control has been carried out through central audit bodies and associations of supreme audit institutions, such as the National Audit Office in Sweden, the Audit Office in Germany and France, the National Audit Office in the UK, the Office of the Auditor General in Canada, the Office of the General accounting reports - in the United States [5]. Table 1 provides a brief description of performance audit as a financial control instrument used in foreign countries.

Table 1 *Features of audit of efficiency foreign countries*

№	Country	Financial Control Authority	Features	Inspection object	Type and frequency of reporting
1	Canada	The office of the Audit General	Conducting a full-fledged assessment of the effectiveness of the activities of state bodies and program documents.	Organizations using public funds; implementing government programs	Canada's Performance Report - a report on the performance (result). Four performance audit reports are submitted annually to the House of Commons of Canada.
2	UK	National Audit Office	The main check is focused on the achievement of immediate and final (socially significant) results, a quarterly report on the implementation of target indicators	Organizations using public funds, subjects; received more than 50% of their income from public funds.	Annual report and report on budget execution and Audit report of the Court of Accounts submitted to Parliament
3	USA	The Government Accountability Office (GAO)	Allows you to detect and eliminate errors in government programs. The internal audit system is a mandatory attribute of government bodies.	Government organizations implementing government programs, state programs	Annual report on the execution of each of the ministries.

PERSPECTIVE OF SCIENCE AND PRACTICE

4	New Zealand	Audit Office	Providing assurances to parliament and the public that government agencies are doing what is required of them and acting in a lawful and fair manner.	Government organizations and government projects, with the exception of the National Reserve Bank.	The report on the results achieved and the audit opinion of the Accounts Chamber is submitted to the House of Representatives of the Parliament.
5	Australia	Australian National Audit Office (ANAO)	Performance audit in relation to a person or body means the review or study of any aspect of the operating activities of an individual or organization.	Users of budget funds, and provides for performance audit in relation to the Accounts Chamber itself	The budget execution report, which is part of the annual report of each ministry, is submitted to parliament for consideration

The procedure for conducting performance audits in foreign countries is based on international standards of Supreme Audit Institutions: ISSAI 300 “Fundamental Principles of Performance Auditing”, ISSAI 3000 “Guidelines for Conducting Performance Audits”, ISSAI 3100 “Guidelines for Conducting Performance Audits”. However, each country has its own peculiarities in the implementation of the regulatory procedure for audits of public funds, which are determined by national legislation, historical practice, existing traditions or customs.

World experience proves that the use of performance audit as an independent type of control improves the process of public resource management by providing complete, reliable and objective information on the performance of organizations that use budget funds.

It should be noted that in the countries considered in Table 1 there are certain differences in the forms of auditing, however, at present there is a generally accepted concept of performance audit, the essence of which is to analyze the activities of executive authorities and budgetary organizations in order to determine the efficiency, productivity and the effectiveness of their use of budgetary funds received to carry out the assigned functions, responsibilities or the solution of the assigned tasks.

In recent years, a certain legal framework has developed in Kazakhstan, which has become the basis for the control and audit and expert and analytical activities of external state financial control bodies. Control measures for the performance audit in Kazakhstan are regulated by the regulatory and methodological framework (Fig. 1), which is systematically undergoing reform.

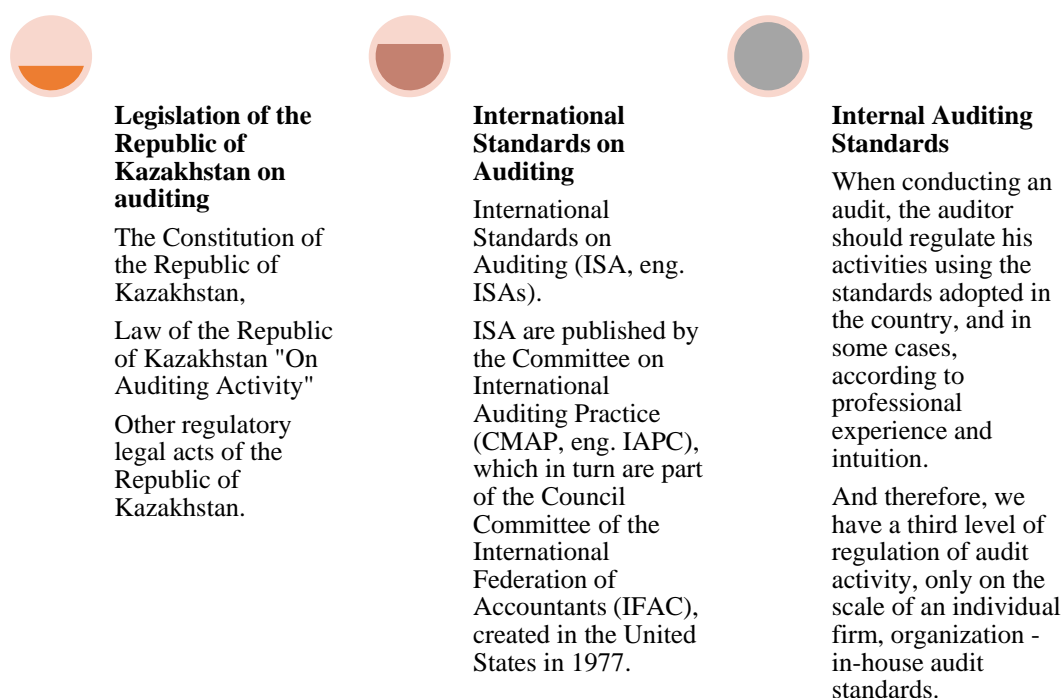

Figure 1 *The system of regulation of audit activity in the Republic of Kazakhstan*

The development of performance audit in the system of state control is, at present, one of the priority directions of the control bodies of Kazakhstan, as evidenced by the approved Regulatory Decree of the Accounts Committee for Control over the Execution of the Republican Budget No. 5-HK dated March 31, 2016 audit and financial control ". Table 2 presents the features of performance audit in Kazakhstan.

Financial Control Authority	Objects of control	Distinctive features	Type and frequency of reporting
1	2	3	4
Accounts Committee for Control over Execution of the Republican Budget of the Republic of Kazakhstan	Participants in the budget process, subjects of the quasi-public sector, as well as recipients of budget funds, individuals and legal entities using associated grants, state assets, state-guaranteed loans;	Control is carried out through: - <i>analysis</i> of the information received on decisions and measures taken by state bodies and other objects of control - <i>monitoring</i> the accounting of normative legal acts adopted on the proposals of the Accounts Committee; - <i>inclusion</i> in the control programs of issues of checking the implementation of the decisions of the Accounts Committee	1) Audit report on financial statements - a document on the reliability of financial statements, as well as the compliance of the accounting procedure and preparation of financial statements 2) Audit report - a document - the results of the performance audit and (or) compliance audit for a certain period of time; 3) Auditor's conclusion is a document drawn up on the basis of audit reports and (or) audit reports on financial statements, containing conclusions and recommendations. 4) Internal audit report - a document drawn up by the internal audit service containing recommendations for improving internal procedures, rules, processes

The study of foreign experience of using performance audit as a control tool testifies to its effectiveness. In Kazakhstan, there have been positive shifts in its use and development, but today there are still some obstacles to the development of this type of control in Kazakhstan, which include:

1. Insufficient methodological base. The existing methodology for conducting an audit of the effectiveness of the use of public funds is of a standard form and represents approaches to conducting an effectiveness audit, and not universal rules and procedures applicable to all specific tasks and objects of performance audit.

Changes in the functioning environment of economic entities of various organizational and legal forms of ownership, the use of private, state and municipal property, modern principles and organization of management in their activities leads to the development of new forms of relationships between entities. Moreover, each subject, striving to achieve its goal, must solve certain problems. The ultimate goal of most commercial organizations is clear - it is making a profit and increasing the value of the entity. At different stages, their performance indicators may differ, they are determined by the owner and the manager. The situation is much more complicated for economic entities receiving funds from various levels of budgets. Their goals are determined by the profile, the tasks are strictly stipulated in the Charter, but the possibilities largely depend on the organizational and legal form. Accordingly, many questions arise regarding the determination of indicators of their performance. Of course, the ongoing reforms of the budgetary sphere are called upon to reorient the work of economic entities towards results.

But different tasks also imply different results, so it is impossible to clearly define and calculate a single criterion for the final result. All this testifies to the complexity of an objective assessment of the results of the work of such subjects, and, consequently, problems arise in determining the effectiveness.

The presence of restrictions in budgetary resources predetermines the need to apply the elements of lean management in practice. At the same time, rational and efficient are not analogous concepts. Resources could be used very sparingly, but not bring the intended result.

The above analysis of the efficiency audit organization system indicates that in Kazakhstan, at the legislative level, the need to provide all information and all documents to the auditors conducting the audit is not enshrined, thus, it becomes necessary to consider the system of legal regulation of this type of control. And it also makes verification difficult.

2. Lack of qualified personnel. It is recommended to change the psychology of the staff and improve their qualifications.

3. Diversity of tasks of control and accounting bodies in conditions of limited resources. The important tasks of performance audit, in contrast to traditional control, are opening and elimination of possible sources of loss of resources, as well as the evaluation of ways to obtain intermediate results.

It is important to assess what the organization is doing and how it does it. Emphasis should be placed on identifying conditions and causal relationships from which a conclusion can be drawn about the impact of the program on the achievement of stated or intended goals.

Based on the identified problems, it is necessary to train and retrain personnel, to attract narrow specialists and experts. Performance audit has significant differences from financial audit, due to a more complex methodology for its implementation, starting from a preliminary study of the subject and the objects being audited to the preparation of a report on the results of the audit. Its implementation requires significantly more procedures, time and resources in comparison with a financial audit, therefore it is a much more complex control activity. Therefore, it is necessary to form a scientifically grounded methodological base that takes into account the specific differences between audit and audit and audit of the effectiveness of the use of public funds from financial audit.

Public spending performance audits should be constructive. When reviewing the results of audits using performance auditing, one should not focus solely on criticism. The most important parts of an audit of public spending efficiency are not only audit findings, but also recommendations for improving the efficiency of public funds use.

To conclude, the studies carried out have shown that performance auditing has been developed in various foreign countries. And although there are regulatory documents governing the general provisions of performance audit, in each country there are peculiarities of its conduct, which are due to historical and national differences, and the financial control bodies that carry out it are different. For Kazakhstan, performance audit is a new tool, it covers many issues that are of great importance to society, especially in the context of the formation of new approaches to public financial management. Its advantage is the need to develop recommendations and proposals to eliminate the reasons for the irrational use of public funds.

The identified problems of practical implementation of performance audit in Kazakhstan made it possible to outline ways to eliminate them: training more qualified personnel, attracting experts; development of a set of methodological support for organizing and conducting performance audit, taking into account its distinctive characteristics. This control instrument should be more actively developed, since it is designed to protect not only the interests of the state, but also the entire society.

References

1. Law of the Republic of Kazakhstan On Auditing Activity dated November 20, 1998 No. 304. [Electronic resource]. - Access mode : http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_83311/
2. Lima Declaration of Control Guidelines. 1977 г. [Electronic resource]. - Access mode : <http://www.srd.ru/documents/schpal/limdecl.pdf>.
3. Alekseenko E.A. 2015. Historical aspects of the formation and development of audit. Theoretical and applied aspects of modern science. No. 7-6: 84-88.
4. Rudakova E. 2015. Audit of the effectiveness of the use of public funds: monograph. Modern problems of accounting, control and ways to solve them in Russia and Kazakhstan, ed. L.A. Zimakova –Belgorod: EPICENTER LLC. S. 144-151
5. Barzelay M. 1997. Central audit institutions and performance auditing. A comparative analysis of organizational strategies in the OECD. Governance №1;10(3):236.

СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ АНТИКРИЗОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Іванов Юрій Борисович,

доктор економічних наук, професор,

головний науковий співробітник,

Науково-дослідний центр

індустріальних проблем розвитку НАН України

Полякова Ольга Юріївна

кандидат економічних наук, доцент

зав. сектора макроекономічного аналізу та прогнозування,

Науково-дослідний центр

індустріальних проблем розвитку НАН України

Соціальне забезпечення є однією з найважливіших функцій держави. Значення цієї функції, необхідність соціального захисту населення підвищуються у періоди нестабільності, економічної кризи і соціальних потрясінь. Пандемія COVID-19 значно загострила проблеми соціального забезпечення та у цілому відповідності соціальної політики вимогам сучасності. Так, рівень бідності в Україні на тлі пандемії суттєво підвищився, карантинні обмеження призвели до падіння ділової активності, а, отже, й доходів населення. Це вимагає від системи соціального захисту невідкладних заходів.

Система соціального захисту, особливо пенсійного забезпечення, відчуває значний тиск через несприятливу демографічну ситуацію, високий рівень тіньової економіки, низькі темпи економічного розвитку. Видатки зведеного бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення у 2020 р. склали 346,7 млрд грн, що становить 21,7 % усіх видатків. Дотація Пенсійному фонду України (ПФУ) на фінансування різних державних пенсійних програм у тому ж році склала 205,9 млрд грн, що становить 44,2 % усіх доходів ПФУ. При цьому, якщо темп проросту номінальних власних доходів ПФУ за 2010-2020 рр. становив 8,8 %, то темп приросту дотації – 15,2 %. Найбільші витрати державного бюджету на покриття дефіциту пенсійного фонду становили 84,8 млрд грн у 2016 р., але й протягом останнього десятиріччя ПФУ постійно відчував брак коштів, які покривалися з державного бюджету.

На початок 2021 р. кількість пенсіонерів, яким пенсія нараховується відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» складала 10,3 млн осіб, 92,7 %, а кількість зайнятих, які потенційно забезпечують надходження до ПФУ коштів за рахунок єдиного соціального внеску (ЄСВ), за 2020 р. склала трохи менше 16 млн осіб. Частина ЄСВ, яка становить майже усі власні доходи ПФУ, складає 54,6 % усіх доходів.

Тенденція до зменшення кількості зайнятих, яка превалює останні роки, створює ризик для солідарної системи пенсійного забезпечення. Усвідомлення цього на державному рівні призвело спочатку до поступового підвищення

пенсійного віку, що на тлі значно повільнішого підвищення середньої тривалості життя негативно сприйнялося суспільством. Втім необхідно зазначити, що такі заходи не мають підтримки населення у жодній країні. Наступними заходами, які, як сподівалися, мали б забезпечити позитивний ефект для виведення доходів з тіні, було зменшення ставки ЄСВ та підвищення мінімальної заробітної плати. Але очікуваного фіскального ефекту не було отримано. Тому наразі найбільш актуальним є питання запровадження другого, накопичувального рівня пенсійного забезпечення, оскільки сам пенсійне забезпечення складає левову частку видатків фондів соціального страхування. Другими за обсягами, але у кілька разів меншими, є програми підтримки сімей з дітьми, кошти на які цілком забезпечується державним бюджетом.

Водночас наразі економіка країни знаходиться у стані, який можна вважати перманентною кризою. Так за 2015-2020 рр. промислове виробництво впало на 9,7 %, продовжується деіндустріалізація економіки, кількість зайнятих зменшується навіть у короткі періоди економічного зростання, державний борг на кінець 2020 р. склав 60,8 % ВВП. НБУ вкотре підвищив облікову ставку (до 9 %), тож кредитні ресурси стають для підприємств все дорожче.

У таких умовах виникає протиріччя між соціальним забезпеченням і макроекономічною стабільністю. Антикризова політика зазвичай передбачає зниження видатків на програми соціального страхування. З іншого боку саме в умовах кризи населення потребує розширення підтримки, але коштів на це у держави не вистачає, а за відсутності економічного зростання взяти їх ніде.

Таким чином, політика у сфері соціального забезпечення має бути узгоджена з економічною політикою, спрямованою на створення умов для економічного зростання, насамперед у реальному секторі економіки. Одним з підходів розв'язання цього завдання є перетворення ПФУ на інституційного інвестора, який отримуватиме власні доходи для фінансування накопичувальної системи пенсійного страхування, покриття дефіциту солідарної системи безпосередньо, що дозволить знизити тиск на державний бюджет та підвищить макроекономічну стабільність [1]. Пряме державне інвестування у модернізацію і реконструкцію виробництва забезпечить також приріст зайнятості, доходів населення, надходжень до бюджетів різних рівнів, сприятиме розширенню прямого інвестування з боку вітчизняних приватних інвесторів.

Список літератури

1. Програма відродження економіки України. URL: <https://ndc-iplr.org/developments/post/programa-vidrodzhennya-ekonomiki-ukrayini>

СТРАТЕГІЧНЕ СПРЯМУВАННЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Головацька Світлана Іванівна,

к.е.н.,

професор кафедри бухгалтерського обліку
Львівський торговельно-економічний університет

У сучасних умовах особливого значення набувають питання належного інформаційного забезпечення внутрішніх користувачів підприємств для ефективного управління виробничими процесами, створення власної конкурентної позиції та забезпечення стійкого фінансового становища на ринку. Першочерговим завданням на підприємствах постає створення відповідного обліково-аналітичного забезпечення для прийняття перспективних (прогнозних) рішень як визначальної компоненти ефективного розвитку бізнесу.

В сучасних економічних умовах стратегічне управління набуває особливого значення, оскільки економічна доцільність функціонування суб'єктів господарювання визначається довгостроковими цілями та напрямками розвитку. Виступаючи як інформаційна система стратегічного управління, стратегічний облік забезпечує оперативність вимірів та достовірність даних, що використовуються в системі стратегічного управління підприємств.

Стратегічний облік є системою, що підтримує процес прийняття рішень та забезпечує управління необхідною для цього процесу інформацією. Правильно поставлений стратегічний управлінський облік дає змогу отримати інформацію, необхідну для визначення пріоритетів діяльності підприємства та планування подальшої роботи, надає базу для оцінювання перспективних можливостей, що відкриваються, а також контролю за виконанням прийнятих рішень.

Виходячи з мети стратегічного управлінського обліку його основними завданнями є:

- облік зовнішніх умов, які впливають на діяльність організації з метою вибору, здійснення й оцінювання ефективності корпоративної стратегії;
- використання в прогнозуванні, плануванні, обліку й аналізі системи якісних і кількісних критеріїв фінансово-господарської діяльності, у тому числі таких, які відображають якість, продуктивність, споживчу корисність товарів, лояльність співробітників;
- усебічне обґрунтування процесів прийняття і контролю реалізації управлінських рішень на всіх рівнях організаційно-функціональної структури компанії;
- моніторинг й оцінювання внутрішніх виробничих і управлінських процесів, своєчасна розробка і впровадження змін у функціонуванні з метою підвищення їхньої результативності та гнучкості і, відповідно, зростання конкурентоспроможності всього підприємства.

Інформаційна база стратегічного обліку включає інформацію про зовнішнє та внутрішнє середовище підприємства, що дає змогу створити обліково-аналітичне інтегроване інформаційне середовище для стратегічного управління.

Основними технологіями стратегічного обліку витрат для забезпечення високої конкуренції підприємств є:

- activity-based costing (ABC) – облік витрат за видами діяльності, який передбачає їх розподіл за носіями затрат (чинникам витрат) відповідно до обсягів і структури ресурсів, які споживають у процесі виконання операцій зі створення й виробництва продукції (товару, послуги);

- lifecycle costing – калькуляція стадій життєвого циклу, сутність якої полягає в тому, що вартість (товару, послуги) враховує витрати на всіх етапах його життєвого циклу: розробка, проектування, вихід і просування на ринок тощо;

- target costing – ціноутворення за цілями, сфокусоване на розробці заходів із оптимізації собівартості товару (послуги) з урахуванням цільового призначення параметрів, які впливають на співвідношення “ціна – якість”,

- споживчі якості терміну корисного використання, рівня сервісу, післяпродажного обслуговування тощо;

- Balanced Scorecard (BSC) – збалансована система показників в управлінні ключовими бізнес-процесами центрів відповідальності організації відповідно до встановленої мети, кількісно і якісно виявлених у цільових величинах оціночних критеріїв: фінанси, клієнти, внутрішні бізнес-процеси, навчання та зростання;

- бенчмаркінг – постійний процес вивчення й оцінювання товарів, послуг і досвіду виробництва найсерйозніших конкурентів, визнаних лідерами у своїх галузях;

- бюджетування або еталонне оцінювання (bench marking) – спосіб збору інформації, яку використовують компанії з метою виявлення найкращих практик інших компаній.

У структурі сегменту управління витратами суб'єкта господарювання важливе місце відродиться оптимізації процесу формування витрат, що реалізується шляхом використання сукупності різноманітних математичних методів та моделей обґрунтування як абсолютної та відносної величини, так і структури витрат.

Оптимізація витрат підприємства спрямована на вирішення наступних питань: 1) оцінку обґрунтованості абсолютної величини витрат; 2) її відповідність плановим величинами; 3) оцінкою факторів формування величини та структури витрат; 4) своєчасне виявлення резервів зменшення витрат; 5) виявлення та обґрунтування механізмів мобілізації таких резервів.

Найширше при моделюванні техніко-економічних процесів діяльності підприємства застосовують такі методи:

- лінійне програмування, що дозволяє сформулювати завдання оптимізації у вигляді лінійних обмежень і лінійної цільової функції;

- динамічне програмування, розраховане на вирішення багатоступеневих завдань оптимізації;

- цілочисельне програмування, яке дозволяє вирішити оптимізаційні завдання, у тому числі завдання оптимального розподілу ресурсів.

АВС-аналіз представляє собою технологію обґрунтування та прийняття управлінських рішень щодо цільової локалізації витрат суб'єкта господарювання для потреб моделі управління його прибутком.

Методика АВС - аналізу включає наступні складові елементи: аналіз техніко-організаційних та фінансових особливостей процесу виробництва продукції (надання послуг чи виконання робіт); обґрунтування та визначення центрів витрат суб'єкта господарювання; відслідковування розподілу сукупності витрат відповідно до визначених вище центрів витрат (центрів відповідальності); оцінка кількісних та структурних параметрів центрів витрат та обґрунтування відповідних управлінських рішень.

Отже, стратегічне управління є концепцією інтегрального підходу до діяльності підприємства, що дозволяє вивчати його зовнішнє оточення та потенціал, здійснювати процес формулювання стратегії відповідно до внутрішніх та зовнішніх можливостей розвитку підприємства в досягненні цілей, організувати і стимулювати його діяльність на основі забезпечення виконання розроблених стратегій.

Методи економіко-математичного моделювання дають змогу провести комплексне дослідження структури діяльності підприємств, дозволяють вирішити ряд питань, які пов'язані з розробкою альтернативних шляхів діяльності підприємства, оптимізацією структури діяльності підприємств, оптимізацією витрат виробництва та збуту продукції підприємств.

Список використаних джерел

1. Головацька С., Сашко О. Обліково-методичний інструментарій контролінгу: монографія / С.І. Головацька, О.П. Сашко. – Львів : Видавництво ЛТЕУ, 2017. – 360 с.
2. Дмитренко Е. Д. Оптимізація витрат підприємства на виробництво продукції в ринкових умовах / Е. Д. Дмитренко, О. Г. Безверха // Збірник наукових праць. – К. : НАУ, 2012. – Вип. 23. – С. 226-231.
3. Семанюк В. З. Формування підсистеми стратегічного обліку в умовах ринкових відносин / В. З. Семанюк // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. праць. – Вип. 11 (114) / наук. ред. І. Г. Манцуров. – Київ, 2010. – С. 59–64.
4. Шайкан А. В. Бухгалтерський облік з метою стратегічного управління як інструмент інтеграції вітчизняних підприємств у світове господарство [Електронний ресурс] / А. В. Шайкан. – Режим доступу: <http://eztuir.ztu.edu.ua/1900/1/42.pdf>.

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З КОНТРАГЕНТАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Гошовська Валентина Василівна,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри «Фінанси, облік і аудит»
Національний транспортний університет, Україна

Крутько Аліна Олександрівна,

магістрант II курсу
Національний транспортний університет, Україна

Сучасні інформаційно-комунікаційні та цифрові ІТ-технології надають можливість модернізувати та інтенсифікувати процеси в системі обліку розрахунків з контрагентами. Новими концепціями обробки та передачі інформації, які впливають на розрахунки, є хмарні технології, штучний інтелект, блокчейн, BigData тощо. У банківській діяльності та в обліку на підприємстві використовуються технології Інтернет-банкінгу. Віртуальне спілкування з банком здійснюється в інтерактивному режимі, тобто через сайт банку. Управління рахунком можливе з будь-якої точки світу, з будь-якого комп'ютера, який підключений до Інтернету.

Значним внеском у дослідження проблематики формування і розвитку цифрових інформаційних технологій при розрахунках з контрагентами є наукові праці та практичні дослідження учених, серед яких: Базилюк А.В., Гошовська В.В.[1], Канцедал Н. А. [2], Килимник А.М., Литвинчук І.В. [3], Концева В.В., Зюзюк О.Ю. [4], Кулинич М. [5], Спільник І., Палюх М. [6]. Перспективи ІТ-модернізації бухгалтерського обліку розглянуто в праці Шишкової Н.Л. [7]. Блокчейн у системі бухгалтерського обліку висвітлюється у працях Ярошук О., Белової І. [8]. Проте проблема впровадження ІТ-технологій в процес розрахунків з різними контрагентами є новою і малодосліджуваною.

Контрагенти – це фізичні і юридичні особи, які є однією зі сторін договірних відносин на підприємстві, а саме: державні установи, банки, покупці, постачальники, засновники, працівники тощо. Підставою для проведення розрахунків з контрагентами є здійснення господарської операції, яка оформляється розрахунковими документами. У зв'язку з цим виникає дебіторська або кредиторська заборгованість перед контрагентом. Терміни її погашення, тобто здійснення розрахунків по врегулюванню зобов'язань, можуть бути встановлені законом або угодою сторін.

Оплата контрагентам здійснюється у готівковій чи безготівковій формі. За умови безготівкової оплати використовується Інтернет-система банку, яка надає доступ до особистого кабінету підприємства. На сторінці з банківськими рахунками формується платіжне доручення для списання коштів з поточного рахунку на рахунок контрагента. Виписка банку вивантажується в бухгалтерську

програму. Автоматизація обліку зобов'язань полегшує роботу не лише працівників, а й усьому управлінському персоналу в цілому.

Узагальнимо основні технології, які використовуються в обліку розрахунків з контрагентами на підприємстві, на рис. 1.

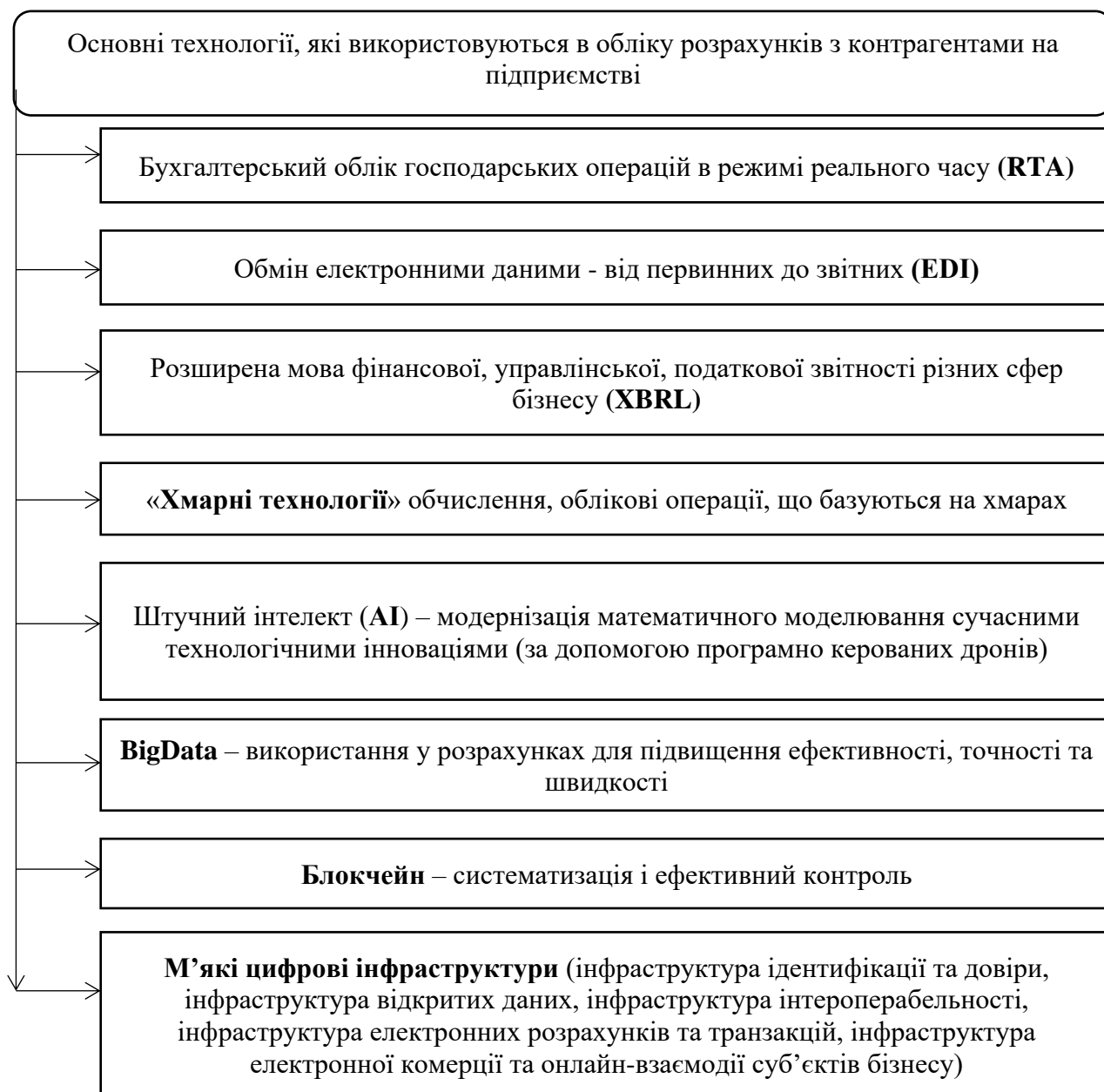

Рисунок 1. Основні технології, які використовуються в обліку розрахунків з контрагентами на підприємстві

Цифровий бухгалтерський облік розрахунків з контрагентами має включити в свою теорію і практику патч-карти та мейнфрейми, бази даних і сховища даних, персональні комп'ютери, спеціалізоване програмне забезпечення для бухгалтерського обліку та системи планування ресурсів підприємства (ERP), локальні мережі (LAN) та широкосмугові мережі (WAN) – для введення даних, зберігання інформації, вдосконалення механізмів обробки, кінцевих звітів, внутрішніх контролів, аудиторських висновків [2, с. 32].

Таким чином, кінцевою метою ІТ-модернізації є створення СМАРТ-обліку, «розумного» обліку господарських операцій з ефективними інструментами контролю та управління суб'єктом господарювання, автоматизацією всіх аспектів і сфер діяльності підприємства.

Список літератури

1. Базиліук А.В., Гошовська В.В. та ін. Digital-технології облікових та фінансово-аналітичних процесів на транспортних підприємствах. Навч.-метод. посіб. / За ред. проф. Базиліук А.В., доц. Гошовської В.В.– К.: НТУ, 2019. – 263 с
2. Канцедал Н. А. Бухгалтерський облік цифрової епохи: розширення термінологічних кордонів // Accounting and Finance – № 1 (83). – 2019. – С. 29–34 // (online): <http://www.afj.org.ua/ua/article/631>
3. Килимник А.М. Інтернет-банкінг в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку [Електронний ресурс] / Килимник А.М., Литвинчук І.В. /<https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/01/293.pdf>
4. Концева В.В., Гошовська В.В., Зюзюн О.Ю. Методичні засади обліку розрахунків з працівниками в ІС «BAS Бухгалтерія КОПІ». Економіка та суспільство. – 2021. – № 32. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/751>
5. Кулинич М. Удосконалення елементів методу бухгалтерського обліку в контексті цифрової модернізації економіки// Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, 2020 – №4. – С.97-103.
6. Спільник І. Бухгалтерський облік в умовах цифрової економіки/ Спільник І., Палюх М.// Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. 2019. – Випуск 1-2. – С. 83-96.
7. Шишкова Н.Л. Перспективи ІТ-модернізації бухгалтерського обліку: актуалізація теорії і практики. Економічний вісник. Економіка підприємства. – 2019, №3. – С. 146-159. URL: <https://doi.org/10.33271/ev/67.146>
8. Ярощук О., Белова І. Технологія блокчейн в бухгалтерському обліку та аудиті. Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. – 2020. Випуск 3-4. – С. 28-44.

ФОРМУВАННЯ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Дуда Назар

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальності «Облік і оподаткування»

Науковий керівник:

Марценюк Роман Анатолійович

к.е.н., доцент кафедри обліку, контролю, аналізу та оподаткування
Львівський торговельно-економічний університет

Становлення сучасної монетарної політики України бере свій початок з проголошення нашою державою незалежності. У прийнятій Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 р. Декларації про державний суверенітет України зазначено, що «...Українська РСР самостійно створює банкову (включаючи зовнішньоекономічний банк), цінову, фінансову, митну, податкову систему, формує державний бюджет, а при необхідності впроваджує свою грошову одиницю. Вищою кредитною установою Української РСР є національний Банк України, підзвітний Верховній Раді Української РСР».

На думку М. В. Безноценка, період 1990-1991 рр. можна вважати підготовчим або ж нульовим етапом у процесі розвитку системи грошово-кредитного регулювання в Україні, підкріплюючи свою позицію тим, що на той час Україна ще не мала власної грошової одиниці і при цьому перебувала у залежності від пропозиції російських карбованців.

Перший етап самостійної й «незалежної» грошово-кредитної політики розпочався 10 січня 1992 року, коли Україна ввела в готівковий обіг перехідну національну валюту – український карбованець (купон), а у листопаді 1992 року було завершено впровадження українського карбованця в безготівковий обіг. Український карбованець (купон) забезпечував грошовий обіг у нашій країні понад чотири з половиною роки. Український купоно-карбованець за своєю суттю – це купон багаторазового використання.

В. І. Захарченко вихідним етапом для розвитку грошово-кредитної політики вважає утворення Національного Банку України попри й те, що з самого початку не мав тієї структури, яка необхідна для центрального банку держави.

Період 1992 – 1995 рр. можна охарактеризувати як етап становлення національної грошово-кредитної системи, тоді ж Національний Банк України отримав незалежність у своїх діях використовуючи досвід зокрема Німеччини. Основною метою для грошової системи тоді було подолання гіперінфляції, яка досягала небачених для країни у мирному стані темпів зростання – 10 000%.

Наступний етап охоплює 1996 – 1999 рр.: у вересні 1996 року була проведена важлива грошова реформа, після якої в Україні з'являється власна постійна валюта – гривня. Із прийняттям у 1999 році Закону «Про Національний банк України» в Україні остаточно було сформовано механізм грошово-кредитної

політики. У Законі України «Про Національний банк України» встановлено основні засади грошово-кредитної політики, які визначають показники діяльності Національного банку у середньостроковій перспективі для досягнення цілей Національного банку. Основними ж економічними засобами та методами грошово-кредитної політики регулювання обсягу маси грошей через: визначення та регулювання норм обов'язкових резервів для банків; процентну політику; рефінансування банків; управління золотовалютними резервами; операції з цінними паперами (крім цінних паперів, що підтверджують корпоративні права), у тому числі з казначейськими зобов'язаннями, на відкритому ринку; регулювання імпорту та експорту капіталу; запровадження на строк до шести місяців вимоги щодо обов'язкового продажу частини надходжень в іноземній валюті; зміну строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів; емісію власних боргових зобов'язань та операції з ними.

Третій етап становлення та розвитку грошово-кредитної політики припадав на 2000 – 2008 рр. Національний Банк України ставив перед собою нові завдання та пріоритети, серед яких, до прикладу, були: стабільність валютного курсу; підтримка економічного зростання; перехід до повної конвертованості національної валюти.

Проте, не всі поставлені цілі були досягнуті, більше того у 2008 році грошово-кредитна політика, економічна політика «потерпали» від кризи, зумовленої такими чинниками як світова фінансово-економічна криза та доволі слабка економічна політика України. Відтак українська гривня на даному етапі зазнала однієї із найбільших у світовій практиці девальвацій валюти.

Таким чином, результати дослідження дають підстави стверджувати, що на сучасному етапі грошово-кредитна система України все ще знаходиться у процесі становлення, на яку впливають умови світової фінансової кризи, пришвидженої пандемією коронавірусу.

СТРАТЕГИЯЛЫҚ ӨЗАРА ӘРЕКЕТТЕСУІН ЖӘНЕ ОЙЫН ТЕОРИЯСЫН ЭКОНОМИКАЛЫҚ ТАЛДАУ

Купешова Баян Куанышбековна

«Қаржы және деректер деректерді талдау»,
э.ғ.м. аға оқытушысы, Нархоз Университеті, Қазақстан

Бауыржанқызы Назерке,

Бақытжанқызы Айгерим,

Серикказы Ергазы

II курс, Нархоз Университеті, Қазақстан,

Алматы, 2021

Стратегиялық өзара әрекеттесу және ойын теориясы

Ойын теориясы бірнеше агенттер бір-бірімен әрекеттесетін жағдайларда шешім қабылдау принциптерін зерттейтін ғылым. Бір адам қабылдаған шешімдер басқалардың шешімдеріне және жалпы өзара әрекеттесу нәтижесіне әсер етеді. Бұл түрдегі өзара әрекеттесулер стратегиялық деп аталады.

«Ойын» деген сөз жаңылыстыруға болмайды. Бұл ұғым ойын теориясында күнделікті өмірге қарағанда кеңірек түсіндіріледі. Стратегиялық өзара әрекеттесу жағдайын ойын деп аталатын модель түрінде сипаттауға болады. Осылайша, ойын теориясында тек шахмат ойнау ғана емес, БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесінде дауыс беру және нарықта сатушы мен сатып алушының саудаласуы да ойын болып есептелетін болады.

Стратегиялық өзара әрекеттесу біздің өміріміздің барлық дерлік саласында кездеседі. Экономикадан мысал: нарықта бәсекеге түсетін бірнеше компания шешім қабылдау кезінде бәсекелестердің іс-әрекетіне қарауы керек. Саясат десек, сайлауға түсетін кандидаттар өздерінің сайлауалды тұғырнамасын жариялаған кезде, әрине, осы мәселеге қатысты басқа кандидаттардың ұстанымдарын ескереді. Ал егер адамдардың қоғамдағы өзара әрекетін зерттейтін болсақ, онда ойын теориясының көмегімен адамдардың ынтымақтастыққа бейімділігі туралы көптеген қызықты нәрселерді білуге болады.

Әлеуметтік ғалымдар ойын теориясын өздерін қызықтыратын мәселелерді шешу құралы ретінде жиі пайдаланады. Жеңілдетілген, ойын-теориялық модельдеуді екі кезеңге бөлуге болады.

Біріншіден, сіз нақты өмірлік жағдайға негізделген ресми модельді құруыңыз керек. Әдетте, модель өмірлік жағдайдың үш негізгі сипаттамасын көрсетуі керек: бір-бірімен кім өзара әрекеттеседі (мұндай агенттер ойын теориясында ойыншылар деп аталады), ойыншылар қандай шешімдер қабылдай

алады және осы өзара әрекеттесу нәтижесінде олар қандай төлемдер алады .
Ресми үлгі ойын деп аталады.

Біз ойынды құрастырғаннан кейін оны қандай да бір жолмен шешу керек.
Бұл кезеңде біз шындықтан толығымен абстракцияланып, тек формалды үлгіні зерттейміз.

Модельдік шешім қалай жұмыс істейді?

Ойындағы ойыншылардың мінез-құлқының тұжырымдамасын, яғни олардың шешімдерінің принциптерін бекіту керек. Бұл тұжырымдаманы бекіткеннен кейін, оның көмегімен ойынды шешуге, яғни ойынды аяқтайтын нәтижені ұсынуға тырысамыз.

Ойынның әртүрлі класстарын шешу үшін әртүрлі ойын-теориялық тұжырымдамаларды қолдануға болады. Ойын теориясының ең әдемі теориялық нәтижелерінің бірі модельдердің өте кең класында шешімді табуға кепілдік беретінін дәлелдейді. Мен 1950 жылы Джон Нэштің нәтижесін айтып отырмын: қалыпты формадағы кез келген соңғы ойында аралас стратегияларда әрқашан кем дегенде бір тепе-теңдікті табуға болады. Хронологиялық тұрғыдан бұл модельдердің өте кең класында кепілдендірілген шешімді табуға мүмкіндік беретін бірінші әмбебап ойын-теориялық тұжырымдама болды.

Қоғамдық ғылымдардың өкілдерінен айырмашылығы, ойын математиктерін ойындардың ішкі қасиеттері мен оларды шешу тұжырымдамалары қызықтырады. Міне, осындай теориялық нәтижелердің арқасында біз осы немесе басқа ойын-теориялық модельді құру және шешу арқылы ең соңында қажетті қасиеттері бар шешімді алатынымызға сенімді бола аламыз.

Әрине, Джон Нэш ойын теориясының жалғыз авторы емес. Ойын теориясы дербес ғылым ретінде сәл ертерек, XX ғасырдың басында дами бастады. Ойындарды, ойыншылардың стратегияларын және ойынды шешу тұжырымдамаларын ресми түрде анықтаудың алғашқы әрекеттері Эмиль Борел мен Джон фон Нейманның есімдеріне қайтып келеді. Дегенмен, тепе-теңдік тұжырымдамасын ұсынған Нэш болды, бұл ақырлы ойындарда кепілдік берілген шешімді табуға мүмкіндік береді. Ақырлы ойындарда аралас стратегиялардағы тепе-теңдіктің болуы туралы теорема авторының құрметіне бұл тепе-теңдік Нэш тепе-теңдігі деп аталды.

Ойын теориясы саласындағы нәтижелер үшін 1994 жылы берілген алғашқы Нобель сыйлығы (Джон Нэш, Рейнхард Зелтен және Джон Харсаниге) ойын теориясының өз мәселелері мен оларды шешу әдістерімен тәуелсіз ғылыми бағыт ретінде мәртебесін растады. Одан кейін тағы бірнеше Нобель сыйлығы іргелі ойын-теориялық нәтижелер үшін де, ойын теориясын өміріміздің бір немесе басқа жағында қолдану үшін де берілді. Әлемнің жетекші университеттерінде экономика және саясаттану бағдарламалары бойынша ойын теориясы міндетті түрде стандартты курстар жинағына кіреді. Оны көбінесе психологтар да, математиктер де зерттейді.

Бүгінгі таңда ірі конференциялардың бөлімдері мен жетекші ғылыми журналдардағы ойын теориясына арналған мақалаларды қарасаңыз, қолданбалы есептерді шешу үшін ойын теориясы аппаратын пайдаланатын жұмыстардың

саны іргелі ойын-теориялық нәтижелердің санынан әлдеқайда көп. Пәннің қазіргі жағдайын былайша сипаттауға болады: ойын теориясында жеткілікті қуатты өзек қалыптасты, бұл сабақтас салалардағы зерттеушілерге жақсы және қызықты нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік беретін білім қабаты.

Дегенмен, ойын теориясының өзінде зерттеудің жаңа және қызықты бағыттары әрқашан ашылады. Сонымен, есептеуіш технологиялардың дамуының арқасында компьютерлердің мүмкіндіктері мен шектеулерін ескере отырып, жаңа ойын-теориялық концепциялар пайда болды. Олардың арқасында жаңа мәселелерді шешуге мүмкіндік туды. Боулинг, Берч, Йоханссон және Таммелиннің 2015 жылғы покер нұсқасына арналған тепе-теңдік нәтижесі заманауи теориялар мен технологияларды қолданудың тамаша мысалы болып табылады.

Қазіргі ойын теориясы бірнеше тұжырымдамалар шеңберінде экономикалық агенттердің стратегиялық өзара әрекеттесуін сипаттайды:

1. Ойынның төлем матрицасы;	2. Нэш тепе-теңдігі;
3. Аралас стратегиялар;	4. Дилеммалық ойын

Ойын теориясы қолданбалы математикадағы тәсілдердің бірі ретінде әртүрлі жағдайларда адамдар мен жануарлардың мінез-құлқын зерттеу үшін қолданылады. Бастапқыда ойын теориясы экономиканың шеңберінде дами бастады, бұл әртүрлі жағдайларда экономикалық агенттердің мінез-құлқын түсінуге және түсіндіруге мүмкіндік береді. Кейінірек ойын теориясын қолдану саласы басқа қоғамдық ғылымдарға да кеңейді; Қазіргі уақытта ойын теориясы саясаттануда, әлеуметтануда және психологияда адамның мінез-құлқын түсіндіру үшін қолданылады.

Ойын-теориялық талдауды жануарлардың мінез-құлқын сипаттау үшін алғаш рет 1930 жылдары Рональд Фишер қолданды (бірақ Чарльз Дарвиннің өзі ойын теориясының идеяларын ресми негіздеусіз пайдаланған). «Ойын теориясы» термині Рональд Фишердің жұмысында кездеспейді. Дегенмен, жұмыс негізінен ойын-теориялық талдаудың негізгі ағымында орындалады.

Экономикадағы жаңалықтарды Джон Мейнард Смит өзінің «Эволюция және ойын теориясы» кітабында қолданған. Ойын теориясы мінез-құлықты болжау және түсіндіру үшін ғана қолданылмайды; Этикалық немесе анықтамалық мінез-құлық теорияларын дамыту үшін ойын теориясын қолдануға әрекет жасалды. Экономистер мен философтар жақсы (лайықты) мінез-құлықты жақсы түсіну үшін ойын теориясын қолданды.

Екінші жағынан, ойын теориясы қазіргі заманғы экономикалық теорияның бір саласы болып табылады, бұл осы ғылымның ең көрнекті өкілдеріне берілген экономика саласындағы Нобель сыйлығының көптігінен көрінеді. Бұл кіріспе курста ойын теориясы микроэкономиканың қатаң математикалық бөлімі ретінде қарастырылады. Неоклассикалық экономика мен ойын теориясын байланыстыратын негізгі концепция – ұтымдылық: әрбір субъект өзінің объективті немесе субъективті пайдасын барынша арттыруға ұмтылады.

Оған айтылған сынға қарамастан, бұл постулат екі теорияда да маңызды қосарлы рөл атқарады. Біріншіден, ол шешім қабылдау нұсқаларын айтарлықтай

шектейді, өйткені абсолютті ұтымды мінез-құлық иррационалды мінез-құлыққа қарағанда болжауға болады. Екіншіден, ол қабылданған шешімдердің тиімділігін бағалаудың нақты критерийін береді: бұл шешім тиімдірек, бұл шешім қабылдаушыға үлкен пайда әкеледі. Неоклассикалық экономика әдетте «мінсіз нарықтың» болуын және жұмыс істеуін болжайды. Әрбір субъект осы нарық жағдайының көрсеткіштеріне сүйене отырып шешім қабылдайды.

Стратегиялық өзара әрекеттестік көптеген ойыншыларды және көптеген стратегияларды қамтуы мүмкін, бірақ біз стратегиялардың шектеулі саны бар екі адам қатысатын ойындармен шектелеміз. Бұл төлем матрицасын пайдаланып ойынды оңай бейнелеуге мүмкіндік береді. Ең қарапайым нәрсе - нақты мысалмен айтылғанды қарастыру.

Екі адам қарапайым ойын ойнап жатыр делік. А ойыншысы қағазға екі сөздің бірін жазады: «жоғары» немесе «төмен». Бұл кезде В ойыншысы қағазға «солға» немесе «оңға» жазады. Осыны орындағаннан кейін қағаз бөліктері қарауға ұсынылады және олардың әрқайсысы 27.1 кестеде көрсетілген жүлдені алады. Егер А «жоғары» десе, ал В «солға» десе, онда біз матрицаның сол жақ жоғарғы бұрышына қараймыз. Бұл матрицада А төлемі ұяшықтағы бірінші жазбада 1 көрсетілген, ал В төлемі екінші, 2. Сол сияқты, егер А «төмен» десе және В «дұрыс» десе, онда А өтем алады. 1 және В 0 алады.

А ойыншысының екі стратегиясы бар: ол «жоғары» және «төмен» таңдай алады. Бұл стратегиялар «бағаны көтеру» немесе «бағаны төмендету» сияқты экономикалық таңдауларды көрсете алады. Немесе олар «соғыс жариялау» немесе «соғыс жарияламау» сияқты саяси таңдауды білдіруі мүмкін. Ойынның табыс матрицасы таңдалған стратегиялардың әрбір комбинациясы үшін әрбір ойыншының пайдасын жай ғана көрсетеді.

Егер ойында әрбір ойыншыда басым стратегия болса, бұл ойынның тепе-теңдік нәтижесі болады деп болжауға болады. Өйткені, басым стратегия - бұл басқа ойыншы не істеп жатқанына қарамастан, ең жақсы стратегия. Бұл мысалда тепе-теңдік нәтижесін күту керек, онда А төмендеу стратегиясын ұстанып, 2 тепе-теңдік төлемін алады, ал В 1 тепе-теңдік төлемін алатын «сол жақ» стратегияны ұстанады.

Егер әрбір фирма екіншісі бағаны өзгеріссіз сақтайды деп ойласа, басқа фирма қойған бағаға қатысты бағаны төмендету тиімді болар еді. Бұл әрбір фирма мүмкін болатын ең төмен бағаны қойған жағдайда ғана қате болар еді, бұл біздің жағдайда нөлдік бағаны білдіреді, өйткені шекті шығын нөлге тең. Осы тарауда терминологияны пайдалану үшін, әрбір нөлдік баға белгілейтін фирма баға стратегиялары үшін Нэш тепе-теңдігінде, яғни. 26 тарауда біз Бертран тепе-теңдігі деп атаған күйде.

Әртүрлі баға стратегияларын қолданатын дуополистер ойынының өтеу матрицасы тұтқын дилеммасының төлем матрицасы сияқты құрылымға ие. Егер әрбір фирма жоғары баға қойса, екеуі де үлкен пайда табады. Бұл екі фирманың монополиялық нәтижені сақтау үшін бірге жұмыс істейтін жағдай. Бірақ егер фирмалардың бірі жоғары баға белгілесе, онда екінші фирмаға оның бағасын сәл төмендетіп, бірінші фирманың нарығын басып алу және сол арқылы одан да көп пайда алу тиімді. Алайда, егер екі фирма да бағаны төмендетсе, екеуі де сайып

келгенде төмен пайда табады. Басқа фирма қандай баға сұраса да, сіз үшін бағаны аздап төмендету әрқашан тиімді. Нэш тепе-теңдігі әрбір фирма мүмкін болатын ең төмен бағаны сұраған кезде пайда болады.

Қорытындылай келе, ойын теориясы ғылыми пән ретінде әртүрлі (кейде қарама-қарсы) мотивтерді басшылыққа алатын адамдар арасындағы қатынастарды зерттейді. Покер, шахмат, футбол және басқа да көптеген дәстүрлі ойындармен қатар ойын теориясы нарықтық бәсеке, қарулану жарысы және қоршаған ортаның ластануы сияқты күрделі қатынастарды зерттейді. Ойын теориясында бұл маңызды қарым-қатынастардың барлығы ойындар деп аталады, өйткені оларда, ойындардағы сияқты, нәтиже барлық қатысушылардың шешімдеріне (стратегияларына) байланысты. Бір жағынан, ойын теориясы адам қызметінің көптеген салаларында (экономика, әскери ғылым, биология және т.б.) қолданылатын математикалық пән болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Айзек Р. Дифференциалдық ойындар / Р. - М.: Мир, 1969 .-- 480 б.
2. Берге К. Матрицалық ойындар / Қ.Берж. - М., 1963 ж.
3. Берге К. Бірнеше тұлға ойындарының жалпы теориясы / К.Берж. - М.: Физматлит, 1961 .-- 129 б.
4. Благодацких А.И. Теория ойындары / А.И.Благодацких, Н.Н.Петров. - СПб. : Баспа «Лан» жылы, 2014. – 304 б.
5. Вентцель Е.С. Операны зерттеуге кіріспе Ций / Е.С.Вентцель. – М.: Совет радиосы, 1964. – 390 с.
6. Вентцель Е. С. Операциялық зерттеулер / Е. С. Вентцель. - М.: Совет радиосы, 1972 .-- 552 б.
7. Вентцель Е. С. Операцияларды зерттеу: міндеттері, принциптері, әдістемесі / Е. С. Wentzel. - М.: Бустард, 2004. - 203 с.
8. Vilkas E.Y. Ойындар мен шешімдердегі оңтайлылық жайында / E. J. Vilkas. - М.: ФИЗМАТЛИТ, 1990 .-- 256 б.
9. Воробьев Н.Н. Ойындар теориясының негіздері. Коалициясыз ойындар / Н.Н.Воробьев. - М.: ФИЗМАТЛИТ, 1984 .-- 496 с.
10. Воробьев Н.Н. Экономис-кибернетикаға арналған ойын теориясы / Н.Н.Воробьев. - М.: Ғылым, 1985 ж.

ҒЫЛЫМ МЕН ПРАКТИКАНЫҢ ПЕРСПЕКТИВАСЫ

Купешова Баян Куанышбековна

«Қаржы және деректер деректерді талдау»,
э.ғ.м. аға оқытушысы, Нархоз Университеті, Қазақстан

Уміт Мукашева,

Сеитов Ануар,

Сәрсенов Санжар

II курс, Нархоз Университеті, Қазақстан,

Алматы, 2021

Мазмұны:

I. Кіріспе

- Экономикалық өмір туралы білімдерді мамандандыру
- Теория және практика
- Классикалық саяси экономия
- «Заттардың табиғи тәртібі» және жоспарлау идеологиясы

II. Негізгі бөлім

III. Қорытынды

Пайдаланған әдебиеттер

Экономикалық өмір туралы білімдерді мамандандыру

Экономикалық өмір туралы білімдерді мамандандырудың қазіргі заманғы процестері экономикалық ғылымда оның әртүрлі бағыттары мен теорияларының ауқымды конгломератының қалыптасуына әкелді, бұл өз кезегінде оларға бағынатын қолданбалы және арнайы пәндермен күрделене түседі. Экономикалық білімнің бүгінгі таңда ғылымда дамыған мұндай кең ауқымды саласы экономикалық ғылымның танымдық шекарасын, яғни оның ғылыми зерттеу пәнін анықтауға ғана емес, сонымен қатар экономикалық тәжірибе мәселелеріне де қатысты мәселелерді тудырады.

Экономикалық білім саласының күрделі құрылымы экономикалық процеске қатысушылардың күш-жігерін үйлестіруге кері әсерін тигізеді. Осылайша, шаруашылық жүргізуші субъектілердің әртүрлі теориялық алғышарттардан туындайтын мақсатты қатынасы және экономикалық шешімдерді қабылдау нәтижелерін бағалау өлшемдеріндегі сәйкес айырмашылықтар оларды келісілген экономикалық саясатты әзірлеу мүмкіндігінен айырады. Әлбетте, бір құбылысқа немесе оқиғаға қатысты экономикалық құбылыстарды сипаттау мен түсіндіруді ұсынатын теоретик экономистің ұстанымы мен экономикалық саясатты немесе экономикалық құқықтық актілерді әзірлеуге қатысатын тәжірибеші экономистің ұстанымы түбегейлі ерекшеленеді. Олардың позицияларындағы

айырмашылықтардың мәні - олардың білімдерінің әртүрлі сипаты. Бір жағдайда абстрактілі теориялық пайымдау, екінші жағдайда нақты экономикалық деректер мен ақпарат қолданылады. Сонымен, экономикалық ғылымның құрылымы туралы мәселені оның ақиқаттығы мәселесі ретінде ғана емес, сонымен қатар оның практикалық маңызы туралы мәселе ретінде де қабылдауға болады.

Экономикалық білімнің құрылымын түсіну оның шешіміне байланысты болатын ең маңызды мәселе – теория мен практиканың арақатынасы мәселесі. Сонымен қатар, экономикалық білім саласындағы теория мен практиканың тығыз байланысының бар екендігінің барлық дәлелдерімен экономикалық ғылымда бұл мәселе түсініксіз болып қала береді. Экономикада теориялық білім дегеніміз не, ол немен аяқталады, практикалық экономикалық білім неден басталады деген сұрақтарға нақты жауап жоқ. Бірақ бұл қазіргі заманғы экономикалық білімнің кең саласын құрылымдауды бастағанда жауап беруді қажет ететін бірінші нәрсе.

Әдебиеттерде теория мен практиканың арақатынасы туралы пікірлер, әдетте, былайша айтылады: «біреуі екіншісіне әсер етеді және керісінше» немесе: «практика өз мәселелерін шешуде теориялық жалпылауды пайдаланады, ал теория оның теориялық қорытулары үшін практиканың нақты деректері» ... Теория мен практиканың байланысы туралы бұл идея экономикалық білімнің құрылымы мәселесін шешу үшін оңайлатылған және мүлдем жеткіліксіз болып шығады. Сондықтан «экономикалық теория мен практиканың түйіскен жері экономикалық білімдер жүйесіндегі проблемалық буын ретінде көбірек таныла бастады».

Теория және практика

Біріншіден, экономикадағы теория мен практиканың арақатынасының жеңілдетілген көрінісі олардың арасындағы негізгі айырмашылықтарды елемейді. Гносеологияда қабылданған теория мен практиканың арасындағы түбегейлі айырмашылық олардың табиғатындағы айырмашылықтарды түсінуден туындайды. Теориялық деп жіктелген білімнің айрықша белгісі оның таным қызметін атқаруы болып табылады. Теория – бұл біртұтас тұтастықтың бір түрі ретінде шындық бөлігін абстрактілі түрде сипаттауға мүмкіндік беретін дәйекті ұғымдардың иерархиялық жүйесі. Жалпылаулар жүйесінде біріккен немесе ұғымдар («көп нәрсе туралы бір») концептуалды тілді немесе «ғылым тілін» құрайды. Басқаша айтқанда, теориялық білім танымның басқа түрлеріне қарағанда (мысалы, қарапайым білім) шындық фактілерін эмпирикалық бақылаудан тікелей туындамайды, бірақ олардың әрқайсысымен логикалық түрде өзара байланысқан ұғымдар жүйесі арқылы алынған қорытындылардан шығады. басқа және оның ғылыми тілін құрайды.

Ұғымдардағы танымдық шындықты сипаттайтын теория рационалды танымның бір түрі болып табылады, ал концептілердің бірізді бағынышты жүйесінің дамуы кез келген ғылымда теориялық білімнің қалыптасу тарихын құрайды. Керісінше, практиканың мәні рационалды (теориялық) білімнен

айырмашылығы оның субъектінің іс-әрекет процесіне өзгерістер енгізуге бағытталғандығынан тұрады. Әрине, бұл білім шындықты (практиканы) нақты өзгертетін іс-әрекеттер барысында жинақталмайды дегенді білдірмейді. Нақты ақпарат пен деректер түріндегі практикалық білім жинақталуы, жалпылануы және берілуі және әртүрлі нысандарда (ауызша, жазбаша) және әртүрлі тасымалдаушыларда (қағаз, электронды), бірақ оның мәні өзгермейді - бұл өзгерістерді өндіру. қоршаған шындықта.

Теория мен тәжірибе арасындағы түбегейлі айырмашылықтар олар қолданатын тілде көрінеді. Экономикалық теория мен экономикалық практикада (тауар, құн, баға және т. Бір жағдайда біз абстрактілі ұғымдар, дәлірек айтсақ, тұлғалық емес және нақтылықтан ада «ғылым тілінің» категориялары туралы айтсақ, екінші жағдайда практикалық экономикалық өмірдің нақты құбылыстары мен оқиғаларын білдіретін сөздер туралы болып отыр. Бұл айырмашылықтар негізгі болып табылады. Кейбір сөздер абстрактылы теориялық білімге негізделсе, басқалары нақты құбылыстар мен процестерді сезімдік, эмпирикалық қабылдауға негізделген.

Теория мен практиканың бөліну сызығын еңсеруді сипаттаудың тағы бір қиындығы – экономикалық ғылымның даму тарихы бар, онда теория мен практиканың өзара қарым-қатынасының өзгеру мәселесі ерекше көрсетіледі.

Теория мен практиканың арақатынасы туралы мәселе теориялық білімнің өзі нақты пайда болған сәтте ғана туындауы мүмкін екені анық. Адам өмірі мен қоғамының экономикалық саласын зерттеудің теориялық негіздерін қалаған және сәйкесінше теория мен практиканың арақатынасы туралы мәселені тудырған мұндай бастама классикалық саяси экономия болды.

Классикалық саяси экономия

Классикалық саяси экономияның қалыптасуымен экономикалық шындықты түсінуде ұтымды білімнің жетістігін білдіретін теориялық білім пайда болады. Теория қоршаған әлемнің сыртқы әртүрлілігінен тыс еруге, оның заңдарын көруге және тұжырымдауға және осы мағынада рационалды білімді эмпирикалыққа қарсы қоюға мүмкіндік береді.

Алайда, классикалық саяси экономия өзінің дамуының алғашқы кезеңінде-ақ қалыптасқан концептуалды жүйеге сәйкес келетін, себеп-салдарлық байланыстар мен экономикалық заңдылықтарды толық көрсетуге қабілетті ғылыми ұтымдылық деңгейіне әлі жете қоймағанын атап өткен жөн. басқару. Сол кездегі халықтардың байлығының табиғаты мен себептері туралы аналитикалық зерттеулер ең алдымен практикалық нәтижеге жетуге бағытталған экономикалық процестерді сипаттаумен алмасып, әлі дербес құндылыққа ие болған жоқ.

Экономиканы сипаттау функциясын орындай отырып, классикалық саяси экономия ең алдымен практикалық мәселені - байлық пен гүлденуге жетуді шешті. Алғашқы авторлар үшін, В.М.Стейн жазғандай, «аңғал стихиялылық» тән болды - олар «барлық теориялық конструкцияларды олардан алуға болатын

практикалық пайдалылығына қарай қарастырды». Ал әл-ауқатқа жету мен өсу оларға экономикалық ғылымның ішкі мәні болып көрінеді.

Бірақ экономикалық ғылымның экономикалық мәселелерді практикалық шешудегі тиімділігі оның барлық құрамдас аспектілерін өзара түсіну, соның ішінде аналитикалық және практикалық рөлді өзара түсіну кезінде ғана жүзеге асуы мүмкін еді. Саяси экономиядағы мұндай бірліктің сәті оған мемлекет экономикасы немесе халық шаруашылығы ғылымына деген қатынас болды. Бұл классикалық саяси экономия пәнін ұлттық байлық туралы ғылым ретінде түсінуге сәйкес болды. Іс жүзінде ол экономикалық саясатпен сәйкестендіріледі, ал саяси экономия мемлекет экономикасы туралы ғылым ретінде және ұлттық байлық туралы ғылым саясаттану ретінде ұсынылады. «Саяси экономия халықты мол табыспен немесе әлеуметтік қажеттіліктерге жеткілікті күнкөріс құралдарымен қамтамасыз ету үшін мемлекет қайраткеріне немесе заң шығарушыға қажетті білім саласы ретінде қарастырылады».

Экономикалық ғылым үшін оның дамуының классикалық кезеңінде шешілетін міндеттердің формальды ажырамас жағдайы тән болды: өндіріс пен бөлу (теория) заңдарын сипаттау, сондай-ақ оларды практикалық жүзеге асыру мәселелерін бір мезгілде шешу (тәжірибе). Бірақ классикалық экономика тек осы екі «бөлінбеген мәселені» шешіп қойған жоқ. Экономикалық ғылым өзінің әлеуметтік табиғатына байланысты қоғам шешетін міндеттерден бөліне алмады. Ол басқару субъектісі (егеменді немесе мемлекеттік органдар) тарапынан халық шаруашылығын ұтымды ету міндеттерін шешуге ықпал етуі тиіс еді.

Нарықтық экономиканың қалыптасу кезеңіндегі экономикалық саясаттың ерекшелігі оның сыртқы тәуелсіз және осы мағынада субъективтік сипатқа ие болуы болды. Бірақ экономикалық саясаттың егемендігі оның экономикалық ғылым шешетін міндеттерден толық оқшаулануын білдірмеді. Басқару саласындағы «тиісті» мәселелер мемлекет саясаты арқылы жанама, идеологиялық тұрғыдан теориялық білімге «жеткізеді». Саяси экономия мызғымас принциптерде бекітілгенде, оның іргетасы болып табылатын қағидалар қоғам өмірінің жалпы даусыз фактілерінен қатаң түрде шығарылғанда ғана ғылымға айналады.

«Заттардың табиғи тәртібі» және жоспарлау идеологиясы

Классикалық саясаттанудың пайда болуына әсер еткен «сыртқы», нормативтік жағдай заттардың табиғи тәртібінің идеологиясы болды. Сол кездегі саяси экономия, деп атап көрсетеді В.М.Шторх, «халықтардың әл-ауқатын, яғни олардың байлығы мен ағартуын анықтайтын табиғи заңдар туралы ғылым. Бұл заңдар адамдардың туындысы емес, заттардың табиғатынан туындайды; олар орнатылмаған, бірақ табылған; талдау мен бақылау олардың ашылуына әкеледі».

Физиократтардан Маркске дейін экономикалық заңдардың әрекеті (ол өндірістік қатынастар болсын немесе шаруашылық субъектісінің мінез-құлқын ұтымды ету принципі болсын) адамдардың еркі мен санасына тәуелді емес деген көзқарас талассыз догмаға айналды. . Олай болса, өндірушілер арасындағы еркін, шектеусіз бәсеке табиғи тәртіпті жүзеге асырудың ең жақсы жолы болып

табылады. Жеке мүддесін көздейтін әрбір шаруашылық субъектісі «көрінбейтін қолмен» баршаға ортақ игілікті қамтамасыз етіп, нәтижеге бағытталады.

Бірақ заттардың табиғи тәртібі мен оның мызғымастығы идеологиясы экономикалық ғылымның өзінің теориялық мазмұнын ғана анықтап қоймайды, ол экономикалық процеске араласпау саясаты ретіндегі экономикалық саясаттың бейнесін де қалыптастырады. Егер стихиялы заң экономиканы басқарып, тиімді нәтижелерге әкелетін болса, онда «мұндай жағдайда ең жақсы экономикалық саясат – ешқандай саясаттың болмауы».

Экономикалық ғылым шешетін әлеуметтік міндеттердің мызғымастығы мен өзгермейтіндігін анықтаған «табиғилық» идеологиясы саясаттың экономика ғылымына кейде туындайтын ықпалы тек «тітіркендіргіш адасу» деген пікірді ғылымда ұзақ уақыт бойы сақтады. оны әртүрлі «этикалық шлактардан» тазарту қажет. Осыған ұқсас идеология бүгінгі күнге дейін сақталған.

Дегенмен, көптеген зерттеушілердің пікірінше, нарықтық экономиканың дамуы «табиғилық» идеологиясымен қатар одан басқа идеологияның пайда болуына әкеледі. «Идеологиялық маятник», В.М.Штейннің пікірінше, мемлекеттің қоғамдық қатынастарға толық араласпау идеологиясынан («түнгі күзетші») қоғам мен ұлттық экономиканы ұтымды және жоспарлы әлеуметтік қайта құру идеологиясына ауысады. В.Ойкен ұлттық экономиканы «рационализациялау» үшін экономикалық саясат жүргізуде екі іргелі идеология туралы да жазады. Индустриалды дәуірде ол оның екі бөлігін ажыратады: 1) «Лиссез-фэйр саясатының» ұзақ кезеңі және 2) одан кейінгі «саяси және экономикалық эксперименттердің» қысқа кезеңі. Егер лиссез-фэйр саясатының мәні «мемлекеттік тәуелсіз экономиканы» (оның атаулары «жас капитализм», «либералдық капитализм») жүзеге асыру болса, эксперименттердің экономикалық саясатының мәні лиссезден ауытқу болып табылады. -faire принципі және монополияларды құруға және олардың қызметін ынталандыруға бағытталған саясатты жүргізу.

Қорытынды

Қорытындылай келе, 20 ғасырдың басында Туған-Барановский ұсынған экономикалық ғылым құрылымының үлгісінің өзіндік құндылығы бар екенін айту керек. Ол экономикалық білімнің кең аймағының күрделі құрылымын логикалық түрде көрсетуге мүмкіндік беретін жеткілікті жан-жақтылыққа ие. Ұсынылған модель қазіргі экономикалық білім (ғылым) бағыныштылықтың әртүрлі деңгейлерінің бірқатар теорияларынан тұратын күрделі, иерархиялық құрылған теориялық білімнің бір түріне көбірек ұқсайды деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Ғылыми білімді құрайтын теория емес, керісінше, әртүрлі теориялар экономикалық ғылымды құрайды. Бірақ ғылымға сонымен қатар экономикалық саясат кіреді, ол теорияға қарсы, бірақ оған сәйкес келеді, оған әсер етеді, теория экономикалық саясаттың мазмұнына әсер ете алады. Сонымен, экономикалық ғылым, осы модельге сәйкес, қоғамның теориялық және практикалық өмірінің әртүрлі өзекті құбылыстарын көрсететін тірі дамушы организм ретінде ұсынылуы мүмкін.

Пайдаланылган әдебиеттер тізімі

1. Экономика как искусство: методологические вопросы применения экономической теории в прикладных социально-экономических исследованиях / Ин-т экономики РАН. М.: Наука, 2008.
2. Штейн В. М. Экономическая политика. Экономика. Вып. IX. СПб.: Право, 1922.
3. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. Т. 2. Введение к IV книге. М.; Л.: Соцэкгиз, 1935.
4. Шторх Г. Курс политической экономии. Т.1 / Под ред. И. В. Вернадского. СПб., 1881.
5. Ойкен В. Основные принципы экономической политики / Пер. с нем. Под ред. Л. И. Цедилина и К. Херрманн-Пиллата. Вступ. сл. О. Р. Лациса. М.: Прогресс, 1995.
6. Лист Ф. Национальная система политической экономии. М.: Европа, 2005.
7. Ойкен В. Основы национальной экономики / Пер с нем. Под ред. В. С. Автономова, В. П. Гутника, К. Херрманн-Пиллата. М.: Экономика, 1996.
8. Самуэльсон П. Экономика. Т. 1. М.: НПО ВНИИСИ, 1992.
9. Экономическая теория: учебник / А. И. Амосов, А. И. Архипов, А. К. Большаков; Под ред. А. И. Архипова, С. С. Ильина. М.: Проспект, 2006.

КРИПТОВАЛЮТАЛАРДЫ ЕНГІЗУ РӨЛІ МЕН БОЛАШАҒЫ ҚАЗІРГІ ӘЛЕМДІК ҚАРЖЫ ЖҮЙЕСІНЕ ӘСЕРІ

Купешова Баян Куанышбековна

«Қаржы және деректер деректерді талдау»,
э.ғ.м. аға оқытушысы, Нархоз Университеті, Қазақстан

Рақымжан Жібек Рақымжанқызы

Төлепберген Нүрдәулет Ғалымжанұлы

Жұмабек Айкүміс Ғабитқызы

II курс, Нархоз Университеті, Қазақстан,

Аннотация

Элемент. бастап криптовалюталарды дамыту және танымал ету үшін алғышарттарды талдау ақшаның алғашқы формаларының пайда болуы және валютаның қазіргі жағдайымен аяқталуы нарық және экономикадағы қазіргі тенденциялар.

Мақсаттар. Қазіргі қаржы жүйесіндегі криптовалюталардың рөлін зерттеу, бағалау валюталық жүйенің механизміне криптовалюталарды жаппай енгізу перспективалары, талдау ақшаны криптовалюталармен толық ауыстыру сценарийі.

Әдістеме. Қолда бар әдебиеттерге шолу, синтез және талдау ақпарат, алынған нәтижелерді салыстыру, ресімдеу және нақтылау.

Нәтижелер. Бағалы металдардың тұтыну құнына талдау жасалды, ақшаның әртүрлі нысандары ретінде қолма-қол және қолма-қол емес ақша және криптовалюта. Берілген нысандардың әрқайсысының егжей-тегжейлі сипаттамалары мен сараптамалық сандық бағалаулары ақшаның. Әлем елдеріндегі криптовалюталардың жағдайы туралы мәселе ашылды. Авторлық баға беріледі ретінде криптовалюталарды енгізу және пайдаланумен байланысты тәуекелдер мен перспективалар қағаз ақшаны толық/жартылай алмастыруды талап ететін жаңа ақша нысаны. Криптовалюталардың кең таралуына негізгі кедергі болып табылатыны атап өтілген төлем құралы қаржы жүйесіне әлсіз интеграция болып табылады.

Қорытындылар. Токтың механизміне криптовалюталардың әлсіз интеграциясы қаржы жүйесі криптовалюталарды толыққанды ретінде пайдалануға мүмкіндік бермейді ақша. Криптовалюта мен блокчейн механизміндегі бірқатар маңызды кемшіліктер криптовалюталардың толық орындай алмайтын себептерін анықтау ақшаның барлық функциялары.

XX ғасырдың соңы – XXI ғасырдың басында. Әлем қоғам көптеген қадамдар жасады халықаралық бөліну бағыты еңбек, ұлттан жоғары құру тегін қамтамасыз ететін бірлестіктер экономикалық аймақтар және т.б. Пайда болды Дүниежүзілік сауда ұйымы және Бостандық үшін Еуропалық Одақ сауда-экономикалық күш Еуропа. әзірленді және енгізілді халықаралық стандарттар жүйесі үшін қаржылық есептілік (IFRS). ашықтық пен тиімділікті арттыру жаһандық қаржы нарығы, жеделдету халықаралық қаржы айналымы ресурстарға және басқаларға қол жеткізу инвесторлар қаржыны жүргізуге мүмкіндік береді басқа сипаттағы операциялар. Дүние еркін саудаға, еркіндікке ұмтылды өндіріс факторларының айналымы және алынған бұл:

- экономикалық процестер жүріп жатыр заманауи жаһандану нәтижесінде әлемдік экономика қоғамның елеулі стратификациясы бай және кедей;
- кейбіреулерінен айырылды оларға мемлекет бақылау жасайды; жұмыссыздықтың өсуіне;
- бақыланбайтын ақша массасы экономикалық мәселелерді шешу ақша құралдары; мәжбүрлі бірқатарына мемлекеттік қарыз өсті ұлтүстілік құрамына кіретін елдер бірлестіктер;

Шығындарды қысқарту мемлекеттік бюджет және ұлғайту қамтамасыз ету үшін зейнеткерлік жас ұлттықтан жоғары қаржылық талаптар реттеушілер мен халықаралық қаржы көмек көрсететін ұйымдар мемлекеттік қарызды қайта құрылымдау. Сонымен бірге әлемдік жүйе экономикалық қарым-қатынастар жыл сайын арта түсті делдалдардың үлкен саны, иерархиялық құрылымдар, лоббистер мен топтар мемлекеттердің ішіндегі ықпалы жүзеге асырылатын бақылау, реттеу, лицензиялау және тыйым салу орталықтандырылмаған саласындағы қызметі. Сипатталған болат процестері импульстің пайда болуына негіз болады дүние жүзіндегі жаһандануға қарсы. Сонымен, 29 наурыз 2017 Ұлыбритания ресми түрде қолданбалы өнер. Лиссабон шартының 50, бұл кез келген ЕО еліне шығу құқығын береді одақ құрып, Еуропалық Одақтан шығу үдерісін бастады. Бүкіл әлемде серпін болды жаһандануға қарсы көңіл-күй. Содан кейін қатар елдер мен аймақтар қызығушылық танытты орталықсыздандыру. Көбінесе шығу қаупі бар одақ Грекияға, Италияға және Францияға қатысты. Францияда ол президенттікпен байланысты болды сайлау, онда негізгі кандидаттардың бірі Марин Ле Пен болды. Оның мәлімдемелерінен Менің есімде мыналар: «Еуропалық Одақ өледі, өйткені адамдар оны енді қаламайды. Жаһаншылдарды жеңетін кез келді» Алайда Эммануэль сайлауда жеңіске жетті. Макрон даму үшін қысқарған еуропаішілік қатынастар Францияның ЕО-дан шығу қаупі. 2018 жылдың басында жаңа АҚШ президенті Д.Трамп кеденді енгізді бірқатар елдер үшін болат пен қайтару жағдайларын жасау үшін алюминий Америка Құрама Штаттарындағы жұмыс орындары. Әрі қарай оның сыртқы жағында саясатқа қатысты ол өте қатал және түсінікті болды айтудың уақыты келгенін түсініңіз жаһанданудың артықшылығы көп АҚШ экономикасы, бірақ көптеген кемшіліктер бар және келді түбегейлі өзгерту уақыты. Осы оқиғалардың барлығы біріктірілген жаңа тенденцияның маңыздылығын атап өту әлеуметтік-экономикалық қоғамдық құрылыс құрылымының дамуында. Адамдар жалпыға

ортақ саясаттан шаршады бақылау, тыйым салу және тежеу экономикалық қызмет. Өзгерту үшін жаһандану практикалық сипатқа ие болды орталықсыздандыру. Орталықсыздандыру тенденциясы нашарлаған сайын нашарлайды әлемнің әлеуметтік-экономикалық жағдайы тұтастай алғанда экономика және оның әлсіз байланыстары ерекше.

Қаржы делдалдарына деген сенімнің әлсіреуі және қазіргі жаһандық валюта жүйесінің қазіргі заманғы экономиканың сын-қатерлеріне төтеп беру үшін жеткіліксіз тиімді және моральдық тұрғыдан ескіргенін түсіну фонында халықтың блокчейн мен криптовалютаға деген қызығушылығы қайтадан өсе бастады. Бір қызығы, деректерді сақтау мен алмасудың жаңа технологиясы – блокчейн – 2007-2008 жылдардағы әлемдік қаржы дағдарысы басталғанға дейін пайда болды. Кейбір авторлар бүгін біз көріп отырғандай блокчейнге айналуы мүмкін деп жазады дәстүрлі банктік аударым жүйесіне балама. Блокчейн кез келген дискретті бірліктерді табу, ұйымдастыру, бағалау және тасымалдау үшін жаңа мүмкіндіктер жасайды және кейбір адамдар ДНҚ құрылымымен салыстыратын адам қызметінің кез келген түрін үйлестірудің жаңа ұйымдық парадигмасы болып табылады. Блокчейн технологиясымен бірге жаңа экономикалық құбылыс – криптовалюталар пайда болды, олардың біріншісі биткойн. «Биткойн» термині құрамында пайда болатын үш ұғымды білдіреді криптовалюта негізінде құрылған жиынтық төлем жүйесі. Блокчейн және криптовалюталар технологиясы активтер класы ретінде қоғамда бірден қабылданбады, тек қажетті және жеткілікті шарттар жиынтығы қалыптасқаннан кейін ғана, оған біз мыналарды қосамыз:

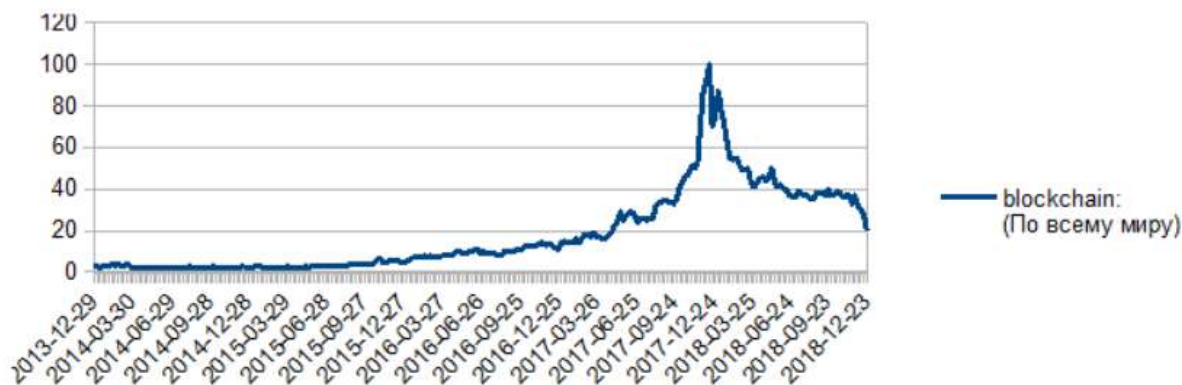
1) практикалық блокчейн тиімділіктің қолайлы деңгейіне жетті технологияны дамытуда.

2) 2007-2008 жылдардағы қаржылық дағдарыс. қаржылық делдалдық жүйесінің жетілмегендігін, қазіргі заманғы банктік аударымдар жүйесінің (әсіресе трансшекаралық) тиімсіздігі (баяулығы), қаржы делдалдары қызметтерінің салыстырмалы құны бойынша жоғары екендігі анықталды [4]; 3) қаржы секторы шектен тыс реттелді: көптеген сұраулар мен клиенттердің шығу көздерін растау операцияны жүргізу құралына айналды; 4) дүниежүзілік қоғамдастықта жаһандануға қарсы және қаржылық орталықсыздандыру үрдісі өте айқын көрінді және жан-жақты дамып келеді; 5) G10 жетекші елдерінің әлемдік валюта жүйесіндегі АҚШ долларының мәртебесін өзгертуге айқын ұмтылысы;

б) сандық жұмсарту саясаты (QE) – бұл «тәуекелді күшейту» саясаты немесе 2007-2008 жылдардағы дағдарыстан кейін әлемдік орталық банктер жүргізген. экономиканың негізгі мақсатын дағдарысқа дейінгі деңгейге жеткізді, бірақ сонымен бірге әлемдік экономикада арзан және қолжетімді өтімділік соншалықты көп болды, ал дәстүрлі активтерді қалпына келтірудің рентабельділігі соншалықты төмен болды, бұл жағдай жасанды түрде құрылды. Инвесторлар тәуекелге барады Ақшаны жаңа тәуекелді актив класына – криптовалютаға инвестициялау. Осылайша, блокчейн технологиясы мен криптовалюта дамудағы алғашқы маңызды серпін алды және қазіргі қаржы әлемінде белгілі орын алды.

Қазіргі уақытта әлемдік қоғамдастықтың қазіргі әлемдегі криптовалюталардың ресми мәртебесі мен миссиясы туралы пікірі келіспейді. «Жапондық ыдырағаннан кейін криптовалюта биржасы Mt. 2014 жылы Gox б әртүрлі елдердің үкіметтері үш идеологиялық топқа бөлінді.

« Елде криптовалюта айналымына және ICO жүргізуге рұқсат етілген, бірақ олардың лицензиялануына байланысты арнайы делдалдар (айырбастау және айырбастаушылар) арқылы (АҚШ, Канада, Ұлыбритания, Австралия, Эстония, Дания, Нидерланды, Өзбекстан) Оңтүстік Корея, Швеция, Финляндия, Беларусь, Криптовалюталардың және блокчейннің қазіргі жағдайы анықталмаған, ал мемлекет олардың заңдастырылуына және сәйкестігіне мүдделі (Ресей, Бельгия, Колумбия, Чехия). Республика, Германия, Жаңа Зеландия, Израиль, Украина, Франция, Гонконг, нормативтік-құқықтық базалары Хорватия, Бельгия, Польша, Словения, Түркия, Сингапур, Швейцария, Испания елдерінде әзірленуде) Біздің ойымызша, пікірлердің айырмашылығы криптовалюталардың жағдайы мен болашағы «Қоғамға криптовалюта не үшін қажет?» деген сияқты сұрақтардың туындауына байланысты. , Криптовалюталар мәселені шешеді ме? ", " Криптовалюта қалай және қандай әлеуметтік деңгейде жақсырақ, ақша мен төлем жүйелеріне қарағанда тиімдірек, сондықтан дәстүрлілерді ауыстыру заңды түрде қауіпсіз бе? ", әлі де ашық күйінде қалып, нақты жауап таба алмай отыр. . Қолдаушылар болашақтың экономикасында олардың даусыз практикалық маңыздылығын талап етеді (заттардың интернеті, машиналардың интернеті және т.б.) [5-8].

Google Trends мәліметтері бойынша блокчейнге қызығушылықтың төмендеуі

Дегенмен, әлі де блокчейн криптовалюталарының нақты мысалдары бар. Біз криптовалюталардың нарықтағы алыпсатарлықтан эпизодтық сәттілік тарихынан басқа құнын көрмедік. Сонымен, Дж. Стиглиц 2017 жылдың соңында өзінің биткойнмен сұхбатында ТЕК және алдау мен тұзақтардың арқасында, сондай-ақ бақылау мүмкіндігінің жоқтығынан табысты болғанын айтты. Оны заңсыз деп жариялау керек.

Фиат криптовалюталарының күшті және әлсіз жақтарын бағалы металдармен ақшаны салыстыру арқылы жүргізілген бағалау ақшаның ең жақсы нысаны болып табылады, ол оның ұзақ уақыт бойы және тұтастай алғанда сәтті қолданылғанын жеткілікті түрде көрсетті. қоғамдық ұдайы өндіріс кезеңдері және біздің зерттеулерімізбен байланысты қолма-қол және қолма-қол ақшасыз

ақша түріндегі қағаз ақша) барлық қаржылық процестерге қызмет көрсету мақсатында криптовалюталар мен бағалы металдардан асып түсетінін көрсетеді (оның тұтынушылық қасиеттеріне жалпы ақша массасы. Орталықсыздандыру принциптеріне негізделген криптовалюталардың миссиясы қайшы келеді және оның үстіне қаржы жүйесінің қағидаттарына сәйкес келмейді. Біз криптовалюталарды танымал етудің алғы шарттарын тұжырымдай алдық. 2007-2008 жылдардағы жаһандық қаржы дағдарысы – орталықтандырылған бақылау, реттеу, салық салу және нарықты реттеушілердің тыйым салу жұмысы қысымының «қоғамдық шаршау» факторын барынша арттыру фонында қоғамдағы толық орталықсыздандыру үрдісі. бір жағынан блокчейн технологиялық инновация болып табылады. Қаржы саласындағы заманауи практикалық іске асыру осындай жергілікті қаржылық (валюталық) екінші жағын қалыптастыруда материалданды, оның жүйесі, ол жай ғана пост емес. Ресна еркін нарық пен идеалды бәсекелестік қағидаттарына негізделген, сонымен қатар криптовалюта пайдаланушыларына бақылаудың толық болмауын және мемлекеттің қаржылық процестерге араласпауын қамтамасыз етеді. Шындығында, бірінші итерациядағы криптовалюта әлемі анархиялық, экономикалық субъектілер анонимді бола алатын, салық төлемейтін, қоғамнан бөлек жұмыс істейтін және тек өз пайдасын көздейтін және т.б. болатын қаржылық әлемге қадам болды. Сондықтан қазіргі уақытта қаржының бұл саласы мемлекеттік бақылаудың күшейтілген назарында: нормативтік-құқықтық жүйені дамыту және жетілдіру. блокчейн және криптовалюталар саласындағы негіздер, Криптовалюталармен транзакцияларға қатысушыларға қойылатын талаптар артып келеді, криптовалюталар мен қазірдің өзінде жұмыс істеп тұрған қаржы жүйесі арасында ортақ тіл табу бойынша жұмыс жүргізілуде. бүгінде криптовалюталар иесінің қайтарып алуы мүмкін емес анонимді төлем құралынан мемлекеттік реттеушілердің әрекеттері үшін қолжетімді және ашық дербестендірілген мөлдір қаржылық ресурстарға айналды деп айтуға болады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Теппер А. Биткойн — деньги для всех. Самиздат, 2016. 91 с. URL: <https://habr.com/ru/post/308828/>
2. Достов В.Л., Шуст П.М. Эволюция отрасли электронных платежей: проблемы качественного перехода. Май 19, 2017. URL: <https://socionet.ru/~cyrcitec/rnppdf/wpaper/051713.pdf> или URL: <https://doi.org/10.2139/ssrn.2970963>
3. Zochodne G. The best and worst investments of 2018, from a soaring Goose to a dimming giant // FinancialPost.com. 2018, 21 Dec.
4. Тапскотт Д., Уильямс Э.Д. Викиномика. Как массовое сотрудничество изменяет все. М.: Издательство BestBusinessBooks, 2009.
5. Van Dijck J., Nieborg D. Wikinomics and its discontents: a critical analysis of Web 2.0 business manifestos // New Media & Society, SAGE Publications. 2009, 21 Jul.

СУЧАСНІ ФАКТОРИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Москвіна Анастасія Олегівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії
та міжнародної економіки

Харківський національний університет
міського господарства імені О.М. Бекетова,
Україна

Мухортова Анастасія Олегівна

Студентка 4 курсу,

Інституту Економіки та менеджменту
Харківський національний університет
міського господарства імені О.М. Бекетова,
Україна

Пандемія COVID-19 викликала різке зменшення обсягів міжнародної торгівлі та погіршення стану всіх сфер глобальної економіки. Прогнозується подальше погіршення стану світової економіки. Світова торгівля скоротить обсяги в 2021 році від 13 до 32%, істотно впаде світовий ВВП [1]. Світовий банк прогнозує зниження глобального ВВП у 2021 році на 5,2%. Щодо прогнозу зростання світової економіки, МВФ погіршив свої очікування цього показника у 2021 році на 5,9%, а в 2022-му очікується зростання світового ВВП на 4,9% [2].

Багато країн різко уповільнили своє зростання економіки, особливо це стосується країн, що розвиваються, і країн з швидкозростаючою раніше економікою (азіатських передових країн). У зв'язку зі скороченням економічної активності одні галузі постраждали сильніше за інші. Найбільший удар сприйняла туристична галузь, пасажирські перевезення (авіа та залізничні сполучення), будівництво, сфера послуг, сільське господарство, громадське харчування, де задіяна велика кількість найманих працівників з інших країн. Як наслідок – негативні прогнози щодо росту ВВП.

За оцінками французького Національного інституту статистики та економічних досліджень (INSEE), французький ВВП періоду «самоізоляції» на 35% менше ВВП звичайного періоду. Більше за всіх постраждали сектор туризму і готелі – там падіння склало майже 100%, в будівництві – 90%, в промисловості – 50%. Сектор послуг, який створює 56% ВВП Франції, скоротився на 36%. До кінця 2022 року ВВП Франції буде все ще на 15% нижче докризових показників [3].

Туристична галузь першою в Україні відчула на собі наслідки активної фази карантину. Більшість готелів залишалися закритими, не мали змоги офіційно приймати відвідувачів. Також обмеження зачепили масові заходи-фестивалі, концерти, спортивні змагання, які зазвичай залучають гостей з різних міст і

країн. В результаті одними з найбільш постраждалих внаслідок карантину стали туристичні, курортно-рекреаційні та оздоровчі об'єкти (турбази, санаторії, пансіонати, оздоровчі комплекси), які практично повністю припинили свою діяльність. Загалом втрати туристичної галузі в Україні оцінюються у понад 1,5 млрд. дол. США [4]. Впровадження обмежувальних заходів негативно вплинуло як на індустрію відпочинку та подорожей, так і на супутні галузі – готельно-ресторанний бізнес, транспорт (пасажирські перевезення), роздрібну торгівлю, індустрію розваг та діяльність закладів культури. Таке погіршення у цих галузях відбулося у всіх краях світу, особливо тих, де туристична галузь та індустрія розваг є визначальними у доходній частині ВВП.

Кількість людей, які втратили роботу в США через пандемію COVID-19, перевищила 33 млн. осіб, що є найгіршим показником у країні з часів Великої депресії [3]. Зростання рівня безробіття в період пандемії та повернення трудових мігрантів у зв'язку з карантинном призводить до різкого скорочення грошових переказів в країну (наприклад, в Україні у 2019 році вони становили 12 млрд дол., у 2020 році – на 2 млрд. менше, у 2021 році продовжується їх скорочення) [5]. З початку пандемії міжнародні інвестори втратили інтерес до нових ринкових економік. Через ці обставини страждають перш за все країни-донори з економікою, що розвивається, від недостатнього наповнення і функціонування фінансових потоків усередині країни, що сприяє гальмуванню підприємницької активності та як наслідок розвитку економік цих країн. В економіку України приплив прямих іноземних інвестицій загальмував у в другій половині 2021 року, а чистий відтік портфельних інвестицій становить понад 0,85 млрд дол. [6]. Через зниження доходів населення, тобто звуження попиту та накопичення запасів відбулося помітне падіння цін на енергоресурси. Через зниження зовнішнього попиту, і загалом через пандемію – вартість товарів українського експорту різко падає.

Запровадження карантинних заходів в Україні негативно позначилося на роботі консалтингових компаній, порівняно з іншими сферами надання послуг. Найбільше їхню роботу вплинуло зниження ділової активності. Аналіз даних з відкриття та закриття фірм у 2020 році демонструє зниження темпів створення нових підприємств у вітчизняному бізнес-просторі. Якщо попередній рік дані Єдиного державного реєстру демонстрували реєстрацію 5452 нових бізнесів, то зараз кількість таких досягає 2471 одиниць (зниження більш ніж на 50%). Карантин позначив тенденцію до частішого закриття фірм – у деякі дні відбувалося до 50 випадків закриття бізнесу [5]. Деякі компанії вже налаштували роботу у дистанційному режимі. Наразі на таких підприємствах спостерігається оптимізація діяльності для попередження можливих ризиків та збитків.

Карантинний період оптимізує роботу й управління фірм, трансформує спрямованість їх діяльності з урахуванням структурної перебудови всієї світової економіки, санує не ефективні виробництва у середині країни та міжнародних ринках. Зважаючи на такі зміни, змінюється рейтинг провідних виробництв, галузей, видів діяльності та фірм. Загострення конкуренції, банкрутство підприємств змінили стан та умови конкуренції на національних та міжнародних

ринках. В таких умовах необхідні нові фактори конкурентоспроможності підприємств.

Фактори, які впливає на конкурентоспроможність підприємства, – це ті явища і процеси виробничо-господарської діяльності підприємства і соціально-економічного життя суспільства, які викликають зміну абсолютної і відносної величини витрат на виробництво, а в результаті зміну рівня конкурентоспроможності підприємства. Ці фактори можуть змінювати конкурентні переваги підприємства в бік підвищення або в бік зменшення. Усі ці фактори можна умовно розділити на зовнішні й внутрішні.

Під зовнішніми факторами розуміють сукупність суб'єктів господарювання, економічних, суспільних і природних умов, національних і міждержавних інституціональних структур тощо, що діють у глобальному оточенні та здійснюють вплив на функціонування підприємства.

Основні зовнішні чинники, які впливають на конкурентоспроможність підприємства: державна та наднаціональна політика, правове середовище, соціальні та економічні умови, ресурсний (у тому числі людський) потенціал, ринки та їх інфраструктура, освіта, розвиненість НТП, а також геополітичний, інституційний, інноваційний, інвестиційний та багато інших факторів.

Розглянемо, яким чином коронавірус здійснив вплив на складові конкурентоспроможності країн.

В умовах пандемії змінилися пріоритети розвитку країн світу, призупинено заплановані реформи. Змінюється вектор інтеграційних процесів, держави намагаються перемикнути його всередину країни, згортаються експортно-імпортні зв'язки, різко знизився обсяг світової торгівлі, особливо на ринку послуг.

Відчутні наслідки пандемії у ЄС в силу високого ступеня інтеграції підприємств у глобальні ланцюги поставок та порушення внутрішньо-європейських зв'язків. Це загрожує банкрутствам підприємств, які були тісно пов'язані діяльністю з закордонними бізнес-партнерами.

У внутрішній політиці багатьох урядів державна політика схиляється у бік авторитарних режимів, та посилює контроль над особистим життям своїх громадян [7].

На законодавчому рівні багатьох країн було прийнято ряд законів, які обумовлені новими правовими відносинами, обмеженими COVID-19.

Ресурсний потенціал хоча й отримав можливість до відродження внаслідок скорочення забруднення навколишнього середовища, зниження рівня екологічного навантаження на природні ресурси окремих країн, однак стосовно людського потенціалу (у тому числі й інтелектуального), не зважаючи на покращення навколишнього середовища, характеризується погіршенням стану здоров'я населення країн та деградацією трудових ресурсів в зв'язку з занепадом сфери освіти, науки та культури.

Економічні умови значно погіршилися. Пандемія жорстко пройшлася по світовому господарству, її вплив відчула кожна країна, майже кожна галузь. Пройшла структурна перебудова економіки, зміщення акцентів на товарних ринках у бік он-лайн торгівлі та он-лайн розваг, зокрема, попит на мережеві

комп'ютерні ігри в КНР зріс на 40% в річному численні [3]. Зростання он-лайн-шопінгу знизив вплив епідемії на попит. Ефект в цілому все одно негативний, але він слабший, ніж в минулому, завдяки Amazon, Netflix і он-лайн-ігор. Вплив на попит тієї чи іншої компанії залежить від того, чим вона торгує. Люксові бренди страждають. Такі товари купують особисто, а не через Інтернет. Але для базових товарів перехід до он-лайн-покупок може стати довгостроковим трендом.

Розвиток ринкової інфраструктури отримав додатковий стимул до вдосконалення, підвищення технологічності, в основному за рахунок зростання ролі інформаційних комунікацій, підвищення уваги до ємності транспорту, впорядкування системи перевезень, унеможливлення використання старої ресурсної бази транспорту. Змінилася система банківського обслуговування.

Найбільш вразливими під час пандемії виявилися соціальні умови діяльності підприємств. Всі елементи соціального життя – система охорони здоров'я, зайнятість, освіта, культура тощо – все це пройшло випробування карантинном під час якого проявилися всі проблеми і негаразди.

Проблеми дистанційного навчання проявилися у зменшенні його практико орієнтованості, переведення проходження студентами виробничих практик на підприємствах на дистанційну форму, ускладнення профорієнтаційної роботи з молоддю, економічні проблеми вступу абітурієнтів на навчання тощо.

Кризова ситуація, у якій опинилися економіки світу показала проблеми за всіма зовнішніми факторами конкурентоспроможності підприємств. І вижити в ситуації, що склалася, можливе тільки при державній підтримці, стратегічному курсі на інноваційний розвиток економіки, перегляду фінансування галузей і регіонів в бік оптимізації витрат та зміни господарчого менталітету. Необхідно слідувати сучасним тенденціям світової економіки, її трансформації, підлаштовуватися під її умови, щоб залишатися конкурентоспроможними на світових ринках.

Список літератури

1. Звіт FedEx про тенденції в торгівлі на 2021 рік. Виявлення можливостей в умовах невизначеності. Результати аналізу галузей і ринків, готових підтримати світову торгівлю, які необхідно знати. https://www.fedex.com/content/dam/fedex/eu-europe/campaigns/h1-2020/trends-report/fedex_trade_trends_report_uk-ua.pdf
2. МВФ погіршив оцінку зростання ВВП України у 2021 р. до 3,5%. Interfax-Україна: інформаційне агентство. Економіка. 2021. URL : <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/773166.html>
3. Виноградова О. В., Мікуляк С. М. Чинники впливу зовнішнього середовища на конкурентоспроможність підприємств в умовах COVID-19. International Scientific Journal “Internauka”. Економічні науки, 2020. № 9. URL : <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15923963393152.pdf>
4. Щодо розвитку туризму в Україні в умовах підвищених епідемічних ризиків. Національний інститут стратегічних досліджень. 2020. URL : <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-06/turyzm-v-ukraini.pdf>

5. Вплив COVID-19 та карантинних обмежень на економіку України. Кабінетне дослідження. Громадська організація «Центр прикладних досліджень» Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні. Липень 2020 р. URL : <https://www.kas.de/documents/270026/8703904/Вплив+COVID-19+та+карантинних+обмежень+на+економіку+України.+Кабінетне+дослідження+ЦПД.+Липень+2020.pdf/b7398098-a602-524d-7f88-6189058f69d3?version=1.0&t=1597301028775>

6. Прямі інвестиції в Україну: "рекордні за останні роки" чи "низькі"? Українська правда. Економична правда. 30 листопада 2021. URL : <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/11/30/680215/>

7. Маматова Л. Ш., Пожидаєва А. О. Теоретичні аспекти конкурентоспроможності підприємства. Сталий розвиток України, проблеми та шляхи їх подолання : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Маріуполь 14-15 листопада 2019 р.) / ДВНЗ «ПДТУ» ; редкол. О. В. Хаджинова [та ін.]. – Маріуполь : ПДТУ, 2019. – 474 с. URL : http://eir.pstu.edu/bitstream/handle/123456789/24165/Ст.р.Ук._p262-265.pdf?sequence=1

ІНВЕСТИЦІЇ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Орлов О.Г.

Викладач кафедри менеджменту Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Актуальність теми. В умовах динамічного розвитку в Україні ринкових відносин особливу значущість набуває дослідження проблеми інвестиційної діяльності на регіональному рівні.

Аналі зостанніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження інвестицій як фактору успішного розвитку регіону зробили такі вчені як В. Геєць, Б. Данилишин, В. Кравців, М. Кондрашова, Д. Черваньов, І. Олександренко, В. Антонов, М. Бутко, В.Ковалев, О. Данілов, А. Пілько, Н. Серьогін, М.Долишній, І. Вахович, З. Герасимчук, А. Слівак, С. Дорогунцов та інші науковці. Мета роботи полягає в тому, щоб здійснити аналіз та узагальнення основних підходів до тлумачення поняття інвестиції, з'ясувати суть поняття інвестиційний потенціал, охарактеризувати сучасний стан інвестиційної діяльності в регіонах України, запропонувати шляхи покращення інвестиційної діяльності в регіонах України. Термін інвестиції походить від лат. invest, що означає вкладати. Інвестиції – це економічна категорія розширеного відтворення, яка є основним інструментом формування мікро та макроекономічних пропорцій і визначає темпи економічного росту [1, с.7]. Д. Черваньов та Л.Нейкова розглядають інвестиції як “економічну категорію”, що відображає відносини, пов’язані з довготерміновим авансуванням грошових, майнових та інтелектуальних цінностей, які вкладаються в об’єкти підприємницької діяльності, в їх основні та оборотні фонди, а також у науково-технічний розвиток, якісне удосконалення виробничої бази та освоєння випуску нових видів продукції від моменту авансування до реального відшкодування і одержання прибутку або соціального ефекту” [2, с.5]. Ковалев В.В. стверджує, що інвестиції передбачають заощадження, але не всі заощадження стають інвестиціями, а тільки ті, які прямо чи непрямо використовуються для розширення виробництва, маючи на меті отримання доходу в майбутньому [3, с.4]. Отже, проаналізувавши вищенаведенні визначення ми можемо стверджувати, що інвестиції - це економічні відносини які виникають в процесі вкладання матеріальних цінностей в об’єкти підприємницького та іншого видів діяльності, у результаті якої створюється прибуток (дохід) чи досягається соціальний ефект. Дійсно, залучення інвестицій у створення нових підприємств у регіонах з високим рівнем безробіття розглядається як бажане вирішення економічних проблем як регіональною, так і національною владою. При цьому очікується, що на підприємствах з іноземними інвестиціями рівень заробітної плати буде вищим, ніж середній у регіоні, а рівень доходів населення від цього буде зростати. Крім того, на регіональному рівні є надія, що прямі іноземні інвестиції стимулюватимуть економічний розвиток і зміну структури економіки через підвищення конкуренції, трансфер і поширення

нових форм організації виробництва. Такі зміни можуть призвести до підвищення продуктивності регіональної економіки, оскільки дозволяють скористатися вигодами від зовнішнього ефекту масштабу — доступ до нових ринків, резервів кваліфікованої робочої сили, факторів виробництва, постачальників, інфраструктури, інституцій та інновацій [4, с. 51]. Основним важелем активізації та сталого протікання інвестиційних процесів на регіональному рівні є інвестиційний потенціал регіону [5, с.80]. Щодо поняття “інвестиційний потенціал“, то в літературних джерелах сформовано низку підходів до визначення його сутності. Єлейко Я. І., Єлейко О. І., Раєвський К. Є. вважають, що “інвестиційний потенціал регіону – сукупність об’єктивних економічних, соціальних і природно-географічних властивостей регіону, що мають високу значимість для залучення інвестицій в основний капітал“ [6, с.149]. Кондрашова М.В. стверджує що “інвестиційний потенціал“ — це показник кількісний, що враховує основні макроекономічні характеристики, насиченість території факторами виробництва (природними ресурсами, робочою силою, основними фондами, розвиненою інфраструктурою фінансового ринку) [7, с.119]. Погоджуючись з дослідниками можна стверджувати що інвестиційний потенціал – це сукупність певних можливостей країни (галузі, регіону, підприємства) які характеризують насиченість території факторами виробництва. Регіональний розподіл інвестицій надає змогу розподілити всі області України за трьома групами: до першої групи відносяться області з найбільшим обсягом прямих іноземних інвестицій, до другої - з середнім обсягом, та до третьої - з найменшим.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що в Україні насамперед необхідно покладатися на власні внутрішні ресурси. Кошти іноземних інвесторів можуть стати у нагоді тільки у ефективно функціонуючій економіці як додаткове джерело інвестицій. Щоб забезпечити сприятливий національний інвестиційний клімат, потрібні політична воля, комплексні і послідовні ринкові реформи, цивілізоване конкурентне середовище.

Список використаної літератури

1. Данілов О. Д., Г. М. Івашина, О. Г. Чумаченко: Навч. Посіб. – К.: “Видавничий дім Комп’ютерс“, 2001.
2. Черваньов Д. М. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України [Текст] / Д. М. Черваньов, Л. І. Нейкова. — К. : Знання, 1999. — 514 с.
3. Ковалев В. В. Методы оценки инвестиционных проектов. – М.: Финансы и статистика, 1998.
4. Pavlinek P. Regional development implications of foreign direct investment in Central Europe / P. Pavlinek // European Urban and Regional Studies. — 2004. — № 11 (1). — P. 47—70.
5. Олександренко І. В. Оцінка інвестиційного потенціалу регіонів. // Регіональна економіка - 2009. №3 ст. 81 – 91.

6. Єлейко Я. І. Інвестиції, ризик, прогноз / Я. І. Єлейко, О. І. Єлейко, К. Є. Раєвський. – Львів : Львівський банківський інститут НБУ, 2000. – 176 с.
7. Кондрашова М. В. Теоретичні основи формування державної інвестиційної політики на рівні регіону // Держава та регіони. – 2008. - №2 ст. 118 – 121.

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ МОЛОЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Страшинська Л.В.

д.е.н., професор
Національний університет харчових технологій

Петухова О.М.

д.е.н., професор
Національний університет харчових технологій

Сімкін Д.

здобувач
Національний університет харчових технологій

Важливими напрямками реформування вітчизняного агропромислового комплексу (АПК) є формування багатокладної економіки в аграрній сфері, харчовій та переробній промисловості, кооперація, інтеграція, демонополізація, удосконалення системи управління, створення ринкової інфраструктури тощо. Цього можливо досягти шляхом стимулювання самозабезпечення країни і регіонів продуктами харчування, з метою забезпечення продовольчої безпеки; створення умов досягнення прибутковості підприємств харчової та переробної промисловості; забезпечення розширеного відтворення, зорієнтованого на підвищення життєвого ріння населення; створення умов використання досягнень науково-технічного прогресу та зростання конкурентоздатності виробництва; формування єдиного економічного простору держави та виходу її ринкових суб'єктів на ринки країн ближнього і дальнього зарубіжжя.

Важливе місце в структурі вітчизняного АПК належить молокопродуктовому підкомплексу, розвиток якого ускладнюється низкою проблем, що потребують першочергового вирішення.

Першою умовою для подальшого розвитку є активізація переходу українських виробників молочної сировини на інноваційні технології організації та управління виробництвом. Адже однією з причин складного стану молочної промисловості є руйнування виробничо-економічних зв'язків, особливо між виробниками молока і переробними підприємствами. Спостерігається пряма залежність ефективності виробництва переробних підприємств від обсягів сировини, що надходить на переробку. Проте внаслідок низьких закупівельних цін при високій собівартості обсяги виробництва і постачання молока на переробку знижуються.

Молокопереробні підприємства відчувають брак сировини, втрачають постачальників внаслідок руйнування сировинних зон і всієї системи заготівель молока. Недозавантаження виробничих потужностей призводить до спаду

обсягів виробництва молокопродуктів. Причиною нееквівалентного обміну є монопольне становище переробних підприємств. Проте молочні заводи не мають можливості підвищувати закупівельні ціни, оскільки це призведе до підвищення цін реалізації молокопродуктів. Соціальна значущість молочних продуктів не допускає такого підвищення: споживання їх вже зараз нижче фізіологічних норм, а низький платоспроможний попит призведе до ще більшого скорочення споживання.

У зв'язку з вищезазначеним, вдосконалення виробничо-економічних відносин з виробниками молока є основним завданням молокопереробної промисловості. Необхідна кооперація сільськогосподарських і промислових товаровиробників з урахуванням досвіду розвинених країн, де успішно вирішуються проблеми конкурентоспроможності підприємств молочної промисловості та виходу їх на світовий ринок. Кооперація та інтеграція – це найбільш доцільний і ефективний шлях створення взаємної зацікавленості товаровиробників у зростанні економіки, доступний господарським структурам, зацікавленим у швидкому економічному зростанні виробництва на основі нових управлінських, організаційних і майнових засад.

Молочна сировина в Україні має низькі показники якості та не відповідає міжнародним стандартам. Основною причиною цього є виробництво молока в дрібних господарствах, де наявні такі проблеми: недотримання вимог щодо порушення технології доїння; майже повна відсутність первинної обробки молока та його охолодження; порушення вимог щодо зберігання молока; відсутність можливості негайного транспортування молока на молокопереробні заводи; відсутність «холодної логістики».

Необхідне впровадження систем управління якістю в сільськогосподарських підприємствах. Виробникам молока потрібно інвестувати кошти в селекційно-племінну справу, запроваджувати науково інноваційну, обґрунтовану систему годівлі та енергозаощаджувальні технології, сприяти поліпшенню загальної культури виробництва.

Отже, для збільшення обсягів виробництва та підвищення якості сировини необхідна інтеграція виробників молока з переробними підприємствами з метою пришвидшення надходження його на переробку та подолання проблеми дефіциту сировини.

Другою умовою є підвищення ролі держави в регулюванні ринку. Нині саме держава повинна зосередити увагу на захисті інтересів і прибутковості сільськогосподарських і переробних підприємств як основних товаровиробників продукції. Завданнями держави повинні стати: створення умов для інтеграції сільськогосподарських товаровиробників з обслуговуючими і переробними підприємствами; наукове забезпечення розвитку галузі; підготовка і перепідготовка кадрів; впровадження нових методів господарювання; створення програм реальної фінансової підтримки виробників молока.

Зовнішньоекономічна політика держави має бути спрямована на захист вітчизняного товаровиробника за рахунок встановлення жорсткого контролю на митниці, здійснення регулювання імпорту та експорту через систему мит, квот,

компенсаційних зборів, доведення мит до рівня, встановленого в країнах Євросоюзу.

Отже, протягом останніх років у країні спостерігається падіння рівня виробництва молочної продукції, підвищення цін на молочну сировину, недостатній рівень взаємодії між виробниками сировини і виробниками кінцевого продукту. Розв'язання цих проблем, а також активна політика держави в аспекті підтримки вітчизняних товаровиробників забезпечить належний рівень розвитку ефективності виробництва молочної продукції, конкурентоздатності підприємств молокопродуктового підкомплексу АПК України на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Список літератури

1. Белінська Н., Лесько О. Економічна ефективність діяльності молокопереробних трансформацій в Україні: монографія. Вінниця: ВНТУ, 2012. 280 с.
2. Бондаренко В. Розвиток ефективного виробництва молока та його промислової переробки в Україні. *Економіка АПК*. 2018. № 5. С. 61–64.
3. Грищенко О.В. Сучасний стан і перспективи розвитку молоко продуктового підкомплексу України. *АгроІнКом*. 2018. № 7–10. С. 32–33.
4. Семенда Д. К., Семенда О. В. Споживання молока та молочних продуктів в контексті гарантування продовольчої безпеки регіону. URL: <http://lib.udau.edu.ua/> (дата звернення: 01.12.2021).
5. Тивончук С. В., Тивончук О. Я., Павлоцька Т. П. Розвиток ринку виробництва молока в Україні в контексті євроінтеграційних процесів. *Економіка АПК*. 2017. № 4. С. 25–31.

**LEGENDARY PERSONALITIES OF PAVLOGRAD:
VITALIY MYKHAILOVYCH SHKURENKO (TO THE
DAY OF REMEMBRANCE, OCTOBER 23, 2012)**

Kushlakova Nadiia,

Doctor of Historical Sciences, Associate Professor,
Professor of Department of Social and Humanitarian
Training and Law,
Zahidnodonbaskyy Institute of IAPM, Ukraine

Marchuk Yuliia,

Associate Professor of Department of Social and Humanitarian
Training and Law,
Zahidnodonbaskyy Institute of IAPM, Ukraine

Like most cities and towns of our homeland, Pavlograd is unique in its history, which is preserved in its people, streets and districts, which in the city are called settlements. Most of these settlements arose due to the enterprises that became city-forming for Pavlograd: Pavlograd Chemical Plant (Pivdenne settlement, 55th or PKhZ), Pavlograd Mechanical Plant (PMZ), Foundry Equipment Plant (Lyvmash), Pavlograd Plant of Technological Equipment (PZTO) and etc.

The construction and arrangement of PZTO settlement is directly connected with the name of the director of the plant Vitaliy Mykhailovych Shkurenko, a truly outstanding person. "*... An apprentice of the "rocket bison" - the legendary Oleksandr Makarov - for thirty years (September 1965 - September 1995) he led the Pavlograd Mechanical Plant, which grew from the workshops of the artillery test site to the largest industry center for the production of solid-propellant engines and rockets*" [1].

Vitaliy Mykhailovych was born on February 6, 1929 in the city of Dniprodzerzhynsk. In 1937 his family moved to Pavlograd, where his father held the position of chairman of the district executive committee. With the start of the war, the family was evacuated from the city, and the father went to front (the war front line). After his family returned to Pavlograd in 1945, Vitaliy continued his studies at the Secondary School 2, which he graduated from in 1948, and then he entered the Kharkiv Electrotechnical Institute. After two years of study, Vitaliy Shkurenko transferred to the most prestigious higher educational institution at that time - Dnipropetrovsk Mining Institute.

In 1952, a group of mining students who successfully studied and had perfect profiles were transferred to the Faculty of Physics and Technology of Dnipropetrovsk State University, where they began training for a new branch of the economy – defense industry. V. M. Shkurenko began his career on August 12, 1954, about which the first entry was made in the labour book: "Dnipropetrovsk plant № 586. Hired by the plant

shop № 33 for the position of master." Three months later he was appointed divisional head, then senior foreman, shift supervisor, deputy, acting head and, finally, head of plant shop № 33 - the main assembly shop of the largest plant in the country [2, p. 170].

On September 2, 1965, Vitaliy Mykhailovych Shkurenko returned to Pavlograd, when he was appointed director of the reorganized Pavlograd Mechanical Plant of the production association «PMZ». The plant, in fact, did not exist, there were mechanical workshops at the Pavlograd artillery test site [3].

Along with a huge organizational and economic activities to develop the industrial base of the plant, create and test the latest models of defense equipment, production of mass consumer goods, civilian products (trolleybuses, excavators, wind turbines, etc.), Vitaly Shkurenko made a great personal contribution to the creation and development of social infrastructure of plant settlements and Pavlograd in general.

Two schools with 2,500 seats, seven kindergartens, four dormitories, a sports complex, the only swimming pool in the city, the Palace of Culture "Mashynobudivelnikiv", a hospital and a clinic, a children's music school were built in three districts of the city. 500,000 square meters of housing stock were commissioned.

Under the leadership of V.M. Shkurenko, the plant took an active part in the construction of the city maternity hospital, the «Myr» cinema, the overpass on the Kyiv-Donetsk highway, the plant also was the customer of the construction of the first stage of the production association «Stankozavod». Due to the ecological situation in the region, Pavlograd Mechanical Plant was the general customer for the construction of the Dnipro-Western Donbass water supply system and municipal sewage treatment plants [4].

From March 12, 1967 to June, 1994 Pavlograd residents elected V.M. Shkurenko deputy of the Pavlograd City Council to recognize the merits of Vitaly Mikhailovich before the city. In 1999, Vitaliy Mykhailovych Shkurenko was awarded the title of "Honorary Citizen of Pavlograd".

In October 1999, the city residents said goodbye to Vitaliy Mykhailovych Shkurenko. Thousands of people came to the Palace of Culture of Machine Builders to pay tribute to a man who tried to make people feel comfortable either in the plant shop, or at home, or in the park and in the Palace of Culture.

In 2004, by the city council decision physical culture and sports complex of the plant was named after Vitaliy Shkurenko.

References

1. Platonov V. The last point in the "cold war" URL: https://rvsn.ruzhany.info/platonov_19_02.html
2. Pavlograd in persons: documentary essays. D. - PE "Lira", 2007. 204 p.
3. Pavlograd artillery. URL: http://pavlonews.info/news/categ_24/144280.html
4. Pavlograd Mechanical Plant - 70 years. Dnepropetrovsk: Porogi, 2001. 240 p.

БОРОТЬБА ПІДПІЛЛЯ ОУН. МИХАЙЛО ПРУСАК

Архитко Юлія Романівна

Викладач суспільних дисциплін

Теребовлянський фаховий коледж культури і мистецтв

Протягом свого панування в Західних областях України більшовицька влада нищила інтелектуальний фонд нашої нації — кращих її синів і дочок, і робила все для того, щоб вбити пам'ять про будь-яку ідею незалежності і державності України.

На початку Другої світової війни в Теребовлі проживало близько 5000 чоловік, українців було всього 38%. Під час німецької окупації фашисти винищили все єврейське населення, в березні 1944 року емігрувала на Захід майже вся українська інтелігенція, а в 1944-1946 роках виїхали в Польщу майже всі теребовлянці польської національності. Все це призвело до того, що в місті наприкінці війни було не більше 2500 корінного населення Теребовлі. Тому кількість жителів міста, що зазнала репресій від більшовицького режиму, здається порівняно невеликою.

Захопивши на підставі змови з Гітлером Західну Україну, радянська влада приступила до виконання своєї безпосередньої мети — остаточної анексії Східної Галичини. В Теребовлю приїхала велика кількість агітаторів зі Сходу, які зайняли квартири родин польських офіцерів. Всі ці родини були вивезені в Сибір з 24 по 25 грудня 1939 року, якраз на польський Святий вечір. Скільки тих родин було, тепер важко встановити.

ОУН була однією з провідних організацій українського визвольного руху в ХХ столітті і стояла на передньому краю боротьби українців за незалежність. Так історично сталося, що інтереси українців у цьому питанні йшли врозріз з інтересами як російської більшовицької імперії, так і з польськими. Тому сьогодні, коли українці намагаються відтворити свою історію боротьби за незалежність, очевидно, що багатьом нашим сусідам це не подобається. Особливо Росії, яка продовжує спроби поневолити Україну. Для неї історія ОУН залишається небезпечною, бо це історія про українців, здатних у вкрай несприятливих умовах протистояти потужній силі. А це виглядає цілком інакше, ніж їхні розповіді про Україну, їхні спроби не лише нав'язати нам героїв і символи, а й визначати наше місце в історії та майбутньому.

Михайло Прусак був дитиною свого часу, увібравши тверді моральні принципи та готовність до самопожертви в ім'я ідеї, притаманні тодішній українській інтелігенції. Він не обирав свою долю, однак раз ставши на шлях боротьби за Україну, не зійшов з цього шляху до кінця життя.

Обійстя Прусаків стояло біля перехрестя двох головних доріг у центрі села, майже навпроти сільради. Позаду подвір'я стіною височіла кам'яна скеля, до якої притулились хата, стайня і майстерня, де господар столярував. У самій скелі була глибока пивниця, яку видовбав ще батько Михайла, — вхід до неї прикривали

великою плитою. З часом цей вхід затулила стайня і ним стало користуватися незручно. Тоді молодий газда обладнав новий вхід у підземну схованку.

Михайло Прусак виріс у національно свідомій родині, де праця, любов до України і Божі Заповіді були понад усе. Його батько — Матвій Прусак, муляр за фахом — залюбки працював на землі, завідував сільською читальнею, яка належала «Просвіті». Свою любов до книжки він прищепив і Михайлові. Окрім того, син добре опанував столярство, чим і заробляв собі на хліб насущний. Навесні 1937 року Михайло поєднав свою долю з роботящою сільською дівчиною Стефанією (з дому — Матвіїв), а невдовзі у них з'явився первісток Тарасик. Ще десь у середині 30-х років молодий столяр вступив у підпільну Організацію українських націоналістів (ОУН), а напередодні війни районний провід призначив його станичним у рідному селі. Мав псевдо «Сава».

10 квітня 1941 р. начальник районного НКВС Лобанов із групою енкаведистів приїхали в с. Слобідка Струсівська з метою заарештувати члена ОУН Михайло Прусака.

Після 3 денної облоги три пари коней притягнули з військової частини, що дислокувалась у Теревовлі, гармату. Дев'ять артилерійських снарядів, випущених з неї, довершили те, що не зміг зробити вогонь, — проламали кам'яні плити, що прикривали вхід до криївки, а немилосердна шрапнель від вибухів вкоротила віку її оборонцям.

Мертві тіла Прусаків витягли з-під кам'яного завалу, вкинули на підводу і повезли до Теревовлі. Де їх поділи — ніхто не знав. Та буквально через три місяці в Галичину прийшли німці, і сторож міського кладовища показав місце, де захоронено вбите подружжя — саме йому тоді довелося копати яму, куди скинули мертві тіла і насіпх засипали землею.

Живих свідків цієї трагедії не залишилось, а ті хто і щось знали, то довгі роки говорити боялись. Відомо, що Стефанія загинула вагітною. А маленького Тарасика забрала родина, де він і виріс. Працював шофером автобуса в Теревовлі.

10 вересня 1941 року Стефанію і Михайла Прусаків перепоховали з великими почеснями на місці їхнього бою з більшовиками. Цей похорон вилився в яскраву маніфестацію українського духу, українського героїзму.

Після повернення у 1944 році радянської влади, чи як у Галичині звикли говорити: після «приходу других совітів», комуністи зруйнували кам'яний меморіал, зведений на місці загибелі Прусаків, останки нескорених героїв викинули, а саму могилу зрівняли із землею. Що-що, а оскверняти могили наших героїв, насміхатися над нашими звичаями і мовою, глумитися над історичною пам'яттю українців російські поневолювачі добре навчилися ще з петровських часів і з сатанинською насолодою роблять це й сьогодні.

Нині в Україні за межами колишнього Теревовлянського району мало хто знає про героїчний здиг Стефанії і Михайла Прусаків.

Чого нам варто вчитися в членів ОУН? Головний урок – боротьба за свободу має бути безкомпромісною. Навіть у ситуації коли виглядає безнадійною. Історія ОУН містить потужний мобілізаційний потенціал і важливий досвід українців, які вміли об'єднуватися, вміли протистояти силам, що в рази переважали їхні.

Інший урок полягає в тому, що, незважаючи на внутрішні суперечності, не можна допускати протистояння між своїми. Бо цим завжди скористається ворог. І ці уроки, на жаль, сьогодні надзвичайно актуальні.

«Батьківщину не можна захищати на трійку» - саме так сказав сучасний герой України Сергій Кульчицький. Напевне, саме так і розуміли герої Михайло та Стефанія.

Список використаних джерел:

1. Клименко О., Ткачов С. Українці в поліції в дистрикті “Галичина”(Тернопільський округ).- Харків,2013.- с.246-248.

2. Буртник, В. І. Шлях до волі : нарис національно-визвольної боротьби на Теробовлянщині / В. І. Буртник. — Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. — 432 с. : фот.

3. Буртник, В. І. Шлях до волі : нарис національно-визвольної боротьби на Теробовлянщині / В. І. Буртник. — Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. — 432 с. : фот.

4. З Україною в серці: книга Пам'яті Теробовлянщини / редактор-упорядник М.Ф. Ковальчук - Тернопіль: ТЗОВ «Терно-граф» М.Ф. Ковальчук - Тернопіль: ТЗОВ «Терно-граф» , 2019. – 752с., іл.

5. Ковальчук М.Ф. Теробовлянщина XI - XX ст. Влада і суспільство. Особи. Історичні події. Факти/ М.Ф. Ковальчук - Тернопіль: ТЗОВ «Терно-граф» , 2015.- 512с.; іл.

6. Краснодемський В. Не здалися на милість ворогу / Володимир Краснодемський // Голос України. – 2021. – №206 (3 квітня) – С. 4.

7. Курочка М. Міцніші скелі. Нью-Йорк,- 1968. – с.31.

8. Легенький І., Смаліга М. Богдан Легенький – патріот, меценат, бізнесмен – Теробовля, 2007.- 40с.

9. Патриляк, І. Підготовка бандерівською ОУН антирадянського повстання на території Західної України (січень 1940 - червень 1941 рр) [Текст] / І. Патриляк // Київська старовина. – 2004. – №1. – С.76-91.

10. Струганець, В. Р. Антинацистська діяльність ОУН та УПА в 1941-44 рр. на теренах західної України [Електронний ресурс] : дипломна робота / В. Р. Струганець ; ТНПУ ім. В. Гнатюка, історичний ф-т ; наук. кер. В. М. Кіцак. – Тернопіль, 2009.

11. Ходанович, О. Діяльність підпілля ОУН на території України (1941-1942 рр.) [Текст] / О. Ходанович // Університет. – 2010. – № 3. – С. 60-65. – Бібліогрр. в кінці ст.

Інтернет ресурси:

1. <https://old.uinp.gov.ua/news/golovnij-urok-oun-borotba-za-svobodu-mae-butibezkompromisnoyu>

2. <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/statti/kryvavyuy-slid-nkvd-rozstrily-politychnyh-vyazniv-v-zahidnoukrayinskyh-tyurmah-u-1941-roci>

3. <https://www.istpravda.com.ua/articles/2019/01/16/153531/>

4. <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/41218/11-Hutsal.pdf?sequence=1>

ІТАЛІЙСЬКИЙ ФАШИЗМ: МОДЕЛЬ МУССОЛІНІ ЯК ВІДЗЕРКАЛЕННЯ ТОТАЛІТАРИЗМУ

Соколовська Анна Максимівна
студентка II медичного факультету,

Демочко Ганна Леонідівна,
доцент катедри суспільних наук
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Політичні процеси ХХ століття для багатьох країн світу позначилися пожвавленням нових політичних рухів, утворенням партій тощо. Італія початку нової доби мала досить міцну представничу течію соціалістичного ладу, яка деякий час перебувала у підпіллі – Італійську соціалістичну партію. Поміrkована політична система тогочасної Італії характеризувалася демократією, вільним вибором партій у парламенти (на відміну від фашизму, яка згодом заборонила вибори), лібералізмом (парламентський лад, цінність людської особистості, рівність усіх людей, максимальне послаблення форм примусу та контролю особи, обстоює шлях мирного здійснення соціальних перетворень). Таке собі суспільство консенсусу, де і влада, і електорат мали взаємні важелі впливу, врівноважені права та обов'язки. ІСП – повна протилежність політики Національної фашистської партії, яка прославляла нацизм (вища раса, яка панувала над усіма іншими), повний контроль держави над усіма сферами життя, ліквідація демократії, насилля та терор з метою придушення політичного супротивника, війна як обов'язок. А отже, повна протилежність консенсусу – це тоталітаризм.

Беніто Муссоліні у листопаді 1914 року був виключений із ІСП за підтримку Першої Світової війни. Політичний імідж Муссоліні та його авторитет серед італійців підтверджує стаття, яка вийшла вже наступного дня після розриву з ІСП: «Після тривалого та схвильованого очікування саме в ньому соціалістична молодь побачила не лише бійця, загартованого у промовах і статтях, а й героїчну душу діючого революціонера. Інакше кажучи, ця людина перетворилася на символ» [1].

Оформленим політичним рухом італійський фашизм став 1919 року, коли вперше пройшли збори політичної сили «Італійський союз боротьби». У листопаді 1921 р. фашисти об'єдналися й утворили народну фашистську партію, до якої приєдналися інші політичні течії: консерватори, праві ліберали та католики-консерватори. Фашисти в Італії на чолі з Муссоліні символізували єдність і силу нації (як той пучок гілок, які важко зламати). І нічого неприйняттого в такому розумінні фашизму і не було б, якби він в Італії не доповнився ідеями реваншизму, антикомунізму і соціальної демагогії. Політичною основою італійського фашизму стали ультранаціоналістичні

організації, які виступали за соціальну однорідність суспільства, єдину націю, спільність національної долі, яка усіх італійців привела до небезпеки.

Де вихід з цього становища? Фашисти вбачали його в сильній авторитарній владі, диктатурі, яка повинна замінити «гнилий лібералізм», як вони називали комунізм, що постав перед Італією реальною загрозою. Саме тому фашистські ідеї стали такими популярними [2]. У політичній сфері передбачалось збереження в Італії монархії. Соціальною базою фашизму були, перш за все, колишні учасники війни. Вони говорили: нас зрадили, ми нічого не отримали. Ідея Великої Італії (за рахунок приєднання чужих територій) була досить популярною в їх середовищі. Газета «Пополо д'Італія», заснована Муссоліні ще 1914 року, її пропагувала досить широко. Такі монополістичні групи, як Піррелі, Олівері та ін. надавали фашистам значні субсидії.

Він широко використовував метод залякування як своїх, так і політичних опонентів і виборців, через це завоював 374 місця із 535 існуючих і почав ліквідовувати демократію Італії. Вже у 1926 році були заборонені усі політичні партії, за виключенням НФП.

Відчуваючи безкарність за будь-які свої дії, озброєні фашистські банди стають на шлях терору. Вони спалювали приміщення своїх політичних опонентів, били і вбивали революційних робітників та їх керівників. Поліція не перешкоджала таким діям. Опір фашистам з боку робітників приводив до арешту не фашистів, а робітників.

Найжорстокіші удари фашисти наносили в тих місцях Італії, де були сильні позиції соціалістів. Це означало, що закон і правопорядок поступалися прямому тероризму, придушенню мас, розгулу політичного бандитизму

Італійський фашизм характеризувався такими основними рисами, як насильство над опозицією, ліквідація буржуазно-парламентської надбудови, соціальна демагогія, мета якої полягала в розширенні соціальної бази фашистів. Однак особливість італійського фашизму була в тому, що він так і не зміг забезпечити собі прихильність більшості населення Італії. Тому-то процес ліквідації буржуазно-парламентської системи розтягнувся аж на 4 роки.

А отже, звісно італійський фашизм був тоталітарним. Вперше поняття «тоталітаризм» сформовано Дж. Амендолою 1923 року, а сам Муссоліні уміло послуговувався цим терміном [3, с. 175]. Він вітав прихід до влади Гітлера та вважав Італію та Німеччину «конгруентними випадками», за його надією ці країни має спіткати «спільна доля». Національна фашистська партія широко контролювала усі сфери людського життя: економіку, виховання, культуру та релігію. Вони зобов'язали громадян своєї країни безвідмовно підкорюватися будь-яким наказам влади.

Тоталітаризм зазвичай передбачає наявність фігури вождя (Муссоліні), диктатуру (повне підкорення населення) і терор (насилля та вбивство над людьми з іншою думкою) регулярну мобілізацію населення в масові організації, ізоляцію або вбивство фактично або потенційно незгодних. Тоталітарний політичний режим став протилежністю демократичної правової держави (яку НФП ліквідувала із Італійського королівства). Сьогоднішня історична наукова спільнота наводить низку прикладів, типологізуючи ті чи інші

рухи у світі, серед яких італійський фашизм відноситься саме до тоталітарної моделі.

Список літератури:

1. Кампі А. «Людина, що не має померти». Міф про Муссоліні / А. Кампі // Історична правда. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2020/09/15/158119/>
2. Головка Т. Сповідь приреченого на загибель / Т. Головка // День. – 2019. – №210–211.
3. Зайцев О. Інтерпретація фашизму в сучасній англо-американській історіографії / О. Зайцев // Україна Модерна. – 2005. – Вип. 9. – С. 173–183.

ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІЙНИЙ АПАРАТ ПРАВОРОЗУМІННЯ КОРУПЦІЇ

Дасюк Віктор Володимирович,

аспірант кафедри приватного та публічного права
Київського національного університету технологій та дизайну

У багатьох енциклопедіях і словниках визначення корупції перекладається із латинської, як «руйнування», і без перебільшення це і є «роз'їдання» держави із середини.

У свій час російський філолог С.І. Ожегов пояснював корупцію, як «підкуп хабарами, продажність посадових осіб, політичних діячів» [1]. Вважається також слушною думка М.І. Мельника про те, що соціальна сутність корупції визначається тим, що це правове явище, оскільки корупційні діяння – це сам продукт соціальної взаємодії, результатом, якої є власне і є саме посягання на права людей, перебирання їх прав чиновниками, позбавлення прав тощо [2]. У той час М.Ю. Тихомиров висуває пропозицію також розглядати корупцію, як злочинну діяльність у сфері політики, або ж державного управління, використання посадовими особами наданих їм прав і владних повноважень із метою особистого збагачення [3].

Водночас С.М. Клімова та Т.В. Ковальова характеризують корупцію, як складне та соціальне явище, котре полягає у використанні службового становища для отримання особистої вигоди, негативно впливає абсолютно на усі аспекти політичного та соціального і економічного життя та розвитку суспільства і держави [4].

Науковці М.В. Фоміна і В.В. Кузьменко вважають, що визначення поняття корупції та загалом її сутності необхідно досліджувати у контексті взаємозв'язку і взаємообумовленості стосовно визначеної сфери суспільних відносин. По суті, корупція є також особливим типом відносин обміну, які об'єднують окремих людей, різні інститути у єдиний соціальний організм. Автори пропонують власну інтерпретацію визначення термінів «корупція» та визначають її як особливий вид обмінних відносин, котрі здійснюються із порушенням формальних та неформальних інституційних обмежень [5].

Взагалі, сам термін «корупційна поведінка» юридичні і тлумачні словники дослівно не визначають, але його можна все ж роз'яснити, як різновид девіантної поведінки, сукупність проступків у діях державних службовців, котрі стосуються інтересів окремих людей, соціальних груп, соціальних спільнот або суспільства в цілому.

Внаслідок корупційної поведінки можуть бути запропоновані:

- грошові кошти або інше майно;
- переваги;

- пільги;
- послуги;
- нематеріальні активи.

Відповідно до приписів та норм діючого Закону України «Про запобігання корупції» корупція - це використання особою, наданих їй службових повноважень, або ж пов'язаних із ними можливостей із метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки, або ж навіть пропозиції про таку вигоду для себе чи інших осіб або відповідно пропозиція чи обіцянка про надання неправомірної вигоди особі, котра визначена частиною першою статті 3 цього Закону, або ж на її вимогу іншим фізичним або юридичним особам із метою схилити цю особу зокрема до протиправного використання наданих їй службових повноважень.

У юридичній науці до сьогодення існують суперечки між юристами-практиками, щодо недостатньої чіткості викладення поняття «корупція» у приписах законодавства. Зокрема викликає занепокоєння, щодо вказаної норми про віднесення до корупції навіть прийняття обіцянки або ж пропозиції, щодо неправомірної вигоди, або ж сама пропозиція чи обіцянка про надання такої вигоди.

Отже, якщо слідувати приписам законодавця для вчинення такого правопорушення достатньо буде отримання у будь-якій формі згоди, тобто в усній чи письмовій формі згоди на отримання або ж надання неправомірної вигоди. Письмову форму обіцянки зокрема можна підтвердити за наявності у сторони відповідно письмового доказу в той час, як усну пропозицію, або усне її прийняття, підтвердити буде дуже важко.

Відповідно на сьогодні визначають чотири основні рівні (види) корупції:

1. Високорівнева корупція;
2. Корупція в середніх ешелонах влади (обласного рівня);
3. Корупція «низова»;
4. Корупція «від злиднів».

В той час, як російська дослідниця О.І. Хромова розглядає корупцію у двох моделях:

- модель підкупу;
- зловживання службовим становищем із корисливих мотивів [6].

Корупція першого рівня поглинає частину державної та приватної економіки країни.

Високорівнева корупція у вужчих колах також називають «елітна» або ж «можновладна» - це корупція, що характерна для вищих ешелонів влади, наприклад:

- вищі органи влади;
- центральні органи виконавчої влади;
- центральні апарати правоохоронних органів;
- судова гілка влади

Основними формами «високорівневої» корупції є:

- корупційний лобізм;
- корупційний протекціонізм та фаворитизм;

- таємні внески і політичні цілі, внески на вибори із наступними «дивідендами» у вигляді високих посад у державі;
 - перехід державних посадових осіб на керівні посади комерційних структур, котрі вони підтримували ще за державний рахунок;
 - поєднання державної служби із комерційною та приватною діяльністю;
 - роздавання податкових пільг;
 - надання монополії, щодо певного виду комерційної діяльності;
 - перешкода в отриманні соціальних дозволів, ліцензій на зайняття певними діяльностями;
 - призначення на відповідальні державні посади;
- Найбільш уразливими сферами «високорівневої» корупції є:
- бюджетна сфера;
 - приватизація державного майна;
 - паливно-енергетичний сектор;
 - контроль над тіньовою економікою та над бізнесом, що протягом довгих років знаходиться «в тіні»;
 - розподіл державної власності, землі та природних багатств України;
 - сфера митної справи.

Список літератури

1. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю (2021). Толковый словарь русского языка. URL: <http://ozhegov.info/slovar/?ex=Y&q=%D0%9A%D0%9E%D0%A0%D0%A0%D0%A3%D0%9F%D0%A6%D0%98%D0%AF>
2. Мельник М. І. (2001). Корупція: сутність, поняття, заходи протидії: монографія. Київ: Атіка. 304 с.
3. Тихомиров М.Ю. Юридическая энциклопедия. Москва : Юринкомцентр, 1995. 365 с.
4. Клімова С.М., Ковальова Т.В. Організація запобігання та протидії корупції в Україні : навч. посіб. Харків, 2012. 283 с.
5. Фоміна М.В. (2013). Сутність, форми і класифікація корупційних відносин. *Економічний вісник університету*. - 2013. - Вип. 21(1). - С. 182-186. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJReN/cvu_2013_21%281%29_31
6. Хромова Е.И. (2011). Коррупция как социально-правовой феномен. *Вопросы экономики и права*. 2011, №5. URL: <http://ecsocman.hse.ru/data/2012/04/16/1271937025/4.pdf>

THE INFLUENCE OF A GOOD WILL OF THE HOLDER ON THE ACQUISITION OF OWNERSHIP FOR THE STATUS OF LIMITATIONS

Guyvan Petro Dmytrovych,

Professor of Poltava Institute of Business,
Cand. jurid. Sciences, Honored Lawyer of Ukraine.

Ukrainian civil law purposefully introduces a mechanism for exercising the right to hold another's property and the right to protection against violation of such possession, including from the owner. After all, today there are more and more cases when the possession of a thing is not really based on any right. Such cases are not always a socially undesirable phenomenon, and sometimes they are the best way to mediate material relationships. For example, according to the design of the ancient acquisition mechanism, the actual long-term possession of someone else's property is a prerequisite for acquiring ownership. One of the defining grounds for such an outcome under national law is the good conscience of the illegal acquirer. A person who has bona fides - good conscience, could not and should not have known at the time of receipt of the thing that its alienator is acting contrary to the authority received from the owner, or has no authority at all. Thus, the protective tools for the protection of the rights of such holder and owner have different legal bases, not the same principles and principles of implementation. If the holder is also the owner, then in addition to his title there is no need to involve other factors of holdership, such as good conscience. Conversely, when the purchaser is not the owner, his good faith must be determined. But this does not mean that the presumption of possible legality of the maintenance of property as one's own cannot be refuted in the manner prescribed by law. Therefore, the issue is quite relevant and requires additional research. Also interesting and insufficiently studied is the issue of the legal conflict between the static property rights of the non-holding owner and the dynamic rights of the non-owner.

In civil law, the issue of untitled possession of property and the possibility of acquiring property after such an occupation of another's property in certain circumstances, many scholars have paid attention. In these works, the range of scientific views fluctuated quite widely, different legal assessments of the currently studied features of the acquired ownership institutions. A number of quite authoritative civilian scholars point to the existence of an exclusive mechanism for obtaining property. And, depending on the legal validity, such exceptional methods are associated either with the expiration of the statute of limitations, or with another - the bona fide purchase of the thing from an unauthorized trader. These mechanisms are presented as mutually exclusive. In particular, it is indicated that a bona fide purchaser for refusing the holder in the vindication claim is able to obtain ownership only by prescription of possession, no other way is provided by current legislation. We can agree with this position. At the same time, the issue of developing the concept of holdership protection regardless of the legal title and finding the appropriate balance

with property rights in order to achieve better dynamics of material turnover has not found scientific coverage. The purpose of this article is to study this issue and develop practical recommendations on the real nature of each of the ways of acquiring property.

It is indisputable that such a legal phenomenon as the good conscience of the acquirer, largely determines the productivity of the acquired ownership institution. Part 1 of Article 344 of the CCU deals with bona fide possession: only such possession is a prerequisite for the emergence of property rights by prescription. In Ukrainian law (unlike, say, Russian) this is not the only way to acquire property by prescription (given the existence of Part 3 of Article 344 of the CCU), but this option is most consistent with the classical understanding of the acquisitive prescription mechanism. Since the acquisition of ownership of another's property under the statute of limitations is one of the ways to protect untitled possession, thus protecting illegal possession for prescription in the event of its occurrence on the basis of a contract. But in the field of property relations, the acquisition of property rights by prescription of possession can occur only with bona fide possession.

Meanwhile, there are currently attempts to reduce the scope of good faith in civil relations. In the doctrine of his time, a thesis was stated, according to which the bona fide acquisition of a thing is excluded if it was stolen or left the owner in another way against the will of the latter [1, p. 499]. We cannot support this position. After all, the determining factor in recognizing bona fides as such is the subjective factor that characterizes the acquirer in terms of his belief in his right, his confidence in the legitimacy of the occupation. Therefore, it is possible to obtain property in good faith that was once lost or stolen. The main thing is that the buyer did not know and could not know about the defects of the transaction. If this requirement is not met, and the owner knows or guesses about the illegal behavior of the trader, it is not about good faith. Moreover, even the existence of reasonable doubts about the possible alienation of property that does not belong to the counterparty, usually does not destroy a good conscience. Given the above, the scientific concept deserves a critical assessment, according to which good faith is excluded if the illegality of alienation follows directly from the law [2, p. 68]. Because such an approach de facto makes it impossible to acquire property both from an unauthorized trader and by the statute of limitations. The fact is that any unauthorized alienation (as a result of error, incapacity, prohibited by law, etc.) is directly contrary to law. Therefore, in order to ensure the effectiveness of material turnover, it is necessary to exclude the influence of an objective factor - legality - on the effectiveness of alienation. The transfer of property by an unauthorized person must be covered only by the subjective perception of the acquirer, which is the effective value for resolving the issue of its good faith.

Good conscience is the basis for the holder in some cases the right of ownership at the time of transfer (Article 330 CCU), in others - the right to long-term possession with the possibility of further acquisition of property after the expiration of the statute of limitations. But during the old days, such an holder, despite his good faith, is unable to resist its vindication requirements. Because the law defines a clear list of objections to vindication. According to Art. 388 of the CCU in respect of a person who in good faith received property that fell out of possession of the owner against or against his will or free of charge, the provisions on the restriction of vindication do not apply. A

lawsuit filed by the owner in a timely and timely manner to claim the thing from a bona fide holder must be satisfied. Since this property can be vindicated, the purchaser does not receive ownership of it at the time of transfer and by virtue of the provisions of Art. 330 CCU. What then is the importance of good faith in such a situation? It is obvious that good conscience at the time of occupation of the thing is a qualifying feature of the ancient holder, which in accordance with the requirements of the same law allows to obtain ownership of another's property.

Another problematic issue, in particular, in the practical plane, is the temporal characterization of good faith as a phenomenon. Most researchers point to the objective impossibility, as a rule, to maintain awareness of one's hold lawful acquisition and positioning oneself as the owner throughout the acquisition period. Therefore, it is proposed to allow subjective dishonesty to the ancient holder under certain conditions. In particular, duration, continuity, openness of possession of property as one's own are offered as circumstances for forgiving dishonesty. We believe that such a position deserves criticism. These circumstances of openness, continuity and duration of possession are mandatory factors that characterize the right of ancient possession. And they can not replace another factor that determines the basis for such possession - the good faith of the purchaser. But, as is already obvious, the acquisition itself must be bona fide, further maintenance of the property may logically not have this feature. Firstly, it is often objectively simply impossible (for example, when acquiring a property right requires a court decision), and secondly, good faith ownership is not crucial to any right. Therefore, we can conclude that the ancient possession, which was dishonest from the beginning, can not turn into bona fide, but the reverse transformation is possible and in practice often inevitable. Therefore, the legal concept of "bona fide holder" needs to be concretized. This is a person who at the time of acquiring the right to hold the thing did not know and could not know that the property she took, belongs to someone on the right of ownership. Further awareness of the holder of the illegality of his possession has no legal significance.

The fact that the actual holder was informed of the existence of the owner by filing a claim for recovery of property may significantly affect his legal status and, depending on the time of filing the claim (within the statute of limitations or not) affect the possibility of acquiring ownership of the property by acquisitive prescription. But the holder may not recognize the authenticity of such a message. In this case, the dispute must be resolved by the court. After all, as you know, even in the case of filing a lawsuit after the expiration of the statute of limitations, the law enforcement agency must consider the dispute on the merits and establish the legal status of the parties to the dispute. Therefore, despite the possible effectiveness of resolving the dispute on the merits, the court must determine the nature of the possession, its good faith or bad faith.

Thus, the notification of a bona fide illegal holder about the illegality of possession in the presence of objections of the latter does not automatically make him unscrupulous. This means that the statute of limitations at the time of such notification does not stop. Moreover, the court may not satisfy the claim of the owner of the vindication claim, if the latter is filed outside the statute of limitations. So, as you can see, the proposal to obligatorily adjust the procedure for calculating the statute of limitations from the moment of filing a lawsuit (interruption) or at the time of the

lawsuit (suspension) is unjustified: in case of vindication claim the requirement to adjust the statute of limitations is inappropriate given the lack of legal grounds for the claim. On the other hand, if the acquisition period continues during the litigation of the claim, it is possible that the acquisition period will end during the process. This can lead to unjustified benefits for the actual holder of the property and reduce the possibility of protecting the rights of the owner. From the above follows an obvious conclusion. The current rule should be supplemented by a rule of the following content: if the statute of limitations has expired during the court proceedings for a claim for recovery of property, it is extended until the end of the dispute.

A special specificity is given by the legislator to the legal mechanism of acquisition of property by prescription of possession of real estate. In particular, Part 4 of Article 344 of the Civil Code of Ukraine provides for the need for a court decision on the acquisition of property rights under the statute of limitations for such things (as well as for vehicles and securities). In addition, the right of ownership of immovable property subject to state registration arises under the statute of limitations from the moment of such registration (Part 1 of Article 344 of the CCU) [3, p. 119]. The literature has repeatedly noted the vagueness, practical inefficiency and ineffectiveness of this rule, which does not contribute to the main goal of the ancient acquisition institute.

Let's start with a critical analysis of the legal characteristics of a person applying to the court for recognition of property rights. The law does not specify the status of this person. But it is quite clear that it carries out these actions after the expiration of the acquisitive prescription, ie at this time is no longer the old holder. What is the right of such a subject: the authority over ancient possession has expired, the property has not yet come? Moreover, there are additional problems. The doctrine is convinced that the owner has the right to protect his property from encroachment only during the statutory acquisition period (in Russian law it is explicitly stated in Article 234 of the Civil Code, in Ukrainian - is assumed). Such an uncertain status of property holder is hardly socially feasible.

There are also questions about the legal support of the process of recognizing property rights. The law does not contain instructions on its nature, but the established practice has ambiguously approved the claim procedure. As you know, a lawsuit is a procedural form of resolving a dispute between a right holder and his violator. In almost the vast majority of cases, it is difficult to find a person who violates the quiet and long-standing possession. But, based on the frankly unreasonable construction of the mechanism for resolving this issue, the owner after the expiration of the statute of limitations must come up with a defendant on his claim, despite the absence of a violator of his rights. Of course, the jurisprudence has developed such "violators" - local governments, but such an approach can not cause anything but criticism. Moreover, numerous decisions of Ukrainian courts are completely illegal, when the claim for recognition of the right of ownership under the statute of limitations is rejected due to the objections of such a "defendant".

Not the best legal situation with the substantive component of such litigation. It seems to us that the owner of such property has the right to file an application for recognition of the right of ownership under the acquisitive prescription. In order to apply to the court for recognition of property rights, a person must, of course, know

that he is not the owner of such property, that is, to know about the illegality of his possession. Thus, the right of ownership of real estate, securities, vehicles under the statute of limitations can be acquired only by an unscrupulous illegal holder. Recall that one of the prerequisites for the acquisition of property by prescription is the good conscience of the purchaser. We have already pointed out the possibility of such a situation, when during the acquisitive prescription the holder will be informed about the presence of the real owner. Regardless of the intentions of the latter, the old course will not be affected, except in the case of satisfaction of the vindication claim or voluntary refusal of the holder. But it is not necessary for the holder to realize that he is not the owner during the acquisition period. As practice shows, in most cases, the possession of the statute of limitations runs smoothly, the occupier does not know and can not know about the defect of the acquisition of the thing, that is, continues to remain in good faith. If so, the question arises: why should a person who considers himself the owner go to court to recognize this property? The normative curtsey can be explained only in this way - after the expiration of the statute of limitations, only an entity that has become dishonest during the statute of limitations or after its expiration has the right to present a court application. To these subjects of recourse to the court should also be added those who kept someone else's property after the expiration of the contract (Part 3 of Article 344 of the CCU), ie from the very beginning of possession for the statute of limitations did not have bona fides. A bona fide owner, despite the actual defect of maintenance, will never make such a statement.

Therefore, only a person who clearly understands that he is not the owner can apply to the court for recognition of the right of ownership of real estate. Otherwise (in good faith possession) this person does not need a court decision, as he already considers himself the owner of the thing. And if for the acquisition of the right of ownership of movable property by such a subject it is enough to change the assessment of the concept of bona fides, covering only the moment of acquisition of the thing, regardless of further possession, it is much more difficult for real estate situations. The court, considering the issue of recognizing the right of ownership of property by the statute of limitations, of course, will analyze the good faith possession. As has been repeatedly noted, a bona fide purchaser is a person who could not be aware of a defect in the property rights of the alienator. However, with the introduction of rules on notarization of transactions and state registration of real estate rights, it becomes virtually impossible to qualify the purchaser as a bona fide person (it must be recognized that the statute of limitations on real estate applies only to punishable acts - illegal notarization, illegal state registration). Indeed, it can hardly be considered that he did not know and could not have known that he was receiving a thing that did not belong to the alienator, an entity that did not invite or receive any statutory evidence of the seller's ownership of the immovable property. In any case, this is how Ukrainian jurisprudence assesses the status of the acquirer.

In view of the above, we can fully agree with the opinion of K.I. Sklovsky that the system of registration of real estate rights is aimed at eliminating the possibility of recognizing the ownership of these objects under the statute of limitations. This is done by the actual displacement, the exclusion of good conscience, and the payment for such an approach is a significant restriction, complicating the turnover of real estate [4, p.

83, 93]. The very phenomenon of acquiring property acquired in good faith by prescription of possession is impossible [5, p. 117]. Moreover, in fact, it becomes impossible to protect the holdership of a person who holds real estate without state registration, in case of its seizure (including forcibly) by the owner or other persons [6, p. 15-16]. Meanwhile, it should be clearly understood that these insurmountable obstacles to obtaining property apply to entities in which the owner, due to the expiration of the statute of limitations, can no longer vindicate the thing. So the property simply goes out of civil circulation. Therefore, we must recognize the invalidity of the rule on the acquisition of real estate by prescription for most cases. But was this result - the withdrawal from circulation of a significant amount of property that cannot be returned by the owner - sought by society, authorizing the restoration of the commented institution? Hardly. Only weighing interests is the right way to form a fair and common rule. Logical deduction on the basis of concepts is never able to indicate the correct path, and if this happens, then by pure chance [7, p. 179]

From the above we can draw certain conclusions. Modern legislation, although not entirely clear and transparent, still determines the possibility and procedure for acquiring property by a bona fide purchaser when he receives things from an unauthorized trader. In this case, good conscience is important only when obtaining ownership of property at the time of its transfer (Article 330 of the CCU), for long-standing acquisition, it does not matter, moreover, in the appropriation of real estate such a requirement establishes insurmountable obstacles. The decision of this de facto deadlock situation belongs to the competence of the legislator. But he is not scratching yet. Therefore, given the significant practical relevance, the problem is solved in some way in the field of law enforcement. Thus, the Russian judiciary in resolving applications for recognition of ownership of real estate shifts the emphasis to the statutory requirements for the oldest possession (duration, openness, continuity), rather than the fact of bona fide possession. At the time, such an interpretation of the essence of relations in the Ukrainian judicial law enforcement.

Bibliographic list:

1. Civil law. Vol. 1 / Ed. E.A. Sukhanov. 2nd ed. Moscow: BEK, 1998. 819 p.
2. Akshuk I.V. Good faith acquisition as the basis for the emergence of real estate ownership. Журнал российского права. 2007. №3. Pp. 67-72.
3. Lushpenik D.D. Application of short stories of the Civil Code and the CPC of Ukraine in judicial practice. Judicial Practice Series. Харків: Харків юридичний, 2005. 432p.
4. Sklovsky K.I. Application of the norms of good conscience in the civil law of Russia. Хозяйство и право. 2002, no. 9. Pp. 79-94.
5. Severova E.S. Acquisition prescription in the civil law of Ukraine: the question of application according to the case law. Наук. вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. Issue 17. P.114-118,
6. Bereznikova Yu.R. Current issues of protection of long-standing property in relation to real estate. Бюллетень нотаріальної практики. 2011. № 1. pp. 15-18.
7. Stamp E. The problem of the cause in civil law. Вестник гражданского права. 2007. N 4. P. 177–208.

ІНСТИТУТ УЯВНОЇ ОБОРОНИ В ЧИННОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Жилов Тарас Миколайович

курсант навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Корогод Світлана Володимирівна
Старший викладач кафедри
Кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Новелою чинного українського кримінального законодавства 2001 року є регулювання кримінально-правової ситуації уявної оборони.

Однак, більшість громадян вважає що всі види оборони схожі між собою та їх можна прирівнювати лише до необхідної оборони, однак ми вважаємо дане твердження помилковим

Також слід зауважити, що стан необхідної оборони виникає не лише в момент вчинення суспільно небезпечного посягання, а й у разі створення реальної загрози заподіяння шкоди, це яскраво продемонстровано в ст.37 КК України [1] тобто, реального посягання не відбулося, але особа з певних причин припускає його наявність. При з'ясуванні наявності такої загрози необхідно враховувати поведінку нападника, зокрема спрямованість умислу, інтенсивність і характер його дій, що дають особі, яка захищається, підстави сприймати загрозу як реальну. Перехід використовуваних при нападі знарядь або інших предметів від нападника до особи, яка захищається, не завжди свідчить про закінчення посягання. Отже, якщо особі, якимось чином вдалося залишити нападника, без знаряддя нападу, то це не дає гарантії тому, що особа відступе і не буде продовжувати посягання. Це може навпаки розгнівати нападника і він почне більш агресивно себе поводити і нападати з новою силою [2,с.34].

З огляду на вищезазначене, можна стверджувати, що кваліфікувати дії особи, яка знаходилась в стані уявної оборони досить складно, адже судових прецедентів згідно з даною обставиною досить мало, що демонструє низький рівень законодавчого застосування уявної оборони, як обставини, яка звільняє від кримінальної відповідальності.

Основна відмінність уявної оборони від інших обставин, які виключають кримінально протиправну діяльність, проявляється в суб'єктивному аспекті, тобто особа не визнає себе винним перед особою, яка завдала шкоди іншим,

помилково вважаючи, що це порушує її права та інтереси або права та інтереси інших осіб [2,с.36].

Існує три типи уявної оборони. Перший полягає в тому, що коли навколишні обставини дають людині достатньо підстав для припущення, що має місце реальне порушення, вона не усвідомлює або не може усвідомлювати, що її припущення хибне, і діє відповідно до правил самозахисту.

Другий тип включає те, що захищена особа не усвідомлює і не може усвідомлювати, що її припущення про існування порушення є помилковим, але використовує силу або засоби, які вказують на перевищення межі захисту; така особа повинна нести відповідальність за перевищення межі необхідної оборони.

Третій тип виникає в ситуації, що склалася, людина не усвідомлює, але може усвідомити, що небезпечного порушення немає, і завдати шкоди потерпілому. Такі особи несуть відповідальність за шкоду, заподіяну через необережність.

У підсумку, слід зауважити, що інститут уявної оборони є доволі складним в чинному кримінальному законодавстві України та потребує належного законодавчого закріплення та відображення, адже, нажаль, судова практика показує лише недостатність законодавчої регламентації уявної оборони. Тому досить важливим є повноцінне реформування законодавства в частині інституту уявної оборони.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-ІІ. БД «Законодавство України» ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 15.11.2021).
2. Бурдін В. М. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені в стані сильного душевного хвилювання. Львів : ПАІС, 2006. 200 с.

ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МІЖНАРОДНИХ ПРАКТИК ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Коломієць Владислав Олександрович

студент 2 курсу магістратури Поліського національного університету

Стрільчук Віталій Ананійович

науковий керівник кандидат юридичних наук кафедри права, публічного управління та безпеки

Постановка проблеми. Процеси глобалізації, трансформації, оновлення суспільних відносин в сучасному світі вимагають відповідних змін і у сфері їх адміністративно-правового регулювання. Останні дослідження юридичної науки дозволяють використовувати нові прогресивні технології в запобіганні та протидії корупції, у зв'язку з чим необхідно розглянути нові підходи і до вирішення питань боротьби з корупцією. Низка необхідних порівняльно-правових, міждисциплінарних досліджень присвячується окремим аспектам проблеми корупції, але деякі питання залишилися поза увагою науковців. Так, аналіз антикорупційного законодавства, на основі якого встановлюється відповідальність за корупційні злочини в країнах різних правових систем, які досягли успіхів у боротьбі з корупцією, дозволить удосконалити відповідні норми і в Україні, яка стоїть на шляху становлення правової держави і основних демократичних інститутів в суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мельник О.М., Руснак Ю.І., Шамрай О.В. свого часу присвятили свої роботи вивченню саме цих питань. Журавський В.Д, Мельник І.М. перш за все, визначали тип корупції, властивий сучасному порядку надання публічних послуг у суспільстві, виявили найбільш істотні причини корупції і можливі способи їх усунення.

Виклад основного матеріалу. Корупція вважається системою негативних поглядів, хворобою суспільства, і у своїй основі має психологічну установку використовувати державну службу не за призначенням. Отже, зміна такої системи за напрямом підвищення рівня соціальної, у тому числі політичної, культури всіх учасників корупційних відносин має стати ефективним напрямом антикорупційної діяльності.

Очевидно, що лише заходами кримінально-правового впливу неможливо вирішити проблему запобігання та протидії корупції. Тому продуктивним тут може стати застосування нових прогресивних стратегій із використанням сучасних адміністративно-правових технологій зарубіжних країн. У цьому контексті на особливу увагу заслуговує інститут запобігання “конфлікту інтересів” на державній службі.

Зокрема, для запобігання виникнення такого конфлікту в окремих країнах створені спеціальні органи, на які покладаються функції контролю в цій сфері. Наприклад, у Великобританії контроль покладено на Комітет Нолана, крім

цього, в Англії претендент на міністерський пост повинен представити список усіх своїх фінансових інтересів, а не тільки декларацію про доходи. Далі ці дані піддаються ретельній перевірці, після якої кандидату можуть запропонувати змінити установу зберігання своїх активів або припинити співпрацю з певними компаніями. У Нідерландах у всіх організаціях створено служби внутрішньої безпеки, які займаються виявленням помилок чиновників.

У Німеччині для іншої роботи чиновника, крім служби, необхідно отримати попередній дозвіл вищої службової інстанції. Окрім цього, трудова діяльність після припинення службових повноважень державного службовця буде заборонена, якщо буде визнано, що вона завдає шкоди службовим інтересам [1, с. 73-75]

Поряд із цим і принцип жорсткого адміністративно-правового контролю за реалізацією у сучасній практиці здійснення заходів запобігання та протидії корупції слід врахувати права бізнесу брати участь у політичному житті суспільства, в тому числі, під час виборчих кампаній, на чому базується ефективна антикорупційна практика Канади. Отже, такі принципи, як гласність і звітність через інформування громадськості про форми і наслідки корупції, результати антикорупційної діяльності в поєднанні з контролем за виконанням службовцем своїх посадових обов'язків дадуть позитивний результат для існуючої практики протидії корупції. При цьому виховання належного рівня соціальної культури забезпечить необхідну основу для формування зазначених вище принципів [2, с. 96-96]

Також рішенням проблеми запобігання та протидії корупції, на думку окремих фахівців, сприяло б ефективне застосування інституту атестації державної служби шляхом прийняття єдиного законодавчого акту про порядок атестації державних службовців усіх підрозділів. Це забезпечило б підвищення їх професійного рівня, виявлення недоліків у їх роботі, утвердження принципів доброчесності, неупередженості в системі державної служби та попередження корупції в цій сфері в цілому. У зв'язку з цим, необхідним має стати розгляд й інших міжнародних стандартів та міжнародного досвіду у протидії корупції. Зокрема, важливим є досвід Сінгапуру. Там значно підвищені економічні санкції за отримання хабара, введені відповідні дисциплінарні стягнення за вчинення корупційних правопорушень, застосовуються суворі санкції до високопоставлених чиновників за корупційні злочини. Окрім того, встановлено обов'язковість сплати суми хабара, крім штрафу, можливість перевірки будь-яких банківських рахунків підозрюваних в скоєнні корупційного злочину. Заслугує на увагу також впровадження в Сінгапурі юридичного принципу, спеціально введеного для державних службовців, а саме – принципу презумпції корумпованості, коли державний службовець чи будь-якої підозри у вчиненні корупційного правопорушення винен і має доводити свою невинність [3, с. 98-101].

1 Хабарова Т. В. Зарубіжний досвід запобігання корупції / Т. В. Хабарова // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Право. - 2019. - Вип. 27. - С. 71-77.

2 Ткаченко М. С. Можливості застосування зарубіжного досвіду в контексті вдосконалення організаційних засад взаємодії органів державної влади України з питань протидії корупційним правопорушенням / М. С. Ткаченко // Європейські перспективи. - 2019. - № 4. - С. 96-101.

3 Кушнар'ов І. В. Досвід Сінгапуру та Гонконгу в боротьбі з політичною корупцією / І. В. Кушнар'ов // Держава і право. Серія : Політичні науки. - 2017. - Вип. 76. - С. 96-104.

РЕАЛІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ

Лаговська Наталія Валеріївна,

к.ю.н., доцент кафедри кримінального права і кримінології, заступник завідувача кафедри кримінального права і кримінології

Кривошея Іван Русланович

студент 2 курсу
Навчально-науковий інститут права
Державного податкового університету

В умовах тотальних глобалізаційних та інформаційних процесів наявність ефективних кейсів для протидії злочинності на сьогодні є однією із основних цілей суспільства не тільки в Україні, але й у всьому світі в цілому.

Прагнення України стати повноцінним членом європейської та міжнародної спільноти викликало необхідність гармонізувати українське законодавство з низкою міжнародних актів, направлених на запобігання, злочинності. Так, як злочинність стоїть на перешкоді у реалізації запровадження верховенства права в умовах сталого розвитку держави. Оскільки довгостроковий стійкий економічний і соціальний розвиток держави та створення нею функціонуючої, ефективної, дієвої та гуманної системи кримінального правосуддя є взаємодіючими та взаємопов'язаними факторами.

Також зазначимо, що діяльність у сфері протидії злочинності на сучасному етапі розвитку України зазнає значних змін та реформувань, що зумовлюється швидкими змінами у суспільних відносинах, та іншими соціальними економічними чи політичними чинниками.

Кримінально-правова політика, що являється базовою частиною загальної політики у даній сфері, реалізується шляхом виконання комплексу взаємопов'язаних між собою методів. Ефективність роботи із протидією злочинності залежить від рівня узгодженості кримінально-правової політики з правовими принципами.

На думку Д. О. Балобанова: «Під кримінальною політикою розуміється поточна повсякденна діяльність органів державної влади та громадськості по організації й реалізації мір з протидії злочинності, а також законодавчо визначена й здійснювана державною владою генеральна лінія в кримінально-правовій сфері, тобто адекватні існуючим потребам у суспільстві основні напрямки, пріоритети, найважливіші завдання, шляхи й засоби здійснення кримінально-правового регулювання (кримінально-правова політика). Зміст кримінальної політики значною мірою становить також здійснення комплексу соціально-економічних і ідеологічних заходів, покликаних впливати на причини злочинності й тим самим сприяти її зменшенню» [1, с. 9].

На цьому етапі розвитку держави, носії політичної волі повинні дослухатись до громадської думки, але при цьому необхідно пам'ятати, що громадська думка, може утворювати належне підґрунтя для прийняття радикальних рішень.

Законодавство перебуває в постійній динаміці та намагається крокувати в ногу зі змінами які відбуваються в державі. Враховуючи складну ситуацію на сході держави, та кількість зброї, яка незаконно опинилась в руках мирного населення України, назріла необхідність внести чергові зміни до кримінального кодексу України, та передбачити кримінальну відповідальність за вчинення таких видів діянь: врегулювати окремі випадки поводження зі зброєю, вибуховими речовинами або бойовими припасами. Враховуючи кількість та динаміку росту кількості випадків спроби перетину державного кордону по підробленим документам необхідно посилити відповідальність за підробку документів.

На нашу думку, слід посилювати кримінальну відповідальність за незаконне видобування корисних копалин що наносить великої шкоди екології, та економіці держави.

Окремо слід приділити увагу кримінальним правопорушенням, які стосуються проведення профілактичних щеплень: недотримання умов зберігання вакцини, використання матеріалу під час вакцинування, незаконне проведення експериментів над людьми шляхом використання вакцини. Це дозволить припинити поширення хвороб, послабить пандемію, зміцнить довіру населення України до держави та медичної сфери України, зокрема.

Окремо зауважимо, що в 2021 році до кримінального законодавства було внесено ряд важливих змін та доповнень:

- Закон № 1684-IX “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації положень деяких міжнародних угод та директив Європейського Союзу у сфері охорони тваринного та рослинного світу”, вступив в силу від 8 листопада 2021 року.

- Закон № 1576-IX щодо вдосконалення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

- Внесено зміни до статті 366-2 Кримінального кодексу (далі КК) України та викладено її в такій редакції: «Умисне внесення явно недостовірних відомостей до декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, якщо такі відомості відрізняються від достовірних на суму від 500 до 2 тис. (раніше – 4 тис.) прожиткових мінімумів для працездатних осіб, карається штрафом від 3 тис. до 4 тис. (замість 2500 до 3 тис.) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або громадськими роботами на строк від 150 до 240 годин, або обмеженням волі на строк до двох років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. Якщо в декларацію внесено відомості, що відрізняються від достовірних на суму понад 2 тис. (раніше – 4 тис.) прожиткових мінімумів для працездатних осіб, штраф сягатиме від 4 тис. до 5 тис. неоподатковуваних

мінімумів доходів громадян. Запроваджено додаткову альтернативу – позбавлення волі на строк до двох років».

- Внесено зміни до статті стаття 366-3 КК України та викладено її в такій редакції: «За неподання декларації загрожуватиме обмеження волі на строк до двох років або позбавлення волі строком на один рік».

Для ефективної побудови кримінальної політики держави слід постійно відслідковувати зміни політичних та економічних векторів держави, виявляти недоліки сучасної кримінально-правової політики в Україні та розробляти способи їх ліквідації. На даному етапі до основних недоліків кримінальної політики України слід віднести [2, с.9-10]:

- Нестабільність в державі, що виникла після тимчасової окупації Кримського півострову та збройного конфлікту на сході України;
- надмірна кількості змін, які не завжди є виправданими та доцільними;
- пріоритетність захисту інтересів та безпеки держави, інтересів та безпеки представників влади, правоохоронних органів та суддів, порівняно з захистом інтересів окремих громадян;
- впровадження міжнародних стандартів, які не завжди враховують особливості національної правової системи, традиції та звичаї[3, с.10];
- набуття ознак відродження кримінально-правової політики репресивного типу [3, с.10].

Підводячи підсумок варто було б зазначити, що ефективна кримінально-правова політика повинна бути динамічною, гнучкою, швидко реагувати та пристосовуватись до політичних та економічних змін в державі, про це свідчить постійні внесення змін до кримінального законодавства.

Список використаних джерел:

1. Балобанова Д. О. Теорія криміналізації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук:12.00.08. Одеса, 2007. С. 9.
2. Черней В.В. Сучасна кримінально-правова політика України на законодавчому рівні / В.В. Черней // Збірник матеріалів міжвузівської науково-теоретичної конференції Актуальні проблеми кримінального права. – Київ. – 2014. – С. 9 – 10.
3. Черней В.В. Сучасна кримінально-правова політика України на законодавчому рівні / В.В. Черней // Збірник матеріалів міжвузівської науково-теоретичної конференції Актуальні проблеми кримінального права. – Київ. – 2014. – С. 10
4. Кримінальний кодекс : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
5. Лаговська Н. В. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності у сфері надання адміністративних послуг в Україні : дис. канд. : 12.00.08 / Лаговська Наталія Валеріївна – Харків, 2021. – 229 с.

ГЕНЕЗА ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

Телестакова Арменуї Абриківна

доцентка, кандидатка юридичних наук,
завідувачка кафедри приватного та публічного права
Київського національного університету технологій та дизайну

Ідея парламентського управління сягає своїми витокami стародавніх часів. Спочатку формами представницького правління, зокрема в Київській державі, були, як відомо, віче, боярська рада, феодалні з'їзди, які багато в чому сприяли утвердженню сучасних форм народного представництва.

Київська держава входило в п'ятірку найбільших європейських держав. У певний період Київська Русь була найбільш могутньою державою Європи того часу.

Київська Русь належить до так званої Візантійської культурної спільноти країн, які взяли від Візантії (Східно-Римської імперії) не тільки християнство, а й багато інших духовних цінностей. Можна припускати, що сучасні уявлення про світову світську і духовну владу були відомі на Русі з Візантії.

У Візантії основною ідеєю, яка визначала взаємодію двох гілок влади, була концепція "симфонії". Світська і духовна влада повинна була діяти в унісон і відповідно, спільними зусиллями забезпечувати ввірену їм турботам паству. Гарантія порятунку та вічне життя вважалися кінцевою місією християнської імперії.

Особливу роль в історії давньоукраїнської держави - Київської Русі грали віче, боярська рада при князі і снєми, тобто князівські (феодалні) з'їзди. Багато сучасних дослідників [1] називають їх протопарламентами, відзначаючи, що вони нічим не поступалися допарламентським інститутам більшості країн Європи того часу.

Український дослідник українського права Р. Лащенко, слово віче вважає, що походить від слова «віщати», «сповіщати» тобто «збирати», «скликати»; отже віче - народні збори [2].

Незважаючи на те, що учасники віче за часів Київської Русі не завжди були обраними представниками народу, як це було характерно для феодалних парламентів, можна стверджувати, що цей інститут нічим не відрізнявся від існуючих в той час західноєвропейських аналогів і був повністю готовим для трансформації його в дійсно парламентські представницькі органи, якби не монголо-татарська навала.

Роль віче в політичному житті Київської Русі залежала від могутності князя. При перших князях Рюриковичах роль віче знизилася, вона відроджувалася, коли слабшала княжа влада. Зазвичай, віче скликав князь або митрополит, а іноді воно збиралося самостійно. Особливе значення Київське віче набуло в XII столітті, під час боротьби князів за київський престол, наприклад, 1068 року віче усунуло від влади князя Ізяслава і на його місце поставило князя Всеволода. Віче,

хоча і виконувало певну роль в політичному житті в Україні, все ж не стало постійним органом влади.

Правовою основою Київської Русі була «Руська правда» (1036-1037 рр.) - перший писаний кодифікаційний акт феодального права, авторство якого пов'язують з ім'ям князя Ярослава Мудрого і його нащадків. «Руська правда» в багатьох аспектах вигідно відрізнялася своїм відносним гуманізмом і юридичною технікою від аналогічних документів країн Європи та інших.

При утворенні Польсько-Литовської держави, в результаті одруження литовського князя Ягайла з польською принцесою Ядвігою, значення традицій зменшується, суспільно-політичний устрій в Литовсько-Руській державі - єдиний період в історії України (середина XIV до 1569 роки), коли існував феодалізм.

В державі існували, крім великого князя, і ієрархія князів і князків, вельмож і магнатів некняжого походження. Князі й магнати займали високі державні пости, були майже незалежними в управлінні, містах зароджується міщанський стан, який мав власне самоврядування [2].

Відповідно до сучасної політичної термінології, такий державний устрій, найбільш відповідав конфедерації, у якій мали місце демократичні принципи управління, особливо при обранні представницької і виконавчої влади. Ця частина української історії після монголо-татарського ярма і до часів Б. Хмельницького мало досліджена, тому що це не входило в інтереси держав, до складу яких входили українські землі тривалий час.

Козацькі лідери прийняли естафету від останніх київських князів Олегович, які проводили автономну політику. Вони докладали зусиль, щоб повернути Києву роль головного міста в українських землях і прагнули за будь-яку ціну якщо не відвоювати незалежність держави, то хоча б спочатку підняти Україну до політичного рівня Польщі або Литовського князівства у складі Речі Посполитої [2].

У середні століття на українських землях на суспільну арену вийшли нові сили: міський патриціат, козацька старшина, інтелігенція і духовенство. Головною ідеєю в політичній консолідації українського суспільства в XV-XVI століттях було протистояння іноземній агресії - спробам Польщі, а пізніше Московії, колонізувати Україну, пряму спадкоємицю Києворуської держави.

Особливу роль в українській історії зіграло Магдебурзьке право, яке заклало основи демократичного самоврядування в Києві та інших містах України, визначило права та обов'язки територіальної громади. Воно передбачало придбання міською громадою статусу напівсуверенної одиниці, і таким чином, засновувало місцеву автономію з правом утворення власних владних структур.

Таким органом у великих містах України був магістрат, який складався з двох колегій: Ради, яка займалася адміністративними справами, і Лави, яка здійснювала суд [21].

На чолі магістрату стояв війт, котрий був головною посадовою особою в магістраті. Згодом влада війта відмирає і переходить до виборної ради, яку очолює бургомістр (проконсул). Правом бути обраним в раду користувалися жителі міста «добрі, розумні, осілі в місті, у віці від 25 до 90 років, які не дуже

багаті і не дуже бідні, з доброю славою, закононароджені, які охороняють справедливість і правду, такі, які не мають жадібності і злості, що не лихварі, які не двоєженці" [3].

Чіткого порядку виборів не існувало. Найчастіше вони проходили в магістраті або ратуші на зборах жителів. У документах того часу серед учасників таких зібрань фігурує обмежена кількість виборців, так званих представників від "поспільства" (суспільства) [3].

Прагнучи до розширення повноважень місцевих рад (рад) і обмеження влади війта, мешканці окремих українських міст домагалися викупу місця війта і передачі його прав місту. У Луцьку, наприклад, в середині XVI століття війт, хоч і користувався доходами від своєї посади, але був фактично відлучений від влади. У 1566 році в місті Володимирі обмежений правовий статус цієї посади на майбутнє. [3]

У міру зростання авторитету місцевих рад, їх вплив поширюється на різні сторони внутрішнього економічного життя. Рада стежила за дотриманням правил оренди промислових установ, організовувала роботу броварень, солодовен тощо. Раді також були підпорядковані ремісничі цехи і окремі міські території. Місцеве самоврядування санкціонувало акти купівлі-продажу нерухомого майна в межах міста, видавало мешканцям довіреності на укладення торгових угод. Навіть для вирішення судових справ залучалися члени колегії ради. Так, зокрема, було в Луцьку в середині XVI століття, коли під головуванням бургомістра відбулося засідання ради, на якому розглядалися справи за вчинення важких кримінальних злочинів. [3]

Виявляючи власну ініціативу в розвитку демократичних традицій місцевого самоврядування, населення українських міст виробило своєрідну "націоналізацію" європейського права для місцевих умов.

Демократичні форми Магдебурзького права стали складовою частиною органів місцевого самоврядування за часів існування Української козацької держави, з його полково-сотенним устроєм XVII -XVIII століть. Полки і сотні були одночасно і військовими і адміністративно-територіальними одиницями, вони використовували принципи військово-адміністративного самоврядування.

Прийнято вважати, що історія повноправного сучасного українського парламентаризму бере початок зі створення в березні 1917 р. Української Центральної Ради (УЦР), яка почала свою діяльність як координаційний центр українського національно-визвольного руху, що розгорнувся в період Громадянської війни (1917 - 1921 рр), а згодом стала парламентом незалежної української держави - Української Народної Республіки [4].

У квітні 1918 р. УЦР припинила своє існування в результаті перевороту гетьмана П.П. Скоропадського. Центральна Рада проіснувала тільки 13 місяців, проте стала важливим прецедентом багатопартійного парламентаризму в Україні [4].

Радянські законодавчо-представницькі органи існували на території України паралельно з Центральною Радою ще під час Громадянської війни. З тих пір в законодавчій владі УРСР відбувалися зміни (до 1990 р.), однак, не відображалися

на головному принципі її устрою, що полягав у відмові від парламентаризму і багатопартійності.

Верховна Рада УРСР, з 1937 р. виконував роль верховного органу державної влади в УРСР, по суті, не був виборним органом (процедура обрання депутата полягала лише в утвердженні єдиного кандидата в бюлетені). Верховна Рада України (ВРУ), обрана в 1990 р., була прямою спадкоємицею Верховної Ради УРСР і зберегла багато особливостей його структури і порядку формування. Однак, на відміну від Верховної Ради УРСР, ВРУ була організована в традиціях західного парламентаризму, що, зокрема, передбачає наявність багатопартійності і альтернативних виборів. [3]

В результаті перших в історії УРСР альтернативних виборів, що проходили за мажоритарною системою простої більшості, була обрана Верховна Рада УРСР 12-го скликання (пізніше перейменованій в Верховну Раду України 1-го скликання). Він складався із 450 народних депутатів, які були або представниками Комуністичної партії, або безпартійними. Депутати мали право об'єднуватися в депутатські групи за територіальним або іншим (головним чином, ідеологічним) принципом. Поширеною практикою серед депутатів було членство в двох депутатських групах, утворених за нетериторіальним принципом. [5]

Ця проблема подвійного членства так і не була вирішена до кінця скликання. В процесі роботи Верховної Ради депутатські групи створювалися, об'єднувалися, дробилися, змінювали назви, розпускалися. Більш того, ще на початковому етапі роботи Верховної Ради проявилася її поляризація, що проходила по лінії «ліві-неліві політичні сили» і що реалізувалася у формуванні своєрідної неформальної парламентської більшості і опозиції. Депутатські групи з націонал-демократичного блоку об'єдналися в опозицію, відому під назвою «Народна Рада».

На противагу їй була створена найбільша за чисельністю прокомуністична депутатська група «За суверенну Радянську Україну», відома як «група 239» [6, с. 123].

24 серпня 1991 р. депутати Верховної Ради УРСР одноголосно проголосували за «Акт проголошення незалежності України».

Таким чином, УРСР припинила своє існування, але Верховна Рада УРСР 12-го скликання продовжувала свою роботу - в нових умовах і у новій якості. Фактично вона стала вищим законодавчим органом суверенної України. Почалося становлення нового законодавчого інституту в Україні.

Висновки. Таким чином, історія становлення та розвитку української державності IX - XVIII століть (Київська Русь, Галицько-Волинська, Литовсько-Руська і козацька держави) свідчить про глибоку демократичну традицію українського народу. Ця традиція, хоча і була тимчасово перервана втратою незалежності і величезним впливом тоталітаризму, може послужити гарною основою для побудови сучасного демократичного суспільства.

Список літератури

1. Коврякова Е.В. Парламентский контроль: зарубежный опыт и российская практика. М., 2015.
2. Лашенко. Р. Лекції по історії українського права. К., 1998.
3. Дмитриев Ю.А. Законодательные органы от Новгородского веча до Федерального Собрания (сложный путь от патриархальной традиции к цивилизации) / Ю. А. Дмитриев, Е. Ю. Черкашин. М., 1994.
4. Верстюк В. Українська революція: доба Центральної Ради // Український історичний журнал. Київ: Наукова думка. 1995. №2. С. 65-78. №5. С. 79-88. №6. С. 66-78.
5. Матвєєва Л., Пашко Л. Періодизація виконання Верховною Радою УРСР контрольної функції: радянська доба. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2012. Вип. 1. С. 33-42.
6. Словська І. Є. Конституційно-правовий статус парламенту Верховної Ради України: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 335 с.

ПРАВО НА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ

Телестакова Арменуї Абриківна

доцентка, кандидатка юридичних наук,
завідувачка кафедри приватного та публічного права

Шестопад Іван Іванович

здобувач вищої освіти
Київський національний університет
технологій та дизайну

Анотація: Досліджено визначення права на медичну допомогу, досліджено питання фінансування державних і комунальних закладів охорони здоров'я, досліджено питання невідкладної медичної допомоги та запропоновано можливі шляхи вирішення цих питань.

Ключові слова: медична допомога, життя людини, медична грамотність, медична таємниця, некваліфікована медична допомога.

Вступ. Питання захисту та порятунку життя людини завжди займали важливе місце у переліку особистих немайнових прав людини. Життя людини, як найбільша цінність держави, постійно може наражатися на небезпеку від нескінченної кількості чинників і право на першу допомогу має бути одним із інструментів, за допомогою якого ми можемо краще піклуватися за власне життя. Але, слід зазначити, що навіть у такій важливій сфері існує низка прогалин, наслідками яких – є людські втрати.

Спробуємо виділити деякі важливі питання та запропонувати можливі шляхи їх вирішення.

По-перше, розглянемо поняття медичної допомоги. Ст. 3 Закону України «Про Основи законодавства України про охорону здоров'я» визначає медичну допомогу як діяльність професійно підготовлених медичних працівників, спрямована на профілактику, діагностику, лікування та реабілітацію у зв'язку з хворобами, травмами, отруєннями і патологічними станами, а також у зв'язку з вагітністю та пологами. [1] Зазначимо, що важливою частиною цього визначення є гарантоване статтею 49 Конституції України [2] право на безоплатне надання медичної допомоги у державних і комунальних закладах охорони здоров'я. Зміст цього права розкривається в статті 284 Цивільного кодексу України [4] і включає право на надання кваліфікованої медичної допомоги, право на вибір лікаря та його заміну, на вибір методів лікування відповідно до його рекомендацій, а також право відмовитися від лікування.

За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я (далі – ВООЗ), медична допомога – це профілактика, лікування й менеджмент хвороби, а також збереження фізичного та психічного здоров'я людини через надання належних послуг медичними працівниками й іншими фахівцями охорони здоров'я [5, с. 259].

На думку Блащук Т. В. право на медичну допомогу – можливість кожної людини вимагати від суб'єктів, що здійснюють медичне обслуговування населення вжиття комплексу заходів, які спрямовані на профілактику, діагностику, лікування й реабілітацію фізичного та психічного стану її здоров'я [6, с. 10]. Ми погоджуємося з таким розумінням права на медичну допомогу.

Щодо безоплатності медичної допомоги часто виникають питання недостатнього фінансування з боку держави. Вважаємо слушною та погоджуємося із думкою А. С. Лук'яненко, що «безоплатність медичної допомоги у державних і комунальних закладах охорони здоров'я не виключає можливості фінансування цієї галузі за рахунок розвитку позабюджетних механізмів залучення додаткових коштів, у тому числі й шляхом створення лікарняних кас (спілок, фондів), діяльність яких має бути врегульована законом, а ці внески ні в якому разі не повинні мати примусовий характер» [3]. Адже, питання недостатнього фінансування всієї сфери охорони здоров'я стоїть вже не перший рік. Але, слід зазначити, що згідно ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [2] і ніякі фінансові питання не мають стосуватися якості та можливості надавати якісну медичну допомогу громадянам, як це інколи трапляється на тепер.

По-друге, як вже було зазначено, небезпека життю людини може виникнути у будь-яку мить в наслідок нещасних випадків та інших чинників. У такі моменти неможливо переоцінити важливість першої медичної допомоги на місці, до прибуття бригади швидкої допомоги. Адже, правильно вжиті заходи щодо надання першої медичної допомоги можуть не тільки врятувати життя потерпілій особі, а також забезпечити успішне подальше лікування хвороби чи ушкодження і може попередити розвиток тяжких ускладнень. І пощастить, якщо у таких випадках поруч буде знаходитись медичний працівник, який повинен буде надати першу медичну допомогу потерпілій особі відповідно до ч.1 ст. 37 Закону України «Про Основи законодавства України про охорону здоров'я» [1]. Але, у випадках, коли кваліфікованих спеціалістів поруч немає, життю людини може загрожувати смертельна небезпека. Адже статистика свідчить, що близько 40% постраждалих внаслідок нещасного випадку помирають, через несвоєчасну медичну допомогу ще до прибуття бригади швидкої медичної допомоги. Тож, у таких випадках люди можуть розраховувати лише на першу медичну некваліфіковану допомогу, яка виконується не фахівцем і, зазвичай, без необхідного обладнання. На нашу думку, для вирішення цього питання та зменшення людських втрат, держава має вдатися до певних кроків:

1. підвищувати медичну грамотність серед населення України, шляхом проведення державних заходів із залученням кваліфікованих спеціалістів. А також можливим є крок на виділення із бюджету коштів задля розповсюдження інформації про надання невідкладної медичної допомоги у місцях великого скупчення людей. Наприклад, виділити місця для розміщення такої просвітницької інформації у вагонах метрополітену або торговельно-розважальних центрах;

2. встановити у місцях великого скупчення людей спеціальних засобів, які могли б допомогти зберегти або врятувати життя людини. Прикладом цього може слугувати нещодавно влаштовані у метрополітенах м. Києва компактні дефібрилятори для надання екстреної допомоги при раптовому важкому порушенні ритму серця та фібриляції шлуночків. І ключовим фактом є те, що урятувати людину за допомогою цього апарату може будь-хто – не обов'язково лікар.

Висновки. Таким чином, зазначимо, що право на медичну допомогу є одним із найважливіших особистих немайнових прав людини і держава повинна приділяти цьому питанню більше уваги. Право на медичну допомогу як особисте немайнове право пацієнта включає права, пов'язані з наданням медичної допомоги, права, пов'язані з інформованою згодою пацієнта, права, що забезпечують медичну таємницю.

Підвищення бюджету шляхом залучення додаткових коштів, встановлення спеціальних засобів у місцях скупчення людей, підвищення медичної грамотності людей – всі ці кроки можуть на практиці врятувати життя та забезпечити медичний розвиток України.

Список літератури

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я: закон України від 19.11.1992 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 4, ст.19 (станом на 01.12.2021 р.).
2. Конституція України, прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Лук'яненко А. С. Право на медичну допомогу. http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/16175/1/Національна%20юридична%20освіта%20й%20наука%20в%20європейському%20та%20євроатлантичному%20вимірах_p249-252.pdf.
4. Цивільний кодекс України, прийнятий Верховною Радою України 16 січня 2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page>.
5. Медико-правовий тлумачний словник / за ред. І.Я. Сенюти. Львів : Вид-во ЛОБФ «Медицина і право», 2010. 540 с.
6. Блашук, Т. В. Право на медичну допомогу та його реалізація в умовах пандемії COVID-19. *Підприємництво, господарство і право*, (11). 2020. С. 5-12.

ПРАВО НА ДОНОРСТВО КРОВІ

Телестакова Арменуї Абриківна

доцентка, кандидатка юридичних наук,
завідувачка кафедри приватного та публічного права

Вербенець Анна Сергіївна

здобувачка вищої освіти
Київський національний
університет технологій та дизайну

Анотація: Досліджено право на донорство як особисте немайнове право; наведено авторське поняття права на донорство крові; розглянуто кримінальну відповідальність за насильницьке донорство.

Ключові слова: донорство крові, право на донорство, медичні права, насильницьке донорство, добровільність донорства, донорська функція.

Вступ. Наразі значення права на донорство крові відіграє величезну роль для розвитку суспільства та його об'єднання. Завдяки реалізації цього права донори рятують життя і відновлюють здоров'я реципієнтів. Багато сучасних методів лікування, що застосовуються з використанням донорського матеріалу, спрямовані на порятунок життя людей (зокрема, трансплантація органів і тканин, переливання крові та її компонентів). Про це свідчать статистичні дані, відповідно до яких кожен третій житель нашої планети потребує донорської крові. Травми, аварії, збройні конфлікти, надзвичайні події відбуваються постійно. Постраждали в них люди часто мають потребу в переливанні крові. Також в нашій країні щороку діагностують онкозахворювання майже у 1,5 тисячі дітей. Ці діти гостро потребують донорської крові для підтримання життєдіяльності організму. Проте, ситуація з донорством крові критична. Кількість хворих дітей щороку зростає, тоді як кількість донорської крові зменшується. Але, приємно усвідомлювати той факт, що є люди, яким не байдуже і які готові здати кров і стати донором. Адже, кожний раз, коли ти здаєш кров, ти рятуєш чиєсь життя!

Право на донорство – це добровільна та безоплатна дія повнолітньої, дієздатної особи на здійснення донорства крові та її компонентів, без завдання шкоди здоров'ю донора – для осіб, які цього потребують або ж для інших медичних цілей.

Донор (від лат. dono – дарую) – людина, яка добровільно дає частину своєї крові для переливання пацієнтам (реципієнтам) чи для готування лікувальних препаратів, а також свою тканину (наприклад, шкіру) чи орган (наприклад, нирку) для пересаджування(трансплантації) іншим особам. Донорами зазвичай бувають рідні люди, адже їх органи, кров та ін. найбільш сумісні з організмом реципієнта.

Розуміючи актуальність сфери донорства крові все більше вчених, таких як С. Г. Стеценко, К. О. Ільющенкова [1; 2] та інші, присвячують свої дослідження цій проблематиці та пов'язаним з нею питанням.

Але, на нашу думку, приділено не достатньої уваги цій темі, а в публікаціях, що присвячені темі донорства крові, розглядаються лише практичні приклади, і майже не аналізуються теоретичні засади правового регулювання зазначеного права.

Юридичним підґрунтям права на донорство є ст. 290 Цивільного кодексу України [3], частина перша якої наголошує, що повнолітня дієздатна фізична особа має право бути донором крові, її компонентів, а також органів та інших анатомічних матеріалів і репродуктивних клітин.

Детальніше вимоги до особи, яка бажає стати донором, наведено в абзц. 2 ст. 2 Закону України «Про донорство крові та її компонентів», де чітко встановлено, що донором може бути будь-який дієздатний громадянин України віком від 18 років, який пройшов відповідне медичне обстеження і в якого немає протипоказань, визначених центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я. Особи, хворі на інфекційні хвороби, які можуть передаватися через кров, теж можуть виконувати донорську функцію, але лише в тих випадках, якщо їхня кров або її компоненти будуть використані для проведення медичних досліджень, і ні в якому разі, не будуть введені іншим пацієнтам.

З цього випливає, по-перше, реалізація особистого немайнового права на донорство відбувається лише за активних дій обох сторін. Тобто, особа, яка хоче стати донором повинна звернутися до відповідного медичного закладу, тобто вчинити активні дії. Медичний заклад, зі свого боку, бере на себе обов'язок щодо забору крові та проведення для цього всіх необхідних аналізів.

По-друге, як вбачається зі ст. 2 вищезазначеного Закону, не тільки здорова, а й інфікована особа має право на донорство крові, але виключно з метою надання такої для проведення дослідів.

Неабияку увагу в контексті розгляду права на донорство законодавець приділив саме першій ознаці – добровільності. Зокрема, згідно з абзц. 1 ст. 2 Закону України «Про донорство крові та її компонентів» донорство крові та її компонентів – це добровільний акт волевиявлення людини, що полягає у даванні крові або її компонентів для подальшого їхнього безпосереднього використання для лікування, виготовлення відповідних лікарських препаратів або використання у наукових дослідженнях [4].

Законодавство України допускає реалізацію права на донорство тільки у встановленому порядку, за наявності згоди донора й реципієнта чи їхніх законних представників. Умовою такої операції є і те, що використання інших способів і методів для підтримки життя, відновлення чи поліпшення здоров'я не дає бажаних результатів, а заподіяна пересадженням органів чи інших анатомічних матеріалів (зокрема, крові) шкода буде меншою, ніж та, яка заподіюється донору [5, с. 82].

У разі порушення добровільності донорства чи здійснення його під примусом законодавством передбачено покарання згідно зі ст. 144

Кримінального кодексу України. Насильницьке або шляхом обману вилучення крові в людини з метою використання її як донора карається позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до двох років, з штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян чи без такого [6].

За статистикою, один донор крові може врятувати життя трьох людей. Проте існує лише кілька десятків країн, де донорська кров забезпечує 100% потреби, необхідної для населення.

В Україні показники донорства крові невисокі. За словами експертів, серед головних чинників такої ситуації – недовіра до лікарень, відсутність належної техніки, а також менталітет. Ситуація із залучення до донорства в Україні не покращується незважаючи на оплату за здачу крові і два вихідних дні. Цікаво, що в багатьох країнах світу стати донором – це звичайна справа, яка здійснюється, до того ж, на безоплатній основі.

Проаналізуємо кілька кейсів, які дозволять з'ясувати питання, як і чому стають донорами в іноземних державах. [7]

США: у кожному штаті свої правила. Ната Стоун – донор плазми та жителька штату Юта зазначає, що в регіоні, де вона проживає, можна здавати кров лише в центрах Червоного Хреста. Проте, від її дому до цих закладів велика відстань, а тому не завжди це зручно. Саме тому багато хто з жителів Юти чекає на приїзд blood drive. Це – спеціальні машини, які з апаратурою забору крові виїжджають у міста. Приїзд blood drive анонсується. На сайті великими літерами пишуть, що не вистачає крові певних груп, і зразу поруч інформація, де братимуть кров.

У *Японії* – фантастична пропаганда донорства крові. Окрім реклами на телебаченні, постійного залучання до різних акцій відомих зірок, існують ще й дошки «оголошень», на яких зображено, скільки крові зараз в центрах переливання. Рівень кількості малюють смайликами. Засмучене «обличчя» показує, що кров уже закінчується, а червоний «у шоці» смайлик позначає: терміново потрібна саме ця група крові.

В *Австралії* донором може стати здорова людина від 18 до 70 років та вагою понад 50 кілограмів. Основні обмеження – це серцеві захворювання, низький вміст заліза в крові, вагітність, уживання наркотиків та ризикована сексуальна активність. Основний меседж – кров має обмежений термін зберігання, тому донори потрібні постійно.

Таким чином, спостерігаємо різне ставлення людини і держави до інституту донорства. Так, в одних країнах люди, навіть за гроші не хочуть долучатися до донорства крові, а в інших – звичайні смайлики допомагають.

Висновки. Отже, донором може стати кожний громадянин України, якому виповнилося 18 років та який пройшов необхідне медичне обстеження, за умови відсутності протипоказань, визначених Міністерством охорони здоров'я України.

Сутність права на донорство є складним механізмом, що покликаний врегульовувати багато питань, серед яких: організація донорства та його

добровільність, розвиток практики донорства, забезпечення комплексу правових і соціальних заходів тощо. Від їх успішної реалізації залежить успішна реалізація донорства загалом.

Список літератури

1. Стеценко С. Г. Медичне право України: стратегічні напрями розвитку. Бюл. Мін-ва юстиції України. 2011. № 4. С. 5–10.
2. Ільющенкова К. О. Тенденції і юридичні моделі донорства крові в Україні та зарубіжних країнах: порівняльно-правова характеристика. Право і суспільство. 2016. № 1 (2). С. 42–48.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/print>.
4. Про донорство крові та її компонентів: Закон України від 23.06.1995 №239/95-ВР. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/239/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
5. Герц А. А. Особливості цивільно-правового регулювання трансплантології в Україні. Право і суспільство. 2015. № 4. С. 80–85.
6. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 №2341-III. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
7. Донорство крові: Європейський та світовий досвід <http://www.vin.gov.ua/departament-okhorony-zdorovia/28367-donorstvo-krovi-yevropeiskyi-ta-svitovyi-dosvid>.

ПРАВО НА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ

Телестакова Арменуї Абриківна

доцентка, кандидатка юридичних наук,
завідувачка кафедри приватного та публічного права

Блінова Катерина Володимирівна

здобувачка вищої освіти
Київський національний університет
технологій та дизайну

Анотація: Досліджено історію виникнення та розвиток права на особисту недоторканність. Визначено сутність права на особисту недоторканність.

Ключові слова: недоторканність, право, свобода,

Вступ: В сучасному світі чимало людей чули та знають про право фізичної особи на особисту недоторканність, що закріплене статтею 289 Цивільного Кодексу України (далі – ЦК України), однак, вважаємо, що не усі вони розуміють його сутність. Наразі, розуміння особою сутності права на особисту недоторканність є вкрай необхідним та важливим, оскільки сучасна людина стикається з такими соціальними проблемами як фізичне покарання батьками (усиновлювачами), опікунами, піклувальниками, вихователями малолітніх, неповнолітніх дітей та підопічних, приниження гідності, проблема насильства тощо. На нашу думку, досить складно зрозуміти суть, не вивчивши генезу досліджуваного права, адже, припускаємо, що положення ст. 289 ЦКУ знайшли втілення у житті, у тому числі, завдяки життєвому досвіду людини.

Отож, спробуємо відшукати де вперше згадується таке право особи, як право на особисту недоторканність.

Певні думки про право на особисту недоторканність були зароджені у працях мислителів Стародавнього світу. Однак, найбільш наближено до цього питання підійшли, в своїх працях, античні та давньогрецькі вчені, а саме до питання про безперервний зв'язок держави, права та свободи особистості.

Зокрема, Аристотель у своїх працях прагнув показати людину, якою вона є, її свободу, можливість обмеження цієї свободи з боку суспільства, коли надлишок індивідуальної свободи шкодить свободі інших індивідуумів [8].

Особисте спостереження за сучасним суспільством, дозволяє погодитися з думкою Аристотеля про те, що надлишок індивідуальної свободи шкодить свободі інших індивідуумів. Досить доречним можна навести приклад про приниження гідності однієї особи іншою. Особа, яка принижує, має надлишок свободи, що шкодить іншій. Тим самим, вона порушує передумовну правову цінність – справедливість.

Вважається, що вперше право на особисту недоторканність було юридично закріплене у 1215 р. Великою хартією вольностей. Вона обмежувала права монарха, захищала права на приватну власність, недоторканність та свободу

особистості від абсолютизму. Найвідоміший 39-й параграф проголошував: «Жодна вільна людина не буде арештована і ув'язнена, або позбавлена майна, або оголошена поза законом, або вигнана, чи в якийсь інший спосіб знедолена, і ми не підемо на неї і не пошлемо на неї інакше, як за законним присудом рівних їй і згідно до законів країни». Зрозуміло, що на той час слова «вільна людина» не стосувалися всього загалу, і тільки набагато пізніше, коли кріпосний лад занепав, цей параграф набув нового змісту і нового звучання. До речі, стосовно «присуду рівних» - то це і є власне система судів присяжних, згідно до якої суд здійснюють особи, за становищем рівні підсудному.

Т. Гоббс писав про те, що людина любить свободу і владу над іншими людьми. «Свобода та необхідність не протиставляються одна одній, а тісно взаємопроникають одна в одну» [7].

Отже, варто зазначити, що дане право має давню історію. Так, зародки права на особисту недоторканність можна спостерігати у Великій хартії вольностей 1215 р. Подальший розвиток даного права пов'язаний із прийняттям таких актів, як Habeas Corpus Act в 1679 р. («Акт про краще забезпечення свободи підданих та про попередження ув'язнень за морями»); Білль про права 1689 р.; Декларація незалежності Сполучених Штатів Америки 1776 р.; Декларація прав людини та громадянина 1789 р. [10, с. 44].

Щодо сучасного міжнародно-правового регламентування, то міжнародне закріплення права на особисту недоторканність відбулось у 1948 р., коли Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй прийняла Загальну декларацію прав людини, де в ст. 3 зазначалось: «Кожна людина має право на життя, свободу та особисту недоторканність». У ст. 7 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права йдеться про те, що «... жодну особу не може бути без її згоди піддано медичним чи науковим досліддам», що й витікає з права на особисту недоторканність. [10, с. 45].

В період централізації влади монарха та початку буржуазних революцій розпочався пошук способів щодо запоруки особистої свободи та недоторканності людини.

Основою права на особисту недоторканність є природне право, свобода. Свобода є правом кожної людини робити все в межах загальних засад законодавства.

Міжнародне та національне законодавство використовує юридичну конструкцію «право на свободу та особисту недоторканність», яка являє собою два суб'єктивних права – право на свободу та право на особисту недоторканність. При цьому об'єднання такого поняття «свобода» з поняттям «особиста недоторканність» має наслідком взаємозвуження згаданих прав і виникнення «права на свободу та особисту недоторканність». Щодо судової практики, то Європейський Суд з прав людини до захисту права на особисту недоторканність відніс лише ті справи, які пов'язані із захистом від незаконного затримання або взяття під варту (арешту), що передбачено положеннями ст. 5 Європейської конвенції з прав людини. Тим самим допущено обмежене тлумачення права на особисту недоторканність [10, с. 45].

Для початку розглянемо погляди науковців щодо розуміння «права особистої недоторканності». Г. Т. Овадюк визначає право особи на особисту недоторканність як гарантовану державою особисту безпеку людини. При цьому він вказує на існування тріади компонентів, коли мова йде про особисту недоторканність. До цієї тріади, на думку останнього, відносяться: фізична недоторканність, моральна недоторканність та психічна недоторканність.

Вчені Ю.В. Карімова та Д.В. Савицька називають право на особисту недоторканність одним із невід'ємних прав громадянина, яке виключає незаконний вплив, як у фізичному, так і в психологічному плані. «При цьому поняття «фізичної недоторканності» охоплює не тільки прижиттєвий період існування, але і створює передумови для правової охорони тіла померлої людини». На нашу думку, саме таке розуміння права на особисту недоторканність найбільш повно розкриває його зміст [5].

Суть права на особисту недоторканність полягає в тому, що ніхто в державі не має права примусово обмежувати свободу людини, але, виключно, в рамках чинного законодавства, яким регулюються суспільні відносини в державі.

Зокрема, ст. 289 Цивільного Кодексу України містить певні обмеження та привілеї, які задовольняють потреби в особистій недоторканності людини.

А саме, фізична особа має право на особисту недоторканність. Фізична особа не може бути піддана катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню. Фізичне покарання батьками (усиновлювачами), опікунами, піклувальниками, вихователями малолітніх, неповнолітніх дітей та підопічних не допускається. У разі жорстокої, аморальної поведінки фізичної особи щодо іншої особи, яка є в безпорадному стані, застосовуються заходи, встановлені ЦК України та іншим законом. Фізична особа має право розпорядитися щодо передачі після її смерті органів та інших анатомічних матеріалів її тіла науковим, медичним або навчальним закладам.

Висновки. Таким чином, право особи на особисту недоторканність можна визначити як гарантовану державою фізичну, моральну, психічну та психологічну недоторканність особи. Право на особисту недоторканність охоплює як недоторканність особи за її життя, так і правову охорону тіла померлої людини. Основною суттю права на особисту недоторканність є досягнення справедливості та гармонії між суспільними відносинами індивідів.

Список літератури

1. Конституція України, прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Загальна декларація прав людини, прийнята 10 грудня 1948 р. Генеральною Асамблеєю ООН [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята 04 листопада 1950 р. країнами-підписантами Ради Європи. [Електронний

- ресурс]. Режим доступу до ресурсу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/995_004.
4. Цивільний кодекс України, прийнятий Верховною Радою України 16 січня 2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page>.
 5. Каримова Ю.В. Правовые проблемы трансплантологии / Ю.В. Каримова, Д.В. Савицкая. // Тихоокеанский медицинский журнал. 2015. № 3. С. 75–79.
 6. Овадюк Г.Т. Понятие неприкосновенности личности и его конституционно-правовая характеристика / Г.Т. Овадюк [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу : <http://5fan.ru/wievjob.php?id=67914>.
 7. Гоббс Т. Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского // Гоббс Т. Сочинения: В 2 т. Т. 2. М.: Мысль, 1991.
 8. Арістотель. Політика / Пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. К.: Основи, 2000. 239 с.
 9. Грובה, В. П. (2009). Щодо визначення змісту категорії особиста недоторканність. *Форум права*, (2), 97-101.
 10. Болдіжар, С. О. Право особи розпоряджатись органами та іншими анатомічними матеріалами в контексті реалізації права на особисту недоторканність [Текст] / С. О. Болдіжар, В. І. Пішта // Науковий вісник Ужгородського Національного університету : серія: Право / гол.ред. Ю.М. Бисага. Ужгород : Видавничий дім "Гельветика", 2017. Т. 1. Вип. 45. С. 44-47.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ КУРС: УВЕДЕННЯ КАСКАДНОГО ПРИНЦИПУ ВИКОРИСТАННЯ ДЕРЕВНОЇ БІОМАСИ¹

Трегуб Олександр Андрійович,

кандидат юридичних наук, науковий співробітник
Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова НАН України

У грудні 2019 року Європейська комісія схвалила *Європейський зелений курс* (The European Green Deal), основною метою якого є досягнення протягом трьох наступних десятиліть, а саме до 2050 року, стану кліматичної нейтральності (відсутності викидів парникових газів) та подолання усталеної залежності між економічним зростанням і використанням ресурсів. При цьому важливим проміжним етапом реалізації цього Курсу є скорочення до 2030 року викидів парникових газів принаймні на 55 % порівняно з 1990 роком [1; 2].

Досягнення нових кліматичних та екологічних цілей Європейського Союзу (далі – ЄС) значною мірою залежить від подальшого розвитку відновлюваної енергетики.

З одного боку, передбачається збільшення внеску відновлюваних джерел енергії у декарбонізацію енергетичного сектору. Європейська комісія пропонує підвищити мінімальну частку енергії з таких джерел у валовому кінцевому споживанні енергії ЄС, яку мають спільними зусиллями забезпечити держави-члени до 2030 року, із 32 % до 40 %.

З іншого боку, стратегія сталого розвитку відновлюваної енергетики у рамках Європейського зеленого курсу означає повніше урахування принципів кругової (циркулярної) економіки та ресурсоефективності в цілому, гармонізацію зі стратегіями в таких взаємопов'язаних сферах, як збереження біорізноманіття, землекористування, лісове господарство і т. д. З огляду на це, 14 липня 2021 року Європейська комісія схвалила пакет пропозицій, спрямованих на вдосконалення Директиви (ЄС) 2018/2001 від 11 грудня 2018 р. про заохочення до використання енергії, виробленої з відновлюваних джерел. Низка пропозицій стосується біоенергетичної галузі, на долю якої у 2019 році припадало майже 55 % усієї відновлюваної енергії в ЄС [3, с. 6]. Зокрема, пропонується посилити встановлені Директивою (ЄС) 2018/2001 критерії сталості та скорочення викидів парникових газів для біопалива (цьому питанню присвячується окреме дослідження) та запровадити «каскадний» принцип використання деревної біомаси, яким мають керуватися держави-члени ЄС під час розроблення будь-яких схем підтримки біоенергетики [4].

¹ Тези доповіді підготовлені в межах програмно-цільової та конкурсної тематики НАН України «Науково-дослідні роботи молодих учених НАН України 2021–2022 рр.» за темою наукового проєкту «Концепція правового забезпечення сталого розвитку біоенергетики» (Етап 1. Національний і зарубіжний досвід правового забезпечення сталого розвитку біоенергетики) (№ 0121U111844).

Поняттям «біомаса» у спеціальному значенні охоплюються різні види біологічних ресурсів, які мають енергетичну цінність. Як визначено в Директиві (ЄС) 2018/2001, біомасою є частина продуктів, відходів та залишків біологічного походження від сільського господарства (рослинні та тваринні речовини), лісового господарства та суміжних галузей, включаючи рибальство й аквакультуру, а також частина промислових і муніципальних відходів, що розкладається біологічним шляхом [5]. Біомаса є сировиною для виробництва твердого, рідкого та газового біопалива. Основу біоенергетичного потенціалу в ЄС складає деревна біомаса, на яку припадає 75 % всього обсягу споживання біоенергії [3, с. 6].

Європейський зелений курс передбачає обрання найбільш ефективних шляхів використання ресурсів біомаси як для забезпечення стабільності ринку таких ресурсів, так і для збереження біорізноманіття та реалізації кліматичних цілей. У зв'язку з цим дедалі актуальнішим стає узгодження політики в галузі біоенергетики з каскадним принципом використання деревної біомаси. Його суть полягає у тому, що матеріальне використання біомаси має перевагу перед її залученням у виробництво енергії, завдяки чому біоресурси зберігають свою матеріальну форму якомога довше. Каскадне використання деревної біомаси здійснюється відповідно до її найвищої економічної та екологічної доданої цінності в такій пріоритетності: 1) вироби з деревини; 2) продовження терміну їхньої служби; 3) повторне використання; 4) перероблення; 5) біоенергетика; 6) видалення. Отже, біоенергетичні цілі зміщуються у кінець життєвого циклу відповідної біомаси, де інше її застосування стає економічно не вигідним або екологічно недоцільним [3, с. 45–46; 6, с. 16].

Для збереження лісових поглиначів вуглецю та екосистем, а також у рамках впровадження принципів кругової економіки, каскадного використання біомаси та ієрархії дій з відходами Європейська комісія пропонує зобов'язати держави-члени ЄС не надавати підтримку для енергетичного використання пиловника (круглі колоди і кряжі різних порід деревини, що є сировиною у лісопильному виробництві), фанерного кряжу, пнів та коренів. Окрім цього, для ефективнішого використання біоенергії, з 31 грудня 2026 року в ЄС пропонується припинити надання державної підтримки виробництву електроенергії з лісової біомаси на установках, що генерують лише цей вид енергії. Виключенням є електроенергія, виробництво якої здійснюється у регіонах із особливим статусом у зв'язку з їхньою залежністю від викопного палива або забезпечується вловлюванням та зберіганням вуглецю [6, с. 29–30].

Україна поступово долучається до кліматичних та екологічних ініціатив ЄС, що об'єднуються Європейським зеленим курсом. Уведення каскадного принципу використання деревної біомаси може стати важливою частиною національного переходу до екологічно чистої та кліматично нейтральної енергетики. У перспективі, після внесення відповідних змін до законодавства ЄС, зазначений принцип доцільно відобразити в Дорожній карті розвитку біоенергетики в Україні до 2050 року [7] з метою подальшого його закріплення у законодавстві, що регулює біоенергетичні відносини.

Список літератури

1. The European Green Deal: Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Brussels, 2019. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/european-green-deal-communication_en.pdf (дата звернення: 10.12.2021).
2. A European Green Deal. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (дата звернення: 10.12.2021).
3. Andersen S.P., Allen B., Domingo G.C. Biomass in the EU Green Deal: Towards consensus on the use of biomass for EU bioenergy: Policy report / Institute for European Environmental Policy (IEEP). 2021. 64 p. URL: <https://ieep.eu/uploads/articles/attachments/a14e272d-c8a7-48ab-89bc-31141693c4f6/Biomass%20in%20the%20EU%20Green%20Deal.pdf?v=63804370211> (дата звернення: 10.12.2021).
4. European Green Deal: Commission proposes transformation of EU economy and society to meet climate ambitions. European Commission. 14.07.2021. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_3541?fbclid=IwAR22GnmTv_Fklp59k0102SRS73rLeNneeI5oKxZ0okL11Bq_2iNjSzXjkyo (дата звернення: 10.12.2021).
5. Directive (EU) 2018/2001 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on the promotion of the use of energy from renewable sources (recast). *Official Journal of the European Union*. 21.12.2018. L 328.
6. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council amending Directive (EU) 2018/2001 of the European Parliament and of the Council, Regulation (EU) 2018/1999 of the European Parliament and of the Council and Directive 98/70/EC of the European Parliament and of the Council as regards the promotion of energy from renewable sources, and repealing Council Directive (EU) 2015/652. Brussels, 2019. 189 p. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/amendment-renewable-energy-directive-2030-climate-target-with-annexes_en.pdf (дата звернення: 10.12.2021).
7. Дорожня карта розвитку біоенергетики в Україні до 2050 року і План дій до 2025 року. Sustainable Agribusiness Forum (SAF). 03.06.2021. URL: <https://saf.org.ua/news/1266/> (дата звернення: 10.12.2021).

ДО ПИТТАННЯ РОЗМЕЖУВАННЯ ВБИВСТВА ТА ТЯЖКОГО ТІЛЕСНОГО УШКОДЖЕННЯ, ЩО СПРИЧИНИЛИ СМЕРТЬ ПОТЕРПІЛОМУ

Харитонов Сергій Олександрович,

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального права № 2
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
<https://orcid.org/0000-0002-2975-1743>

Володіна Оксана Олександрівна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права № 2
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
<https://orcid.org/0000-0003-3211-0303>

Малиновська Тетяна Миколаївна,

кандидат юридичних наук, доцент
провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
з проблем протидії злочинності
Харківського національного університету
внутрішніх справ
<https://orcid.org/0000-0002-7713-7617>

Наявність спеціального складу умисного тяжкого тілесного ушкодження, передбаченого ч. 2 ст. 121 КК України викликає значні труднощі при його розмежуванні з умисним вбивством та вбивством з необережності. Це обумовлюється, перше за все, тим, що тяжким тілесним ушкодженням визнається не лише тілесне ушкодження, що спричинило втрату будь-якого органу або його функцій, каліцтво статевих органів, психічну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину, або переривання вагітності чи непоправне знівечення обличчя, а й небезпечне для життя в момент заподіяння. Якщо, відповідно, при нанесенні тілесних ушкоджень винний усвідомлює, що вони небезпечні для життя, то ймовірно, він не може не усвідомлювати, що може настати й смерть потерпілого. Одного цього достатньо, щоб побачити, наскільки тісно переплітаються склади вбивства та тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого.

Умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, при умислі на спричинення тяжкого тілесного ушкодження та необережної вини щодо смерті кваліфікується за ч. 2 ст. 121 КК України. Не має значення чи міг

бути усунений смертельний результат своєчасним наданням медичної допомоги. Нанесення тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілому, при наявності умислу на вбивство кваліфікуються за ст. 115 КК України, незалежно від того настала смерть негайно або через деякий час. Коли у особи, що спричинила потерпілому тілесні ушкодження, був прямий умисел на вбивство, але смерть не настала з причин, що не залежали від винного його дій кваліфікуються як замах на вбивство.

Як видно, розмежування тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, та умисного вбивства слід проводити за характером психічного ставлення особи до смерті. Теоретично це розмежування не викликає труднощів. Практично ж виникають не аби які труднощі через складності визначення характеру психічного ставлення винного до вчиненого. При вирішенні конкретних кримінальних проваджень визначати про наявність або відсутність умислу на позбавлення життя при умисному тяжкому тілесному ушкодженні слід на підставі сукупності всіх обставин вчиненого, а саме: яким способом було вчинене кримінальне правопорушення, застосовувались чи ні знаряддя та які, в яку частину тіла та в якій обстановці винний наносив тілесні ушкодження потерпілому, а також попередні взаємовідносини між винним та потерпілим.

Так, наприклад, удар ножом в стегно, при якому ніж потрапив у вену, внаслідок чого потерпілий помер від великої крововтрати слід кваліфікувати за ч.2 ст. 121 КК України, а ні за ст. 115 КК України чи ст. 119 КК України з наступних підстав. По-перше, застосовуючи ніж (зброю яка здатна спричинити смерть) для нанесення тілесних ушкоджень особа діяла з прямим умислом на спричинення шкоди здоров'ю, спрямованість удару в стегно (не в життєво важливий орган) дає можливість зробити висновок, що особа діяла з неконкретизованим (невизначеним) умислом на спричинення саме тілесних ушкоджень й передбачала неминучість або реальну можливість настання тілесних ушкоджень різного виду від легких до тяжких та бажала їх настання. По-друге, характер та спрямованість удару свідчить про те, що особа не передбачала неминучість, реальну та навіть абстрактну можливість настання смерті потерпілому. В цьому випадку смерть настала внаслідок обставин, які несприятливо склалися для потерпілого, викликані тим, що удар припав на велику кровоносну судину ноги. Вищенаведене дозволяє підкреслити, що при розмежуванні вбивства та тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілому необхідно з'ясувати, суб'єктивне ставлення особи як до дії (нанесенню тяжких тілесних ушкоджень), і до наслідків (смерті потерпілого).[1] Нанесення удару ножом в життєво важливу частину тіла, супроводжується загрозою смерті та є безумовним доказом існування умислу на вбивство. [2, с. 312]

Аналіз судової практики показує, що дії осіб, які вчиняли вбивство, відрізняючись між собою за фактичними обставинами, мають загальні для всіх об'єктивні ознаки. До них відносяться: 1) спрямованість дій винного на порушення функцій та анатомічної цілісності життєво важливих органів потерпілого, найчастіше дії винного спрямовані на нанесення ударів в голову,

шию, лівий бік грудей, печінку, пах; 2) застосування таких засобів та знарядь, якими може бути спричинена смерть; 3) інтенсивність дій винного, достатня для порушення функцій та анатомічної цілісності життєво важливого органу людини (інтенсивність дії винного може характеризуватися як силою удару, так і множинністю нанесення тілесних ушкоджень).

Відсутність хоча б однієї з вказаних ознак свідчить про те, що звинувачення у вбивстві, якщо висновок про наявність умислу на вбивство був зроблений, виходячи з дій винного є недостатньо обґрунтованим. Та навпаки, наявність таких ознак, як правило, підтверджує умисел на вбивство, оскільки за спрямованістю, інтенсивністю та застосованим засобом та знаряддям виключається якийсь з інших варіантів окрім смерті. [2, с. 315]

Нанесення потерпілому ударів в життєво важливі органами незброєною рукою, ногами чи головою само по собі ще не визначає правову оцінку настання смерті в наслідок таких ударів. Вчинене слід кваліфікувати в залежності від сили ударів, їх кількості та інтенсивності. Так, наприклад, нанесення декількох ударів незброєною рукою в живіт потерпілому внаслідок якого виникла внутрішня кровотеча та останній помер свідчить лише про те, що винна особа бажала спричинити тілесні ушкодження та не передбачала, що вони можуть спричинити смерть. В цьому випадку кількість ударів незброєною рукою в життєво важливий орган не дає підстав вважати, що винний бажав спричинити смерть або свідомо припускав можливість такого результату. В той же час, якщо під час бійки особа б'є лежачого противника ногами, в тому числі й по голові, це свідчить про те, що умислом винного охоплювалась можливість спричинення смерті і дії винного слід кваліфікувати за ст. 115 КК України. Цей висновок слід зробити з наступних підстав: 1) лежача особа, яка не володіє спеціальними навичками захисту в такій ситуації, позбавлена можливості належним чином захищатися від небезпеки; 2) нанесення ударів ногами по голові є небезпечними для життя в момент заподіяння, тому що наносяться з великою силою та здатні спричинити відкриті й закриті переломи кісток склепіння та основи черепа; забій головного мозку тяжкого ступеня як зі здавленням, так і без здавлення головного мозку; ізольовані внутрішньочерепні крововиливи; закриті переломи під'язичної кістки, закриті й відкриті ушкодження ендокринних залоз ділянок ший; [3] 3) нанесення ударів взутими ногами в життєво важливий орган – голову свідчить про те, що винний усвідомлював можливість спричинення смерті, а до наслідків відносився або умисно, або байдуже.

Судова практика та наукові здобутки дозволяють сформулювати наступні положення про розмежування умисного вбивства та умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого:

1. склад умисного вбивства має місце там, де тілесні ушкодження наносились в життєво важливі органи таким знаряддям або способом, який свідчить про усвідомлення винним неминучості або реальної можливості спричинення смерті потерпілому;

2. склад умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого має місце, якщо смерть потерпілого настала внаслідок: а) тілесних ушкоджень не життєво важливих органів або б) життєво важливих

органів проте знаряддям або способом, який не свідчить про передбачення винним можливості настання смерті.

3. при умисному вбивстві чітко прослідковується причинно-наслідковий зв'язок між діянням та настанням смерті потерпілого, при тяжкому тілесному ушкодженні, що спричинило смерть потерпілому існує більш тривалий ланцюг причинно-наслідкових зв'язків.

Окрім умисного вбивства тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілому межує з необережним вбивством. Основним розмежувальним моментом цих складів кримінальних правопорушень є відношення винного до свого діяння. При нанесенні тяжко тілесного ушкодження особа завжди усвідомлює суспільну небезпечність свого діяння при необережному вбивстві у винного, як правило, відсутня ця усвідомленість. Необережне вбивство характеризується тим, що винний не оцінює свої дії (не усвідомлює, не передбачає не лише можливості спричинення смерті потерпілому, а навіть можливості нанесення йому тяжких тілесних ушкоджень та відповідно не бажає та свідомо не припускає настання смерті) як здатні в цьому конкретному випадку спричинити тяжкі тілесні ушкодження або смерть людині проте ці дії стають головною причиною смерті. [4, с. 49] Все це вбачається з характеру та мотивів діяння, його інтенсивності та локалізації ушкоджень.

Кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 121 КК України, складається з дії (удар, поштовх), первинного наслідку (тяжкого тілесного ушкодження), вторинного наслідку (смерті потерпілого). Вина до дії може бути лише в формі прямого умислу – особа бажає вдарити або штовхнути потерпілого чи іншим чином вплинути на його здоров'я. До первинного наслідку – тяжкого тілесного ушкодження умисел може бути як прямий, так і непрямий, до вторинного наслідку – смерті можлива лише необережна форма вини.

Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 119 КК України, з об'єктивної сторони складається з тих же компонентів. При цьому відношення до діяння може бути як умисним, так і необережним, а вина до первинних та вторинних наслідків лише необережна.

Таким чином, в тих випадках, коли діяння необережне, то і наслідок у вигляді смерті є необережним кваліфікація настає за ст. 119 КК України. У випадку коли діяння є умисним, а смерть спричинена з необережності, залишається одна розмежувальна ознака – відношення особи до первинних наслідків (тяжких тілесних ушкоджень): умисел – ч. 2 ст. 121 КК України; необережність – ст. 119 КК України.

Розмежовуючи склади тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого та необережного вбивства слід мати на увазі, що умисел на спричинення тяжкого тілесного ушкодження може бути конкретизований (визначений) та неконкретизований (невизначений). Для складів тілесних ушкоджень характерним є неконкретизований (невизначений) умисел: винний усвідомлює що своїми діями спричиняє потерпілому тілесні ушкодження, байдуже ставиться до того будуть вони тяжкими чи іншими. Тому при наявності неконкретизованого умислу на спричинення тілесних ушкоджень, якщо вони

виявились тяжкими та в подальшому спричинили смерть потерпілому, абстрактну можливість якої винний міг передбачати слід застосовувати ч. 2 ст. 121 КК України.

Список літератури

1. Постанова ПВСУ від 07.02.2003р. «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text>
2. Бородин С.В. Преступления против жизни. – М.: Юристъ, 1999. – 356 с.
3. Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0255-95#Text>
4. Борисов В.И., Куц В.Н. Преступления против жизни и здоровья вопросы квалификации. – Харьков: «КОНСУМ», 1995. – 104 с.

МАРКЕТИНГОВА СТРАТЕГІЯ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Петухова О.М.

д.е.н., професор
Національний університет харчових технологій

Страшинська Л.В.

д.е.н., професор
Національний університет харчових технологій

Гарастовська А.В.

аспірант
Національний університет харчових технологій

В умовах загострення конкурентної боротьби, глобалізації, нестабільної економічної ситуації на ринку ефективна діяльність вітчизняних підприємств в першу чергу залежить від правильно сформульованих стратегічних цілей та намірів з урахуванням довготермінової ринкової орієнтації. Тому підприємства все більше уваги приділяють вибору, впровадженню та вдосконаленню маркетингової стратегії розвитку як головному інструменту для підвищення конкурентоспроможності. Забезпечення ефективного функціонування підприємств в сучасних умовах стає так званою системою координат, у якій врівноважуються маркетингові цілі суб'єктів підприємницької діяльності в комплексі з їх можливостями.

Розробка будь-якої маркетингової стратегії має базуватися на результатах стратегічного аналізу та дослідженнях маркетингового середовища, а також відповідати таким вимогам:

- чітко визначена мета та завдання обраної маркетингової стратегії;
- спрямованість на вирішення конкретного завдання;
- взаємоузгодженість із загальною стратегією підприємства;
- узгодженість зі стратегіями нижчих стратегічних рівнів підприємства;
- наявність наукового підґрунтя щодо формування та впровадження маркетингової стратегії;

- раціональність;
- циклічність;
- орієнтація на довгострокову перспективу та ефективний результат;
- гнучкість та адаптивність, які забезпечують пристосування до динамічного зовнішнього середовища;
- застосування сучасних методів економіко-математичного прогнозування;
- відповідність зовнішнього оточення та внутрішніх ресурсів підприємства.

Маркетингова стратегія доповнює та конкретизує загальну стратегію підприємства за допомогою маркетингових засобів. При цьому на процес її розробки та впровадження впливає комплекс факторів, які визначають політику підприємства на ринку. Даний комплекс включає такі фактори впливу: місія, стратегічні плани, цілі, наміри, завдання, забезпеченість ресурсами, стан конкурентного середовища, кон'юнктура ринку, зовнішнє маркетингове середовище та маркетингові інструменти, які в свою чергу визначають доцільність розширення масштабів діяльності підприємств та їх виходу на нові ринки.

Порівнявши маркетингову стратегію розвитку підприємства із загальною стратегією можна виділити відмінні риси, які відображені в таблиці 1.

Таблиця 1.

Особливості маркетингової стратегії розвитку та загальної стратегії підприємства

Риси	Маркетингова стратегія розвитку підприємства	Загальна стратегія підприємства
1	2	3
Мета	Орієнтація на споживачів та задоволення їх потреб	Забезпечення ефективної результативної діяльності
Завдання	Розроблення товарів, послуг, їх оновлення, просування на нові ринки збуту. Комунікації зі споживачами	Збільшення рівня прибутковості, оптимальний розподіл ресурсів
Ієрархія	Похідна від загальної стратегії	Головна стратегія
Компоненти	Мета, стратегічні цілі, наміри, завдання, концепція та показники	Мета, завдання, концепція, зміст, розподіл ресурсів, заходи та дії, показники
Види	Різноманітна кількість залежно від мети формування та інших факторів	

Показники	Частка ринку, обсяги реалізації, рентабельність маркетингових інвестицій	Показники прибутку і рентабельності, ефективності використання ресурсів
Оцінювання	Результативність, доцільність, витратність, економічність, раціональність, адаптивність, гнучкість і конкурентоздатність	
Витрати	Маркетингові дослідження, просування продукції, комунікації зі споживачами	Загальні витрати діяльності підприємства
Результати	Перевірені та надійні відносини підприємства зі споживачами	Фінансові та організаційні

Аналізуючи дані стратегії, можна виділити спільні риси, такі як: орієнтація на довготривалу перспективу, гнучкість та адаптивність, реалізація загальної мети, однакова кількість компонентів, різноманіття видів, а також критеріїв оцінювання. В свою чергу, такий критерій, як результативність є основним критерієм ефективності та характеризується показниками частки ринку, обсягів реалізації продукції, прибутку та іншими.

Слід зазначити, що будь-яка маркетингова стратегія є складовою стратегічних планів, тому обов'язково потрібно узгоджувати її з основною метою діяльності підприємства.

Практично усі маркетингові стратегії розвитку підприємств спрямовані на споживача та задоволення його потреб, саме тому актуальним є розробка унікальних товарів і виведення їх на нові ринки із забезпеченням «лідуючої» позиції. Проте, необхідно зауважити, що слід враховувати наявність конкурентної боротьби та застосування певних механізмів захисту від недобросовісної конкуренції на ринку.

Формалізація процесу створення маркетингової стратегії підприємства знайшла відображення в алгоритмі, який наведено на рис. 1 [1-5].

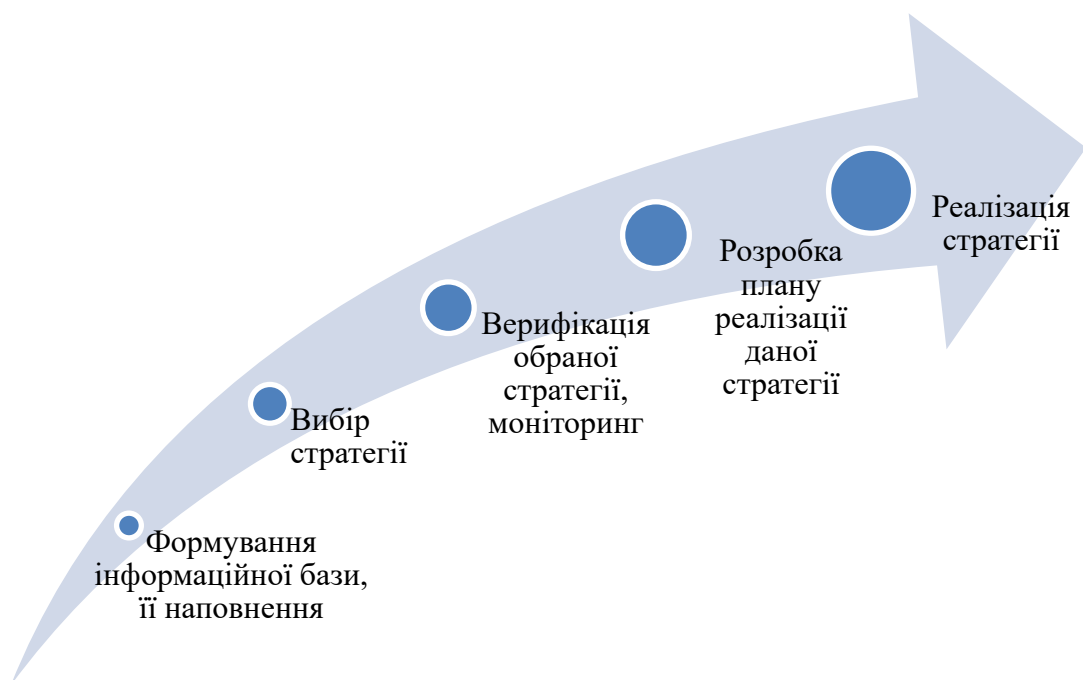

Рисунок 1. Етапи формування маркетингової стратегії

Підприємства під час впровадження маркетингових стратегій в сучасних умовах зіштовхуються з таким комплексом проблем:

- обмеженість ринків збуту певним колом споживачів, які розуміються та обізнані в особливостях певного продукту;
- лімітований проміжок часу, щоб вивести на ринок нові види продуктів чи послуг, враховуючи їх короткий життєвий цикл та нагальну потребу оновлення;
- прогнозування попиту потенційних споживачів;
- розшарованість економічних ринків, що ускладнює вибір найбільш оптимальної продукції для виходу на нові ринки.

Зважаючи на комплекс проблем з якими зіштовхуються підприємства при формуванні та реалізації маркетингових стратегій та стрімкий розвиток, слід запропонувати такі заходи для вдосконалення процесу впровадження обраних маркетингових стратегій:

- чітко окреслити цілі обраних маркетингових стратегій підприємств, врахувавши вектор їх перспективного розвитку;
- забезпечити оперативне реагування та постійний моніторинг ситуації на ринку;
- забезпечити орієнтацію виходу на закордонні ринки, при цьому враховуючи власні пріоритети;

- налагодити ефективну взаємодію відповідних структурних підрозділів для дієвості їх функціонування та узгодження щодо новітніх розробок;
- виділити та проаналізувати комплекс чинників, які забезпечують впровадження нових технологій у перспективі.

Зазначені заходи варто використовувати в комплексі, застосовуючи інтелектуальний потенціал, інновації та сучасні наукові розробки.

Таким чином, маркетингова стратегія відіграє надзвичайно важливу роль у формуванні загальної стратегії функціонування господарюючих суб'єктів та виступає підґрунтям для довготермінового й оперативного планування. Саме тому в умовах нестабільної економічної ситуації та жорсткої конкурентної боротьби надзвичайно важливо вміти розробити та успішно реалізовувати маркетингову стратегію, яка в свою чергу найбільш органічно буде відповідати генеральній стратегії підприємства. При цьому будь-якій маркетинговій стратегії властивий динамічний характер.

Список літератури

1. Балабанова Л.В., Холод В.В., Балабанова І.В. Стратегічний маркетинг: підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 630 с.
2. Войтович С.Я. Сутність і зміст поняття «маркетингова стратегія». *Економіка і регіон*. 2011.
3. Куденко Н. В. Стратегічний маркетинг: підручник. К.: КНЕУ, 2012. 523 с.
4. Сичова О. Є. Формування сучасних маркетингових стратегій для підприємства на вітчизняному ринку товарів та послуг / О. Є. Сичова // Вісник економіки транспорту і промисловості. - 2018. - № 63. - С. 234-240. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vetp_2018_63_32
5. Зайчук Т. О. Стратегічний маркетинг органічних продуктів харчування: монографія. Київ : КНЕУ ім. Вадима Гетьмана, 2012. 265 с.

"HOLLANDSE KAAS" ALS MARKETINGMYTHE IN OEKRAÏNE

Puzanov Vasyl,

PhD in sociale communicatie, universitair docent
Nationale Universiteit van Zaporizja

Op het grondgebied van de Oost-Slaven heeft de kaas genaamd "Gollandskiy (Nederlandse)" meer dan 200 jaar geschiedenis. Voor het eerst werd het geproduceerd in de eerste kaasfabriek, gebouwd in de regio Tula in 1812. De kaasmaker die er werkte, de Zwitser Johannes Müller, produceerde aanvankelijk voornamelijk kazen van het Emmentaler-type, maar realiseerde zich al snel dat de "Hollandse" kazen waren de een voorkeur waren van de adel van de hoofdstad. Dit is niet verwonderlijk, want vertegenwoordigers van de elite hebben al kennis gemaakt met gelijkaardige kazen die rechtstreeks uit Nederland worden geleverd [1]

De productie van "Nederlandse" kaas bestond ook onder de USSR. Het is bekend dat de Sovjetversies van Duits-Nederlandse variëteiten vereenvoudigd en goedkoper waren [2]. Maar ondanks dit was er in de dagen van de USSR een GOST voor kaas - "GOST 7616-85 Harde stremselkazen. Technische voorwaarden"[3]. Deze norm werd strikt nageleefd tot de ineenstorting van de USSR in 1991.

Tijdens de onafhankelijkheid van Oekraïne en andere Sovjetrepublieken ging de duidelijkheid en kwaliteit van het Nederlandse kaasrecept grotendeels verloren. De echte "Hollandse" kaas van lokale productie kan nu worden gekocht bij een heel klein deel van fabrieken of bij particuliere kaasmakerijen. De meeste gewone mensen kunnen deze kaas, zoals de kaas die rechtstreeks uit Nederland komt, niet eten. Lokale "Hollandse" kaas van hoge kwaliteit is een zeer zeldzaam product, en geïmporteerde, echte Nederlandse kaas is erg duur voor een gewone consument.

Daarom is de meeste moderne "Hollandse" kaas, die in de reguliere winkels te koop is, meestal een kaasproduct van twijfelachtige kwaliteit, dat door de verpakking wordt doorgegeven als hoogwaardige kaas van bewezen kwaliteit en receptuur. Op de verpakking van dergelijke producten van lage kwaliteit staat vaak in grote letters - "Nederlands", beeldt molens en tulpen af (om te misleiden en te laten zien dat het echt "Nederlands" is), gierstplacers (om de natuurlijkheid ervan te benadrukken), mooi velden met koeien die erop grazen in typisch Nederlandse landschappen ... Dat wil zeggen, in omstandigheden waarin bij de creatie van een bepaald product geen Nederlandse grondstoffen, technologie en zelfs recepten worden gebruikt, wordt actief een valse positionering van dit product als "Nederlands" gecreëerd . Dat wil zeggen, gewetenloze producenten gebruiken het eeuwenoude positief beeld van Nederlandse kazen als marketingmythe om iets heel anders te verkopen. Vandaag de dag, ondanks de aanwezigheid van een nieuwe standaard, al Oekraïens - DSTU 6003: 2008 [4], is

het in de activiteiten van veel fabrikanten mogelijk om tekenen van overtreding van de wetgeving inzake bescherming tegen oneerlijke concurrentie, zoals bepaald in artikel 151 van de wet van Oekraïne "Over bescherming tegen oneerlijke concurrentie" in de vorm van informatieverspreiding, die waanideeën introduceert. Dit feit wordt bevestigd door tests. Het Expertisecentrum "Test" protesteerde voor de vijfde keer tegen Nederlandse kazen. Gedurende deze tijd, van 2005 tot 2010, werden 42 monsters Nederlandse kaas van 24 verschillende merken getest (sommige merken namen meerdere keren deel aan de tests). Tegelijkertijd kreeg een derde van de kazen de beoordelingen "slecht" en "zeer slecht". De belangrijkste reden voor negatieve beoordelingen is microbiologie, namelijk de aanwezigheid van *Escherichia coli*. Daarnaast werden vijf Hollandse kazen erkend als slecht vanwege organoleptische tekortkomingen. In twee gevallen werd plantaardig vet gevonden in de kazen van deze groep - in de test van 2009 en de test van 2010 [5].

Poolse kazen zijn ook ruim vertegenwoordigd in Oekraïense winkels, maar in tegenstelling tot Oekraïense gebruiken hun producenten niet de naam "Nederlands", maar geven de voorkeur aan de namen "Gouda", "Maasdam" en "Edam". Dergelijke namen voor kazen veroorzaken echter vaak verbazing en misverstanden bij Oekraïense kopers; zij zien de aankoop van een dergelijke kaas als een voorbeeld van iets exotisch, en dit schaadt blijkbaar de verkoop van deze kazen in Oekraïne. En heel vaak zijn alle inscripties op de verpakking van dergelijke kaas in het Pools gemaakt, maar niet alle Oekraïners begrijpen het.

Zo zien we dat de meerderheid van de Oekraïense consumenten in een marketingval is gelopen, wanneer echte Nederlandse kaas te duur voor hen is, de goedkopere Poolse tegenhangers door Oekraïense kopers niet worden gezien als "Nederlandse" kaas. Er zijn zeer weinig lokale kaas van hoge kwaliteit producenten en gewetenloze lokale producenten maken in reclamecampagnes voor hun producten vaak misbruik van de traditionele reputatie van kaas gemaakt met Nederlandse technologie.

Bibliografia

1. 5 цікавих фактів про сир «голландський» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nssz.com.ua/ua/golandskiy-syr> 10.12.2021
2. История с душком: каким был советский сыр [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://saltmagazine.ru/tpost/0zsk4mugi1-istoriya-s-dushkom-kakim-bil-sovetskii-s> 10.12.2021
3. «ГОСТ 7616-85 Сыры сычужные твердые. Технические условия». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tetra.kharkov.ua/gostshow/20145/> 10.12.2021

4. ДСТУ 6003:2008 Сири тверді. Загальні технічні умови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ksv.do.am/GOST/DSTY_ALL/DSTY2/dsty_6003-2008.pdf. 10.12.2021
5. Голландський сир: перевіряємо якість – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/consumers/403360-gollandskiy-sir-pereviryaemo-yakist.html> 10.12.2021

GENDER MARKETING

Vasylieva Yuliia Volodymyrivna

Student

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

Kryvda Olena Vitaliivna

associate professor of the Department of Economics and entrepreneurship, Candidate
of Economic Sciences

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

In recent years, attention has been drawn to gender stereotypes, generalized images of groups of men and women, ideas about masculinity and femininity in our world. Even certain movements are being created against certain prejudices and sexism, such as feminism, masculism, etc. Most, especially young people, no longer perceive a certain distribution of the roles of women and men, advertised items related only to a certain gender. Paying attention to the current situation, many companies no longer focus on a particular gender, while releasing common products. However, there is still the concept of gender marketing, and there is also an opinion that such a distribution of the target audience is the key to successful marketing.

Let's analyze its main essence and its constituent elements.

Gender marketing – understanding and taking into account the gender characteristics of consumer groups and individual consumers in the implementation of market activities.

Tobacco companies were the first to use gender marketing. They sold cigarettes to a female audience based on the values that were significant to them – external attractiveness, independence, success. But in advertising cigarettes for a male audience only a decade earlier, companies "sold" masculine images of the military, politicians.

The process of popularization of gender colors and the formation of appropriate tastes among generations was also investigated by one photographer Jung Mi-yoon in her project The Pink & Blue Project. So, gender markers appeared in the same period as the feminism of the first wave. The project also raises other issues such as gender relations, consumer protection, urbanization and globalization.

However, they had opposite meanings: pink as close to the dominant red was considered a boyish color, and blue as passive and calm – girlish. Before World War I, pink was considered a symbol of masculinity, and American newspapers advised mothers to use pink for boys and blue for girls.

After the Second World War, everything changed - then the ideas of equality destroyed the priority of some color for one of the sexes, calling it a prejudice. Today, under the influence of commercial advertising, pink has become for girls, and blue for boys.

For example, Hasbro instead of neutral characters began to produce GI Joes figures for boys in 1964, made in the form of military. The products have sold more than 375

million units. And for girls, they began to produce the world-famous Barbie doll today. At that time, every girl dreamed of such a doll.

In the 60-70s, the second wave of feminism came, which actually marked the beginning of the trend for "gender-neutral" colors. Barbie dolls were dressed in costumes of representatives of different professions.

In the 70s, shapeless attire appeared more and more on the clothing market, as well as overalls of bright colors, without special distribution. Also, the popular Sears children's clothing brand has not produced pink baby clothes at all for three years. But with the advent of the 80s, consumer goods flooded the market and advertisers were forced to return to gender marketing in order to sell more.

During the period of economic recovery, the phenomenon of pink tax arises – "pink tax" or "pink margin". In business, this meant that goods for women could be sold more expensive than similar goods for men.

An attempt to stop this gender madness was made in 1995 by the then member of the American Parliament, Jackie Speyer, by passing a law prohibiting setting prices in the service sector based on gender. It affected hairdressers, dry cleaners, ateliers. However, the product group continued to sell to women at inflated prices.

A 2015 report by the Department of Consumer Affairs in New York demonstrates the difference in prices for women and men by 794 positions. In general, it was 7%. The prices for personal hygiene products differed the most.

What is pink tax - marketing or sexism?

In fact, there is an opinion that the so-called "pink margin" is pure business. After all, often because of gender marketing, women's products require more presentable and elegant packaging, are more difficult to produce, and therefore more expensive.

However, in the 21st century, using gender marketing is not the best solution. After all, with its onset came the understanding of the word "gender". For example, classic floral perfume can be used by girls in heels and sneakers, hipsters and bikers, singers and pizza deliverers, and even guys who like flower arrangements. Therefore, advertising a product with a woman in a ballroom-floral dress has long been outdated and will not bring much benefit. It's the same with men. An excess of masculine images discriminates against those to whom it is not close. Such advertising literally puts pressure on the male population, imposing on it a stereotypical role in society.

Today, up to 40% of consumers of the modern generation have "gender fluidity" – the ability to independently choose gender or even their totality. And 48% of consumers will rather choose brands whose marketing is not tied to gender.

So, it is quite expected that gender-neutral marketing is gradually taking the place of classical gender.

For example, Hasbro, a company producing children's toys, which in the 19th century actively divided goods into "men's" and "women's", carefully revised its strategy after learning that 30% of My Little Pony's consumers worldwide are boys.

Also, "unisex" items appear in the fashion product line.

Some "men's" brands today do not appeal exclusively to men, because they notice a gender bias within the target audience. For example, 30% of Johnnie Walker whiskey consumers in India and Asia are successful wealthy women and businesswomen. 12% of Harley-Davidson's sales in the USA in 2014 were also provided by women.

Nike is also a striking example. In 2009, sportswear and footwear manufacturer Nike launched an online social campaign "Gamechangers: Change the Game for Women in Sport". The initiative is an implicit continuation of Nike's women-oriented "Yes, I am!" campaign. And in 1986, their sales began to grow and reached \$ 1 billion. In many ways, this became possible thanks to the introduction of changes in the line of women's goods, in which casual clothing appeared, and the introduction of a series of budget sports shoes, called Street Socks.

In conclusion, I think it is necessary to say that the positive aspect of gender marketing is that it is more familiar, especially to older consumers. Thanks to familiar visual codes and communication ideas, this segmentation makes it easier to choose. However, when choosing such a strategy, it is necessary to understand whether the needs (both rational and emotional) of different sexes really differ. If not, then gender marketing will look at least playful, and at most offensive. It is impossible to turn gender stereotypes into clichés — caricature communication repels consumers and does not cause them to associate themselves with the brand.

When choosing a gender-neutral marketing strategy, it is important to keep in mind that this strategy is based on the rational advantages of a product or service, causing greater consumer confidence. Secondly, "gender-neutral" brands are less associated with external stimuli, such as sexual attractiveness, display of status, compliance with social norms, etc., and therefore are able to build a deeper personal connection with the consumer.

References:

1. *The Pink Tax: Why Women's Products Often Cost More*. (2016, February 17). U.S. News & World Report. <https://money.usnews.com/money/personal-finance/articles/2016-02-17/the-pink-tax-why-womens-products-often-cost-more>
2. Глушакова, Ю. (2018, November 12). *Война полов: Как работает гендерный маркетинг. Секрет фирмы*. <https://secretmag.ru/trends/tendencies/obyknovennyj-seksizm.htm>
3. Кошельник, Д. (2015, November 25). *Просто сделай это: История развития компании Nike*. Vc.Ru. <https://vc.ru/story/12049-nike-story>

СТИМУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ЧЕРЕЗ СИСТЕМУ ПОДАТКОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Бойко Тетяна Юріївна

к.е.н., доцент

доцент кафедри фінансів, обліку і маркетингу

Придніпровська державна академія будівництва та архітектури, Україна

Інвестиції в ринковій економіці є одним з головних важелів впливу на розвиток потенціалу будь якої країни, що дозволяє їй займати певне місце у світовій ієрархії. Тому складовою економічної політики будь якої країни є пошук додаткового обсягу інвестиційних ресурсів та розробка пріоритетних напрямків їх реалізації. В Україні ще в 2012р. було прийнято ЗУ «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» № 5205-VI від 06.09.2012р. Саме з прийняттям цього документу в Україні почало забезпечуватись створення привабливих умов для активізації інвестиційної діяльності в країні шляхом спрямування ресурсів держави в пріоритетні галузі економіки задля забезпечення запровадження новітніх та енергозберігаючих технологій, створення нових робочих місць, розвитку регіонів [1]. Серед пріоритетних галузей економіки в Україні були визначені:

1. Агропромислове господарство в напрямку виробництва та зберігання харчових продуктів, у т. ч. дитячого харчування. Особливим напрямком є розвиток виробництва біопалива, з метою імпортозаміщення.

2. Житлово-комунальне господарство за напрямами:

- створення об'єктів поводження з відходами;
- будівництво, реконструкція і технічне переоснащення у сфері теплопостачання, централізованого водопостачання та водовідведення.

3. Машинобудівна галузь у сфері виробництва нових вітчизняних видів комп'ютерної, електронної та оптичної техніки, електричних машин і устаткування, автотранспортних та інших транспортних засобів.

4. Транспортна галузь у сфері будівництва, реконструкції або технічного переоснащення транспортної інфраструктури.

5. Туристична галузь у сфері будівництва сучасних вітчизняних курортно-рекреаційних об'єктів та об'єктів туристичної інфраструктури.

6. Переробна промисловість в напрямку розвитку вітчизняного металургійного виробництва з метою заміщення імпортних аналогів.

За вісім років ніяких змін щодо пріоритетності галузевого інвестування в Україні не відбувалось, і станом на кінець 2021р. в Україні спостерігається «інвестиційний голод» щодо фінансових ресурсів для задоволення потреб розвитку саме тих сфер економіки які визивають пріоритетність регіонального розвитку держави. Задля отримання бюджетної підтримки для інвестиційних

проектів, які реалізовувались у пріоритетних сферах економіки були розроблені певні критерії (табл. 1).

Таблиця 1

Критерії інвестиційних проектів за якими може надаватись державна підтримка

Критерій	Розмір
1) загальна вартість інвестиційних капіталовкладень повинна перевищувати суму, яка еквівалентна на дату реєстрації проекту	
для суб'єктів великого підприємництва	3 мільйонам євро
для суб'єктів середнього підприємництва	1 мільйонам євро
для суб'єктів малого підприємництва	500 тисячам євро
2) кількість створених нових робочих місць для працівників, які безпосередньо задіяні у виробничих процесах	
для суб'єктів великого підприємництва	перевищує 150
для суб'єктів середнього підприємництва	перевищує 50
для суб'єктів малого підприємництва	перевищує 25
3) середня заробітна плата працівників	не менш як у 2,5 рази перевищує розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного (податкового) року.

Нажаль період економічної кризи (2014-2015рр.), яка стала наслідком початку агресії Росії проти України, майже сім років бойових подій та наслідки пандемії звели нанівець інвестиційну активність підприємницького сектору. На зниження інвестиційної привабливості економіки України вплинуло і відсутність спеціального режиму оподаткування для інвесторів, чіткого механізму надання податкових пільг стосовно реалізації пріоритетних інвестиційних проектів.

В надзвичайних умовах пандемії, гостро стоїть питання стимулювання інвесторів щодо залучення інвестиційних ресурсів в пріоритетні галузі економіки для кожної держави. В Україні задля створення привабливих умов для активізації інвестиційної діяльності та стимулювання інвесторів було прийнято Закон «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні» 1116-IX від 17.12.2020, який позначив ключові механізми відновлення інвестиційної активності в Україні після кризового 2020 р. [2]. Цей нормативний документ регламентує створення певних комфортних умов як для бізнес – середовища, так і для залучення іноземних інвестицій суб'єктам інвестиційної діяльності, які мають намір реалізовувати інвестиційні проекти у пріоритетних галузях економіки. Причому норми законодавства спрямовані на підтримку реалізації проектів із значними інвестиціями, відносно яких передбачена державна підтримка. У зв'язку з цим сформовані критерії до таких інвестиційних проектів, а саме:

1) інвестор повинен створити не менше 80 нових робочих місць в рамках реалізації інвестиційного проекту. Рівень середньої заробітної плати працівників повинен бути не менш як на 15 відсотків більше розміру середньої заробітної

плати за відповідним видом діяльності у регіоні, в якому реалізується проект, за попередній календарний рік;

2) розмір значних інвестицій в об'єкти інвестування протягом терміну реалізації інвестиційного проекту повинен перевищувати суму, еквівалентну 20 мільйонам євро, яка розраховується у відповідності до офіційного курсу валют, станом на перший робочий день кварталу, в якому подається заявка, та на дату фактичного здійснення значних інвестицій в об'єкти інвестування на виконання спеціального інвестиційного договору;

3) термін реалізації інвестиційного проекту не повинен перевищувати п'ять років.

При відповідності інвестиційного проекту визначеним критеріям держава надає гарантію на державну підтримку в розмірі до 30% обсягу інвестиційного проекту. Така підтримка може бути реалізована у формі:

- надання податкових пільг;
- відшкодування вартості необоротних активів необхідних для реалізації інвестиційного проекту;
- забезпечення супроводу інвестиційного проекту, надання різного роду допомоги (юридичної, консультаційної) протягом усього часу виконання проекту.

Задля розробки механізму державної підтримки в 2021 році були внесені зміни в ПКУ і прийнято відповідний ЗУ «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування суб'єктів господарювання які реалізують інвестиційні проекти із значними інвестиціями в Україні» від 02 березня 2021 року № 1293 ІХ [3]. Даним нормативним документом затверджено низку податкових пільг для інвесторів, що здійснюють значні інвестиції в Україну. Ці податкові пільги стосуються як загальнодержавних так і місцевих податків.

Так, наприклад, передбачені пільги щодо ПДВ для інвесторів до 01 січня 2035р. у випадках ввезення на митну територію України нового устаткування (обладнання) та комплектуючих до нього виключно для реалізації інвестиційного проекту зі значними інвестиціями, який реалізується у рамках спеціального інвестиційного договору.

Пільга щодо оподаткування податком на прибуток передбачена до 01 січня 2035 року. Така форма державної підтримки передбачена саме для інвестори, які є суб'єктами спеціального інвестиційного договору, предметом якого є реалізація інвестиційного проекту зі значними інвестиціями у пріоритетних галузях. Звільнення інвестора від сплати податку на прибуток може застосовуватися протягом п'яти років, але не раніше дати введення в експлуатацію об'єкта інвестиційного проекту.

Крім пільг з оподаткування загальнодержавними податками в Законі № 1293 передбачено надання права органам місцевого самоврядування до 01 січня 2035 року впроваджувати пільги щодо місцевих податків, а саме земельного податку:

- зменшувати ставки податку та орендну плату за землю державної та комунальної власності;

- звільняти від сплати податку за земельні ділянки, що використовуються в межах реалізації інвестиційних проектів зі значними інвестиціями.

Закон також встановлює обмеження для отримання податкових пільг у межах загального обсягу надання державної підтримки. Таким чином, у випадку досягнення обсягу державної підтримки, визначеного умовами спеціального інвестиційного договору, застосування податкових пільг припиняється, а інвестор сплачує податки в загальному порядку.

Нажаль всі зміни стосуються лише інвестиційних проектів зі значними інвестиціями, що не сприяє розвитку інвестиційної активності малого бізнесу, особливо в умовах пандемії. Тому, на нашу думку доцільно розробити комплексну програму та механізм податкової підтримки інвестиційної активності в бізнес-середовищі для інвесторів малого та середнього підприємства. Такі напрямки податкового менеджменту дозволять стабілізувати економічні процеси в бізнесі, сприяти його розвитку та виходу з кризового стану за рахунок вливання додаткових інвестицій.

Список література

1. Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць: Закон України від 06.09.2012р. № 5205-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 09.12.2021).
2. Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні: Закон України від 17.12.2020р. № 1116-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 09.12.2021).
3. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування суб'єктів господарювання які реалізують інвестиційні проекти із значними інвестиціями в Україні: Закон України від 02 березня 2021 р. № 1293 IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 09.12.2021).

ПРОБЛЕМАТИКА ЛІДЕРСТВА В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Голубева Євгенія Андріївна

Університет державної фіскальної служби України

Науковий керівник: Грушева Алла Андріївна,
к.пед.н., доцент, доцент кафедри менеджменту

Університет державної фіскальної служби України

Метою державної кадрової політики для реалізації національних інтересів у розвитку України, як демократичної соціальної держави з розвинутою ринковою економікою є забезпечення всіх сфер життєдіяльності держави кваліфікованими кадрами. Нагальним при цьому постає питання лідерства в органах публічного управління. У цьому контексті доцільним буде вказати на основні проблеми кадрової політики України загалом. Це:

- надмірна політизованість кадрових призначень;
- правове регулювання відносин у сфері державної служби;
- корупційні прояви;
- недосконалість конкурсного відбору тощо.

Разом з тим, багато актуальних вітчизняних і зарубіжних досліджень з проблематики лідерства в органах публічної влади продемонстрували, що процес лідерства може підвищити як індивідуальні, так і організаційні показники діяльності органів публічної влади. Так, впровадження напрямів розвитку державної служби, через ключові ролі лідерства можуть підвищувати конкурентоспроможність публічної служби, привабливість управлінської діяльності, створювати можливість для формування лідерських якостей фахівців у системі публічного управління. [1]

Науковці виділяють чотири ключові ролі лідерства в органах публічної влади. Перші три ролі (підзвітність, дотримання правил і політична лояльність) – це підходи, специфічні для бюрократії, пов'язані із зобов'язаннями лідерів у межах цієї системи. Четвертий (управління мережею) був доданий, щоб визнати важливість управління мережами та популярність, яку мережі набувають у державному секторі. Стає очевидним, що лідер може переходити від однієї ролі до іншої залежно від ситуації, а чотири підходи є складниками більшої конструкції «державного лідерства». [2]

Відтак, важливі питання щодо вирішення унікальних проблем, із якими мають справу публічні управлінці, повинні бути включені в загальну теорію державного лідерства: основні демократичні цінності сучасних державних лідерів; трансформаційний акцент на захисті прав, розвитку й утриманні професійних кадрів; розподілений характер державних керівних посад, який характеризує сьогоднішню державну службу.

З огляду на викладане вище, приходимо до розуміння того, що чим більш динамічне середовище, у якому діє керівник-лідер, тим більше можливостей для

ефективної реалізації загальних цілей, більше шляхів розвитку лідерських якостей особистості та її послідовників. Адже згідно з новою парадигмою світу (існує твердження, що ми живемо у світі випадковостей і невизначеності, і незначні, на перший погляд, події здатні викликати досить суттєві й далекосяжні наслідки), і саме керівник-лідер повинен не боятися змін і розвивати лідерські компетенції щоб мінімізувати ризики, гнучко реагувати на зміни та вести своїх послідовників до лідируючих позицій своєї діяльності [3].

Науковцями використовуються дві взаємодоповнюючі групи компетенцій:

1. Базові компетенції (обов'язкові для всіх державних службовців): прагнення до особистого розвитку, порядність; навички міжособистісних відносин, мотивація державного службовця, усна комунікація, письмова комунікація.

2. Лідерські метакомпетенції (обов'язкові для осіб, які займають управлінські посади на вищому рівні): лідерство змін (креативність та інновації, увага до зовнішнього середовища, гнучкість, наполегливість, стратегічне мислення, довгострокове бачення); управління людьми (управління конфліктами, отримання вигоди з різноманітності, розвиток колег, будівництво команди); орієнтованість на результат (відповідальність, орієнтація на клієнта, рішучість, підприємливість, вирішення завдань, спеціальна експертиза); бізнес-інтелект (фінансове управління, управління людськими ресурсами, управління технологіями); здатність об'єднувати (створення партнерських мереж та альянсів політична грамотність, ефективне переконання й ведення переговорів)[4].

Уваги заслуговують способи визначення та розвитку цих компетенцій. Зокрема, психологічний тест, розроблений доктором Максом Люшером в 1948 році. Це «колірний тест», що дозволяє виміряти психофізіологічний стан людини, його стресоспроможність, активність і комунікативні здібності. А також – визначити причини психологічного стресу, які можуть призвести до психофізіологічних симптомів. [5]

Методика розроблена Лірі в 1954 р. призначена для дослідження уявлень суб'єкта про себе, і ідеальному «Я». За її допомогою виявляють переважний тип відносин до людей в самооцінці та взаємооцінці. [6, с.18]

Доктору психологічних наук Белбіну (Великобританія) вдалося виділити та ідентифікувати ролі, які можуть взяти на себе члени команди. Типи ролей в команді: реалізатор, координатор, творець, генератор ідей, дослідник, експерт, дипломат, фахівець тощо. [7, с.17]

Таким чином, завдяки різним методикам можна виміряти психофізіологічний стан людини, визначити рівень розумового інтелектуального розвитку, дослідити уявлення суб'єкта про себе, і ідеального «Я», а також з'ясувати психологічний клімат взаємовідносин в малих групах та покращувати його. Це допоможе краще розумітись на своїх сильних та слабких сторонах, побачити на що треба звернути увагу для покращення можливостей та в цілому ефективно впливати на поліпшення процесів лідирування в органах публічної влади.

Список літератури

1. Т. В. Підлісна. Сучасні підходи до розвитку лідерства в органах публічної влади. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2021/26.pdf
2. Tummers L., Knies E. Measuring public leadership: Developing scales for four key public leadership roles. Public Administration. 2016. № 94 (2). P. 433–451.
3. Прилепа Н. В. Лідерство в системі управління підприємством. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2021/01/39-16.pdf>
4. Шляхтіна Г.В. Досвід зарубіжних країн у формуванні лідерських компетентностей в органах публічної влади. URL: http://www.pubadm.vernadskeyournals.in.ua/journals/2021/3_2021/14.pdf
5. Павлушко А. Колірний тест Люшера. URL: <https://ua.mindly.cc/luscher-test/>
6. Кичук Т. Особливості використання проєктивних методик для діагностики міжособистісних стосунків URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/12083942.pdf>
7. КЗ СОР- ЦЕНТР КУЛЬТУРИ. Методичні рекомендації працівникам клубних заходів «Командна робота – запорука успіху». URL: <http://cnt.sumy.ua/wp-content/uploads/komandna-robota.pdf>

КУЛЬТУРНІ ІНДУСТРІЇ В ПРАКТИЦІ РОБОТИ УСТАНОВ КУЛЬТУРИ: РЕГІОНАЛЬНИЙ ДОСВІД

Гомоляк Марія Михайлівна

голова циклової комісії інформаційної, бібліотечної та архівної справи,
викладач, членкиня Української бібліотечної асоціації,
КЗВО «Ужгородський інститут культури і мистецтв»
Закарпатської обласної ради, м. Ужгород, Україна

Стойка Марія Петрівна

Викладач-методист кафедри менеджменту соціокультурної діяльності
КЗВО «Ужгородський інститут культури і мистецтв»
Закарпатської обласної ради, м. Ужгород, Україна

Ухач Людмила Іванівна

Викладач-методист кафедри менеджменту соціокультурної діяльності
КЗВО «Ужгородський інститут культури і мистецтв»
Закарпатської обласної ради, м. Ужгород, Ужгород, Україна

Поступова еволюція українського суспільства до європейських культурних стандартів вимагає й пошуку нових форм культурної діяльності на місцевому рівні, оскільки часті поїздки за межі країни сприяють ознайомленню місцевого населення з організацією вільного часу на європейському просторі. І в цьому плані сьогодення висуває на порядок денний креативні індустрії, про які йдеться і в вітчизняній законодавчій базі культури [1], і в нормативно-розпорядчій документації регіонального рівня, позаяк саме це, на думку законодавців та місцевого керівництва, забезпечить кожному додатковий фінансовий еквівалент його праці та зменшить фінансовий тиск на державний чи комунальний бюджет, симулюватиме й занятість членів громади. У той же, віддаючи належне цій ідеї місцевої самоорганізації, потрібно звернути увагу на інші чинники, зокрема:

- соціальне проектування (культурні індустрії, креативні індустрії, музейне проектування) стає важливим сегментом організації культурного дозвілля місцевого населення через те, що диференціює практику роботи у сфері вільного часу;

- ефективність креативних індустрій значною мірою має корелюватися з регіональною культурною практикою [2], оскільки європейський варіант використання пам'яток минулої доби у формі напівзруйнованих підприємств, інших пам'яток безгосподарності минулої доби у туристичній сфері під картинні галереї чи інші форми можливого культурного еквіваленту, фактично не має перспектив в українських регіонах через брак відповідних фахівців, відсутність належної інфраструктури та неспроможність територіальних громад поки що фінансувати такі проекти;

- ефективним засобом реалізації цих індустрій, на нашу думку, має стати «місцевий колорит» у формі регіональної кухні, сакральних пам'яток, «зеленого туризму», фестивального руху тощо, у яких значна увага організаторами має приділятися подієвості, популяризації місцевої історії, культурної спадщини. Саме такий підхід сприятиме ефективному просуванню творчості місцевих майстрів декоративно-ужиткового мистецтва, регіональних культурних практик, тобто усього того, що під дією глобалізаційного чинника поступові відходить із світового культурного обігу;

- практика організації фестивального руху в західноукраїнському етнорегіоні засвідчує переваги народознавчого чинника, акцентування уваги на дитячому культурно-мистецькому сегменті з широким використанням ігрового аспекту у вигляді традиційних народних лічилок, рухових ігор тощо, адже саме це стимулює звернення до регіональної культурної спадщини, її вивчення і популяризацію, формує глибокі патріотичні почуття, сприяє кращому налагодженню міжкультурних комунікацій (якщо у фестивалі беруть участь представники національних меншин чи інших країн);

- «зелений туризм» в етнорегіоні спрямований, перш за все, на надання оригінальних послуг у кулінарній сфері, акцентуванні уваги на регіональній практиці художньої вишивки, гуртового співу, танців, інших цікавих форм чи елементів святково-обрядового комплексу, а також активного відпочину на природі, залучення до форм проведення дозвілля місцевим населенням тощо;

- цей вид туризму має суттєве значення для міських дітей, оскільки стимулює розширення їх контактів з однолітками іншого «культурного виміру», сприяє оздоровленню, фізичному зміцненню їхнього організму, залученню до традиційних національних форм співіснування в соціумі;

- це суттєво розширює й практику співпраці установ культури з територіальними громадами, мережею релігійних організацій, місцевим бізнесом тощо, за допомогою яких можна не лише реалізовувати чимало оригінальних ідей, маючи в резерві фахівців різних напрямів, але й створити привабливий імідж конкретній локації, стимулювати фінансові потоки для її позиціонування чи широкого розгортання в регіоні [3];

- подібна практика сприяє швидкій еволюції установ культури в інший суспільний простір, зокрема переорієнтацію діяльності традиційного краєзнавчого музею, що є в кожному районі області, у підприємство креативних індустрій, наближення його до ринково-сервісної моделі, як відповідної реакції на запит часу;

- регіональний аспект організації дозвілля змушуватиме організаторів акцентувати увагу на розробці цільових соціальних проектів для різних соціально-демографічних груп населення, що диференціює культурну практику, стимулюватиме розширення її організаційних форм тощо;

- ефективність цієї практики буде успішною, на нашу думку, за умови створення всеукраїнського культурологічного часопису, який би акумулював та популяризував наявний вітчизняний досвід, поширювався цільовим способом в усі установи культури, що зробило б його рентабельним та розширило б інформованість працівників культури про арсенал наявних культурних практик

чи цих індустрій, стимулювало б до пошуку все нових форм діяльності для популяризації місцевих культурних локацій у всеукраїнській програмі «Малі міста – великі враження» і таким чином розширювало б практику зайнятості місцевого населення;

- це стимулювало б і регіональну освітню мережу різних освітньо-кваліфікаційних рівнів швидше адаптуватися під потреби і запити чи культурні виклики сьогодення, сприяло б формуванню її власного оригінального обрису;

- впливало б воно й на трансформацію системи підвищення кваліфікації працівників культурної сфери, постійно відчуваючи конкретний запит практики і таким чином формувало б завершений цикл професійної підготовки фахівців регіону;

- ефективність запропонованої системи підтримав би місцевий бізнес та чимало небайдужих до проблем конкретної локації представників територіальних громад, оскільки його ефективне функціонування передбачає вкладання коштів у ті проекти, які принесуть конкретний результат. Тому фандрайзинг, як система партнерства комерційного і некомерційного секторів економіки («Піраміда» донорів, потенційні, зацікавлені та постійні донори), різноманітні грантові проекти і стали б важливим чинником спільного вирішення актуальних проблем конкретної локації.

А все це суттєво б структурувало місцеве населення, зробило б його відповідальним за все те, що відбувається на території його проживання.

Список використаної літератури

1. Закон України Про внесення змін до Закону України «Про культуру» щодо визначення поняття «креативні індустрії». Київ, 2019.

2. Присяжнюк О. М. Охорона культурної спадщини. Навч. посіб. Ч. 1. Одеса, 2019. 226 с.

3. Регіональні особливості нерухомих пам'яток України [Монографія] / кол. авт.: Бичковська Г.М., Гаврилюк О.Н., Гаврилюк С.В. [та ін.]; під заг. ред. Л.О.Гріффена, О.М. Титової: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК. Київ: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2017. 275 с.

CURRENT EPIDEMIOLOGICAL STATE OF HIV INFECTION IN UKRAINE

D.S. Sosnovenko

Trainee teacher

Graduate student Department of Infectious Diseases with Epidemiology
Sumy State University, Sumy, Ukraine

Z.V. Kobliuk

6th year student

Sumy State University, Sumy, Ukraine

N.V. Skrypka

6th year student

Sumy State University, Sumy, Ukraine

Relevance: HIV infection is an anthropogenic viral disease that leads to profound disorders of cell immunity. In the short time since the discovery of human immunodeficiency virus, infection has become one of the most pressing problems on the planet. At the beginning of 2021, there were 42 million patients in the world, one in five of whom did not know their HIV status.^[1,2] 341,084 cases of retrovirus infection have been officially registered in Ukraine. Despite active research work, the introduction of modern means of diagnosis and prevention, the spread of the disease on the planet has become a pandemic with still no cure and the threat of further spread.^[2-4]

The pandemic of the new coronavirus disease COVID-19 has complicated the diagnosis, prevention and treatment of HIV infection and, as a result, an increase in undiagnosed new cases of HIV, AIDS and mortality caused by IV-stage disease.^[5,6]

The aim. To define the consequences of the COVID-19 pandemic on the current epidemiological state of HIV infection in Ukraine.

Materials and methods. The comparison of data from reports using statistical methods was made: ICF "Public Health Alliance", "Public Health Center of the Ministry of Health of Ukraine", "Ministry of Finance Media". Epidemiological analysis was performed using the gathered data, the reliability of the obtained information was reviewed by criterion X^2 . The information was processed using computer programs Microsoft Office Excel 2010, SPSS.

Research results and their discussion

According to the Ministry of Health of Ukraine, as of October 1, 2021, 230,000 HIV-positive patients live in Ukraine. According to official statistics, 58 people are diagnosed with HIV every day.

During the period 2017-2021, 76,003 new cases of HIV infection, 31,966 new cases of AIDS and 12,730 deaths caused by AIDS were diagnosed in Ukraine.

For the period January 2019 – February 2020, the average monthly rates of HIV in Ukraine was 3.2 per 100 thousand population. During 2020 – March - November 2021, this rate was - 3.0 per 100 thousand population.

The highest rates of HIV was 3.8 per 100,000 population in December 2019, and the lowest - 2.2 per 100,000 population - was registered in October 2021.

According to the Ministry of Health of Ukraine, during March 2020 - December 2021, 16119721 PCR tests on COVID-19 were conducted, 3510610 new cases of COVID-19 and 88986 death cases were diagnosed.

During March-August 2020, the incidence of Covid-19 in Ukraine was 290 cases per 100,000 population in average, from September 2020 - February 2021 - 2590, between March-August 2021 - 2262, September-November 2021 - 2788 cases per 100 thousand population.

The average monthly incidence rates of COVID-19 during the spring-summer and autumn-winter periods of 2020-2021 were: 212 and 598 cases per 100 thousand population, respectively, which indicates an increase in the number of cases in the autumn-winter period of 2.8 (± 0.02) times.

Conclusions: During the Covid-19 pandemic, there is a sharp decline in the number of HIV-infected patients as a result of reduced diagnostic and prophylactic measures against human immunodeficiency virus, and due to sanitary and epidemic constraints caused by the COVID-19 pandemic and unwillingness of the population to be exposed to the infection risk, reduced motivation to test due to economic difficulties, especially among representatives of key groups. There is an inverse relationship between the number of confirmed cases of HIV infection and Covid-19. The peak incidence of COVID-19 occurs in the autumn-winter period, which has a direct negative impact on the diagnosis and treatment of HIV-infected patients.

The new pandemic has seriously affected the provision of diagnostic, preventive and curative services to HIV-infected patients and has prompted the introduction of innovative methods to address pressing issues in the medical field.

Literature:

1. Chemych, M. D., Sosnovenko, D. S., Chemych, O. M., & Berest, O. B. (2020). Hematological changes of endogenic intoxication, non-specific reactivity and inflammation activity indices in hiv-infected patients. *Wiadomosci Lekarskie (Warsaw, Poland : 1960)*, 73(5), 983-987. Retrieved from www.scopus.com
2. Chemych O. M., Chemych M. D., Olefir A. A., Berest O. B. Clinical features of the HIV infection course and the dependence of changes in laboratory parameters on the clinical stage and on the CD4 lymphocytes level. *Wiadomosci lekarskie (Warsaw, Poland : 1960)*. 2021; 74(5); P. 1189--1195.
3. World Health Organization: website. URL: <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/hiv-aids> (Last accessed: 10.11.2021).

4. State institution “Public Health Center of the Ministry of Health of Ukraine”, 2020: website. Retrieved from: <https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/vilsnid/statistika-z-vilsnidu> (Last accessed: 1.12.2021).
5. ICF "Public Health Alliance" 2021 website. Retrieved from: <https://aph.org.ua/uk/resursy/statystyka/> (Last accessed: 10.12.2021).
6. . Website of the Ministry of Finance and Statistics of Ukraine URL: www.minfin.com.ua (Last accessed: 01.12.2021).

EVALUATION OF TREATMENT EFFICIENCY OF BRONCHIAL ASTHMA IN ADOLESCENTS WITH PARTIAL CONTROL OF THE DISEASE

Shakhova O.O.

PhD, Associate Professor of Department of Pediatrics
and Children Infectious Diseases
Bukovinian State Medical University, Chernivtsi, Ukraine

Chycherska M.V.

student of the 23rd group, 5th year of Bukovinian State Medical University,
Chernivtsi, Ukraine

Introduction. Bronchial asthma (BA) in children refers to the most common chronic diseases considerably forming sickness rate, occurrence of pathology in childhood and further disability [1]. The disease should not be considered as a medical but social issue as well, since it is the most frequent reason of missing school, social maladjustment of a child, reduced quality of life and high cost of treatment [2]. Moreover, the disease of a child involves parents into a number of the above social problems as well. In spite of certain success achieved in the treatment of bronchial asthma, it should be recognized that it does not correspond to the expectations completely assuming anti-inflammatory therapy which is the basis for treatment of the disease [3]. Preventive measures based on the theory of allergic inflammation of the respiratory tract must be considered still less effective [4]. This problem is especially acute in teenagers when hormonal reconstruction of the body, spurt in physical development, social adaptation, formation of bad habits, continuously increasing pressing of environmental factors, result in modification of the disease and realization of genetic susceptibility to its development. It is this age when BA occurrence or its prolongation since the young age is characterized by a high risk persisting into the adult life [5].

The Aim. The goal of the research is to evaluate efficacy of treatment of bronchial asthma attack considering hypersusceptibility indices of the respiratory tract to indirect bronchospasmogenic stimulus in teenagers with a partial control over the disease.

Materials and methods. 38 teenagers suffering from bronchial asthma were examined comprehensively in the Pulmonological-Allergic Department of the Regional Children Clinical Hospital in Chernivtsi. The patients were randomized. An average age was $14,45 \pm 0,25$ years, and duration of the disease – $(8,5 \pm 0,5)$ years.

Considering the index of bronchial instability in teenagers with a partial control over the disease, two clinical groups of observation were formed. The first group included 15 teenagers with the index of bronchial instability more than 20%, and the second group included 23 peers with less pronounced bronchial instability (less 20%). All the children were comprehensively clinically-paraclinically examined, including evaluation of severity of bronchial obstructive syndrome, immunological tests I-II

levels, inflammatometry of expired air condensate and spirometry with nonspecific provocation testing. Bronchial instability index (BII) was calculated and nonspecific hypersusceptibility of the bronchi to indirect stimulus (physical exercise) was examined by means of testing with physical exercise followed by inhalation of bronchodilators.

The Results. Patients with high bronchial instability received glucocorticosteroids in a comprehensive treatment more often, for example, in 56,3% cases in the form of systemic pharmacological agents. Risk indices of glucocorticosteroid use in patients from I group (BII>20%) in comparison with II group (BII<20%) were the following: 1,5 [95%CI:1,1-4,6], with odds ratio 5,3 [95%CI:2,5-10,9]. Similar results were obtained concerning administration of Aminophylline, mostly in a parenteral way in the content of infusion therapy, and only 37,5% patients received the drug orally. It should be noted that teenagers from the both clinical groups in 37,5% cases received antibacterial therapy. Anti-histamine drugs in the form of Desloratadine were administered for 87,5% patients of the first group and 75,0% representatives from the second group ($P>0,05$). Beclometasone was administered as an inhalation GCS in 36,4% cases, Fluticasone was used in 27,3% cases (with Salmeterol), Budesonide (with Formoterol) – in 18,2% cases, and in 18,2% cases – Fluticasone or Budesonide.

Conclusion. Therefore, during attacks teenagers received standard therapy within the frame of the protocol of BA treatment. At the same time, a part of patients with the signs of general inflammatory response received antibacterial therapy. The teenagers with comorbid allergic diseases or so-called “moist asthma” received anti-histamine drugs of the latest generation.

References.

1. Walsh G.M. An update on biologic-based therapy in asthma. *Immunotherapy*. 2013; 5(11): 1255-1264.
2. Backer V., Stensen L., Sverrild A., Wedge E., Porsbjerg C. Objective confirmation of asthma diagnosis improves medication adherence. // *J Asthma*. 2018; 55(11):1262-1268.
3. Benedictis D., Bush A. Asthma in adolescence: Is there any news? // *Pediatrics Pulmonology*. 2017; 52(1): 129-138.
4. Borak J., Lefkowitz R. Y. Bronchial hyperresponsiveness. // *Occupational Medicine* 2016; 66 :95–105.
5. Compalati E., Braidò F., Canonica G. W. An update on allergen immunotherapy and asthma. *Curr. Opin. Pulm. Med*. 2014; 20(1): 109-117.

DIAGNOSTIC VALUE OF NONSPECIFIC BRONCHIAL HYPERRESPONSIVENESS IN ADOLESCENTS WITH DIFFERENT SEVERITY SCORES OF BRONCHIAL ASTHMA ATTACKS

Shakhova O.O.

PhD, Associate Professor of Department of Pediatrics
and Children Infectious Diseases
Bukovinian State Medical University, Chernivtsi, Ukraine

Derachyts L.V.

student of the 23rd group, 5th year of Bukovinian State Medical University,
Chernivtsi, Ukraine

Introduction. Bronchial asthma (BA) is considered to be a multifactorial disease characterized by recurrent episodes of reversible bronchial obstruction, which are based on the increased airway hyperresponsiveness to various stimuli [1]. The disease should not be considered as a medical but social issue as well, since it is the most frequent reason of missing school, social maladjustment of a child, reduced quality of life and high cost of treatment [2]. Moreover, the disease of a child involves parents into a number of the above social problems as well. In spite of certain success achieved in the treatment of bronchial asthma, it should be recognized that it does not correspond to the expectations completely assuming anti-inflammatory therapy which is the basis for treatment of the disease [3]. Preventive measures based on the theory of allergic inflammation of the respiratory tract must be considered still less effective [4]. Numerous multi-center investigations demonstrated that nowadays non-atopic forms of the disease take a leading position and cause increase of sickness rate contrary to atopic variants of the disease, especially in the developing countries with insufficient economic level [5].

The Aim. Rate indices of nonspecific bronchial hyperresponsiveness to direct and indirect stimuli in adolescents with varying severity of asthma attacks was evaluated.

Materials and methods. 42 teens suffering from bronchial asthma were examined in postattack period. At admission to hospital severity of bronchial obstruction was studied using point scale: increasing of manifestations of bronchial obstruction was displayed with increasing of total attack score. Study of bronchial hyperreactivity was performed using standardized inhaled histamine spirometric test (PC₂₀H) taking into account the recommendations for the standardization of research. Indices of bronchial nonspecific hyperresponsiveness were investigated with regard to their lability in response to exercise and bronchodilatory effect of salbutamol on average during 4.6 months of prospective observation before the development asthma attack.

The Results. There was estimated that in a severe attack rate of bronchial lability, showing the severity of bronchospasm on physical stress and bronchodilatory effect of salbutamol was $37,3 \pm 4,9\%$ (95% CI:13,2-29,3), as compared to a mild attack:

17,6±2,9% (95% CI:6,7-16,7), (P <0,05). To determine the probability of severe asthma attack the sensitivity of index of PC₂₀H test less than 1.0 mg/ml was 71,4%, and the sensitivity of bronchial reactivity to this direct bronhospasmogenic stimulus – 60,0%. These results suggest, that on the background of the basic treatment in adolescents presence of bronchospasm to physical stress more than 15,0% is a highly specific test (90,9%), which increases the post-test probability of severe asthma attack by 35,6%, with the significant odds ratio of the event 11,6.

Conclusion. The sensitivity of the bronchi to histamine at concentrations less than 1.0 mg/ml can be used to screen and index of the bronchial lability more than 15% - to confirm the possibility of severe asthma attack in the nearest catamnesis.

References.

1. Balabolkyn Y. Y., Bulhakova V. A. Bronkhyalnaia astma u detei. // Moskva : MYRA. 2015. p.144.
2. Backer V., Stensen L., Sverrild A., Wedge E., Porsbjerg C. Objective confirmation of asthma diagnosis improves medication adherence. //J Asthma. 2018; 55(11):1262-1268.
3. Benedictis D., Bush A. Asthma in adolescence: Is there any news? // Pediatrics Pulmonology. 2017; 52(1): 129-138.
4. Borak1 J., Lefkowitz R. Y. Bronchial hyperresponsiveness. // Occupational Medicine 2016; 66 :95–105.
5. Castro-Rodriguez J. A. The Asthma Predictive Index: early diagnosis of asthma. // Curr Opin Allergy Clin Immunol. 2011; 11(3):157-61.

PARAMETERS OF CELLULAR IMMUNITY IN CHILDREN WITH SEVERE BRONCHIAL ASTHMA, DEPENDING ON THE TYPE OF ACETYLTATION

Tarnavska S.I.,

PhD, Associate Professor of Department of Pediatrics
and Children Infectious Diseases
Bukovinian State Medical University, Chernivtsi, Ukraine

Studies of the phenotype of severe asthma in children are extremely relevant, since due to the lack of reliable data and the inconsistency of the problem of severe asthma, our ability to maintain control over the disease is limited, taking into account the individual, genetic characteristics of the organism in this small but complex group of patients [1]. It should be recognized that children with the severe asthma phenotype are a rather heterogeneous group regarding the characteristics of pulmonary functions and the course of the disease, because it is they who retain persistent symptoms of the disease and / or severe exacerbations, despite high doses of anti-inflammatory drugs.

According to some authors, problematically severe asthma is associated, first of all, with the establishment of a wrong diagnosis, the presence of concomitant diseases, the retention of potentially reversible factors: improper inhalation technique, the continued influence of the allergen, low adherence to treatment, and the presence of treatment-resistant forms of the disease that are not are treatable despite the most optimized control therapy regimens [2]. Therefore, it was considered appropriate to evaluate the immunological characteristics of the course of severe bronchial asthma in children [3], taking into account the individual genetic characteristics of the organism and, in particular, the acetylator phenotype, in order to identify the mechanisms of the implementation of airway inflammation and develop differentiated approaches to the treatment of this pathology.

Objective: In order to optimize the complex treatment of children with severe bronchial asthma, retrospectively investigate the immunological features of the phenotype of severe asthma, depending on the type of acetylation.

Materials and methods. To achieve this goal, a comprehensive clinical and immunological examination of the I-II level was carried out in 53 children, in whom a severe persistent course of bronchial asthma was determined. The indicators of cellular and humoral immunity, the content of T-lymphocytes and their subpopulations in the peripheral blood, and the level of immunoglobulins of classes A, M, G, E total, interleukin-4, -5,-8 in the blood serum were studied. In addition, a genetic marker was determined - the type of acetylation by the Prebsting-Gavrilov method modified by Timofeeva, which characterized the features of phase II of the xenobiotic biotransformation system. 2 clinical groups were formed: group I - 26 children with a slow type of acetylation (average age – $13,2 \pm 0,5$ years, the proportion of boys – 57,6%), group II - 27 patients with a fast acetylator phenotype (average age - $12,2 \pm$

0,6 years ($p > 0,05$), the proportion of boys -70,3% ($p > 0,05$)). According to the main clinical signs, the observation groups were comparable.

The obtained results of the study were analyzed from the standpoint of biostatistics and clinical epidemiology using computer packages "Statistica7" StatSoft Inc. and Excel XP for Windows, the difference in indicators was considered statistically significant at $p < 0,05$.

Results and discussion. In severe asthma, a comparative analysis of the parameters of the cellular link of immunity, which was determined by the method of immunofluorescence using sets of monoclonal antibodies, showed that patients of the II clinical group showed a tendency to an increase in the relative content of T-lymphocytes in the peripheral blood and their subpopulations, the function of which is associated with the helper.

The relative content CD3,4,8,22 lymphocytes in children with severe BA in group I was 37.8%, 23,1%, 22,4%, 18,7%, respectively. And in group II – 40,8% ($p > 0,05$), 24,2% ($p > 0,05$), 22,2% ($p > 0,05$), 23,5% ($p < 0,05$), respectively.

Thus, along with the tendency for a higher relative content of the CD4 lymphocyte subpopulation in children with the phenotype of severe asthma and rapid acetylator status, significantly higher indicators of the relative content of CD22 lymphocytes in the blood were found compared to representatives of clinical group I, which, to a certain extent, is due to the interaction of data subpopulations of lymphocytes. The risk indicators for an increase in the relative content of CD22 lymphocytes in the blood of more than 20% in children with severe asthma and rapid type of acetylation were higher and were: relative risk (RR) - 2.1 [95% CI: 1.7-2.6] with a ratio odds (SS) - 3.8 [95% CI: 2.0-7.4].

Conclusions. Thus, in children with the phenotype of a severe form of bronchial asthma in the presence of a rapid type of acetylation, the implementation of inflammation mechanisms occurs with the participation of T-helper lymphocytes and B-lymphocytes.

References.

1. Gerald Teague W., Lawrence M.G., Shirley D-A.T. et al (2019) Lung Lavage Granulocyte Patterns and Clinical Phenotypes in Children with Severe, Therapy-Resistant Asthma. *J Allergy Clin Immunol Pract.* 7(6): 1803–1812.
2. Licari A, Manti S, Castagnoli R, Leonardi S, Marseglia GL. (2020). Measuring inflammation in paediatric severe asthma: biomarkers in clinical practice *Breathe.* 16(1): 1903-1910
3. Parulekar AD, Diamant Z, Hanania NA. (2016) Role of T2 inflammation biomarkers in severe asthma. *Curr Opin Pulm Med.* 22(1):59-68.

ПРОГНОСТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ МІНЕРАЛЬНОГО ТРИОКСИДНОГО АГРЕГАТУ ПРИ ПРЯМОМУ ПОКРИТТІ ПУЛЬПИ

Юрженко Анастасія Володимирівна,

кандидат медичних наук,
доцент кафедри стоматології післядипломної освіти
з курсом терапевтичної та ортопедичної стоматології
ДВНЗ «УжНУ», Україна

Дієва Тетяна Василівна

доктор медичних наук,
професор кафедри ортопедичної стоматології
ДВНЗ «УжНУ», Україна

Мінеральний триоксидний агрегат (МТА) був революційним матеріалом в ендодонтії. З моменту його появи в 1990-х роках кілька досліджень продемонстрували його використання в різних клінічних застосуваннях. МТА був детально вивчений і в даний час використовується для закриття перфорації, апексифікації, регенеративних процедур, апексогенезу, пульпотомії та прямого покриття пульпи. [1]

Лікування прямим покриттям пульпи призначене для збереження життєвості пульпи, з метою запобігання ендодонтичного лікування кореневих каналів, а також, у випадках з відкритою верхівкою, для забезпечення продовження розвитку кореня. [2]

Мінеральний триоксидний агрегат (МТА), використовується для процедур пульпотомії постійних зубів, може скоротити лікування до 1 сеансу, на відміну від класичної терапії гідроксидом кальцію, яка вимагає багаторазових прийомів. Основним недоліком використання МТА є зміна кольору коронки після лікування. [3]

Використання мінерального триоксидного агрегату (МТА) може покращити прогноз зубів після оголення пульпи. Досліджено результати лікування зубів після прямого покриття пульпи мінеральним триоксидним агрегатом (МТА), беручи до уваги можливі больові відчуття та виникнення перкуторної чутливості. [5]

Пряме покриття пульпи є однією з найпоширеніших стоматологічних практик в ендодонтичній терапії. Проведений систематичний огляд і мета-аналіз, котрі визначили, наявність та вираженість впливу мінерального триоксидного агрегату (МТА) при прямому покритті пульпи, опираючись на клінічне та рентгенологічне дослідження. Проаналізовано лише ті роботи, які відповідали критеріям. Було виявлено статистично значущу різницю між показниками успіху МТА та зубів, оброблених гідроксидом кальцію, які потребували прямого покриття пульпи ($P=0,002$). Клінічні оцінки МТА порівняно з гідроксидом

кальцію для прямого покриття пульпи показали, що МТА перевершує гідроксид кальцію у прямому покритті пульпи, що призводить до нижчої частоти невдач (різниця ризику 0,1 [95% ДІ 0,04–0,16]). МТА має більш високий рівень клінічного успіху для прямого покриття пульпи в порівнянні з гідроксидом кальцію, і може бути підходящою заміною гідроксиду кальцію. [6]

Велика кількість досліджень трактує, що використання МТА для прямого покриття може бути першочерговим заходом, для запобігання розповсюдженню інфекційного процесу в систему корневих каналів. Було проведено дослідження, у якому послідовно відбирали шістьдесят чотири зуби з глибокими каріозними ураженнями. Середній вік пацієнтів становив $36,1 \pm 15$ років. Поставлений первинний діагноз глибокого карієсу без незворотного ураження пульпи. Екскавацію карієсу проводили під коффердамом і збільшенням за допомогою операційного мікроскопа. Було застосовано білий МТА та поставлено попередню реставрацію. Під час наступного прийому було підтверджено позитивний тест на чутливість і конфігурацію МТА. Пізніше були встановлені бондовані композитні реставрації. Через 1 рік після лікування пацієнт був записаний для клінічного та рентгенологічного контролю. Успіх визначали як відсутність скарг з боку пацієнта, позитивну реакцію на холодове тестування, відсутність чутливості до перкусії та відсутність розширення періодонтальної зв'язки на периапікальній рентгенограмі, що відкликається. [4]

Через 3,6 року було повторно оглянуто 46 зубів (77,9%) (стандартне відхилення = 1,1 року). Загальний показник успішності склав 91,3%. Рівень успіху при оклюзійному карієсі становив 100% і 89,7% при проксимальному карієсі (різниця = 10,3%; 95% довірчий інтервал [ДІ], 8,5–89,1). Рівень успіху при початковому карієсі становив 94,7% і 88,9% при вторинному (різниця = 5,8%; 95% ДІ, –48,1 до 59,7). Рівень успіху у пацієнтів молодше 40 років становив 100% і 80% у пацієнтів у віці 40 років і старше (різниця = 20%; 95% ДІ 4,2–35,8). [4]

Зуби з прямим покриттям МТА продемонстрували високий показник успіху, що показує, що його можна рекомендувати як надійний матеріал для прямого покриття пульпи.

Використання МТА для прямого покриття пульпи є простою процедурою зі сприятливим результатом від 24 до 72 місяців спостереження у життєво важливих зрілих безсимптомних постійних зубах з каріозно відкритою пульпою.

Після оголення пульпи під час екскавації глибокого карієсу пряме покриття пульпи МТА може підтримувати життєздатність пульпи постійних зубів, якщо дотримується протокол лікування за 2 відвідування.

Список літератури

1. Mineral trioxide aggregate (MTA): its history, composition, and clinical applications
<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/25821936/>
2. Direct Pulp Capping with Calcium Hydroxide, Mineral Trioxide Aggregate, and Biodentine in Permanent Young Teeth with Caries: A Randomized Clinical Trial
<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28917577/>

3. Staining Potential of Neo MTA Plus, MTA Plus, and Biodentine Used for Pulpotomy Procedures
[https://www.jendodon.com/article/S0099-2399\(15\)00210-1/fulltext](https://www.jendodon.com/article/S0099-2399(15)00210-1/fulltext)
4. Outcome of Direct Pulp Capping with Mineral Trioxide Aggregate: A Prospective Study
[https://www.jendodon.com/article/S0099-2399\(15\)00184-3/fulltext](https://www.jendodon.com/article/S0099-2399(15)00184-3/fulltext)
5. Mineral Trioxide Aggregate or Calcium Hydroxide Direct Pulp Capping: An Analysis of the Clinical Treatment Outcome
[https://www.jendodon.com/article/S0099-2399\(10\)00181-0/fulltext](https://www.jendodon.com/article/S0099-2399(10)00181-0/fulltext)
6. Clinical outcome of direct pulp capping with MTA or calcium hydroxide: a systematic review and meta-analysis

EFFECTIVE METHODS OF TEACHING FAIRY TALES IN THE DEVELOPMENT OF PUPILS' LANGUAGE SKILLS

Orazbayeva Alima

Master of Science Pedagogy, Senior Lecturer
Kazakh National Women's Teacher Training University,
Kazakhstan

Abstract.

Currently, many methods of teaching foreign languages have been developed. However, not every technique is efficient in improving pupils' language skills, since they require interesting and engaging approaches, otherwise you will lose their attention and motivation to learn. Therefore, special methods of teaching language by fairy tales have been evaluated. The major goal of this study is to prove the significance of fairy tales in improving pupils' speaking, reading, and listening skills by demonstrating effective methods for class activities.

Keywords: *a fairy tale, the magic harp, the Flying Carpet, family relationships, to shout, to crash.*

The teacher can use the technique of fairy tales while teaching to read: near the end of the lesson, he begins to read a fairy tale in Kazakh and stops his story at the most interesting place. The student, as he is interested and passionate, will undoubtedly want to know the continuation of the story. After that the teacher invites him to finish reading the fairy tale at home on his own, but already in English, occasionally looking into the translation. Thanks to the English fairy tales and the translation, they can be fun and exciting activities. Such lessons, school children will no longer be perceived as a regular lesson. It will be for them an exciting journey into the magical world. Moreover, a separate advantage of reading fairy tales is that the student memorizes words and stable phrases at a subconscious level without memorizing them. Fascinating scenes, magic characters contribute to the adaptation to the language and the expansion of the stock of English words.

Speaking practice

Through a fairy tale, one can develop the skills of speech competence, which are also determined by the Updated State Educational Standard: participate in elementary dialogues: language etiquette in a limited number of typical communication situations; dialogue-questioning (question-answer) and dialogue-incentive to action.

- compile a small description of the object, picture, character.
- to talk about yourself, family, friend.

We can offer a series of exercises to develop these skills in the framework of the theme “Food” and “Animals”, using the tale “Jack and the beanstalk”.

In the beginning it is necessary to identify key vocabulary that will be used in the text: *poor, cow, beans, to throw, to climb, beanstalk, giant, cupboard, harp, eggs, to shout, to crash* and etc.

A. Reading a fairy tale

At this stage, a teacher can also use the development of listening skills. A fairy tale can be both readable and listenable.

Jack and the beanstalk

Once upon a time, there was a boy called Jack. He lived with his mother. They were very poor. All they had was a cow. One morning, Jack’s mother told Jack to take their cow to market and sell her. On the way, Jack met a man. He gave Jack some magic beans for the cow. Jack took the beans and went back home.

When Jack’s mother saw the beans, she was very angry. She threw the beans out of the window. The next morning, Jack looked out of the window. There was a giant beanstalk. He went outside and started to climb the beanstalk. He climbed up to the sky through the clouds. Jack saw a beautiful castle. He went inside. Jack heard a voice. “Fee, Fi, Fo, Fum!” Jack ran into a cupboard. An enormous giant came into the room and sat down. On the table there was a hen and a golden harp. “Lay!” said the giant. The hen laid an egg. It was made of gold. “Sing!” said the giant.

The harp began to sing. Soon the giant was asleep. Jack jumped out of the cupboard. He took the hen and the harp. Suddenly, the harp sang, “Help, master!” The giant woke up and shouted, “Fee, Fi, Fo, Fum!” Jack ran and started climbing down the beanstalk. The giant came down after him. Jack shouted, “Mother, help!” Jack’s mother took an axe and chopped down the beanstalk.

The giant fell and crashed to the ground. Nobody ever saw him again. With the golden eggs and the magic harp, Jack and his mother lived happily ever after [1].

B. Check the understanding of the main content.

- a) Schoolchildren should answer the following questions:
-Who is the main character? -Do you like him? -What did he do?
- b) The next task is to mark the following sentences as True (T) /False (F):
-Jack and his mother were rich -They had a horse. -It is a race against the top, there is a race for a little girl. -They lived sadly ever after!

Development of oral skills

The teacher sets exercises to stimulate communicative speaking.

- Describe the main character. -Buttle castle? Why? Remember, you have to be able to run away and go down the beanstalk with it! This is a magic harp that can love golden eggs. Imagine that you are magic. Tell us all about them [2].

After this activity teacher has to consolidate the material studied. A teacher should play the dialogues that schoolchildren liked and some scenes from the fairy tale. By staging a fairy tale, a teacher can develop the imagination of schoolchildren, push

them to independent creativity and to free speech. As part of the theme "Animals", a teacher can offer the fairy tale "Aibolit" in the dialogues. Schoolchildren come with their sick pets to the veterinarian doctor, whose role is played by the teacher himself. Schoolchildren should come up with an animal from those they have already learned, come up with a name for him and what hurts him. The doctor helps to cure sick animals by taking the following conversation with them:

- *Good morning.*
- *Hello.*
- *What is your dog's name?*
- *My dog's name is Flesh ...*

Such joint work in the classroom sooner or later moves the children to their own self-speaking and creative work.

There are many tales whose heroes are familiar to all children without exception. They can be used to compile small monologue statements:

- a story about yourself (as a hero of a fairy tale)
- picture descriptions
- a fairy tale, a story about a friend or family, a description of the subject, a character description of a read fairy tale based on an illustration.

In the framework of the "Family" theme, schoolchildren are invited to compile a short oral story about their fabulous family. The teacher distributes cards or displays versions of fairy tales with families on the screen [3].

In many fairy tales, one way or another talks about family relationships, based on them a teacher can build a lesson: *Little Red Riding Hood, The Three Little Pigs, Cinderella, Peter Pen, The Snow Queen, The Little Mermaid, Hansel and Gretel, The Turnip, The wolf and the Seven Little Goats.*

For the exercise on the description of the subject, magic items can be involved that are present in many fairy tales. Fairy tales can be written together with schoolchildren right in the classroom. Co-writing a fairy tale can be done as follows. The teacher begins to tell a fairy tale or a story about a hero. From time to time throughout the story the schoolchildren are asked questions, and they guess:

What? Where? Why? When? How?

- *There lived a cat. And once it did something. It was very naughty. What was it?*
- *The cat stole some milk.*
- *No, it did not.*
- *It jumped on the pet bird.*
- *Yes.*

The cat attacked the parrot. Why?

- *Because the cat was very hungry.*
- *No, it was not very hungry.*
- *Because the cat was curious.*
- *Yes!*

And what do you think happened after that?

- *Their owners came into the room.*
- *Yes! / No ... [4].*

Schoolchildren should guess the sequel and after that they will be asked a question again. In fact, there is no true and complete version of the tale. It is created by children in the classroom together. Such a fairy tale can be written using the studied grammatical structures (for example, interrogative sentences in the past tense: *Did it eat some milk?*) or in accordance with the topic being studied and lexical units.

Listening practice

At the initial stage of training, the volume of language of schoolchildren does not allow them to understand a whole text, and therefore relatively short descriptive texts are offered to listen to. Often, the content of these texts cannot cause a lively interest in children, but the fairy tale can solve this problem. Working with such texts from the first stage of teaching English helps to form children's ability to understand speech by ear; teaches them to attentive listening and forecasting of a statement, since the description is given in a certain logical sequence; develops auditory memory.

Some content in the text such as names, geographical names and dates can create a hindrance to understanding, it is, therefore, necessary to inform schoolchildren before listening to the text. Narrative fabled tales are listened by children with great pleasure and interest, and it is always better to give them preference. It is also important that the text has a simple composition with a clearly defined beginning - a string, clearly represented by the development of the action and a clear ending. From practice it turned out that monologue texts are more easily perceived by children by ear than dialogue texts, therefore, their application is also preferable.

However, often in the teaching process it turns out that not every student is able to understand the proposed text from the first time. In this case, it is necessary to let the schoolchildren listen to it a second time, sometimes the third. We propose the following version of the exercise using a fairy tale for practicing listening in the framework of the theme "Animals". The teacher can build various exercises with other language material and on any topics by using this provided task [5].

Pre - listening

The teacher turns on the video "The Zoo" without sound (just a picture). She asks schoolchildren to guess what it is. Also, the teacher asks the students to sign the pictures. For prompts, a list of words is displayed.

While - listening

The teacher displays on the blackboard a picture of the Flying Carpet.
Let's imagine we fly on the magic carpet from our school to the Zoo! Let's say our magic words: "Let's fly!"

- The pupils are visiting the Zoo on... *Thursday, Tuesday Sunday, Friday*
- The day is... *nasty, bright, not sunny, rainy*
- David Edwards is a ... *teacher, zookeeper, trainer, football player*
- The children are from the school in... *London, Cardiff, Plymouth, Manchester*
- The tenth of April is ... *a sad, a special, a usual, a bad day*
- The baby tiger's name is ... *Bell, Ellie, Anne, Mary*
- She was born three ... *days, weeks, month, years ago*
- She usually eats... *ice-cream, meat, fish grass*
- Ellie and Martha like to play with other ... *animals, football with children*

-The children must be quiet because Ellie... watches other animals, plays football, eats meat, maybe she is sleeping [6].

Listen to the recording again. Check your answers. *Evaluation criteria:* 0-2 errors - 5 points; 3-4 errors - 4 points; 5-6 errors - 3 points, 7 or more - 2 points. If a student is not satisfied with his mark (2-3 points), he is given a chance to correct it.

After - listening

Discussion with the whole class. The teacher asks questions. Children answer one by one.

-Have you ever been in a Zoo?

-Do you like going to the Zoo? Why?

-What is your favorite Zoo animal? Why?

-Have you ever seen a baby animal? What animal was it?

At the end of the class homework will be given: Write a little story-tale about another recently appeared animal in the Zoo.

Reference List

1. Английский язык в массовом дошкольном образовательном учреждении: Методическое пособие. Технология обучения иноязычной речи детей пятого года жизни. – Ульяновск: ИПК ПРО, 2000.
2. Бабанский Ю.К. Педагогика. – М.: Просвещение, 2008.
3. Биболетова М.З. Enjoy English – 2 класс. – Обнинск: Титул, 2010.
4. Выготский Л.С.. Мышление и речь. – М.: Лабиринт, 1999.
5. Карасаева О. Коммуникативная методика // Иностранные языки PLUS. – зима 2008.
6. Князева Т.А. Сказки и игры на уроках английского языка как эффективный прием формирования навыков языковой компетенции учащихся на начальном этапе обучения, 2013 [Электронный ресурс].

INTERACTION OF PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTION AND FAMILY IN SPEECH PREPARATION OF PRESCHOOL CHILDREN FOR LEARNING

Snyatkova Tetyana Mykolayivna

teacher of the department of pedagogy
and psychology of preschool education
National Pedagogical Dragomanov University,
Kyiv, Ukraine

Today, a new system of preschool education is being formed in society, which is confirmed at the legislative level by the new state educational standard. In the Basic component of preschool education in Ukraine, much attention is paid to the interaction of preschool education institutions with the families of pupils [1].

In this context, an important task facing the child is to help the family in raising a child. In this regard, change not only the forms and methods of interaction with parents, but also the philosophy of interaction: from "work with parents" to "cooperation" [2, p.56]. Accordingly, parents should be active participants in the educational process, participants in all projects, regardless of what activities dominate them, and not just outside observers.

Interaction of teachers with parents involves mutual assistance, mutual respect and trust, knowledge and consideration by the teacher of the conditions of family upbringing, and parents - the conditions of upbringing in preschool education. The purpose of such interaction is to establish partnerships between the participants of the pedagogical process, to involve parents in the life of ZDO. It is important now to implement the principle of openness of preschool education for parents. This principle stipulates that parents can have the opportunity to freely, at their own discretion, at a time convenient to them to get acquainted with the activities of the child in the child, the style of communication between educators and preschoolers, joining the group. The new principles of interaction include the variability of the content, forms and methods of parenting. Modern parents need to study both new topics and well-known in the new sound.

One of the main conditions for the normal development of the child in the future - is the timely and full formation of language in early childhood. The main goals of cooperation between teachers and parents on the speech development of preschoolers - is to combine the efforts of adults to ensure successful language development of each child, highlighting priority lines of this development, showing the most effective methods and techniques of language development, education, formation of parents' desire and ability to communicate with children, manage children's activities [3, p.109]. Also in the family environment, a language environment should be created that supports the efforts of teachers and has a positive effect on the development of children's speech. Learning the native language and speech development provides rich opportunities for solving the problems of moral and aesthetic education of children.

This applies not only to the development of monologue speech (retelling, storytelling), but also to private (structural) aspects of learning the native language - the education of sound culture of speech, vocabulary, the formation of grammatical structure of language. Thus, mastering the native language, the development of language skills are considered as the core of the full formation of the personality of the preschool child, which provides great opportunities for solving many problems of mental, aesthetic and moral education [4, p.56]. This circumstance actualizes the problem of interaction of teachers with parents on the issues of language development of preschool children in the conditions of ZDO and family.

The effectiveness of the interaction of preschool education with the family in the development of active language in older preschool children is ensured by the implementation of the following pedagogical conditions: increasing the professional competence of teachers in matters of educational interaction with the family; use of active forms of interaction with the family on the development of active language of older preschool children; the use of active methods and techniques for the development of active speech of older preschool children in the conditions of ZDO and family [2, p.38].

Thus, mastering the native language is one of the most important acquisitions of a child in preschool and is considered in modern preschool education as a general basis for education and training of children. In the process of mastering the language and language is formed not only the child's language readiness for school, but also personality. Since, forming language skills in the native language, we simultaneously cultivate an aesthetic attitude to nature, man, society, art. Also, learning the native language helps to solve the problem of moral education. The child learns through language the norms of morality, moral evaluations, which with proper education become the standards of his own behavior, attitude to the world around him, to people, to himself.

List of references

1. Basic component (State standard) of preschool education. Access mode: <https://ezavdnz.mcfrr.ua/book?bid=378765>.
2. Turcan L. Forms of work with parents / Ludwig Turcan // School Director. - 2010. - №5. - P.56-59.
3. Orzhekhovskaya VM Interaction between school and family: strategies, technologies and models. - H .: Publishing House "Point", 2007. - 192 p
4. Dvoruk OI The process of education through the eyes of a child / OI Dvoruk; Resp. ed. GV Lutsenko // Pedagogy and specific methods. - Cherkasy: "Rodzinka", 2006. - P. 109.
5. Parents' meeting / TV Vinogradova. - H .: Ed. Osnova group, 2006. - p. 237

BENEFITS OF LANGUAGE LEARNING AND TEACHING

Soltanmuratova Gulzhan Melisovna

Master of pedagogical sciences
Kazakh State Women's Teacher Training University, Almaty, Kazakhstan

Pazilova Bakiza Ablazovna

Master of pedagogical sciences
Kazakh State Women's Teacher Training University, Almaty, Kazakhstan

At present, it is recognized that the current content of education does not meet adequately the needs of society. Apart from this, in his address to the people of Kazakhstan "Building the future together" in 2011, President of the Republic Nursultan Nazarbaev presented his idea of the use of three languages. In his 2007 annual address themed "New Kazakhstan in a New World", the president proposed gradual implementation of the "Trinity of languages" cultural project. In the 2008 address, he declared that graduates of Kazakhstan could easily pursue their studies abroad [1]. Nowadays learning instruction is very popular and common method of teaching in high school. Language is a system of language means necessary for communication and rules of using them. Teaching cannot be defined apart from learning. Teaching is guiding and facilitating learning, enabling the learner to learn, setting the conditions for learning. Your understanding of how the learner learns will determine philosophy of education, your teaching style, your approach, methods and classroom techniques. It is very important to understand the various teaching and learning systems can make the most of the opportunities they offer. Other programs designed to have collaborative areas to exchange notices or unknown learning items. Having researched many scientific sources regarding the pre-history of this phenomena, -we want to offer the reader some facts and notions from "Learning to teach English" methodology created by Professor Peter Watkins.

For example, different roles of teaching have always been taught along with the language though in the forms of separate courses known as background studies and country area studies. Most institutions will have their own administrative procedures that teachers will be expected to follow. These may include preparing reports on students, keeping records of what has been taught, and preparing a plan of a sequence of lessons to be taught. Teachers may well be expected to assess their students by administering a test or tests at some point either during, or at the end of a course. (Peter Watkins, 2005, pp 7-12). Country studies in the Teaching across cultures: considerations for International language teachers in Kazakhstan (Yusuf Yalaci and Aibarsha Islam) "Multilingualism in Kazakhstan and problems of teaching the Kazakh language" [2] offer. These interactive methods that cover teaching and learning being is organized with very specific advice on places to go, people to meet things to do in every country. It is a student-centered approach that involves flipping the original classroom by moving information transfer out through technological support and moving application of learning into classroom. Our observations indicate increased

student mastery of both use of English and conceptual reasoning accompanied with an increase in self-esteem as the result of this approach. Tom Burns showed how to foster college students getting deeply engaged in learning language using a collaborative method of teaching (Essential study skills, 2003, pp 10-25). The study is about factual knowledge pertaining to the structure and functions of learning and roles of teaching. The concept of learning and roles of teaching could be summed up accordingly,- first of all, use of transfer direct communication implies both a speaker and a hearer, whereas an indirect communication suggests a writer and a reader. Secondly, these types of communications allow to assimilate, learning and new concepts of teaching Here the teacher should know exactly what pupils are expected to achieve in learning the subject, and also what kind of changes can be brought in learning attainment at the end of the particular lesson, course, or academic year.

Learning a new language is of great educational value, through a new language we can gain an insight into the way in which words express thoughts, and so achieve greater clarity and precision in our own communication. As the first step in learning a foreign language, we developed an elementary level of learning which focuses on meaning. It may be interesting to teach learners to understand how language functions as this will bring him to a greater awareness of the functioning of his own language. It may consist of a variety of tasks such as ‘shallow end’ approach and a ‘deep end approach’. Shallow end and deep end must be sent to the professor acknowledge the encountered problems and mistakes to be detail with during the class session. Thornbury (1999) states that a ‘shallow end’ approach and a ‘deep end approach’. So, the teacher may decide that the lesson will focus on the present perfect and will then choose practice activities that allow the pattern to be reinforced throughout the lesson. New teachers should be able to select an appropriate piece of new language to teach their learners, and provide a variety of practice activities to reinforce learning. In the deep end, or strong form, communication is dominant and language systems are focused on in so far as they affect a particular piece of communication. So, learner may talk about television programs, and the language taught will spring from the discussion and what learners appear to need in order to take part effectively [3]. In the shallow end, or weak form, a piece of language may be preselected and taught, but the teacher ensures that there will be opportunities to practice that piece of language in communicative contexts as the lesson progresses. In both the strong and weak forms of the approach there is a great emphasis on learners working in pairs and groups [4]. . In both the strong and weak form of the approach there is a great emphasis on learners working in pairs and groups. These approaches, and particularly the skills needed by teacher using the dominant weak form of the communicative approach, will be the main focus of the following article.

Having analyzed the relevant literature, the legislative acts in the field of language and education,- as well as having studied educational records it is possible to formulate the contradictions and problems of the research. Whilst there are various definitions of learning we are going to explore one is which is associated with study skills. This definition can be used to make the link between skills and learning. Professor Peter Watkins suggests this by giving the following brief descriptions of teaching techniques. The teacher presents grammar rules using the learners’ mother

tongue. Learners then practice these rules by translating sentences both from and in to the target language. Learners are expected to learn lists of words in the target language with their mother tongue equivalents. Speaking practice is not considered very important.

1. The teacher provides a spoken model of a short piece of language. Learners repeat it several times and try to memorize it. The teacher corrects any mistakes. Taped material may be used and may include gaps where learners supply the missing words.
2. At first learners just listen and do not speak until they feel ready. When they do, the teacher responds to the meaning, rather than the grammatical form, and the teacher does not draw attention to any grammar points.

In the first prompt, we focus on what has developed as the prevailing methodology used in teaching English in many parts of the world today that can be loosely termed the ‘communicative approaches’. In the second prompt, we focus on what learning and ‘knowing’ a language involves and how it can be used effectively in real life situations. It is important to define a way to deliver and collect learner’s responses to these questions. Decide if you want to go to learn and the teaching of the mother tongue leads to the mastery of the language as a system which is already used for exchanging thoughts and feelings so that learners will be able to use it more effectively in oral and written language, the teaching of a foreign language should result in the pupil's gaining one more code for receiving and conveying information; that is, in acquiring a second language for the same purpose as the native language: to use it as a means of communication. The communicative approach priorities an ability to communicate over a knowledge of ‘rules’.

The above discussed method of learning language makes the learner acquainted with the life, customs and traditions of the people whose language studies through visual material and reading material dealing with the countries where the target language is spoken. Language learning and teaching should promote learners' general educational and cultural growth by increasing their knowledge about foreign countries, and by acquainting them with progressive traditions of the people whose language they study. The starting point here is the idea that learning any language must be accompanied by a study of the culture of native speakers. The needs and circumstances of those wanting instruction vary enormously, but the majority of them want contact with a teacher, whether it's through a structured course, or through individualized private lessons, and therefore the demand for teachers is very high. It should be remembered that with such diverse needs and differing contexts in which teaching takes place, there is no one ‘right’ way to teach. However, the techniques and methods described in this article give teachers a starting point from which they can modify their practice to suit the needs of individuals and particular groups.

Furthermore, as a result, the objectives of the course are fully attained and learners’ learning experience is optimized. Nevertheless, teachers report a very high level of personal investment in the preparation of their teaching and also mention the methodology could be applied to teaching any variety of English, or indeed any language.

Most language teachers face to face, at some point in their careers, probably felt frustrated that some of their learners have failed to learn quickly because they expect all learners should learn the language immediately. This is particularly important if you have classes with elementary and pre-intermediate students. Sometimes student do not understand clear explanations in English, then they turn to their peers to translate the words. If they know at least a little Kazakh or Russian, the teacher may try to help them figure out the meaning. However, the learners are not the ‘empty vessels’ ready to be filled with the teacher’s explanations,-as there is often a delay in assimilating the knowledge presented by the teacher for spontaneous use of that knowledge. This is not to say that all teaching is a waste of time. It may be that the teaching of some items speeds up the process by which they become assimilated [2]. Our observations show learners are not empty vessels because there is no - relationship between what is poured in by the teacher and what is retained by the learner. Research has demonstrated the effectiveness of how learners may pick up bits of language which the teacher does not set out to teach, and they may not always remember bits that the teacher does prioritize. A more accurate metaphor may be to compare language development to a plant. It will grow and develop naturally as long as it is in the right conditions. Part of the teacher’s job is to ensure that as far as possible those conditions are provided, and to help learners to learn as efficiently as possible. There may be a relationship between learning and teaching.

This study proves that learning is that it seems to be more effective the more the learners are involved in the process. A teacher can tell learners about a language and its systems. That is to say, those teachers can try to transfer their knowledge to the learners. However, research suggests that the more the learners are involved in working out patterns the more will be learned. So an alternative approach is for teachers to provide examples, ask appropriate questions and try to guide learners to discover things for themselves. We will look at how teachers can promote this depth of processing when we examine specific teaching techniques.

This study explores the expectations and possible necessities teachers can tell learners about language – learning the language - tell them what words mean give grammar rules and so on. They can make or break a student and his career. Teachers are a source of encouragement and support for their students so it’s their duty to be a good role models themselves. A good teacher can motivate a student to discover his hidden talent just as much as a bad one can discourage him to give up on his assets. Here are is a list of qualities that make a good teacher: The best teachers have a range of techniques available to them, although of course, no teacher can possibly be aware of all the potential alternative methods available. “Thornbury (1999) calls this meaning of teaching as the domain of a learning”.

In the textbook, Learning to Teach English, Devine (1987), [5] argues that learning is not one thing but a series of activities;

- Gathering new ideas and information
- Recording them
- Making sense of them
- Remembering them
- Using them

Gather: learning is about gathering new ideas and information. We call this research and it can involve taking information in from classes, lectures, seminars, tutorials, discussion, practical's, reading (texts, journals, newspapers and more), watching films, videos and television programs.

Record: then you have to record, organize and make sense of that information. Recording typically involves some form of note making activity. Here you are recording points that you have heard, read or seen, in some form or other so you have a record of them. You will go back to your notes at some point in order to use the information that you have recorded.

Organize: When we research we encounter information in many forms, in many places and at different times. What we have to do is rearrange the information to make sense of it for ourselves.

Make sense of: so we have to look for information in a variety of places, then we have to rearrange and record it for ourselves. During this process we have to notice that certain ideas agree with each other. Basically, we have to think about all the different things that we have heard, read or seen and make sense of them for ourselves. We have to understand it.

Remember it: so we have looked at information as actively as possible, but this information is not yours unless you remember it. As you listen to or read material in your subject area, you have to select important information and then make a conscious decision to remember it. But quick word it is this now. Don't try to remember everything you need to know just before your exams. This does not work – and it does not help you remember information 'for keeps', for life. Devin's conclusion that, "Finally you have to be able to use the information yourself for it to be really yours. You have to be able to communicate what you know – be able to explain or write about it, to discuss it with other people".

The methodology of Devin's is based on polling learners and challenges about their answers. The obvious and simple response is a teacher –teaches. This is bound up with the idea of how people learn. Learners may learn things from the teacher, or from each other, or from watching a film, or hearing a song, reading something. Sometimes learners will seem to make quiet rapid progress, and at other times progress will be slow. Sometimes learners will need a significant amount of time before they have been taught. Teachers of languages have to accept this and set about helping people to learn at their own pace and in their own ways.

We observed that the learner's task in the teaching and learning is to construct the system of the target language. They have to find out and remember how words are joined together and what they mean, how grammar patterns fit together, as well as how phonological features such as stress and intonation are used. The system the learner constructs can only emerge gradually parts may come from direct, conscious learning of new bits of language, and other parts may be picked up from exposure to the target language. When we communicate, we do not pour out ready formed and already polished words, what we actually do is to struggle to form our ideas. This struggle, in speaking or writing, is actually a really important part of the learning process. Learning that takes precedence over teaching is in the choices of what is taught and how it is taught, because these decisions should be made with the learners' needs in mind.

Research shows, during a lesson the teacher needs to manage the activities and the learners in the classroom in different ways. Every teacher changes roles during a lesson. These roles will be appropriate to the type of lesson, activities, lesson aims and the level and age of the learners. The teacher gives instructions to the class the teacher encouraged students to speak and participate the teacher mimed a series of actions the teacher speaks in the target language and find some material for the class to use. Understanding the role of languages in the world today with special urgency poses the question of effectiveness of language training and raising the level of language proficiency of students. The concept of the development of education in the Republic of Kazakhstan is aimed at qualitative renewal of the forms and methods of professional training; qualification meets global standards [1].

During “Foreign language” lessons at KazSWTTU (Kazakh state women's teacher training university), we use this method in any stage of the class. It helps to intensify the educational process and go ahead in their learning. I think this method will be developed further in language teaching practice and it is worth to be the point of future scientific research.

Bibliography

1. The state program on development and use of languages in the Republic of Kazakhstan for the years 2011
1. Baiteliyeva, Zh. (2013). Multilingualism in Kazakhstan and problems of teaching the Kazakh language. Nazarbayev University, Astana, Kazakhstan
2. Watkins, P. (2005) Learning to Teach English. Delta Publishing.
3. Thornbury, S. (1999) How to Teach Grammar (Longman)
4. Devine (1987) Learning and Studying. Delta Publishing.
5. Burns, T., Sinfield, S. (2003). Essential Study Skills. Sage Publications
6. Yaylaci, Yu. (2013). Teaching Across Cultures: Considerations for International Language Teachers in Kazakhstan. Procedia - Social and Behavioral Sciences 00 (2013) 000–000
7. Baiteliyeva, Zh. (2013). Multilingualism in Kazakhstan and problems of teaching the Kazakh language. Nazarbayev University, Astana, Kazakhstan

ОСНОВНІ ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Карлова Надія Миколаївна,

кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри української мови
Державний заклад «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка», Україна

Нікітіна Алла Василівна,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри української мови
Державний заклад «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка», Україна

Динамічно змінюваний світ висуває сьогодні нові вимоги до сучасних закладів вищої освіти. Система підготовки фахівців галузі знань 01 Освіта / Педагогіка зазнає істотних змін, що зумовлено вимогами загальнонаціонального ринку праці та освітніми тенденціями інтернаціоналізації освітнього середовища й наближення до європейського освітнього простору.

Відповідно до Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти [1], критерії оцінювання якості освітніх програм закладів вищої освіти застосовують з урахуванням стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG-2015). Серед критеріїв акредитаційних вимог оцінювання якості вищої освіти освітня програма передбачає набуття здобувачами вищої освіти компетентностей, що відповідають заявленим цілям. Вагомою серед них є дослідницька компетентність, яка дозволить майбутньому фахівцю реалізувати одне із провідних завдань – здатність до навчання впродовж усього життя.

Інтеграція освітнього й наукового процесів у закладах вищої освіти України зумовлена суспільними вимогами до особистості вчителя як новатора, творця, дослідника, елітарної мовної особистості. Ці вимоги представлені в чинних державних документах, зокрема в Концепції Нової української школи – НУШ.

Сучасні психолого-педагогічні дослідження переконують у тому, що «нова людина» повинна вміти швидко розв'язувати якісно складні завдання, водночас вміти бачити проблеми, пропонуючи творчі варіанти їх розв'язання. Такі завдання може реалізувати людина, яка володіє дослідницькими здібностями. Тому проблема формування та розвитку дослідницької компетентності як системи здібностей є актуальною в сучасній системі освіти. Проблемам формування дослідницької компетентності присвячено дослідження вітчизняних лінгводидактів О. Караман, С. Карамана, О. Копусь, О. Кучерук, А. Нікітіної, О. Семенов та ін. Зазначимо, що поняття «дослідницька компетентність» та педагогічні умови її формування у здобувачів вищої освіти є відносно новими в сучасній вітчизняній педагогічній думці.

Мета статті – визначити основні шляхи формування дослідницької компетентності здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова і література) у процесі організаційно-дослідницької діяльності під час опанування освітніх компонентів циклу професійної підготовки.

Дослідницька діяльність позначена творчим характером дій, передбачає проведення власного дослідження, спрямованого на здобуття нових знань, визначення та пошук шляхів вирішення проблеми. Поділяємо думку тих дослідників, як визначають дослідницьку компетентність як таку, що інтегрує інтелектуальну, творчу, ціннісну, мотивувальну її складові частини, а також є передумовою здійснення дослідницької діяльності.

Так, М. Головань і В. Яценко слушно зазначають, що «дослідницька компетентність – це цілісна, інтегративна якість особистості, що поєднує в собі знання, уміння, навички, досвід діяльності дослідника, ціннісні ставлення та особистісні якості і виявляється в готовності і здатності здійснювати дослідницьку діяльність з метою отримання нових знань шляхом застосування методів наукового пізнання, застосування творчого підходу в цілепокладанні, плануванні, прийнятті рішень, аналізі та оцінці результатів дослідницької діяльності» [3, с. 61].

Дослідницька компетентність, на думку С. Кравченко, є інтеграційною якістю особистості, яка виявляється в усвідомленій готовності фахівця здійснювати активну дослідницьку діяльність. При цьому майбутній учитель має володіти сукупністю знань з методології та методів наукового дослідження; умінь визначати суть, мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, формулювати робочу гіпотезу, планувати та проводити дослідження, аналізувати отримані результати, формулювати висновки; виявляти здатність переходити від процесуальної діяльності до творчої, прагнення до саморозвитку й удосконалення у професійній діяльності; набувати досвіду підготовки публікацій, презентацій, виступів і захисту дослідницьких робіт [4, с. 267].

За результатами проведених емпіричних досліджень, як зазначає Н. Любчук, важливим у підготовці майбутніх учителів української мови та літератури закладів загальної середньої освіти є формування не окремих дослідницьких умінь майбутнього словесника, а формування його дослідницької компетентності як цілісної системи, яка поєднує фундаментальність теоретичних професійних знань та розвиток інноваційного мислення у межах практико-орієнтованого наукового підходу до вирішення конкретних освітніх проблем [5, с. 175]. Отже, визначаємо дослідницьку компетентність як структурну частину професійної компетентності майбутнього вчителя-словесника – динамічний комплекс сформованих знань, умінь, суджень, переконань, способів мислення, ціннісних настанов, що виявляються в здатностях володіти науковим мисленням, аналізувати наукової літературу, здійснювати спостереження, синтез, аналіз, передбачення для вирішення суперечливих питань, виконання дослідницької роботи тощо. Дослідницька компетентність забезпечує дослідницьку діяльність педагога. Науково-дослідницька робота майбутніх учителів-словесників спрямована на розвиток здатностей до пошукової, дослідницької діяльності, до творчого розв'язання навчально-виховних завдань у освітніх закладах, а також формування

умінь і навичок застосування дослідницьких методів для розв'язання практичних питань мовно-літературної освіти учнів.

У роботі над формуванням дослідницької компетентності у здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова і література) визначено основні шляхи.

Так, важливою є робота над розвитком індивідуальних особливостей здобувачів вищої освіти, зокрема розвитком мотиваційних і креативних аналітико-синтетичних здатностей під час опанування освітніх компонентів циклу професійної підготовки. У зв'язку з цим необхідно формувати дослідницьку компетентність майбутніх вчителів-словесників як комплекс трьох відносно автономних складників: пошукової активності (мотиваційний складник), дивергентного (здатність до розробки ідей) і конвергентного (здатність до аналізу й синтезу) мислення [2].

Вагомим засобом формування дослідницької компетентності є виконання навчально-дослідницьких та науково-дослідницьких завдань у межах опанування освітніх компонентів фахової підготовки, наприклад, під час опанування таких освітніх компонентів, як «Сучасна українська літературна мова», «Методика навчання української мови», «Соціолінгвістика та українська діалектологія», «Педагогічна риторика. Текст у лінгводидактиці» тощо. Робота з формування дослідницьких умінь і навичок передбачає включення елементів дослідження в перебіг лекції під час вивчення нового матеріалу, виконання вправ на практичних заняттях тощо.

На аудиторних заняттях і в позааудиторній самостійній роботі доцільно застосовувати як провідний метод проєктної діяльності, зокрема написання рефератів під час виконання самостійної роботи, дослідницька діяльність на заняттях наукових гуртків здобувачів вищої освіти під час позанавчальних занять, а також виконання колективних наукових проєктів у межах науково-дослідницьких лабораторій факультету української філології та соціальних комунікацій.

Одним з важливих практикоорієнтованих шляхів формування дослідницької компетентності майбутніх бакалаврів є виконання курсових робіт. Курсова робота з української мови та методики її навчання – це освітній компонент у структурі навчального плану підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова і література). З метою реалізації освітніх програм зазначеної спеціальності доцільним є підготовка професійно орієнтованого навчально-методичного забезпечення, яке майбутні бакалаври середньої освіти зможуть використовувати і під час навчання, і в подальшій професійній діяльності. Прикладом такого навчально-методичного посібника є методичні рекомендації [6].

Виконання курсової роботи, спрямоване на професійну підготовку здобувачів вищої освіти, пов'язане із закріпленням, поглибленням й узагальненням теоретичних знань та практичних навичок, одержаних здобувачами вищої освіти за час навчання, та їх застосуванням до комплексного розв'язання конкретних фахових завдань; систематизацією та узагальненням навчального матеріалу, передбаченого практикою закладів загальної середньої освіти; набуттям навичок

самостійної роботи з навчальною і науковою літературою, нормативною документацією, комп'ютерною технікою, використанням сучасних інформаційних засобів і технологій; виявленням наукових здібностей у здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня і залученням їх до науково-дослідної і науково-методичної роботи [6, с. 4].

У результаті виконання курсової роботи освітні програми спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова і література) передбачають формування низки загальних і професійних компетентностей, зокрема тих, сукупність яких розуміють як дослідницьку компетентність. Серед них такі:

- здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел (зокрема друкованих і цифрових), до використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності;

- здатність свідомо вчитися й оволодівати сучасними знаннями, засвоювати й розуміти предметну область;

- здатність до адаптації та дії в новій, нестандартній, змінній ситуації, до генерування нових ідей, ініціативності та підприємливості; здатність використовувати інновації у професійній діяльності;

- здатність до виконання завдань проблемно-пошукового, дослідницького, творчого характеру; до володіння прийомами планування, організації, здійснення та презентування прикладного дослідження в галузі мовної й літературної освіти; до застосування елементів теоретичного й експериментального дослідження в професійній діяльності;

- здатність виявляти методичні можливості інтегрування навчальної та дослідницько-пошукової діяльності, організовувати проєктну колективну, групову й індивідуальну роботу учнів, розвиваючи їхні особистісні характеристики, критичне мислення, мотивацію пізнавальної активності й креативні здібності [6, с. 5–6].

Формуванню дослідницької компетентності сприяє й використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі як засобу підвищення мотивації здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня до організації дослідницької діяльності. В останні десятиліття розвиток цифрових технологій, які трансформують і суспільні відносини, відкриває нові можливості побудови освітніх технологій на засадах відкритого освітнього середовища, у якому людина, маючи мінімальний доступ до технологій і гаджетів, може долучитися до скарбів світової наукової думки. Тому одним з першочергових завдань вищої освіти є підготовка здобувачів, які вміють працювати з інформаційно-цифровими технологіями та впроваджувати їх передові здобутки в професійній діяльності. До того ж використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі цифровізації освіти підвищує її якість в індивідуальному навчанні та формуванні навичок навчання впродовж усього життя.

Отже, у результаті аналізу науково-методичних джерел, виокремлюємо п'ять основних шляхів формування дослідницької компетентності здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова і література):

- розвиток індивідуальних особливостей здобувачів вищої освіти, зокрема розвитком мотиваційних і креативних аналітико-синтетичних здатностей в організації дослідницької діяльності;
- виконання навчально-дослідницьких та науково-дослідницьких завдань у межах опанування освітніх компонентів;
- застосування як провідного методу проєктної діяльності під час аудиторних занять і позааудиторної самостійної роботи;
- виконання курсових робіт;
- використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі як засобу підвищення мотивації здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня до організації дослідницької діяльності.

Перспективним у подальших наукових пошуках є експериментальна перевірка ефективності визначених шляхів формування дослідницької компетентності майбутніх учителів-словесників в освітньому процесі факультету української філології та соціальних комунікацій Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Список літератури

1. Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти : наказ М-ва освіти і науки України від 11.07.2019 р. № 977, за реєстр. в М-ві юстиції України 08.08.2019 р. за № 880/33851. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-19#Text>.
2. Заболотний О. В. Формування дослідницьких умінь учнів у процесі вивчення синтаксису української мови. URL : https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/3/statti/2zabolotny/zabolotny.htm.
3. Головань М. С., Яценко В. В. Сутність та зміст поняття «дослідницька компетентність». *Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі*: зб. наук. пр. Вип. VII. Кривий Ріг: Видавничий відділ НМетАУ, 2012. С. 55–62.
4. Кравченко С. О. Узагальнення сутності дефініції «дослідницька компетентність». *Молодий вчений*. Серія «Педагогічні науки». 2018. № 2 (54). С. 265–268.
5. Любчук Н. Особливості формування дослідницької компетентності здобувачів вищої освіти – майбутніх учителів української мови та літератури у процесі проєктної діяльності: дані емпіричного дослідження. *Актуальні питання гуманітарних наук*: міжвуз. зб. наук. пр. молодих вчених Дрогобицького держ. пед. ун-ту імені Івана Франка. 2020. Вип. 32. Том 2. С. 171–176.
6. Курсова робота з української мови та методики її навчання : методичні рекомендації для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за освітньо-професійними програмами «Українська мова і література», «Українська мова і література. Мова і література (англійська)» спеціальності 014.01 Середня освіта. Українська мова і література / укл.: Клещова О. Є., Нікітіна А. В., Карлова Н. М., Кравченко М. В., Барилова Г. К. Старобільськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2021. 50 с. URL : <http://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/8672>.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ҚАБІЛЕТІН ДАМЫТУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

М.А. Абдуллина

магистрат,
Павлодар педагогикалық университеті

Н.С. Асенова

Доцент, к.п.н., профессор, Педагогика жоғары мектебі
Павлодар педагогикалық университеті

*Балаға өз бетімен зерттеуге мүмкіндік
туғызған сайын одан әрі жақсы оқи түседі.
Питер Клайн.*

Қазіргі қоғамымызға күн сайын жаңа талаптар мен өзгерістер енуде. Сәйкесінше, қоғамдық міндеттерді орындап, қоғамның талаптарына жауап бере алатын, өз бетінше ойлай алатын, туындаған мәселені көре және шығармашылықпен шеше білетін түлек қажет. Туындаған жағдаяттан шығудың бірден - бір жолы – кіші мектеп жасынан бастап оқу-тәрбие үдерісін оқушылардың зерттеушілік іс-әрекеті негізінде ұйымдастыру. Зерттеушілік іс-әрекет дегеніміз – белгілі бір мерзімге созылатын ізденіспен, ғылыми сипаттағы ақпаратты терең түсіну мен шығармашылық өңдеумен, ойлау үдерістерінің талдау-болжамдық сипатта жұмыс жасауымен, «жасап көру мен қателесу» жолымен әрекеттенумен, түсінумен, жаналық ашумен байланысты болса, оқу-зерттеушілік іс-әрекеті - оқушылардың ғылым, техника, өнердің әртүрлі салаларында алдын ала белгісіз нәтиже алу мақсатында ғылыми зерттеуге тән негізгі кезеңдердің (мәселені қою, мәселеге қатысты әдебиеттермен танысу, зерттеу әдіснамасын меңгеру, өз бетінше мәлімет жинау, талдау, жалпылау, қорытындылау) болуын болжайтын шығармашылық зерттеушілік міндеттерді шешуі [1, 102].

Бастауыш сынып оқушыларының таным процестері дамуына оқытудың тигізетін әсері өте үлкен. Оқу зерттеушілік іс-әрекеті – бұл оқушылар үшін жаңа білім немесе іс-әрекет-тәсілдерін, танымдық себептерді, зерттеушілік қабілетті қалыптастыру болып табылатын, өзінің құрылымы бойынша ғылыми іс-әрекетке сәйкес, мақсаттылық, белсенділік, заттық қабылдау, дәлелділік және саналылықпен сипатталатын оқушылардың арнайы ұйымдастырылған, танымдық шығармашылық іс-әрекеті.

Қазіргі заманғы қоғам мұқтаж өсуіне дербес адамдар бірден бейімделу өзгермелі жағдайларына, креативті жақындауға міндеттерді шешу. Қазіргі заманғы оқушы елдің әлеуметтік және рухани дамуының бастамашыл қатысушысы болуға тиіс, бұл одан мектепте, ЖОО-да және өмір бойы жаңа білім

мен дағдыларды алу процесінде дербестікті талап етеді. Мектептегі білім берудің бірінші кезектегі жетістігі оның озық даму мақсаттарына сәйкестігі болуға тиіс. Мектепте тек өткен жетістіктері туралы ғана емес, болашақта қажет әдістер, құралдар мен технологиялар туралы да білім беруі қажет. Оқушылар ғылыми жобаларға, шығармашылық іс-шараларға қатысуы керек, оның барысында олар жаңа нәрсені жасауға, түсінуге және игеруге, ашық болуға және шешім қабылдауға қабілетті, өз ойларын тұжырымдай білуге үйренеді. Мұның бәрі білім беру ордасында бастауыш сынып оқушыларын белсенді танымдық іс-әрекетке, атап айтқанда оқу-зерттеу жұмысына қосу үшін ерекше жағдайлар жасауды талап етеді.

Оқытуда проблемалық - зерттеу әдістерін қолданудың әдістемелік және дидактикалық негіздерін Д.Б. Богоявленский, И.А. Ильницкая, И.Я. Лернер, М.И. Махмутов, М.Н. Скаткин негіздеді; мектептегі шығармашылық зерттеу қызметінің маңыздылығын И.А. Зимний, А.М. Матюшкин атап өтті; оқу-зерттеу қызметін ұйымдастырудың психологиялық негіздерін А.И. Савенков сипаттаған. Орыс психологиясында баланың танымдық, зерттеу қызметін зерттеу мен қалыптастыруда бай тәжірибе бар (П.Я. Халперин, А.В. Запорожец, А.И. Савенков, Н.Ф. Талызина). Бірақ педагогика ғылымында бұл проблема бастауыш сынып оқушыларының ғылыми-зерттеу қызметін үйлестіру үшін жеткіліксіз дамыған.

Бізді қоршаған әлем күн сайын өзгеріп отырады, қоғам біздің өміріміздің барлық салаларын, соның ішінде білім беруді динамикалық жетілдіруді талап етеді. Стандарт білім алушылардың бастауыш жалпы білім берудің негізгі білім беру бағдарламасын меңгеру нәтижелеріне қойылатын талаптарды белгілейді:

- жеке тұлғалық, оның ішінде білім алушылардың өзін-өзі дамытуға дайындығы мен қабілеті, оқуға және танымға уәждемесін қалыптастыру, жеке ұстанымдарын, әлеуметтік құзыреттерін, жеке қасиеттерін көрсететін білім алушылардың құндылық-мағыналық ұстанымдары; азаматтық бірегейлік негіздерін қалыптастыру;

- оқу қабілеттерінің негізін құрайтын негізгі құзыреттіліктерді меңгеруді қамтамасыз ететін, білім алушылардың әмбебап оқу іс-әрекеттерін (танымдық, реттеуші және коммуникативтік) меңгеруін қамтитын метапәндік пән бойынша;

- жаңа білім алу, оларды өзгерту және қолдану бойынша осы пәндік салаға тән тәжірибе, білім алушылар пәндік саланы, оның ішінде оқу саласын зерттеу процесінде алған ғылыми білімнің негізгі элементтерінің жүйесі, сондай-ақ әлемнің заманауи ғылыми бейнесінің негізі.

«Бастауыш сынып оқушыларын оқыту әдістемесі» кітабында автор А.И. Савенков: «зерттеу - бұл белгісіз, жаңа білімді, тәуелсіз танымдық әрекетті іздеудің шығармашылық процесі» деген анықтама береді. Өз кезегінде, зерттеу қызметін жалпы тұлғаның дамуы үшін визуалды және визуалды, байқау қабілеттерін дамыту шарты ретінде анықтауға болады [2, 15].

Зерттеу барысында анықталаған:

- оқушылардың танымдық біліктері мен дағдыларын дамыту;
- ақпараттық кеңістікте бағдарлану біліктерін қалыптастыру;
- өз біліміңізді өзіңіз жасаңыз;

- ғылымның әртүрлі салаларынан білімді біріктіру білігін қалыптастыру;
- сыни ойлауды қалыптастыру.

Зерттеу қызметі оқушыларға жеке ерекшеліктерін ашуға, білімін оқу - зерттеу процесінде жүзеге асыруға және көпшілік алдында қол жеткізілген нәтижені дәлелдеуге мүмкіндік береді. Зерттеу барысында, оқушылар жана өнертабыстар мен ашылулар жасамайды, бірақ «өзіңіз үшін жаңалық» белсенді өмірлік ұстанымды қалыптастыруға ықпал етеді. Зерттеу қызметі кішкентай зерттеушілерге байқалатын құбылыстарды талдай отырып, әртүрлі ақпарат көздері бар корпусты қолдайды және үйретеді. Оқушылар белсенді субъектілер ретінде танымдық процеске қатысады, зерттеу мәселесін және оны шешу жолдарын анықтайды, қажетті ақпаратты жинайды және өңдейді, өз қызметін талдайды, қорытынды жасайды, нақты өмірге негізделген зерттеу негізінде жаңа білім, арнайы дағдылар алады.

Бастауыш сынып оқушыларының ғылыми-зерттеу қызметі қалыптасу сатысында, оны келесі ерекшеліктермен сипаттауға болады:

- кіші оқушыны зерттеу қызметімен таныстыру осы жас ерекшеліктеріне сәйкес танымдық қызығушылықтарға негізделген;

- оқушының зерттеу іс-әрекетінде шамалы жеке тәжірибесін ескеру қажет, оны ұйымдастыруда оқушылардың тікелей зерттеулері де, тиісті тәжірибені қалыптастыруға арналған арнайы жаттығулардың маңызы зор;

- зерттеу іс-әрекеті процесінде қалыптасқан зерттеу тәжірибесі оқушылардың жалпы білім беру іс-әрекетінің жемісті оқу іс-әрекеті үшін қажетті маңызды құрамдас бөлігі болып табылады [3, 3].

Зерттеудің негізі оның көп субъектілігі болып табылады. Баланың өзі мен мұғалімнен басқа, зерттеу қызметінің субъектілері ата-аналар болып табылады, олардың көмегінсіз және ынтымақтастықсыз зерттеу қызметі айтарлықтай күрделене түседі.

Бастауыш сынып жасындағы оқушыларының оқу-зерттеу қызметін ұйымдастыру кезінде зерттеу әдіснамасын ұстану қажет. Мұғалімнің жетекшілігімен оқушы зерттеу мәселесін және оны шешу кезеңдерін анықтайды. Зерттеу мәселесі мен тақырыбын кішкентай зерттеуші үшін маңызды, қызықты, сондықтан ол өз еркімен жұмыс істеуі керек. Мұғалім оқушының ойлары мен іс-әрекеттерін шоғырландырады, ал бала өз бетінше жауап табуға, қолда бар білімнің көмегімен олардың дұрыстығы мен дұрыстығын тексеруге, қорытынды жасауға тырысады. Оқушы зерттеуге алынған ақпаратты жаңа мәселелерді шешуде, салыстыру және жинау кезінде қолдана алады. Бірақ мұндай іс-әрекеттің тиімділігі жас оқушының даму ерекшеліктеріне негізделген. Оқушылардың ғылыми - зерттеу қызметіне қосу процесінде мұғалімнің алдында оқушылардың зерттеу тәжірибесін дамытудың әртүрлі деңгейлерінде бірыңғай оқу-зерттеу мәселелерін шешуді ұйымдастыру проблемасы туындайды. Сондықтан оқушылардың өздерінің зерттеу тәжірибелерін көрсете алатын және кеңейте алатын жұмыс әдістері мен формаларын таңдау керек [4, 69].

Зерттеу жұмысын жүргізу көптеген физикалық және моральдық күштерді қажет етеді, бірақ бірыңғай оқу процесі де маңызды. Кез-келген тақырыпты жоспарлау және дамыту арқылы оқушының өзінің көкжиегін арттырады,

материалды дайындау, негізгі және қайталама компоненттерді таңдау, таңдалған фактілерді талдау, тәуелсіз негізделген тұжырымдар дайындау сияқты дағдыларды жетілдіру жүзеге асырылады. Мұндай сабақтар балалардың сөйлеу, ойлау, есте сақтау қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Бұл зертеуді орындау жеткіліксіз. Сондықтан материалды жақсы білу, еркін сөйлеу және жақсы ойлау қажет. Мұғалім мен оқушы - зерттеушінің өзара әрекеті оқушының қабілеттерін ашуда ғана емес, сонымен бірге оған сеніп тапсырылған ресурстарды тиімді пайдалана алуы.

Осылайша, бастауыш сынып оқушыларын арнайы дағдыларға үйрету, сондай-ақ зерттеу қызметіне қажетті жалпы дағдыларды қалыптастыру қазіргі бастауыш білім берудің негізгі практикалық міндеттерінің бірі болып табылады. Осы маңызды танымдық құралдарды түсіну балалардың танымдық іс-әрекетінің сәттілігінің кепілі болып табылады. Баланың арнайы білімді, сондай-ақ жалпы зерттеу дағдыларын тиімді пайдалану оқиғасын танымдық қажеттіліктің маңызды көрсеткіші ретінде қарастыруға болады.

Біздің ойымызшы, оқушылардың зерттеушілік іс-әрекетіне әлеуетін жүзеге асырудың қазіргі кездегі амалы тұлғаға бағдарланған оқыту принциптеріне негізделіп құрылуы тиіс. Өйткені дәл осындай жағдайда оны ұйымдастыру үдерісінде оқушының мүлдем өзгеше тұлғалық даму нәтижелеріне қол жеткізуге болады. Тұлғаға бағдарланған оқыту деп бізи мұғалім мен оқушы тұлғасы оның субъектісі, оқытудың мақсаты баланың тұлғасын, оның жеке ерекшеліктерін дамыту болып табылады, оқыту үдерісінде баланың құндылық бағдары мен ой-пікірі ескерілетін, мұғалім мен оқушы қарым-қатынасы ынтымақтастық пен таңдау еркіндігіне құрылған білім беру үдерісінің түрі деп түсінеміз [5, 47].

Зерттеу жұмысының материалдарын жинақтап жүріп, білімге, ғылымға деген қызығушылығы арта түсіп, шығармашылық қабілеті дамып, қоршаған ортаға байланысты көзқарасы жаңаша қалыптасады. Оқушы өздігінен тәжірибе жасауды, қорытындылауды үйренеді.

Оқушылардың болашағы, яғни олардың қабілетінің ашылып, биіктерден көрінуі де, немесе сол қалпында қалулары да біздің қолымызда.

Сонымен, бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік іс-әрекетпен айналысуы қазіргі қоғамда өзекті мәселеге айналуға. Себебі оқушының зерттеу дағдысын қалыптастыру тек шығармашыл, білуге ұмтылғыш оқушыға ғана емес, сонымен бірге болашақта үлкен кедергілерді жеңіп, өзіне сенімділігі мығым, бәсекелестікке қабілетті тұлға болып қалыптастыруға үлкен септігін тигізеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Рождественская И.В. Исследовательская работа школьников // Народное образование. – 2005. - № 4. - с. 102.
2. Савенков, А.И. Содержание и организация исследовательского обучения младших школьников / А.И. Савенков. - М.: «Сентябрь», 2013. – 204 с.
3. Братанова, Т.А. Методика организации игр-исследований с младшими школьниками / Т.А. Братанова // Начальная Школа. - 2008. – № 5. – с. 2-7.
4. Белых, С.Л. Мотивация исследовательской деятельности учащихся / С.Л. Белых // Исследовательская работа школьников. – 2014. – № 18. – с. 68-74.

5. Плигин А.А. Исследовательская деятельность школьников в модели лично-ориентированного образования // Исследовательская работа школьников. - 2005. - № 4. - с. 47-55.

ПРАВОПОРЯДОК ЯК ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Тарнавська Вікторія Сергіївна

Студентка II курсу магістратури спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Україна

Оскільки одним із пріоритетів України є «розбудова правової, соціальної, демократичної держави, інтеграція до європейської та світової спільнот із притаманними їм високими стандартами забезпечення прав людини, панування права, втілення його принципів і норм у правове життя суспільства» [1, с. 125], то ці перспективи значно актуалізували коло проблем, пов'язаних не тільки із забезпеченням, але й зміцненням правопорядку у всіх сферах українського суспільства, зокрема, і в сфері вищої освіти.

Суттєво, що в сучасному правознавстві теорія правопорядку мала б посідати значно вагомніше місце, оскільки феномен «правапорядок» має знаходитися на самій вершині теоретичної піраміди сучасної юриспруденції. Зумовлено це з тим, що із використанням категорії порядку і його антиподів з'являється можливість зрозуміти смислоутворюючі умови правового буття як цілого, так і окремих його складових, а також аналізувати його стан не тільки у кількісних, але й у якісних показниках [2]. Натомість, тематика правопорядку є не дуже виграшною для сучасних дослідників, бо пропоновані наукою висновки і рекомендації легко піддаються «перевірці життям» та юридичною практикою, що вимагає від них таких результатів, які б витримували зіткнення із реальністю. Певні труднощі під час дослідження правопорядку пов'язані з тим, що це категорія «інтегральна, тісно пов'язана зі всіма основними складовими правової дійсності, і, з одного боку, сама «проникає» в існуючі різноманітні правові явища, а з іншого, – знаходиться під впливом останніх» [2].

З огляду на це, досить цінною видаються думки тих учених, які, відрізняючи правопорядок від інших правових явищ, роблять наголос на його специфіці, яку розкривають наступні положення:

– правопорядок – це фактичний стан упорядкованості, організованості, врегульованості суспільних відносин» (будучи «антиподом анархії, хаосу, неорганізованості, невизначеності та нестабільності відносин між людьми»), який «стримує можливі незаконні вияви з боку держави, її органів стосовно громадян, а також однієї людини щодо іншої;

– правопорядок є метою правового регулювання й засобом гармонізації правових відносин між суб'єктами життєдіяльності суспільства і держави» (в значенні «ідеальної моделі дії норм права, які визначають статус суб'єктів суспільних відносин, характер правових відносин, зв'язків між фізичними,

юридичними особами, а також способи, методи, процедури регулювання», а також «наслідком реалізації вимог законності;

– правопорядок, основою якого є правові відносини, що становлять юридичний вираз відповідних суспільних відносин, має вольовий характер, оскільки «складається згідно вольових правомірних дій суб'єктів суспільних відносин», без чого правопорядок не може ні виникнути, ні функціонувати;

– правопорядок є суспільним і державно-правовим явищем, оскільки норми права генетично пов'язана із життям суспільства і, по суті, є його породженням, а держава як публічна політична організація визнає і захищає вироблені суспільством норми права». Держава, з одного боку, є елементом правопорядку, оскільки конституюється правом і функціонує в його межах, а з іншого – держава є умовою забезпечення правопорядку, оскільки це владна політична організація, яка здатна охороняти (захищати) правопорядок. Гарантування з боку держави є «конституційною ознакою правопорядку;

– правопорядку притаманні зміст (який виражається в його спрямованості на захист прав і свобод людини, забезпеченні нормальних умов життєдіяльності суспільства, верховенства права в державному і суспільному житті) і форма (як певна структура, організація оформлення змісту).

Означені вище положення складають наукові засади забезпечення правопорядку в закладах вищої освіти, зумовлюючи регламентацію нормами чинного законодавства принципи та способи організації освітнього процесу та регулювання адміністративно-правових та освітніх правових відносин всіх його учасників як суб'єктів. Останні складаються на двох рівнях:

– зовнішньому – у відносинах закладу вищої освіти з органами державної влади, що здійснюють управління в сфері вищої освіти, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами;

– внутрішньому – у процесі здійснення оперативного управління діяльністю освітньої установи, її відповідних підрозділів та працівників в контексті організації навчання та професійної підготовки здобувачів вищої освіти, провадження наукової, соціокультурної та інноваційної діяльності членів студентського та науково-педагогічного загалу.

Отже, правопорядок на якому ґрунтується функціонування вітчизняних закладів вищої освіти забезпечується передусім органами державного управління. Останні з врахуванням настанов міжнародних організацій та чинників європейської освітньо-наукової інтеграції регулюють адміністративно-правові відносини в сфері вищої освіти шляхом вироблення відповідних законів, постанов, національних програм і стратегій її розвитку, а також відповідних наказів та розпоряджень МОН України. Крім цього, правопорядок (який формується у правових нормах у процесі правотворчості і спирається на верховенство права і авторитет закону у галузі правових відносин; встановлюється у результаті реалізації правових норм, здійснення законності в правореалізаційній діяльності) створює сприятливі умови для використання суб'єктивних прав, виступає передумовою своєчасного і повного виконання всіма суб'єктами юридичних обов'язків, вимагає юридичної відповідальності для кожного, хто скоїв правопорушення, встановлює сувору суспільну

дисципліну, включно з примусом, створюючи умови для організованості та індивідуальної свободи [7, с. 225].

Зокрема, університет, будучи суб'єктом і об'єктом державного управління в сфері вищої освіти (органи якого розробляють освітню політику та здійснюють заходи щодо моніторингу та контролю її якості) і, одночасно, адміністративно-правових відносин, характеризується тим, що він постає юридичною особою, створюється та діє на основі чинного законодавства про освіту і вищу освіту, здійснює своє функціонування на підставі ліцензії, доводячи свою конкурентоспроможність на ринку освітніх послуг шляхом проходження акредитації. Університет, згідно ліцензії, та на основі свого статуту провадить науково-дослідницьку, освітню, інноваційну, методичну, соціокультурну і розвивально-виховну діяльність, забезпечує проектування, організацію і моніторинг якості освітнього процесу, що зумовлює можливість здобуття студентами вищої освіти на різних освітніх рівнях» [4, с. 40]. Як об'єкт адміністративно-правового регулювання, університет визначається метою його створення і специфікою різних видів діяльності, організаційною структурою та штатним розкладом, характером завдань, повноважень і функцій, порядком його утворення, реорганізації, ліквідації [3].

Згідно п.1 ст. 28 Закону України «Про вищу освіту» «організація та функціонування університетів базується на засадах:

- автономії і самоврядування;
- розмежування повноважень, основних прав та відповідальності засновника, державних органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, що здійснюють управління в сфері освіти з органами управління даного університету та його структурних підрозділів;
- незалежності від різних політичних партій та громадських, релігійних організацій (окрім університетів у сфері вищої духовної освіти);
- поєднання колегіальних та єдиноначальних засад» [3].

Натомість, в умовах модернізації та європейської освітньої інтеграції одним із важливих чинників вважається автономія університетів, про що йдеться в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2013-2021 рр., яка розглядається «як форма академічної свободи, що є фундаментальною передумовою ефективного виконання університетами їх функцій (тобто без тиску з боку держави, органів місцевого самоврядування, політичних партій, громадських організацій, різних комерційних структур)» [6]. Остання визначає «особливий статус суб'єктів освітнього процесу, який відбувається в університеті, а також специфіку форм і методів його внутрішнього – оперативного управління залежно від певних видів адміністративно-правових відносин, які складаються під час його функціонування» [5, с. 8-9]. При цьому, звертається увага на тому, що «успішне розв'язання проблем щодо забезпечення автономії університетів на практиці потребує суттєвого вдосконалення їх діяльності відповідно до потреб розвитку науково-технічного прогресу, ринкової економіки та конкурентного середовища в Україні, оскільки університети покликані задовольнити інтереси здобувачів вищої освіти в якісній фаховій підготовці, сприяти формуванню у них активної позиції у суспільних та

адміністративно-правових процесах, розвитку соціальної зрілості та відповідальності» [4, с. 34].

Між тим, автономія університетів, які очолюються відповідними органами оперативного управління, «не відмінняє здійснення ними всіх розпоряджень владного характеру, що вимагають від них належної реалізації освітньої, соціально-культурної, виробничо-господарської та інших видів діяльності, оскільки зобов'язані виконувати стратегічні завдання, спрямовані передусім на:

- провадження освітньої діяльності на високому рівні, що забезпечує здобуття вищої освіти певного ступеня за обраними спеціальностями;

- здійснення науково-дослідницької та інноваційної діяльності, що забезпечує розвиток творчої активності всіх учасників освітнього процесу, а також підготовку наукових кадрів високого рівня кваліфікації;

- формування особистості на основі правового, національно-патріотичного, екологічного, полікультурного та професійного виховання;

- забезпечення поєднання в навчальному процесі освітньої, інноваційної та наукової діяльності для реалізації здібностей і талантів учасниками освітнього процесу;

- збереження та розвиток культурних, моральних, наукових досягнень суспільства та підвищення освітнього та культурного рівня громадян України;

- налагодження міжнародної співпраці в галузі освіти, науки та спорту, мистецтва і культури;

- вивчення попиту на певні спеціальності на сучасному ринку праці і сприяння подальшому працевлаштуванню своїх випускників» [3].

В означеному контексті правопорядок функціонування вітчизняних закладів вищої освіти, зокрема університетів як автономних освітньо-наукових установ, в площині їх ознак як суб'єктів державного управління забезпечується Статутом, розробленим у відповідності до чинного законодавства, а також необхідними внутрішніми нормативними актами, положеннями, наказами та розпорядженнями, які опікують організацію основних видів діяльності здобувачів вищої освіти щодо набуття певних освітніх рівнів та ступенів та, відповідно, наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників, а також співробітників наявних структурних підрозділів та служб.

Таким чином, очевидно, що забезпечення належного правопорядку в закладах вищої освіти передбачає не тільки досконалість чинного законодавства та способів державного управління в сфері вищої освіти, але й високий рівень академічної відповідальності. Останню ми розглядаємо як передбачену нормами освітнього законодавства вид соціальної та юридичної відповідальності, що існує в сфері освітніх правовідносин, що характеризується наявністю специфічного суб'єкта (учасники освітнього процесу) та механізму реалізації, а також застосуванням певних санкцій в разі негативних наслідків державного впливу за порушення академічної доброчесності, спонукаючи суб'єктів освітніх правових відносин до належного виконання своїх обов'язків, що сприяє зміцненню правопорядку у закладах вищої освіти.

Встановлено, що академічна відповідальність здобувачів вищої освіти виявляється найбільш яскраво в тих з них, хто систематично і послідовно засвоює правові аспекти всіх навчальних дисциплін, які вивчаються під час опанування освітньо-професійних програм. В такому випадку 33% здобувачів досягають високого, 49% – середнього і 18% – низького рівнів сформованості академічної відповідальності. Навпаки, стихійне опанування правових питань і аспектів, що стосуються діяльності здобувачів як суб'єктів освітніх правовідносин, забезпечує сформованість академічної відповідальності тільки на середньому (27%) і переважно низькому (43%) рівнях, у третини з яких (30%) цей феномен залишається не сформованим, значно знижуючи їхню культуру академічної доброчесності, що здебільшого призводить до свідомого порушення встановлених правил правопорядку у закладах вищої освіти.

Список використаної літератури

1. Андрущенко В.П. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю. Київ : Знання України, 2008. 819 с.
2. Бородин Ю.Ю. Поняття, признаки и свойства правопорядка. URL: <file:///C:/Users/8D29~1/AppData/Local/Temp/12byuyutvp.pdf>.
3. Закон України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 р. №1556-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
4. Корольов Ю. О. Правовий механізм реалізації адміністративно-правового регулювання закладів вищої освіти в Україні. Київ. 236 с.
5. Міськів Д.М. Відповідальність за декларування недостовірної інформації у кримінальному праві України: Дис... канд. юрид. наук 12.00.07. Львів. 2021. 190 с.
6. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. URL: http://meduniv.lviv.ua/files/info/nats_strategia.pdf.
7. Скаун О.Ф. Теория государства и права. Харьков: Консум, 2000. 492 с.

ДО ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Тесленко Світлана Олегівна,

доктор філософії в галузі освіти,
викладач кафедри дошкільної освіти,
Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського, Україна

Недавня Тетяна Олександрівна

здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта
факультету педагогічної та соціальної освіти
Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського, Україна

Актуальність теми. Сучасна епоха характеризується глобалізацією проблем у взаємозв'язках між державами та народами, потребує зміни системи відліку світоглядних орієнтацій, що базуватимуться на засадах глибокої національної свідомості та істинного патріотизму. На сучасному етапі розвитку української держави триває складний період становлення, позначений кризовими явищами в суспільстві, оскільки демократичні та гуманістичні цінності утверджуються стихійно і малоефективно. Відродження України неможливе без патріотичного виховання, насамперед молоді. Тільки усвідомивши витoki своєї культури, осмисливши історичне минуле можна краще зрозуміти сьогодення і увявити майбутнє.

Виклад основного матеріалу. Формування першооснов національної свідомості, прищеплення моральних ідеалів та ціннісних орієнтирів починається з раннього дитинства та передбачає багато складних і взаємопов'язаних етапів. Значну роль у вирішенні цієї проблеми відіграє саме освіта. Важливою ланкою освіти, що закладає основи гармонійного розвитку дитини, сприяє збереженню національних традицій, мови, культури, є заклад дошкільної освіти.

Реалізація основних стратегічних напрямів щодо національно-патріотичного виховання дошкільників відбувається відповідно до Базового компонента дошкільної освіти України (2021), законів України «Про освіту» (2017), «Про дошкільну освіту» (2017), Концепції громадянської освіти в Україні (2018), Національної стратегії національно-патріотичного виховання на 2020 – 2025 рр. (2019), чинних програмах для закладів дошкільної освіти, у яких зазначається, що навчання та виховання повинні сприяти усвідомленню людиною свого коріння й місця у сучасному світі, прищепленню поваги до інших культур. Ключовими завданнями освіти дітей дошкільного віку визначено розвиток толерантної свідомості, планетарного світогляду, ціннісного ставлення до себе та оточуючих. Не втрачають актуальності побудова ефективної системи національного виховання на засадах загальнолюдських, полікультурних і

громадянських цінностей, забезпечення морально-духовного виховання дітей у сучасних соціокультурних умовах.

Саме тому одним із напрямів роботи освітньої лінії «Дитина у світі культури» Базового компонента дошкільної освіти України є ознайомлення дітей з українською національною та державною символікою, українським традиційним одягом, з метою формування однієї з найважливіших людських чеснот – патріотизму [1].

Проблему національно-патріотичного виховання зустрічаємо у публіцистичних розвідках І. Огієнка, Г. Сковороди, О. Духновича, К. Ушинського, Г. Ващенка, М. Грушевського, І. Франка, Я. Чепіги, М. Стельмаховича, які у своїх творах чільне місце відводили вихованню любові до рідної землі, малої та великої Батьківщини, рідної мови; поваги до історичного минулого, формуванню національної свідомості. Методологічні та теоретичні основи формування особистості з глибоким почуттям патріотизму, любові до Батьківщини розкриті у працях І. Беха, Г. Беленької, М. Боришевського, Ю. Завалевського, Г. Касяновича, Б. Кобзаря, М. Левківського, О. Сухомлинської, С. Тесленко, Д. Чижевського, П. Щербаня та ін.

Виховання особистості в закладі дошкільної освіти має бути спрямоване, насамперед, на розвиток патріотизму – любові та поваги перш за все до своєї сім'ї, закладу освіти, міста, держави. І проблема полягає в тому, що дитина дошкільного віку поняття «патріотизму» розуміє поверхнево. Тому завдання сучасного закладу дошкільної освіти – формування громадянина-патріота, здатного розбудувати суверенну Україну, творчої особистості з високим рівнем інтелектуального і духовного розвитку. Ми глибоко переконані, що патріотизм є центральним ядром особистості.

Патріотизм – одне з найбільш глибоких людських почуттів. Як правило, це поняття розуміють як відданість і любов до Батьківщини, до свого народу, гордість за їхнє минуле й сьогодення, готовність до її захисту. Це почуття є одним із найважливіших духовних надбань особистості. Воно характеризує вищий рівень розвитку особистості й проявляється в її активно діяльній самореалізації на благо Батьківщини. Саме тому формування патріотизму на сучасному етапі є фундаментом і опорою суспільного й державного устрою та запорукою ефективності функціонування всієї системи соціальних і державних інститутів [5, с. 15].

Як вважав А. Дістервег, у вихованні необхідно брати до уваги умови місця та часу, у яких народилася дитина, тобто культуру країни, яка є для неї Батьківщиною. Натомість К. Ушинський справедливо називав народність найважливішою умовою успішного виховання та стверджував, що педагог обов'язково має враховувати рідну мову, національні особливості в навчально-виховному процесі. Особливе місце у вихованні він відводив рідній мові, асоціюючи її з душею народу, найповнішим відображенням Батьківщини. На думку С. Русової, «якщо дитина любить свою національну культуру, вона буде поважати й інші нації та буде цікавитися їхнім життям».

На думку Г. Ващенко, «патріотизм та моральність будуються на основі віри в ідеали, а національне виявляється в почутті патріотизму, яке спонукає на добрі вчинки, спонукає людину не робити того, що зашкодить її народові й державі, бо «національне» є тим природовідповідним феноменом, який, будучи в людині повноцінно вираженим, засвідчує її природне здоров'я, «стан норми», а відтак – її духовну продуктивність [3, с. 19].

На думку Л. Гриневич, «виховання патріотизму – це вища форма поступу до духовності, що «прищеплюється змалечку як невід'ємна риса людського характеру», як святе почуття, що виховується різними шляхами й такими засобами, як рідна мова, історія, культурні надбання свого народу, звичаї, традиції» [6]. Одним із принципів патріотичного виховання вчені визначають «принцип національної спрямованості, що передбачає формування національної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, українського народу, шанобливого ставлення до його культури тощо» [2, с. 6].

Концепція дошкільного виховання в Україні, сповідуючи історичний підхід до виховання патріотичних почуттів у дітей дошкільного віку, актуалізує його народознавчі, українознавчі та краєзнавчі напрями. На це орієнтують і різноманітні програми дошкільного виховання. Базовий компонент дошкільної освіти, як державний стандарт, визначає ознайомлення дітей із поняттями «держава»; «народ»; «людство», з правами та обов'язками громадян України [1].

Так, Освітня лінія «Особистість дитини» проголошує: формувати елементарні уявлення дитини про себе як носія свідомості та самосвідомості, сприйняття себе в контексті відносин з іншими.

Освітня лінія «Дитина в соціумі»: формувати уявлення дитини про країну, народи, нації, суспільство, людство. Виховувати готовність сприймати соціальний досвід, робити добрі вчинки.

Освітня лінія «Дитина у природному довкіллі»: формувати моральні норми гуманної взаємодії з природним довкіллям. Виховувати любов до природи рідного краю.

Освітня лінія «Дитина у світі культури»: залучати до надбань національної культури, формувати ціннісне ставлення до українських мистецьких традицій та творів українських митців. Виховувати інтерес до українського декоративно-прикладного мистецтва.

Освітня лінія «Гра дитини»: ознайомлювати з українськими народними іграшками та місцями їх виготовлення. Вчити відповідально ставитися до обов'язків, пов'язаних із роллю в грі.

Освітня лінія «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі»: формувати інтерес до довкілля та самої себе. Стимулювати активне сприймання людей та подій, що відбуваються в соціумі.

Освітня лінія «Мовлення дитини»: формувати уявлення дітей про українську мову як державну. Вчити вести діалог, використовуючи етикетну українську лексику [1].

Формування патріотичних почуттів дітей дошкільного віку має поєднуватися з вихованням їх у дусі миру. У новій редакції Базового компонента дошкільної освіти зазначено, що кожна країна має свою територію, на якій проживають

люди з різним кольором шкіри, волосся, розрізом очей тощо. Вони мають свою культуру, звичаї, мову. Діти мають усвідомлювати, що всі народи світу прагнуть миру і щасливого життя, процвітання рідної країни і всієї планети, турбуються про майбутнє дітей [1].

Для ефективної організації та проведення роботи з виховання патріотичних почуттів у дітей дошкільного віку, необхідно визначити основні принципи національно-патріотичного виховання:

- природовідповідності;
- культуровідповідності;
- етнізації;
- гуманізму;
- демократизму;
- єдності сім'ї і закладу дошкільної освіти;
- наступності і спадкоємності;
- цілісності.

Кожен із перелічених принципів національно-патріотичного виховання, більшою чи меншою мірою, стосується всіх напрямів виховання [1, с. 3].

Традиційними народно-педагогічними засобами виховання патріотичних почуттів у дітей упродовж віків були звичаї, традиції і обряди, які сприяли закономірній організованості і психологічному настрою у всіх вікових змінах, соціальних станах людини і т. д. Так, дослідники народної педагогіки Г. Довженок, М. Драгоманов, О. Знойко, О. Ковалевський, І. Огієнко, В. Скуратівський, Ю. Ступак, В. Чайка та ін. розкрили глибокоморальну сутність і духовну велич українських традицій.

На національно-патріотичне виховання дошкільників впливають:

- особистий приклад вихователя як національно свідомої людини з глибоким почуттям особистої гідності, любові до рідного краю;
- використання педагогом мовного багатства українського народу, прикладів з історії України, народних традицій та обрядів, матеріалів історії краю;
- відмова від авторитаризму у взаєминах з дошкільниками, організація та проведення занять на засадах співробітництва і співтворчості вихователя і вихованців;
- наведення прикладів здобутків української матеріальної і духовної культури (живопису, скульптури, архітектури, самобутнього народного мистецтва, надбань освіти, літератури, музики, співу, театру тощо) і вплив її на розвиток інших народів світу;
- ознайомлення із внеском видатних українців у розвиток науки, техніки, виробництва тощо;
- висвітлення прикладів народних виховних ідеалів за джерелами української етнопедагогіки, української козацької педагогіки [4, с. 8-10].

Висновки. Національно-патріотичне виховання, формування у дошкільників національної самосвідомості засобами народної педагогіки, на занятті та у повсякденному житті, стає сьогодні чи не одним з найголовніших завдань вихователя і кожної української родини.

Список літератури

1. Базовий компонент дошкільної освіти. Під науковим керівництвом Т. О. Піроженко, доктора психол. наук, члена-кореспондента НАПН України, професора; Авт. кол-в: Байєр О.М., Безсонова О.К., Гавриш Н.В. та ін. Київ, 2021. 38 с.
2. Бех І. Д., Чорна К. І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Київ. 2014. 229 с.
3. Ващенко Г. Твори. Том 4. Праці з педагогіки та психології. Київ : «Школяр» ЛТД, 2000. 416 с.
4. Газіна І.О. Формування в дошкільників першооснов національної самосвідомості (психолого-педагогічні особливості). *Педагогіка*. 2005. №1. С. 8-10.
5. Лещенко О. М. Патріотичне виховання дітей дошкільного віку. *Дошкільне виховання*. 2003. №9. С. 12-16.
6. Семінар-презентація «Патріотизм як цінність і консолідуюча основа нації». URL: <https://naps.gov.ua/ua/press/releases/510>.
7. Тесленко С. Національно-патріотичне виховання старших дошкільників. Навчально-методичний посібник. Миколаїв: Вид-во «Іліон», 2019. 117 с.

**ХРОМАТО-МАС-СПЕКТРОМЕТРИЧНЕ
ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІПОФІЛЬНИХ ЕКСТРАКТІВ *SALIX
BLANDA ANDERSSON* ТА *SALIX ARGYRACEAE*
E.L.WOLF**

Горбач Богдана Олегівна

магістр факультету фармацевтичних технологій та менеджменту
Національний фармацевтичний університет, м. Харків, Україна

Коваль Вікторія Сергіївна

здобувач вищої освіти 5 курсу фармацевтичного факультету
Національний фармацевтичний університет, м. Харків, Україна

Бородіна Наталія Валеріївна

доктор фармацевтичних наук, доцент кафедри фармакогнозії
Національний фармацевтичний університет, м. Харків, Україна

Компонентний склад ліпофільних екстрактів пагонів видів роду Верба, які досліджені раніше представлено хлорофілами, каротиноїдами, терпеноїдами, жирними кислотами та ароматичними сполуками [1-7]. Проте щодо хімічного складу ліпофільних екстрактів *Salix blanda* Andersson та *Salix argyraceae* E.L.Wolf наукової інформації недостатньо.

Об'єктами дослідження були ліпофільні екстракти, які отримували з пагонів рослин роду Верба. Зразки *Salix blanda* Andersson та *Salix argyraceae* E.L.Wolf були заготовлені 2020 року в НБС ім. М.М. Гришка НАНУ м. Київ. Сировину сушили повітряним методом під навісами в приміщеннях з доброю вентиляцією, розкладаючи тонким шаром та періодично перемішуючи. Після закінчення сушіння сировину упаковували у паперові пакети та зберігали відповідно до вимог нормативної документації при кімнатній температурі, у сухому захищеному від світла приміщенні. Хромато-мас-спектрометричне вивчення летких компонентів проводили на хроматографі Agilent Technology 6890N з мас-спектрометричним детектором 5973N. Ідентифікацію речовин проводили шляхом порівняння мас-спектрів сполук з даними бібліотек мас-спектрів NIST05 и WILEY 2007 в поєднанні з програмами ідентифікації AMDIS и NIST. Кількісне визначення речовин проводили з урахуванням концентрації внутрішнього стандарту і виражали в мг/кг сировини.

Методом ГХ/МС у ліпофільних екстрактах з пагонів рослин роду Верба ідентифіковано 46 летких сполук. Домінуючим серед компонентів є – евгенол (*Salix blanda* Andersson - 179,44 мг/кг; *Salix argyraceae* E.L.Wolf 231,75 мг/кг). Можна відмітити, що у значній кількості міститься сквален (*Salix blanda*

Andersson 2147,19 мг/кг; *Salix argyraceae* E.L.Wolf 1392,54 мг/кг). Сквален - природна біологічно активна сполука, що має унікальну фармакологічну активність. В людському організмі сквален – основний складник ліпідного покриття шкіри, що утворюється сальними залозами та виконує функцію захисту і збереження шкіри. У медицині використовується властивість сквалену глибоко проникати в шкіру, проводячи з собою інші речовини, він активізує процеси регенерації, внаслідок чого загоюються не лише зовнішні, але й внутрішні ураження. Сквален є одним із найперспективніших біосумісних матеріалів для створення терапевтичних наночастинок. Скваленові наночастинок нетоксичні та можуть бути введені безпосередньо у кров, яка успішно транспортує їх до відповідних тканин-мішеней. [9,10,11].

Ароматичні компоненти, такі як бензиловий спирт, саліциловий спирт, пірокатехол тощо, також містяться у досить великій кількості, що може свідчить про наявність антисептичних властивостей у екстрактах. Також виявлено велику кількість альдегідів і кетонів, які складають понад 10% від загальної кількості сполук.

Література

1. Borodina N., Raal A., Kovalyov V., Osolodchenko T., Koshovyi O., Hoai Thi Nguyen, Komissarenko A. Phytochemical Research and Antimicrobial Properties of Lipophylic Extracts of Some Species of *Salix* L. Genus from Ukraine. The Open Agriculture Journal. 2020. Vol. 14. 2020. P. 136-144.
2. Borodina N. V., Kovalyov V. M., Ilna T. V., Koshovyi O. M. Volatile compounds of *Salix triandra* shoots of the Ukrainian flora. Actual problems of Chemistry, Biology and Technology of Natural Compounds : XIII international symposium, October 16–19, 2019, Shanghai, 2019. P. 77
3. Borodina N. V., Kovalyov V. N., Koshovyi O. N., Stremoukhov A. A. The study of *Salix myrsinifolia* Salisb. leaves by the GC/MS method. The 9th International Conference on Pharmaceutical Sciences and Pharmacy Practice, dedicated to the 100 th years anniversary of independent Lithuania's pharmacy. 9 November, 2018. Kaunas, 2018. P. 105.
4. Borodina N., Kovalyov V., Koshovyi O. The GC/MS study of *Salix argyracea* E.L. Wolf. shoots. Norwegian Journal of development of the International Science. 2019. Vol. 1, № 33. С. 32-
5. Декоративні верби колекції Національного ботанічного саду ім. М. М. Гришка НАН України, їх шкідники та заходи із захисту / О. П. Громова, О. М. Горелов // Інтродукція рослин. - 2014. - № 3. - С. 80-84.
6. Research of volatile compounds from *Salix cinerea* L. /Borodina N.V// Oxford Review of Education and Science No.1. (11), January-June, 2016 Volume V “Oxford University Press” 2016. P. 468 – 473.
7. The olatile components of *Salix elaeagnos* Scop. Shoots / Nataliya Borodina, Oleh Koshovyi, Vladimir Kovalyov // "Science, Education and Culture in Eurasia and Africa" The 6th International Academic Congress (France, Paris, 23–25 March 2016) volume VI “Paris University Press” 2016 P. 572 – 577.

8. Skvortsov, Alexei K. Willows of Russia and Adjacent Countries. Taxonomical and Geographical Revision. — Joensuu: University of Joensuu, 1999. — 307 pp.

9. Кіщенко В.А. Визначення сквалену – унікального фітостерину ліпідів методом газорідинної хроматографії / В.А. Кіщенко, І.В. Левчук, М.І. Осейко, О.В. Голубець, О.А. Литвиненко // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». – Харків: НТУ «ХПІ». – 2013. – № 11. – С. 137–141.

10. Sobot, D., Mura, S., Yesylevskyu, S. et al. Conjugation of squalene to gemcitabine as unique approach exploiting endogenous lipoproteins for drug delivery. Nat Commun 8, 15678 (2017).

11. Розробка методики визначення вмісту сквалену в деяких рослинних жирних оліях / Новіков О.О. [та ін] // Науковий результат. Медицина та фармація. 2016. Т. 2, №4. С. 43-53.

METATHESIS AS A TRANSITION STEP FROM OLD TO MIDDLE ENGLISH

Тумінська Д. Є.

студентка третього року навчання
факультету іноземних мов
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

Науковий керівник:

Мельниченко Г. В.
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
германської філології
та методики викладання іноземних мов
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

Language is a movable, constantly developing phenomenon, thus it systematically undergoes changes. Phonetic changes take place no less frequently than lexical or grammatical one, although it is not always obvious what factors determine the former. Out of all phonetic changes described in scientific papers, the phenomenon of metathesis is the brightest one since it combines linguistic, psychological and social features of certain language periods. Still, exact reasons of this are not determined, which urges scientists to conduct etymological analysis of certain group of words sensitive to such modifications.

The process of metathesis, in which the sequence of letters or sounds in a word change, is investigated by W. P. Lehman (on the basis of studying late West Saxon dialect), R. M. Hogg (focusing on the phenomenon of r-metathesis), J. Welna (analyzing categories of r-metathesis), J. D. Alexander (describing spelling variations affected by metathesis). Slavonic studies are mostly based on investigating dialectal aspects of the phenomena (E. Golovina, O. Kuznetsova, I. Ossovetsky, I. Shkrava, A. Zhuravlyov, etc). E. Zemskaya dissects the phenomenon of metathesis in terms of language game.

The aim of our research is to systematize cases and reasons of metathesis as a modification of Old English phonetic structure into Middle and Modern English one, it being a transitional stage in the development of the language.

According to D. Rosenthal, “metathesis is a rearrangement of sounds or syllables in a word on the basis of assimilation or dissimilation” [5]. Research of this

phenomenon may be of great interest in the framework of one language as well as in terms of interlanguage correspondence; in both cases, it involves deep etymological analysis. It is noteworthy to mention that this rearrangement does not violate the process of communication, which testifies of its free, formal character of variation in pronunciation.

The phenomenon of metathesis is widely spread in different languages, mostly as a dialectal form of the language. For instance, in the Russian language it characterizes colloquial speech (раболатория, леригия, ведмедь, карахтер). The Hebrew language can also boast several cases of the phenomena in such words as “һицталем” instead of “һитцалем”, or “һиштапер” instead of “һитшапер” in verbs of banyan “һитпаэль”, which is influenced by the successive sibilants. One way of another, metathesis mostly involves consonants, vowels making up sporadic cases (“копули” in a Ukrainian dialect (instead of “куполи”).

The English language underwent a series of such modifications in the time span between the old and middle periods giving birth to several variable forms, the most frequent being stipulated by the sonant “r” between a consonant and the successive vowel. One of the examples demonstrates exchange of consonant phonemes with the sonant [r]. This type of phenomenon is manifested in two opposing tendencies such as bringing [r] to the preceding position or succeeding. The former can be illustrated by such examples: Old English “byrst“, “berstan“, “dærst” changed into Middle English “brest“, “bresten“, and “drast“ correspondently. Despite this, as with every rule, there were some exceptions, for example, Old English “gærs” and Middle English “garst“, Old English “dyrstig” and Middle English “durst” [2, p.44].

The second type is observed in the words: Old English “gristan“, “frost“, “wyrst” versus Middle English “girsten“, “forst“, with some exceptions, such as Old English “grist” and Middle English “grist“, or Old English “wræst” and Middle English “wrest” [2, p.43].

Unfortunately, the phenomenon does not have a vast abundance of word series. However, scientists distinguish several letter combinations, such as “-st“, “-ht“, “-t“, sensitive to neighbourhood with the sonant “r”.

E. Kang points out the frequent models “vowel + rht” and “vowel + rst” (Old English “beorht“, “fyrhtan“, “fyrhto” corresponding to Middle English “bright“, “frighten” and “fright”; Old English “byrst“, “gorst” vs Middle English “brest“, “grost”). On the contrary, the sequences “r+vowel+ht“, “r+vowel+st“, “r+vowel+t“, with [r] preceding a vowel, show relatively lower frequency of metathetic variants [2, p. 37], e.g. Old English “gristan” vs Middle English “girsten”.

Reasons of metathesis are numerous, determined by word loaning (Rus. “друшлаг” vs G. “Durchschlag”, Rus. “мрамор” vs Lat. ”marmor”), children’s speech peculiarities (Indonesian “palaron” vs “paralon”), dialectal influences (Rus. “бережая”, “субережая” vs “жеребая”), colloquialisms (Rus. “ральок” vs “ларьок”), etc.

Most cases of metathesis in the English language, as far as we can judge now, are attributed to phonetic factors. Thus, in the couples “*þrida*” → “*þirda*”; “*rinnan*” → “*irnan*” the vowel standing after [r] is likely to have weakened and disappeared thereby turning the sonant into the syllabic (*þrda*, *rnan*). Then there appeared an epenthetic vowel, this time not after the consonant, but before it.

The principle of economy in pronunciation directed at avoiding unnecessary articulatory efforts stipulated the phenomenon of metathesis in a group of words containing clusters *ps*, (see Old English *wæps*, or Middle English *lipse*). Nowadays the cluster [ps] violates modern English laws of phonotactics and sounds odd.

Another possible reason might be that of a social character. A good example is metathesis within the interrogative pronouns “*hwænne*”, “*hwæt*”, “*hwa*”, “*hwæs*” corresponding to modern forms “*when*”, “*what*”, “*who*”, “*whose*”. The original *hw* orthographic sequence became reversed, after first losing *h* (which got labialized) to later inserting it again in the Middle English time due to the regular model of turning monographs into digraphs with the letter *t* in the prestige French fashion (together with *t* turning to *th*, *g* into *gh*, etc.)

Thus, English metathesis as a factor of language development was the result of phonetic adjustment or sociolinguistic events. In and of itself, it hardly led to the semantic change of words, but it certainly accompanied it. As the final stage of historic development, metathesis led to formation of purely English combinational structure of speech sounds making it different from other languages.

Literature

1. Algeo J. The Origins and Development of the English Language. 2010. №6. URL:<https://margaliti.com/The%20Origins%20and%20Development%20Of%20the%20English%20Languages.pdf>
2. Kang E. The Perceptual R-Metathesis in Middle English. SNU Working Papers in English Linguistics and Language. 2013. №11. P. 20-48. URL: <https://s-space.snu.ac.kr/bitstream/10371/92495/1/02.pdf>
3. Keyser S. Metathesis and Old English Phonology. Linguistic Inquiry. 1975. № 3. P. 377 – 411. URL: <http://www.jstor.org/stable/4177883>.
4. Lectures in history of the English language and method-guides for seminars: document. URL: <http://genius-ja.uz.ua/sites/default/files/csatolmanyok/magyar-nyelvu-oktatasi-jegyzetek-es-magyar-nyelvu-szaknyelvi-szotarak-nyerteseinek-dokumentumjai-472/book.pdf>
5. Rosenthal D. E. Dictionary-reference of linguistic terms. URL:<http://rus-yaz.niv.ru/doc/linguistic-terms/fc/slovar-204.htm#zag-729>
6. Wojcik J. Metathesis in the history of English. 2012. P. 45-63. URL: <https://ojs.tnku.pl/index.php/rh/article/download/5874/5669>

ГРАММАТИЧЕСКИЕ И СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РУССКИХ НАРОДНЫХ СКАЗОК

Цуй Цуньдэ

Алматы, Казахстан)

Докторант 2 курса

КазНПУ имени Абая

Аннотация

Сказка имеет обобщающую мысль, которая вырабатывается на протяжении веков. В сказке огромную роль играет сама художественная мысль, а создается это единство благодаря определенным средствам: повторам, эпитетам, гиперболе, антитезе и другим стилистическим и композиционным приемам. Особенный интерес представляют русские народные сказки с точки зрения их стилистической специфики. Эргис Г. У. Утверждал, что не только их содержание, но и стилистические особенности текста служат средством нравственного воспитания читателя

Ключевые слова: сказка, грамматические особенности, стиль

Грамматические свойства единиц состоят из: форм слов, словосочетаний, предложений, порядок единиц, грамматических значений форм и т. д. Для точного отображения оценки предметов и явлений действительности в русских народных сказках используются уменьшительные ласкательные аффиксы: братец, теремок, «петушок -золотой гребешок», «Крошечка-Хаврошечка», «стрелец-молодец». Основной их функцией является придание изложению плавности, эмоциональности, напевности.

Так, в сказке «Сестрица Аленушка и братец Иванушка» уже в самом названии четырежды употреблены имена существительные, имеющие уменьшительно - ласкательное значение. Они не только отражают субъективную оценку автора к героям, но и несут в себе эмоциональный аспект [1].

Часто в русских сказках употребляются краткие, усеченные формы прилагательных. Сегодня, хотя краткая форма прилагательных и существует, она становится все менее употребительной. Сказки же являются источником многочисленных примеров использования таких прилагательных («красна девица», «добры молодцы», «красно солнышко», «сине море»). Они придают речи особую образность и выразительность. Нередко в них используются и краткие формы глаголов («хватъ» вместо схватил, «подь» вместо пойдя) [2].

В связи с синкретичной природой фольклора (сказки часто пелись), повторы – одно из наиболее часто встречающихся явлений. Они придают повествованию выразительность и национальную окраску. Именно поэтому переводчики зачастую сохраняют повторы при переводе. В случае опущения такого повтора, переводчик может использовать, к примеру, приём компенсации снятия национального колорита при помощи архаизмов.

В русских сказках встречаются:

- повторяющиеся определения: придают черты песни, которые сохранились с того времени, когда сказка исполнялась речитативом: добрый конь, красная девица, добрый молодец, серый волк;
- повторяющиеся сочетания слов: идти куда глаза глядят; пир на весь мир; ни в сказке сказать, ни пером описать; буйну голову повесил; скоро сказка сказывается, долго ли, коротко ли...; да не скоро дело делается;
- повторяющиеся предлоги: используются для создания ритмичности. Их часто можно встретить в описании какой-либо местности: "На море, на океане, на острове на Буяне..." [2].

Следует также упомянуть, что в сказках дается не психологический портрет персонажа, поэтому мы можем судить о ценностных ориентирах и установках сказочных героев только по их поступкам. Кроме того, сказку, являющую собой форму общественного сознания, не интересует отдельная личность с ее неповторимым миром эмоциональных переживаний, побуждений и идеалов. Герои сказки – это не индивидуальные личности, а типы, воплотившие в себя национальное поведение и образ мыслей. Русская народная сказка кажется яркой, живой и образной, так как имеет большое количество экспрессивных средств и песен, которые делают изложение поэтичным, мелодичным. Чаще всего герои различных сказок напоминают и своим поведением, и речью людей той страны, где они существуют. Это объясняется тем, что абсолютно каждая народная сказка воспроизводит национальную особенность фольклора своего народа.

Русская народная сказка обладает своими грамматическими особенностями, а именно: усеченные формы слов, использование суффиксов, наличие сказочных заклинаний. Благодаря им, народная русская сказка отличается от других сказок. В следующем подпараграфе, мы разберем последние, но не менее важные особенности русской народной сказки — стилистические.

Так, фольклорной сказке, как представителю эпического жанра, присущи следующие стилистические особенности:

- наличие традиционных формул зачина и концовки;
- наличие повторяющихся конструкций;
- разговорная речь,
- повторяющиеся приемы повествования,
- трехступенчатое строение сюжета[3].

Широко используются в русских народных сказках слова, имеющие эмоционально-стилистическую окраску. Так, характерно применение диминутивов, то есть слов с суффиксом -ик, придающим значение уменьшительности. Как упоминалось выше, особую роль играют индивидуальные средства образности, а именно: эпитеты, сравнения, гипербола, метафоры и т. д. Эпитеты делятся на несколько типов:

- простые;
- метафоричные;
- эмоционально-оценочные.

Простые эпитеты выделяют определенное качество в предмете (гордый конь, седые косы). Метафоричные же, переносят свойства одного предмета на другое (живой след). Эмоционально -оценочные придают более красочное описание «бедные головушки, дремучий лес» [4].

Как правило, эпитеты в сказке образуют устойчивые словосочетания (постоянные). Многим эпитетам данного типа присуще усеченная форма как сине море, красна девица. Функция эпитета выполнить усилительную функцию и охарактеризовать героев или противников [5].

Так же, характерным тропом является сравнение. Сравнения можно разделить на 2 типа:

- в первом типе, достаточно подробно описывается внешности героев. В русской сказке герои обладают неземной красотой, силой и т. д. Например: «Красавица, что в сказке не рассказать, ни пиром описать» или «встречает его младшая королева - краше цвета алого, белей». Формульная конструкция, которая передает рост и рост персонажа. К примеру: «В ту пору выехал из вражьего стана самый сильный богатырь»;

- во втором типе, сравнения дают характеристику результату действий или эффективности: «...тот загремел с лошади, как гром, и насмерть сразу» [5, 124]. Так же, в поэтике народных сказок играет важную роль, выступающие в качестве образов, явления и предметы окружающей среды. Их можно поделить на несколько групп:

- образы из животного мира: «упрямый как осел», «хитрая как лиса», «быстрый как заяц».

- образы из явлений природы или процессы, происходящие в ней: «...на тереме крыша как жар горит, на деревьях птицы поют...»;

- образы из бытовой сферы крестьянской жизни: «Воротился старик домой и не узнает: стоит на дворе изба новая, словно чаша полная, хлеба вдоволь, а коров, лошадей, овец и не пересчитать» [1, с.183].

Сравнение придает тексту больше образности, является средством для описания чрезвычайной детализированной внешности. Следующим стилистическим приемом является метафора, которая всегда лежит в основе сказки. Она используется в целях передачи информации и обучения. Огромную роль в народной сказке играют метафоры. Данный троп в тексте является скрытым сравнением.

Метафора достигает своей изобразительной цели, если она более оригинальна, неожиданна и точна в смысле соотношения явлений. Более того, данный троп показывает многоплановость, помогают раскрыть потаенный смысл, заложенный в сказке. Н. Д. Арутюнова делит метафоры на несколько групп:

- номинативные;
- когнитивные;
- образные;
- генерализирующие [6].

Номинативная метафора утратила образность. Подобные метафоры, как правило, в словаре не отмечают метафорическими: стрелка часов, ушко иглы. Образность в слове есть, она заключена в самом факте переноса названия с одного предмета на другой. Когнитивная метафора возникает из-за сдвига в сочетаемости предикатных слов и создающейся полисемии. Происходит формирование абстрактного значения слова: «горсть людей» (малое количество), «любовь - деньги» (любовь представляется в значении болезни, от которой человек страдает, «время летит» (как птица). Образная метафора содержит скрытое сравнение; они возникают как результат осмысления объектов реального мира человеком; имеет оценочное значение. Например: называя человеком «ослом», указывается не только признак глупости, а так же сопутствующие черта осла — напрасное упорство. Другой пример, «Твой учитель сказал, что ты плохо учишься». В генерализирующей метафоре стирается граница между логическим порядком и возникшей логической полисемией: обращение (радость моя, горе мое) или имена Любовь, Надежда. [6, с.32].

Стилистические особенности русской народной сказки многочисленны и разнообразны, так как являются основой речевой экспрессии. Все они отражают национально-культурное своеобразие русского народа и требуют особых переводческих решений.

Таким образом, следует сделать вывод о том, что лингвостилистические особенности русских народных сказок, используемые в них тропы, стилистические фигуры речи, оценочно -маркированная лексика, грамматические конструкции придают повествованию образность и выразительность, позволяют сделать текст сказки понятным и доступным каждому читателю. Это объясняет то, что русская народная сказка воспроизводит национальную особенность фольклора своего народа.

Список литературы

1. Пропп В.Я. Русская сказка. Л., Издательство Ленинградского университета. 1984. 336 с.
2. Юдин Ю.И. Типология героев бытовой сказки. 1979, стр. 81 -84
3. Эргис, Г. У. Очерки по русскому фольклору: монография / Г. У. Эргис. - Москва: Наука, 2014. - 404 с.
4. Чижик-Полейко, Антонина Ивановна. Стилистика русского языка [Текст] : Учеб. пособие для студентов-филологов. - Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1962
5. Москвин В.П. Очерк семиотической теории. — Изд. 2, перераб. и доп. — М.: ЛЕНАНД, 2006. — 184 с.
6. Арутюнова, Н. Д. Язык и мир человека : монография / Н. Д. Арутюнова. - Москва: Языки русской культуры, 1998. - 896 с.

MODELING OF VIRTUAL FORMS OF SOCIAL INTERACTIONS IN THE INFORMATION SOCIETY

Nikita Vasylenko

applicant of the 2 years of the
Faculty of electronics and energy of
Dnipro State Technical University,
Kamenskoe, Ukraine

Yuriy Kravtsov

Professor of the Department of Sociology, doctor of philosophical science, full
professor
Dnipro State Technical University, K Kamenskoe, Ukraine

The summary: Auto analyze the theoretical foundations of the information paradigm, the disclosure from a philosophical point of view of ontological and epistemological factors of the emergence of a new historical type of society, in our case - information. The authors agree that the presence of "fuzzy set" in many social phenomena, the probabilistic nature of social facts, the ambiguity of natural language determine one or another degree of uncertainty of the data subject. ЯВИЩ .

Keywords: philosophical reflexivity, critical rationalism, social adaptation, responsible choice, cultural and educational potential, respect for the "other"

According to the information ontology, reality is identical with information. Within this paradigm, the human person is reduced to the amount of information contained in it. The concept of information society indicates the principle around which this social form is organized - information and knowledge. The information society arises where the main thing is to manage not material objects, but symbols, ideas, images, intelligence, and where most of those who work are engaged in the production, storage and sale of information, especially its highest form - knowledge [4, p . 11-12]. In his research, T. Stoner notes that in the modern information society, the role of capital is information. Like capital, information can be accumulated, and in this sense, national information resources determine a country's economy and wealth. Therefore, the most important part of any country's economy is the information economy. The economy in a post-industrial society is characterized by the fact that industry in terms of employment and the main share in the national product is increasingly being replaced by the service sector, which focuses on the production and processing of information [5, p. 394].

D. Bell notes that the role of agriculture and industry is changing due to the growing importance and expansion of the information industry. The formation of post-industrial society contributes to the revolution in the organization, functioning,

processing of knowledge. The computer plays a crucial role in the formation of the information society. Bell calls this revolution "telecommunications" and highlights its three most important aspects: the transition from industrial to service society, the crucial importance of codifying theoretical knowledge for technological innovation, the transformation of "intelligent technology" into a key tool in decision theory, systems analysis and more. . In this case, the nature of the information society is determined by internal connections within society, communication, which unfolds through telecommunications technology [1, p. 334].

Thus, we can talk about language as a phenomenon that exists for the accumulation, transmission and creation of new information, as a phenomenon that forms the primary information environment of man. With this approach, we can assume that the units of different levels are assigned different information functions.

Man is able to divert information from the substance of its carrier intentionally and consciously. Even at the simplest level of practical action, it, using as a representative of the object, the scheme of action with the object, separates information in a relatively pure form. Extraction of information about the object through the representative is a special kind of virtual processes. Some subject-relevant properties of the object begin to run in the reflected form throughout the chain of subject-object relations. The inner experience of the subject of this movement with the help of the brain produces the result in the ideal image of consciousness, especially in the rational image. It is the representation that underlies social production and expanded reproduction. It is the key to understanding the nature of human consciousness and language, the universality of man and his cosmic purpose to subordinate the first nature to explicit laws, thus transforming the secondPHSLOCOFSnature [3, p. 106-107].

Considering the model as a method of scientific knowledge, researchers have tried to identify the main features that distinguish it from other similar methods. The most accurate and functional, in the logic of our reasoning, the definition of the model gives VA Stoff. He understands the model as one that appears in the mind, or materially realized system, which, reflecting or reproducing the object of study, is able to replace it so that its study gives us new information about this object [6, p. 19]. This definition focuses on the epistemological role of the model.

It should be noted that the global information society, market economy and scientific and technological revolution require new social and individual qualities. In particular, an essential skill in postmodern society is the ability to cope with change. The fact is that in the information society there is no lack of information, but a lack of wisdom on how to use it. Society is interested in ensuring that every citizen is intellectually independent, that is, does not trust others to think for him and make choices. As M. Lipman rightly points out, we must learn to think for ourselves. No one will teach us this unless they place us in a research community where this goal is relatively easy to achieve. M. Lipman notes that critical thinking corresponds to the democratic way of education, forms the mentality not only of generations of consolidated democracies, but also democratizes the mentality of the citizens of the newly independent states [2, p. 76].

Western civilization has formed the belief that science and technology can develop uncontrollably, without restrictions and without a predetermined goal. This

belief was optimistic because it was based on the idea that with this form of progress, positive results would eventually outweigh any possible negative consequences. Critical thinking, according to M. Lipman, is a continuation of the direction of traditional education, which focuses on the cultivation of wisdom and its application in practice, life [2, p. 34]. Critical thinking is dialogical, interested in expanding discourse. Its metacriteria are truth, justice, goodness, beauty, components of the meaning of human life.

Determining the intellectual independence and responsibility of a person, critical thinking involves the connection between the creative person and the community in which he interacts, finding alternatives and priorities for self-realization. However, in the conditions of unprecedented social transformations, the study of previous experience loses its meaning. Since the conditions for further action are no longer the same as they were in the beginning, but are constantly changing, thinking must be critically innovative.

Thus, all these factors and circumstances of the constitution of reality (specific "material" at each level of social organization; modal aspect of existence; unity of ontic and ontological aspects of social life; mass and statistical nature of social phenomena; the role of language of observation and conceptualization in their objectification dialectics is not completely the same ratio of social constructs and their concepts) cause a flexible combination of certainty and uncertainty, clarity and vagueness in the ontological status of social objects. The latter have certainty, clarity, reliability to the extent that they become objects of activity and thinking of social actors and enable them to achieve effective results (suffice it to recall the famous interpretation of the ontological argument for pudding). However, the presence of many social phenomena of the nature of the "fuzzy set", the probabilistic nature of social facts, the ambiguity of natural language determine the degree of uncertainty of the data subjects

Reference:

1. Bell D. (1986) *The Social Framework of the Information Society* / Daniyel Bell // *Novaya tekhnokraticeskaya volna na zapade..* Moskow, p.p. 330-342 (in Russia)
2. Lipman M. (2005) *Critical Thinking: Can It Be?* / *Postmetodika*— №2 (60). Moskow —p.p 33-41. (in Russia)
3. A.A. Pinsky (1977) *Paideya (Works 1986–96)*— Moskow, : Frequent school., — 363 p. (in Russia)
4. O. Rosenstock-Hussie O. (1994) *Speech and Reality* /. — labirint, Moskow – 210 p. (in Russia)
5. G. Stonier (1986) *Information Wealth: A Profile of the Post-Industrial Economy* // // *Novaya tekhnokraticeskaya volna na zapade..* Moskow., — p.p.. 392-409. (in Russia)
6. V.A. Shtoff (1996) *Modeling and philosophy.*— Moskow.: Nauka, . —301 p.

ФІЛОСОФІЯ УКРАЇНСЬКОГО ВІДРОДЖЕННЯ (II ПОЛ. XV – I ПОЛ. XVII СТ.)

Мозговий Іван Павлович,

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри суспільних дисциплін і мовної підготовки
Міжнародного Європейського університету (м. Київ)

Мозгова Ірина Іванівна,

старший викладач кафедри англійської мови
Національного університету “Києво-Могилянська академія” (м. Київ)

Такий складний і суперечливий соціальний, ідейний та культурно-філософський рух XIV – I пол. XVII ст. як Ренесанс чи Відродження, що постав у європейських країнах, був спрямований там проти християнсько-схоластичної культури і став перехідним періодом між духовністю Середньовіччя і Нового часу. У XV–XVI ст. рух Відродження охопив і слов'янський світ, передусім ті його країни, які належали до католицької Європи як певної культурно-ідеологічної єдності, що склалася в часи Середньовіччя. У Східній Європі Ренесанс поширився спочатку в Речі Посполитій, де вона відбувалася у формі Реформації, тобто у формі релігійних перетворень у дусі протестантизму, основними вимогами руху якого було обмеження привілеїв католицького духовенства, встановлення простих і зрозумілих церковних обрядів, контроль мирян за діяльністю церкви, відокремлення церкви від держави.

У II пол. XVI – на поч. XVII ст. (крім окремих виключень) ідеї Ренесансу перекинулися і на Україну, яка перебувала в складі Польщі, але разом з іншими східно- й південно-слов'янськими країнами належала до православної візантійської культурної спільності. Ідеологічні елементи Відродження, що проявилися в Україні, були характерні для північно-ренесансного його варіанту, тобто сформувалися в Німеччині, Чехії тощо і були поєднані з Реформацією. У зв'язку з польсько-католицькою експансією у II пол. XVI ст. ренесансні віяння спочатку проявлялися в Україні лише спорадично і сприймалися як впливи чужої і ворожої культури, що руйнували православну культуру. І все ж вони поклали початок процесу поступової перебудови духовного й культурного життя.

В Україну ідеї гуманізму приносили і поширювали ті освічені українці, які поверталися на Батьківщину після навчання у західно-європейських університетах. Частина українських гуманістів, особливо перші з них, працювали на теренах “латинського” світу. Усе це і визначило основні риси філософії Відродження в Україні, до яких слід віднести розвиток науки, освіти та світської культури; поширення ідей гуманізму; виникнення книгодрукування старослов'янською мовою; поширення освіти, науки та культури серед усіх прошарків населення; виникнення першого вищого навчального закладу і передпрофесійної філософії. В Україні стають актуальними ідеї, які орієнтували

людину на формування національної самосвідомості, патріотизму, служіння суспільству. Виразно ці ідеї проявилися в діяльності православних братств.

Аби успішно протистояти польсько-католицькому наступові, українські православні діячі вдалися до поглибленого вивчення і засвоєння культурних надбань як греко-візантійської культури, так і культури Русі. Втім, не відкидали і римської античної спадщини. Так формується новий тип української освіти – “слов’яно-греко-латинської”. Нові школи постають при православних братствах (зокрема, Львівському, Луцькому, Київському (Богоявленському) та ін.), у Острозі. Цей процес отримав завершення у Києво-Могилянському колегіумі, створеному у 1632 на базі Київської братської школи. Виникають протестантські, католицькі (єзуїтські), унійні школи, які теж базувалися на системі гуманістичної освіти. Вони сприяли перебудові системи освіти в Україні, готували освітні кадри і для православних. У усіх різноконфесійних освітніх закладах система навчання базувалася на вивченні й засвоєнні елементів античної спадщини і методів, вироблених у європейських університетах в епохи Середньовіччя і Відродження. Насамперед, засвоювалися філологічні методи, вироблені представниками Ренесансу (метод “наслідування стародавніх” тощо).

У XVI–XVII ст. постає література ренесансного характеру, виникають нові її жанри (геральдична поезія, полемічна і публіцистична література, біографії, послання, промови, діалоги, памфлети тощо). На II пол. XVI ст. припадають перші спроби наблизити книжну церковнослов’янську мову до живої загальнонародної мови (Пересопницьке Євангеліє, 1556–1561), що було в дусі ідей Відродження і Реформації. Подібно до філологів доби Відродження, вчені (Л. Зизаній, М. Смотрицький, П. Беринда) унормували відповідно до лінгвістичних теорій граматику церковнослов’янської мови та її лексикон.

Найвизначнішими українськими гуманістами були Юрій Котермак з Дрогобича (бл. 1450 – 1494), Павло Русин із Кросно (бл. 1470 – 1517), галицький філософ **Лукаш із Нового Міста** (?–1542), Станіслав Оріховський-Роксолан із Перемишльщини (1513–1566), Ян Жоравицький (+1589), **Себастьян Кльонович** із Сульмежиці (1545–1602) та інші вчені, поети громадські діячі. Кожен із них усвідомлював належність до своєї нації і дбав про рідну культуру незалежно від своєї гуманістичної діяльності. На той час неоплатонічна спадщина, яка була ідейною основою Ренесансу, в Україні стала суттєвим засобом ідеологічної боротьби за самозбереження і культурну самобутність нашого народу. Набули поширення стоїцизм, ідеї візантійських філософів-гуманістів XIV–XV ст.

Родоначалником українського гуманізму був **Юрій Котермак із Дрогобича**. Він вчився у найбільших на той час гуманістичних центрах Європи, став доктор філософії й медицини, професором, знав астрономію, географію, математику, обіймав посаду ректора у Болонському університеті, був професором Краківського університету. Найвідоміші його праці “Прогностична оцінка поточного 1483 року”, в якій викладені проблеми філософії, астрології, географії, “Трактат про сонячне затемнення 20 липня 1478 року”, “Трактат з шести розділів про затемнення” (1490), написані латиною. Їх пронизують думки про світ, про людину, історію людства. Юрій Дрогобич зробив внесок у розвиток географії, медицини тощо. Але найбільше його цікавила і хвилювала доля

народу, доля людини. Звеличуючи силу науки, знання, людського розуму, Ю. Дрогобич стверджував, що людина здатна пізнавати світ і його закони.

Ю. Дрогобич стверджує, що історія людства не є велінням Божим, а постає людською драмою дій у лоні природних сил, які вирішують долю людини. “Все у підмісячнім світі живе за законами неба; нами керують також (хто заперечить!) зірки...” [1]. Навіть становище папи римського, його місце на престолі є не волею Всевишнього, а наслідком випадку – щасливого розташування космічних тіл у день його народження. “Певно, любов’ю Венери й Юпітера стиснене, Сонце правити світом тебе настановило колись” [1]. Цим самим Ю. Дрогобич підходить до вирішення проблем історії, держави, влади тощо зі світських, а не теологічних позицій. Він писав про значущість книжкової справи:

“Я ж мої книги у світ випускаю з єдиним бажанням:

Роду людському аби тільки б корисні були” [2].

Першим українським поетом-гуманістом, культурно-освітнім діячем був **Павло Русин** (бл. 1470 – 1517), який народився у західноукраїнському м. Кросно (тепер Польща). Він вчився у Краківському й Грейфвальдському (Німеччина) університетах, вчителював в Угорщині, був бакалавром вільних мистецтв у Німеччині, викладав римську літературу в університеті Кракова, керував гуртком тамтешніх гуманістів, писав вірші латинською мовою, займався видавничою діяльністю, добре знав твори античних мислителів, істориків, державних діячів. Помер у Кракові. Поет цінував книгу як джерело знань:

“Вчених книг його не згортай ніколи,
Чистим серцем пий ті зразки високі —
Й те побачиш, вір, що було ще вчора
Скрите від тебе” [2].

На передній план у творчості П. Русина виступають реальне життя, людська особистість. Людина, на його думку, повинна мати право на повноцінне життя, на свободу совісті, слова, віри. Найвищими якостями людини мають бути не багатство, посади, титули, а її розум, доблесть, мужність, чесноти. На думку Русина, саме чеснота “прагне діянь великих”, “трудів незмірних”, які вказують людям шлях до справжнього щастя

П. Русин з великою повагою ставився до знання, він славив книжку як скарбницю знань, мудрості. Для нього вона “світлий образ правди святої”, “від золота ясного ясніша, від коштовностей всіх дорожча”. Виявляючи великий інтерес до духовної спадщини античності, П. Русин вважав античні образи, персонажі ідеалом, взірцем, на які варто рівнятись. Антична поезія цінувалася ним вище історії і філософії. “Похвала поезії” – це величальна, у якій П. Русин називає поетичне слово даром богів, а поезію вважає хранительницею усіх найважливіших справ, діянь. Проблеми держави, державного правління вирішувались П. Русиним крізь призму піклування і поваги до людини, оскільки саме людина є справжнім творцем історії, в якій процеси зумовлюються не божим промислом, а діяльністю людей.

Визначним українським гуманістом, українським і польським публіцистом, істориком, оратором і філософом був **Станіслав Оріховський-Роксолан** (1513–1566). Народився він у с. Оріховці Перемишлянської округи Руського

воєводства, вчився в Краківському, Віденському, Віттенберзькому, Падуанському, Болонському університетах, вдосконалював знання у Венеції, Римі, Лейпцігу. У 1543 повернувся на батьківщину, де займався суспільно-політичною діяльністю, брав участь у гуманістичному русі. Помер у Перемишлі. Його найбільш значні твори: “Про турецьку загрозу слово 1-е та 2-е” (1543, 1544), “Про целібат” (1547), “Напучення польському королеві Сигізмунду Августу” (дві редакції – 1543, 1548), “Літопис”, “Промова на похоронах Сигізмунда I”, “Відступництво Риму”, “Про природне право” та ін. Праці С. Оріховського були популярними в Європі і неодноразово перевидавались.

С. Оріховський передусім цікавився у галузі філософії проблемами етики й політики, виступав з позицій ренесансного гуманізму й Реформації. Гуманістичний підхід виявлявся і в питаннях історії, оскільки вона – результат не божого промислу, а дії реальних людей, які є справжніми її творцями. Пов’язуючи історичний процес з діяльністю людини, він наголошує на важливості у цьому процесі науки, освіти, знань, підкреслює потребу у творчому вдосконаленні, розвитку розумових здібностей особи. Без науки, освіти навіть талановита від природи людина не здатна вчинити щось видатне, геніальне.

Можна знайти у працях С. Оріховського думки щодо походження держави, державного правління тощо. Заперечуючи божественне походження держави і влади, він підходив до цих проблем із світських, а не теологічних позицій. Держава, на думку Оріховського, виникла внаслідок суспільного договору, королівська влада теж є наслідком угоди між людьми, і тому церква не повинна втручатись у державні справи. Людям слід вважати себе підлеглими не папі римському, а передусім королеві. Король, у свою чергу, мусить бути мудрим, дбати про державу, про повагу громадян, про мир і злагоду. У “Напученні королеві польському Сигізмунду” він називає короля “сторожом” держави, захисником громадян. “Не тільки про те знати мусиш, як здобути прихильність у своїх, але й як їх захистити, коли бог дав тобі до рук “берло рівності, берло держави твоєї”, звичний спосіб захисту, який завжди був важким” [2].

Станіслав Оріховський виступає проти експлуатації, рекомендуючи правителеві: “Відкрив же вуха і нагостри їх: звідусіль почувеш жалібний плач і стогін своїх підданих, у яких відібрано також свободу – їхню силу, тому й не наважуються навіть поскаржитися королеві про нещастя. ...Таке становище, як ти бачиш, не можна терпіти у вільній державі, бо громадяни стануть зле думати про республіку. Отож звільни свою державу від такого рабства і нікому не дозволяй, як-то кажуть, сваволити, бо охочих до цього багато” [2].

Крім питань про державу, державну владу і соціальні відносини, Оріховський розглядає проблеми природного права, яке теж, як і держава, і влада, існує, на його думку, незалежно від Божої волі. Ці ідеї містяться у тому самому “Напученні...”, у творі “Про турецьку загрозу” тощо. При цьому основний принцип мислителя – жити у злагоді із законами природи, які є запорукою справжньої свободи: “Держава набагато шляхетніша і достойніша за короля. Закон же, коли він є душею і розумом держави, є тому далеко кращим за непевну державу і більшим за короля. Отож закон дорівнює королеві і навіть кращий і далеко знатніший для короля. ...Король – вуста, очі й вуха закону” [2].

З проблемами природного права С. Оріховський пов'язував такі етичні категорії, як доблесть, гідність, чесність, мужність, рекомендував усім людям, і передусім королеві та його оточенню, дотримуватись цих якостей, виступав проти соціальної несправедливості, гноблення, жорстокості. Він написав працю з цього питання – “Про природне право”, проте вона до нас не дійшла. Природне право, на його думку, вище людських законів. Людські закони можна і потрібно змінювати, якщо вони суперечать природному праву (закону).

Аналізуючи питання держави, державної влади, природного права, Оріховський звертається до теоретичної спадщини античних мислителів – Платона, Арістотеля, Цицерона, середньовічних християнських отців церкви Августина, Томи Аквінського, але опирається на їхні ідеї творчо, критично, з позицій нового мислення, яке характерне для епохи ранніх буржуазних революцій. Він твердо відстоює мудрість і науку, пишучи королеві: “Добирай собі людей не за титулами, але дивись на їхні діла, які сприяють досягненню найвищих посад у твоїй державі. Таких людей у давнину називали філософами... Не всяка людина здатна бути при владі, а лише та, що за природою своєю прагне до правди і справедливості. Але й цього недостатньо. Треба, щоб вона запалала наукою, яка цю саму людину зробить і правдивою, і справедливою. Людина, що знехтує наукою, нічого не дасть, гідного похвали” [2].

Визначне місце у своїх працях відводить С. Оріховський-Роксолан возвеличенню одного з принципів громадянського гуманізму – патріотизму, любові до Батьківщини. На його думку, це найвища добродієність. Провчившись і проживши багато років за кордоном, він постійно наголошував на своїй відданості Батьківщині, підкреслював, що є представником “руського народу польської держави”.

Шляхтич із Луцька **Ян Жоравницький** (пом. 1589) учився в Жидичині, а за виступи проти панів був страчений. До нас дійшов єдиний його вірш (“пашквіль”) на жінку брата поета Олександра, коли брати змагалися за маєтність. Вірш і став приводом до судової справи. Жоравницький викриває аморальні вчинки жінки і шляхетства, та закликає її чоловіка:

“Ой ты, мужу необачный!

Зробы жонѢ бенкет смачный” [2].

Деяке послаблення духовного диктату католицизму в Україні дало поштовх розвитку науки та культури, появі світської освіти. У цей час зростає інтерес до соціально-політичної тематики, з'являються нові переклади творів Платона, Арістотеля, Демокріта, Епікура, поширюються відомі ще за часів Київської Русі збірки апокрифічних праць письменників Візантії – “Бджола”, “Діоптра”, “Прологи” та інші, а також оригінальні роботи Климента Смолятича, Кирила Турівського, Феодосія Печерського, перших київських митрополитів.

Формування в Україні значного прошарку високоосвічених людей, виникнення книгодрукарської бази створили передумови вирішення наступного завдання Ренесансу – поширення освіти, науки та культури серед усіх прошарків населення. І це завдання почало вирішуватися у II половині XVI ст. Непересічне значення для відродження української культури мало виникнення книгодруку старослов'янською мовою. Друкована книга з'явилася в Україні вже у II пол. XV

ст. Значна заслуга в організації книгодрукування належить великому слов'янському просвітителю Франциску Скорині (бл. 1490 – 1551). Він переклав з латині та грецької зрозумілою простим людям старослов'янською мовою низку богословських книг, що з'явилися в 1517–1519 роках. Серед них були Псалтир, Біблія, “Апостол” та ін. На початку 1520-х він заснував першу у князівстві Литовську друкарню. Потім більшість із освітніх закладів мали друкарні.

Окрім того, перед просвітителями України постало ще одне важливе завдання – створення вищої школи. Тільки вона була у змозі створити справді великі прошарки народної інтелігенції, вчителів, письменників, духовних пастирів, здатних підняти українську культуру на новий щабель і вберегти український народ від асиміляції. Засновником навчального закладу в Україні, який часом неправомірно називають “вищим”, був князь, київський воєвода Костянтин Острозький (1526–1608). Цей заклад був заснований на Волині у 1576. До колеги князь запросив відомих українських та іноземних вчених, фахівців із різних галузей знань. Нарівні з богословськими дисциплінами, іноземними мовами, астрономією, математикою, фізикою та іншими предметами вивчалася філософія. Острозький культурно-просвітницький центр зробив значний внесок у розвиток філософської думки в Україні. У ньому культивувалося розуміння філософії як мудрості з характерними пошуками істини на шляху містичного єднання з Богом. Тут відстоювалися життєздатності традицій слов'янської писемності, розвивалися реформаційні та ренесансно-гуманістичні ідеї.

За умов драматичного протистояння з греко-католицизмом у православній церкві особливої актуальності набула полемічна література. Полемісти досить активно зверталися до окремих неоплатонічних ідей (насамперед у редакції Псевдо-Діонісія), намагалися здійснити захист і обґрунтування релігійної догматики (Г. Смотрицький, З. Копистенський, С. Зизаній і навіть такий крайній радикал, як І. Вишенський). Філософськими ідеями позначені твори українського релігійного полеміста **Герасима Смотрицького** (пом. у 1594), першого ректора Острозької школи. У його праці “Ключ царства небесного” (1587) знаходимо характеристику кругообігу подій у світі. Він хвалить князя Володимира Великого і воєводу Костянтина Острозького:

“Владимер бо свой народ крещенієм просвѣтил,
Константин же благоразумія писанієм освѣтил” [2].

Визначним українським письменником та релігійним митцем був молодший сучасник Г. Смотрицького **Іван Вишенський** (1550–1620). Свій палкий темперамент Вишенський повною мірою виявив у боротьбі проти посилення в Україні католицьких та уніатських впливів. Чернець-аскет усім серцем вболівав за свою Вітчизну, палко виступав проти егоїзму, продажності панівних верхів населення, картав пихатість панів, неуцтво владик, заступався за пригнічені народні маси. Водночас вихід з цих проблем він вбачав у повороті до старих традицій і виступав проти реформ у суспільстві, проти світської філософії й літератури. В “Крижке” він пише: “Чи не лѣпше тобѣ изучити Часословец, Псалтыр, Охтаик, Апостол и Евангелие с иншими, церкви свойственными, и быти простым богоугодником и жизнь вѣчную получитьи, нежели постигнути

Аристотеля и Платона и философам мудрым ся в жизни сей звати и в геену отити? Разсуди!” [2]. Тому це не дає підстав віднести його до діячів Ренесансу.

Потужного розмаху досягає полемічна література. Її автори задля оборони своїх конфесій використовували як твори античних класиків, так і сучасних західно-європейських гуманістів. Іноді в полеміку вступали апологети православ'я (І. Вишенський, Й. Княгинецький та ін.) і представники ренесансної течії (Ю. Рогатинець, К.-Т. Ставровецький та ін.). До плеяди релігійних полемістів належали також автор православного “Катехізису” (Вільно, 1595; до нашого часу не дійшов) і “Казання святого Кирила” (Вільно, 1596) **Стефан Зизаній** (бл. 1570 – 1621) і **Захарія Копистенський** (пом. у 1627) – захисники українського православ'я. Своїми промовами в церквах та міщанських домах, на ярмарках та битих шляхах вони привертали до себе простий люд. У боротьбі проти наступу католицизму Зизаній використовував навіть протестантську теорію про “папу-антихриста”, за що був засуджений уніатським собором, але виправданий православ'ям. Прихильники католицизму та уніатства бачили в ньому серйозного супротивника і навіть посягали на його життя.

Визначним релігійним філософом того часу в Україні був раціоналіст **Кирило Транквіліон-Ставровецький** (пом. у 1646), перу якого належать такі твори, як “Зеркало Богословія”, “Учительське Євангеліє”, “Перло багаточінне”. У них проглядається цілісний світогляд і намагання його наукового осмислення. Погляди Ставровецького дуалістичні, вони є виявом апеляції до неоплатонічної спадщини. Він різко протиставляє невидимий світ (Бога) світу видимому. На його думку, видимий світ складається з 4 елементів, кожному з яких, як і в Аристотеля, відводиться своє особисте місце у світі: у центрі розташовується Земля, навколо неї – Повітря й Вода, зовнішню сферу становить Вогонь. Теоретичне обґрунтування православними греко-римської філософії повно виконане Захарією Копистенським [3] і дало богословам змогу здійснювати більш неупереджене дослідження неоплатонічного впливу на християнство.

Отже, у XVI ст. в Україні створюється фундамент для виникнення професійної філософії. Щоправда, на думку дослідника історії філософії в Україні Д. Чижевського, самостійної філософської творчості цей період не дав. Але засвоєння хоч якихось основ філософської науки, традицій філософського навчання, філософського мислення саме по собі було великою цінністю.

Список літератури

1. Історичні типи філософії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://studfile.net/preview/6754958/>
2. Українська література XIV–XVI ст. – Наук. думка, 1988. – 600 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://litopys.org.ua/old14_16/old14.htm
3. Копыстенский З. Палнодия// Русская историческая библиотека. – Т. 4. Памятники полемической литературы в Западной Руси. – Кн. 1. – СПб.: Тип. и хромолтогр. А.Траншеля, 1878. – С. 313–1200.

ДВУХ И ТРЕХФОТОННОЕ ПОГЛОЩЕНИЕ СВЕТА В КРИСТАЛЛАХ

Рустам Явкачович Расулов

профессор Ферганского госуниверситета, д.ф.-м.н.

Икбол Мамиржонович Эшболтаев

доцент Кокандского госпединститута, PhD

Мавзуржон Хуршидбоевич Кучкаров

преподаватель Кокандского госпединститута

Боймурадова Шахноза Абдусаттор кизи

магистрант Ферганского госуниверситета

Аннотация: проведен квантово-механический расчет матричных элементов двух и трех фотонного поглощения поляризованного излучения, обусловленного оптическими переходами между подзонами валентной зоны полупроводника кубической симметрии. При этом учтено как поглощение одинарных фотонов, так и одновременное поглощение двух фотонов.

Выявлен механизм двух, трех и четырехфотонного линейно-циркулярного дихроизма поглощения света в полупроводнике типа *p-GaAs*.

Ключевые слова: квантово-механический анализ, матричные элементы, двух и трех фотонные оптические переходы, поглощение света, полупроводник.

Abstract: A quantum-mechanical calculation of the matrix elements of two and three photon absorption of polarized radiation due to optical transitions between the subbands of the valence band of a semiconductor of cubic symmetry is carried out. In this case, both the absorption of single photons and the simultaneous absorption of two photons are taken into account.

The mechanism of two, three, and four photon linear circular dichroism of light absorption in a *p-GaAs* semiconductor is revealed.

Keywords: quantum-mechanical analysis, matrix elements, two and three photonic optical transitions, light absorption, semiconductor.

В настоящее время многофотонный линейно-циркулярный и циркулярно-циркулярный дихроизм исследован в полупроводниках при поглощении света различной частоты и поляризации, обусловленный междузонными оптическими переходами, т.е. исследовано двух и трех фотонное поглощение неполяризованного света, обусловленное оптическим переходами между валентной зоной и зоной проводимости полупроводника.

Вышеуказанных работах открытыми остались процессы поглощения света, обусловленные многофотонными оптическими переходами между подзонами одной, например, валентной зоны или зоны проводимости полупроводника, а также не учтены одновременное поглощение двух фотонов. Для восполнения этого пробела исследований сначала обсудим вопрос о феноменологии двух и трехфотонного линейно-циркулярного дихроизма в полупроводниках кубической симметрии.

В дальнейших квантово-механических расчетах коэффициента двух и трехфотонного поглощения света (линейно-циркулярного дихроизма) следуем по [1-5].

Следуя по [5] матричный элемент двух фотонного оптического перехода представим в виде

$$M_{m\vec{k}, m'\vec{k}'}^{(2)} = M_{m, m'}^{(2)} = \sum_{m''=\pm 1/2, \pm 3/2} \frac{M_{m, m''}^{(1)} M_{m'', m'}^{(1)}}{(E_{m''\vec{k}} - E_{m\vec{k}} - \hbar\omega)} - \left(\frac{eA_0}{c\hbar}\right) [H_{\Gamma_6}^{(2)}(\vec{e}')]_{m, m'}, \quad (1)$$

где $H_{\Gamma_6}^{(2)}(\vec{e}') = H_{\Gamma_6}^{(2)}(\vec{k} \rightarrow \vec{e}')$, $H_{\Gamma_6}^{(2)}(\vec{k})$ – эффективный гамильтониан дырок в представлении Латтинжера-Конф, $e_{x'}, e_{y'}, e_{z'}$ – компоненты вектора \vec{e}' , где $e_{x'}, e_{y'}$ – проекции \vec{e} вектора поляризации света на оси x', y' , перпендикулярные к волновому вектору дырок (\vec{k}). Отметим, что первое слагаемое (1) описывает двух квантовый межподзонный оптический переход, протекающий поглощением двух одинарных фотонов, а второе слагаемое (1) характеризует вклад двух фотонных оптических переходов, протекающих через виртуальных состояний, находящихся вдали от валентной зоны, в составной матричный элемент $M_{m\vec{k}, m'\vec{k}'}^{(2)}$. Поэтому второе слагаемое (1) описывает одновременное поглощение двух фотонов.

Далее сгруппируем оптические переходы по их физической природе, т.е. рассмотрим как последовательное поглощение двух или трех фотонов, так и одновременное поглощение двух фотонов. Расчеты показывают, что матричный элемент двух фотонного оптического перехода типа $|\pm 3/2\rangle \longrightarrow |m\rangle \longrightarrow |\pm 1/2\rangle$,

описываемого диаграммами , равен $3\sqrt{3} \left(\frac{eA_0}{c\hbar}\right)^2 B e'_z$, а для

$|\pm 3/2\rangle \longrightarrow |m\rangle \longrightarrow |\mp 1/2\rangle$ равен $-\left(\frac{eA_0}{c\hbar}\right)^2 B \frac{\sqrt{3}}{2} e'^2_{\mp}$; матричный элемент двух

фотонного оптического перехода типа $|\pm 3/2\rangle \Rightarrow |\pm 1/2\rangle$, описываемого диаграммой

, равен $-\left(\frac{eA_0}{c\hbar}\right)^2 B \sqrt{3} e'_z e'_{\mp}$, а для $|\mp 3/2\rangle \Rightarrow |\pm 1/2\rangle$ равен B в результате квадрат

модуля матричного элемента двух фотонного оптического перехода,

описываемого суммой диаграмм , описывается выражением

$$\left| M_{\pm 3/2, \pm 1/2}^{(N=2)}(\vec{k}) \right|^2 = 75 \left(\frac{eA_0}{c\hbar}\right)^4 B^2 |e'_{\pm} e'_{z'}|^2, \quad (2)$$

а квадрат модуля матричного элемента двух фотонного оптического перехода типа $|\pm 3/2\rangle \longrightarrow |m\rangle \longrightarrow |\mp 1/2\rangle$, $|\mp 3/2\rangle \Rightarrow |\pm 1/2\rangle$ определяется как and the square of the modulus of the matrix element of two photon optical transition type $|\pm 3/2\rangle \longrightarrow |m\rangle \longrightarrow |\mp 1/2\rangle$, $|\mp 3/2\rangle \Rightarrow |\pm 1/2\rangle$ is defined as

$$\left| M_{\pm 3/2, \mp 1/2}^{(N=2)}(\vec{k}) \right|^2 = \frac{3}{4} \left(\frac{eA_0}{c\hbar} \right)^4 B^2 |e_{\mp}^{\prime 2}|^2, \quad (3)$$

и после углового усреднения имеем

$$\left\langle \left| M_{\pm 3/2, \mp 1/2}^{(N=2)}(\vec{k}) \right|^2 \right\rangle = \frac{1}{20} \left(\frac{eA_0}{c\hbar} \right)^4 B^2 \begin{cases} 8 \text{ для линейной поляризации,} \\ 7 \text{ для циркулярной поляризации,} \end{cases} \quad (4)$$

Тогда коэффициент линейно-циркулярного дихроизма, рассчитанный для вышеуказанных оптических переходов равен 8/7.

Если учтем эффекта когерентного насыщения [6], тогда вклад этого эффекта в матричный элемент вышеуказанных оптических переходов определяются как

$$\sum_{m'=\pm 1/2, m=\pm 3/2} \delta \left| M_{m'm}^{(N)}(\vec{k}) \right|^2 = \sum_{m'=\pm 1/2, m=\pm 3/2} \frac{\left| M_{m'm}^{(N)}(\vec{k}) \right|^2}{\sqrt{1 + 4 \frac{\alpha_{\omega}}{\hbar^2 \omega^2} \left| M_{m'm}^{(N)}(\vec{k}) \right|^2}} - \left| M_{m'm}^{(N)}(\vec{k}) \right|^2. \quad (5)$$

Отметим здесь, что для определения вероятностей оптических переходов или коэффициента поглощения света требуется провести угловое усреднение выражений (2, 3, 5) по телесным углам волнового вектора дырок. Эти угловые усреднения для $N=2,3,\dots$ с учетом эффекта когерентного насыщения (с учетом (4)) аналитически не решается. Учитывая, что для экспериментально интересующей области интенсивности света выполняется условие $1 \gg 4 \frac{\alpha_{\omega}}{\hbar^2 \omega^2} \left| M_{m'm}^{(N)}(\vec{k}) \right|^2$, поэтому удобно произвести интегрирование по телесным углам волнового векторы дырок разлагая радикала (5) в ряд.

В частности для однофотонных оптических переходов имеем

$$\begin{aligned} \sum_{m'=\pm 1/2, m=\pm 3/2} \delta \left| M_{m'm}^{(N=1)}(\vec{k}) \right|^2 &= \\ &= -\frac{9}{4} \frac{\alpha_{\omega}}{\hbar^2 \omega^2} \left(\frac{eA_0}{c\hbar} \right)^8 B^4 \left[1296 |e'_{\pm} e'_{z'}|^4 + \left(36 e_{z'}^2 |e'_{\pm}|^2 + |e_{\pm}^{\prime 2}|^2 \right)^2 \right] \end{aligned} \quad (6)$$

и проведя углового интегрирования получим следующие соотношения

$$\begin{aligned} \left\langle \sum_{m'=\pm 1/2, m=\pm 3/2} \delta \left| M_{m'm}^{(N=1)}(\vec{k}) \right|^2 \right\rangle &= \\ &= -\frac{9}{4} \frac{\alpha_{\omega}}{\hbar^2 \omega^2} \left(\frac{eA_0}{c\hbar} \right)^8 B^4 \frac{1}{315} \begin{cases} 29792 \text{ для линейной поляризации,} \\ 30395 \text{ для циркулярной поляризации.} \end{cases} \end{aligned} \quad (7)$$

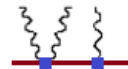
Из последнего выражения видно, что вклад эффекта когерентного насыщения в коэффициент двух фотонного линейно-циркулярного дихроизма в p -GaAs равен 0,98.

Далее будем рассчитать матричные элементы трех фотонного оптического

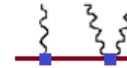
перехода, описываемого диаграммой , которого можно изобразить как $|\pm 3/2\rangle \rightarrow |m\rangle \rightarrow |m'\rangle \rightarrow |\pm 1/2\rangle$. Этот матричный элемент равен

$2\sqrt{3}\left(\frac{eA_0}{c\hbar}\right)^3 \frac{(Bk)^3}{(\hbar\omega)^2} e'_+ \left(4|e'_z|^2 - \frac{3}{8}|e'_\pm|^2\right)$, где $|m\rangle, |m'\rangle$ -номера промежуточных состояний,

находящиеся в подзонах валентной зоны полупроводника. $|m\rangle \rightarrow |m'\rangle$ описывает однофотонного оптического перехода между состояниями $|m\rangle$ и $|m'\rangle$. При расчетах будет произведено суммирование по номерам этих состояний. Если обозначим оптического перехода, происходящего при одновременном поглощении двух фотонов как $|n\rangle \Rightarrow |m\rangle$, тогда матричный элемент трех

фотонного оптического перехода, описываемого диаграммой , которого можно изобразить как $|\pm 3/2\rangle \rightarrow |m\rangle \Rightarrow |\pm 1/2\rangle$, определяется выражением

$-\frac{\sqrt{3}}{2}\left(\frac{eA_0}{c\hbar}\right)^3 \frac{B^2k}{\hbar\omega} e'_+ \left\{ \left[2\left(\frac{A}{B}-1\right) + 2e'_z{}^2 + \frac{1}{2}e'_\pm{}^2 \right] - 4\left(\frac{A}{B}-1\right)e'_z{}^2 \right\}$. Аналогично определяется

выражение для матричного элемента диаграммы . Тогда результирующий матричный элемент оптических переходов, описываемых диаграммами $|\pm 3/2\rangle \rightarrow |m\rangle \rightarrow |m'\rangle \rightarrow |\pm 1/2\rangle$, $|\pm 3/2\rangle \rightarrow |m\rangle \Rightarrow |\pm 1/2\rangle$,

$|\pm 3/2\rangle \Rightarrow |m\rangle \rightarrow |\pm 1/2\rangle$ выражается как $-\frac{\sqrt{3}}{8}\left(\frac{eA_0}{c\hbar}\right)^3 \frac{B^2k}{\hbar\omega} e'_+ (136e'_z{}^2 - 13e'_\pm{}^2)$. Матричные элементы для оптических переходов типа $|\pm 3/2\rangle \Rightarrow |m\rangle \rightarrow |\mp 1/2\rangle$, $|\pm 3/2\rangle \rightarrow |m\rangle \rightarrow |m'\rangle \rightarrow |\mp 1/2\rangle$, $|\pm 3/2\rangle \rightarrow |m\rangle \Rightarrow |\mp 1/2\rangle$ определяются аналогичным образом. Таким образом, для квадрата модуля матричного элемента оптических переходов типа $|\pm 3/2\rangle \rightarrow |m\rangle \rightarrow |m'\rangle \rightarrow |\pm 1/2\rangle$ имеем следующее выражение

$$\sum_{m'=\pm 1/2, m=\pm 3/2} \left| M_{m'm}^{(N=3)}(\vec{k}) \right|^2 = \left(\frac{eA_0}{c\hbar} Bk \right)^3 \frac{24}{(\hbar\omega)^4} \left\{ \left| e'_+ \left(4|e'_z|^2 - \frac{3}{8}|e'_\pm|^2 \right) \right|^2 + \left| e'_- \left(4|e'_z|^2 - \frac{3}{8}|e'_\pm|^2 \right) \right|^2 \right\}.$$

Проведя угловое усреднения по телесным углам волнового вектора дырок в последнем выражении имеем:

для линейно-поляризованного света

$$\left\langle \left\{ \left| M_{+1/2;+3/2}^{(1-1-1)} \right|^2 + \left| M_{-1/2;-3/2}^{(1-1-1)} \right|^2 \right\} \right\rangle_{linear\ pol} = \frac{297}{4} \left(\frac{eA_0}{c\hbar} \right)^6 B^3 \frac{1}{\hbar\omega},$$

а для циркулярно-поляризованного света

$$\left\langle \left\{ \left| M_{+1/2;+3/2}^{(1-1-1)} \right|^2 + \left| M_{-1/2;-3/2}^{(1-1-1)} \right|^2 \right\} \right\rangle_{circ.\ pol.} = \frac{405}{16} \left(\frac{eA_0}{c\hbar} \right)^6 \frac{B^3}{\hbar\omega}.$$

откуда получим, что коэффициент линейно-циркулярного дихроизма трехфотонного поглощения света в полупроводниках типа *p-GaAs* больше единицы, т.е. $\eta_{\pm 1/2; \pm 3/2}^{(1-1-1)} = 44/15$.

Таким образом, получили выражение для матричных элементов для двух и трех фотонных оптических переходов, где учли одновременное поглощение двух фотонов. Показано, что учет последних оптических переходов дают ненулевой вклад в двух и трехфотонный линейно-циркулярный дихроизм в полупроводниках со сложной валентной зоной.

Литература

1. Ivchenko E.L., Optical Spectroscopy of Semiconductor Nanostructures. Alpha Science International Ltd., Harrow, -UK 2005, -427 ISBN: 1-84265-150-1
2. Шалыгин В.А. Оптические и фотогальванические эффекты в объемных полупроводниках и двумерных структурах. Автореферат дисс. на соиск. уч. степ. докт. физ.-мат. наук. Ст.-Петербург. 2013. -34 с.
3. Rasulov V.R, Rasulov R.Ya., Eshboltaev I. Linearly and circular dichroism in a semiconductor with a complex valence band with allowance for four-photon absorption of light // Physics of the Solid State. – Springer, 2017. – Vol.59, No.3. – P. 463–468.
4. Rasulov V.R, Rasulov R.Ya., Eshboltaev I. Linear-Circular Dichroism of Four-Photon Absorption of Light in Semiconductors with a Complex Valence Band // Russian Physics Journal. – Springer, 2015. – Vol. 58, No.12. – P.1681-1686.
5. Расулов Р.Я. Линейно-циркулярный дихроизм при многофотонном межподзонном поглощении в полупроводниках// -ФТТ. -1993. -Т.35. -Вып.6. -1674-1678.
6. Расулов Р.Я. Поляризационные оптические ва фотогальванические эффекты в полупроводниках при линейном ва нелинейном поглощении света. Диссертация на соиск. уч. степени доктора физ.-мат. наук. Ст.-Петербург. -1993. – 206 с.

MARKETING TOOLS FOR COMMUNICATION OF THE PUBLIC ORGANIZATIONS

Korolevska Anna Volodymyrivna

PhD in Political Science, Associate Professor, Associate Professor at the Department of International Communication and Political Science, Khmelnytsky National University

A democratic governance is characterized by a highly developed civil society that prevents usurpation of power, protects the interests and rights of the people [1]. The term "NGO" (non-governmental organization) was used in 1945 at the UN conference, where specialized institutions and private organizations for the first time received the status of actors of international law [2]. Non-profit organization (NPO) is an organization that does not have as its main goal the receipt of profits and does not distribute the profits among the participants. Non-profit organizations can be created to achieve social, charitable, cultural, educational, political, scientific and managerial goals, in the areas of health care of the citizens, the development of physical culture and sports, satisfaction of spiritual and other non-material needs of citizens, protection of rights, legitimate interests of citizens and organizations, solving problems and conflicts, providing legal assistance, as well as other purposes aimed at achieving public benefits. Non-profit organizations have the right to engage in business activities only if these activities are aimed at achieving the goals of the organization.

The main role of public organizations in the process of forming the domestic policy of the state is to express the interests of the entire population. A public organization is a voluntary mass association of citizens, which is created to realize and protect their common interests, has a program of activities and is characterized by a clear internal structure. Marketing of non-profit entities is a systematic activity of the subjects of market relations, which aim to achieve the social effect as a priority and economic effect as a supportive, necessary for the main activity [3, p.56-57].

The communication policy can be defined as a complex of measures, which the organization uses for informing, re-confirming or informing consumers about its products or services. The communication system involves not only an influence on the citizen from the side of the public organization, but also a direct link as an influence from the side of the consumer, which allows the organization to make adjustments to its activities. The communication system is also the main element of management within the organization: effective internal communication contributes to the development and adoption of effective management decisions.

The importance of the concept of integrated communications, which is understood as a system of all elements of marketing communications, has been highlighted recently, which in its entirety forms effective marketing messages that are more easily understood and perceived by the target audience, which leads to maximum

effectiveness. The complex of marketing communication includes the following main tools: advertising, personal selling, sales promotion, branding, direct marketing.

Today, due to the crisis phenomena the public organizations tend to reduce costs, have a limited budget for marketing activities, as well as a deficit of marketers in the organization (sometimes even their absence). The public organizations are forced to use low-budget, alternative, non-traditional marketing communication technologies that can successfully influence the target audience.

The low-budget communications are used when the advertiser is a small organization, the organization has just begun its activities and / or needs to attract consumers, there are not enough finances for a big advertising campaign, the organization does not have its own advertising and PR specialist, and there is no money to call an advertising agency.

The main distinguishing feature of such marketing communications is the use of creative thinking capabilities in combination with some very simple methods of supplying services, instead of spending a lot of money on advertising. The low-budget technologies and tools of marketing communication is a perspective element of the complex marketing, because they are determined by the economics and the significance of the result. These are not the cheapest and most unproven tools, but rather the quality large number of useful tools that will give at a low cost of hiring a maximum positive effect. For such conditions it is necessary to plan all the activities and costs for their implementation [4].

Among the factors that will determine the choice of optimal communication policy of the public organizations, which can be presented in the form of the following groups:

- the goals of the organization and the strategies it uses;
- the type of activity and territory coverage;
- the characteristics of the stakeholders and the audience;
- the stage of the life cycle of the service;
- the traditions that have developed in the communication policy of the organization [5].

The goals of the communication policy which can be achieved by the public organizations are:

1. Creation of a positive image.
2. Ensuring accessibility of information.
3. Involvement of new and potential members of the organization.
4. Increasing their presence.
5. Promotion of the organization's goals among the audience.

Types of communications and their tools for the public organizations are listed in Table 1.

Table 1.

Communications and tools for the public organizations

Type of communication	Characteristics	Tasks	Tools
1	2	3	4
Advertisement	A paid form of marketing communication, which involves commitment to the audience and notification of messages through various communication channels.	Resolve long-term strategic tasks. Marketing communications aimed at promoting the brand	Exterior: billboards, banners, signs. Interior: lightboxes, POS-materials, video and audio. Print: articles, announcements. TV and radio advertising. Internet: SEO, SMM, context and positioning, banners, postings, content marketing.
Public relations	An important type of the marketing communication for building a positive brand image, increasing recognition and growing brand advocates.		The mass media, social networks and other tools. Media publications, video and audio interviews, Internet press releases, conducting social media, media posts, SMO, press tours, press conferences, briefings, presentations, exhibitions, conferences, seminars, round tables. Contests, awards, festivals.
Publicity	It involves brand promotion and popularization of its products, is a branch of PR marketing and helps to develop a close relationship with the audience, increase loyalty and increase trust.		Advertising, social networks, mass media, social projects, etc.

Continuation of Table 1

1	2	3	4
Direct marketing	This type of marketing communication is aimed at transmitting information personally to the audience.	Assist in solving both long- and short-term tasks Aimed at forming long-term relationships on the basis of trust	Presentations, promotions, advertising materials. Chat-bot in messengers, email messages, SMS, web push notifications, SMM.
Hidden marketing	Formation of an image among target audiences without using direct advertising, but through non-intrusive informing	Creating gossip about the desired object, increasing interest on the part of consumers	Advertisement in newspapers, use of natural environment objects and own space as an advertisement carrier; cross actions with partners, appearances in the press as an expert, flash mobs, comments, commentaries, thought leaders and agents of influence
Viral marketing	The type of applied hidden marketing is a means of spreading advertising directly to the recipients of information through the formation of meaningful, creative, creative and unusual message that can entice new consumers.	Influence on the target audience, when the audience itself, knowingly or unknowingly, sells the brand, product or service	Social networks, forums, blogs, information Internet portals, photo and video hosting, etc.
Ambient Media	Non-standard advertising, aimed at convincing people through an undemanding for them appearance in their everyday life/	The goal is not outreach, but to create a quality, emotional contact with the potential audience	The medium of choice is not traditional advertising tools, but rather objects that are unexpected for the target audience

Source: built by the author based on [6, 7, 8].

The organization selects the marketing communications according to the specifics of its activities. For the selection of communications after analyzing the internal and external environment of the organization the following steps are required, which are used to identify:

- target audience;
- marketing goals and strategies of communication policy of the organization;
- reliability of using communication and communication tools in the specified environment;
- level of creativity that should be applied to the target audience;
- communication tactics;
- prioritization in terms of evaluating the effectiveness of a particular tool of marketing communication of the organization;
- marketing communication tools;
- communication actions plan [4, 5].

A matrix that contains the criteria of the organization's work and communication tools of a general type can use to choose the tools for a specific organization (Table 2).

Table 2.

The criteria matrix to choose the tools

Criteria	Tools			
	1	2	...	N
Criteria 1				
Criteria 2				
...				
Criteria N				
Sum of indicators				

According to the results received from the row Sum of Indicators it is possible to apply effective tools for the particular organization.

For the success of marketing communications, the right choice of message, the consistency of this message (one message in all communications), a good understanding of the messages of the target audience, based on a direct connection and excellent knowledge of channels and tools are important.

List of references

1. Семьоркіна О.М. Характеристика громадських формувань як інститутів громадянського суспільства. *Міністерство юстиції України* : веб-сайт. URL : https://minjust.gov.ua/m/str_33565 (дата звернення: 04.12.2021).
2. Хар О.Ю. Класифікація міжнародних неурядових організацій: ключові функціональні особливості. *Регіональні студії*. 2019. №18. С.94-99
3. Борисова Т.М. Маркетинг некомерційних організацій у розрізі сфер діяльності: теорія і практика: Монографія. Тернопіль: Астон, 2015. 284 с.
4. Ілляшенко Н. С., Гайтина Н. М. Розвиток малого бізнесу за рахунок використання інноваційних інструментів комунікаційної політики. *Електронний*

журнал «Ефективна економіка». 2014 № 8. URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3232> (дата звернення: 05.12.2021).

5. Ульянова И.В. Формирование коммуникационной среды социально-ориентированных некоммерческих организаций. *Вестник государственного и муниципального управления*. 2016. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-kommunikatsionnoy-sredy-sotsialno-orientirovannyh-nekommercheskih-organizatsiy> (дата звернення: 05.12.2021).

6. Что такое маркетинговые коммуникации: виды. *SendPulse* : веб-сайт. URL: <https://sendpulse.ua/ru/support/glossary/marketing-communications> (дата звернення: 04.12.2021)

7. Гридасов А. Что такое маркетинговые коммуникации: эффективные способы взаимодействия с клиентом. *Calltouch* : веб-сайт. URL : <https://blog.calltouch.ru/marketingovye-kommunikatsii-kanaly-sredstva-tseli-i-zadachi-kommunikatsij-v-marketinge/> (дата звернення: 05.12.2021).

8. Неганов С.А. Сущность и классификация маркетинговых коммуникаций. *Экономика и управление в XXI веке: тенденции развития*. 2015. №25. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/suschnost-i-klassifikatsiya-marketingovyh-kommunikatsiy> (дата звернення: 04.12.2021).

МЕГАТРЕНДИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**Коппель Олена Арнольдівна**

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Пархомчук Олена Станіславівна

доктор політичних наук, професор,
професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Пархомчук Анастасія Дмитрівна

аспірант кафедри міжнародні комунікації
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Розв'язання глобальних проблем вимагає підвищення рівня керованості світовим розвитком. Саме тому проблематика мегатрендів посіла важливе місце в сучасній науці, складовою частиною якої є як дослідження концептуальних і прикладних аспектів мегатрендів міжнародних відносин у ретроспективному і проспективному форматі, так і визначення та аналіз того, як ці проблеми трактуються в експертно-академічному середовищі. Дослідження вказаної проблематики характеризується недостатньою концептуальною, в тому числі категоріальною визначеністю, що пояснюється їх міждисциплінарним характером. В її концептуалізації виокремимо два основних підходи. Перший з них представлений роботами філософів, соціологів, психологів, в яких акцентується увага на якісних трансформаціях світополітичної системи загалом. Другий підхід головну увагу зосереджує на фактологічному, прикладному аналізі мегатрендів міжнародних відносин.

Особливого значення набуває виокремлення питань філософського характеру, методологічних аспектів дослідження глобальних трендів міжнародних відносин як стійких та довгострокових тенденцій їх розвитку, з'ясування, які саме тренди є глобальними та визначення специфіки прояву мегатрендів в міжнародно-політичній сфері. Варто враховувати такі характеристика трендів, як їх глобальний характер, поширення від центру до периферії, те, що регіональні та національні зміни є лише їх елементами, в різних зонах ці процеси, в яких синтезується циклічний та лінійний час, можуть набувати різної форми. Один з підходів, предсталений такими представниками цивілізаційної теорії, як І. Данілевський та О.Шпенглер, постулює, що історія не розвивається лінійно, на відміну від окремих культурно-історичних спільнот (цивілізацій), тому визначення її глобальних тенденцій виявляється неможливим [1]. Другий підхід базувався на визнанні хвильового характеру політичних процесів і засновувався на концепції відцентрових та доцентрових тенденцій в розвитку соціальних спільнот (С.Хантінгтон [2], К. Ясперс [3]). Так, зокрема, С.Хантінгтон висунув

ідею хвильової природи світового розвитку. В межах такого підходу мегатренди - це діади процесів-антагоністів, які змінюють один одного в певному циклічному ритмі: глобалізація – деглобалізація (ізоляціонізм); інтеграція – дезінтеграція (націоналізм); демократизація – дедемократизація (посилення авторитарних режимів) [4]. Нагадаємо, що саме Д. Несбітт виступив популяризатором використання терміну “мегатренд” [5.6].

Приходимо до висновку, що необхідно розрізняти глобальні тренди розвитку суспільства як соціально-історичного феномену в єдності його внутрішніх якостей і всієї сукупності відносин і зв'язків в міжнародному житті, тобто так званий соціально-історичний розвиток; цивілізаційні процеси; глобальні тренди міжнародних відносин. У міжнародно-політичних дослідженнях формується жанр “концептуального огляду головних міжнародних проблем”, спроб “охопити і викласти стратегічну суть складних історичних і сучасних зовнішньополітичних процесів. Ідеться про особливе вміння бачити головне, не легковажаючи дрібницями, але й без надмірної деталізації” [7]. В 1990-х рр. ХХ – на початку ХХІ століття відбувається низка структурних змін в міжнародних відносинах, які кардинальним чином вплинули на глобальні тренди світової політики. Загалом можна погодитись з точкою зору, що на сучасному етапі відбувається трьохскладова трансформація сучасної політичної організації світу. Це трансформація Вестфальської світополітичної моделі, яку обумовлює глобалізація як мегатренд, трансформація сучасної міжнародної системи, значним чином обумовлена інтеграцією як мегатрендом, і трансформація політичних систем окремих країн світу, обумовлена демократизацією [5, С. 35]. Трансформація Вестфальської світополітичної моделі і розпад Ялтинсько-Потсдамської системи примусили політиків та вчених будувати прогнози відносно майбутнього політичного світоустрою, які є необхідними з позицій якісного управління глобальними трендами міжнародних відносин.

Значний внесок в розвиток цього напрямку внесла діяльність Римського клубу, зокрема доповіді, підготовлені на його замовлення або членами клубу, які одразу ставали предметом жвавих наукових дискусій [8]. Ще у 1999 р. Національна розвідувальна рада США у співробітництві з Державним департаментом і Проектом прогнозу глобального майбутнього ЦРУ розпочала роботу над проектом “Глобальні тенденції 2015” [9]. У 2002 р. американські експерти опублікували збірку статей, в якій вибудовувались чотири можливих моделі міжнародної системи у ХХІ ст.: імперія, баланс сил, глобальна демократія та колективна безпека [10].

В серпні 2004 р. була опублікована заключна доповідь під назвою “Конттури світового майбутнього: Доповідь за Проектом–2020 Національної розвідувальної ради” [11].

Автори звіту “Майбутнє у 2030 році”, підготовленого громадською організацією “Вільна Всесвітня Академія” у 2005 р. вважали, що світ у 2030 р. буде поділено на три регіони: глобалізований регіон – ЄС та Південна Америка (51,5% населення); відсталіший регіон (34,5% населення) під владою

ісламізму – Близький Схід, Африка, Південна Азія та регіон, що занепадає, – (14% населення світу) [12]. У листопаді 2008 р. Національна розвідувальна рада США оприлюднила доповідь на тему “Глобальні тенденції 2025: світ, що змінився” як чергову спробу виявити основні фактори та тенденції, які визначатимуть розвиток міжнародних відносин [13]. З останніх прогнозів на особливу увагу заслуговує доповідь “Розриви та відволікаючі фактори – переосмислення безпеки на 2040 рік”, яку було підготовлено за результатами семінару, організованого РЕНД Корпорейшн [14].

На особливу увагу заслуговують аналогічні прогнози російських дослідників, спроби визначити головні тренди міжнародних відносин та місце Росії в сучасному світі [15], зокрема “Світ навколо Росії: 2017. Контури недалекого майбутнього”, яка побачила світ у 2007 р. [16], та більш довгостроковий прогноз того ж колективу авторів на чолі з С.А. Карагановим “Росія і світ. Нова епоха. 12 років, які можуть все змінити” від 2008 р. [17].

Таким чином, посилення елементів хаотичності в умовах глобалізації має негативні наслідки для сучасної міжнародної системи. Світ опинився перед новими ризиками, які мають не тактичний, а системний характер, стали наслідком системних змін у міжнародних відносинах. Структурні зміни в міжнародних відносинах супроводжуються трансформацією старих та виникненням нових загроз міжнародному порядку, кардинальним чином впливаючи на зміни середовища сучасної міжнародної системи. Міжнародні процеси все більш визначаються хаотичною взаємодією гравців різної природи – від держав до транснаціональних акторів та окремих індивідів. У процесі їх аналізу необхідно враховувати зміну політичної структури світу, кризу інституту глобального лідерства, переміщення центру світового розвитку, інверсію фундаментальних цінностей.

Виокремимо наступні глобальні тренди міжнародних відносин: трансформація міжнародних відносин в відносини світополітичні, що передбачає зміну параметрів Вестфальської системи, якісні та кількісні зміни учасників міжнародних відносин, трансформацію ролі держави і зростання значення недержавних акторів; посилення взаємозалежності, формування взаємозалежного світу, взаємодії в межах якого набувають системного характеру; розмивання національних кордонів і ерозія суверенітету; зміна політичної структури світу; зростання ролі мережевих структур у світовій політиці; ідеологізація міжнародних відносин, зростання ролі релігійного та цивілізаційного чинника; криза інституту глобального лідерства; переміщення центру світового розвитку (орієнталізація); універсалізація міграційних потоків; інверсія фундаментальних цінностей; віртуалізація суспільно-політичних відносин; нова модель зміни політичної влади і управління в окремих країнах; посилення глобальних проблем та зниження ступеня захищеності людства.

Список джерел:

1. Данилевский Н.Я. Россия и Европа: Взгляд на культурные и политические отношения Славянского мира к Германно-Романскому. СПб, 1995. С. 59-61.
2. Huntington S. Democracy's Third Wave / S. Huntington // Journal of Democracy. – 1991. – Spring. – P. 9–16.
3. Ясперс К. Смысл и назначение истории. // Сравнительное изучение цивилизаций: Хрестоматия: Учеб. пособие для студентов вузов / Сост., ред. и вступ. сл. Б.С. Ерасов. – М., Аспект Пресс, 1999. – 556 с.
4. Мегатренды мировой политики и их развитие в XXI веке: учеб. пособие для студентов вузов. / Под ред. М.М. Лебедевой. – М.: Издательство «Аспект Пресс», 2019. – 400с. С.6
5. Naisbitt J. Megatrends. The New Directions Transforming Our Lives. N.Y.: Warner Books, 1982. – С. 7-10.
6. Нэсбитт Д. Эбурдин П. Что нас ждет в 90-е годы. Мегатенденции. Год 2000: десять новых направлений на 90-е годы. Пер. с англ. - М., 1992.
7. Хаас Р. Розхитаний світ. Зовнішня політика Америки і криза старого ладу / Р.Хаас; пер. з англ. М.М. Климчук. – Київ: Основи, 2019. – 376 с. – С. 13.
8. Офіційний сайт Римського клубу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.clubofrome.org/eng/home>
9. Global Trends Final Report [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.g20-g8.com/g8-g20/g20/english/for-the-press/news-releases/cannes-summit-final-declaration.1557.html>
10. American power in the 21st century. David Held, Mathias Koenig-Archibugi [Електронний ресурс] // Google books. – Режим доступу : <http://books.google.ae/books>
11. Global Trends 2020: the world in 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.freeworldacademy.com/globalleader/trends . htm#5>
12. Global Trends 2030: the world in 2030 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.freeworldacademy.com/globalleader/trends . htm#5 nds. htm#5>
13. Global Trends Final Report [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.g20-g8.com/g8-g20/g20/english/for-the-press/news-releases/cannes-summit-final-declaration.1557.html>
14. Discontinuities and Distractions—Rethinking Security for the Year 2040 /Findings from a RAND Corporation Workshop/ Andrew R. Hoehn, Andrew Parasiliti, Sonni Efron, Steven Strongin. - Santa Monica, California, 2018. – 19 p.
15. Бажанов Е. П. Куда идет человечество? О тенденциях международных отношений в XXI веке = Where is Mankind Headed? Trends in International Relations in the XXI Century / Е. П. Бажанов, Н. Е. Бажанова. – М. : Восток-Запад, 2009. – 95 с. Дроздов Ю. И. Россия и мир. Куда держим курс? / Ю. И. Дроздов, С. И. Илларионов. – М. : Артстиль-полиграфия, 2009. – 351 с. Лебедева М. М. Формирование политической структуры мира и место России в ней / М. М. Лебедева // Мегатренды мирового развития. – М. : Центр исслед.

- постиндустриального о-ва, 2001. – С. 1–13. Лихачев В. Н. Современные проблемы мироуправления: российский подход / В. Н. Лихачев. – М. : Вече, 2009. – 399 с. Неклесса А. quodro Ordo современного мира. Мегатренды мирового развития [Электронный ресурс] / А. Неклесса. – Режим доступа : http://www.knogg.net/2001_009.htm Примаков Е. М. Мир без России? К чему ведет политическая близорукость / Е. М. Примаков. – М. : Рос. газета, 2009. – 239 с. Россия в изменяющемся мире / Ин-т стратегических оценок и анализа ; под ред. В. А. Гусейнова. – М. : Красная звезда, 2008. – 167 с.
16. Мир вокруг России: 2017. Контуры недалекого будущего / под ред. А. С. Караганова. – М. : Культурная революция, 2007. – 160 с.
17. Россия и мир. Новая эпоха. 12 лет, которые могут все изменить / отв.ред. и рук. авт. кол. С.А. Караганов. – М.; АСТ; Русь-Олимп, 2008. 444 с.

МОВЛЕННЯ ДИТИНИ ТА ВПЛИВ МОВИ БАТЬКІВ НА РОЗВИТОК ДОШКІЛЬНИКІВ

Іваненко Олена Віталіївна

Студентка

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Пономарьова Валентина Леонідівна

Викладач

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Непомітним як для малюка, так і для батьків є процес засвоєння слів, особливо у ранньому віці. Дитина у цей період нібито вже задовольняє у край важливу функцію майбутнього – комунікативну. Завдяки такому, на перший погляд, звичайному контакту з оточуючими дорослими, малюками засвоюється загальноісторичний досвід людства.

Старт дитячого життя є надзвичайно важливим для всього розвитку: перші три роки є вирішальними. У цей період малюки прислухаються до всього, що їх оточує та видає звуки, уважно спостерігають за рухами губ тих, хто з ними розмовляє, яким надалі тішаться, чуючи повторно і впізнаючи.

Але з дорослішанням дитини розширюються і її зони дії. Як правило, «потрапляючи» у дошкільний вік, хлопчик чи дівчинка повинні говорити певними визначеними конструкціями. Наприклад, четвертий рік життя передбачає збагачене фразове мовлення до 1000 слів і більше, мовленнєві ланцюги налічують 9-10 слів, а п'ятий період відзначається подальшим збагаченням словникового фонду, розвитком уже складних речень тощо [1, с. 31].

Завдяки численним працям педагогів та психологів, досвіду фахівців із різноманітних галузей розвитку дітей дошкільного віку відомо, що існує різноманіття методів та прийомів, завдяки яким батьки усвідомлюють важливість своєчасного та повноцінного оволодіння дитиною мовою та можуть значно полегшувати цей процес.

Для того, щоб окреслити рекомендації та зазначити поради з приводу ефективного проведення часу з дитиною у площині розвитку мовлення, треба зупинитись детальніше власне на впливі батьківської мови.

Актуальною проблемою багатьох батьків та їх дітей є часта відсутність можливостей дошкільника говорити самостійно. У багатьох випадках трапляється так, що висловлюючи запити, бажання, численні потреби замість дитини, батьки позбавляють її природної ситуації розвитку мовлення: часто говорять від особи дитини, коментуючи за своїми розсудами.

Треба наголосити, що найголовнішою умовою розвитку мовлення дитини є щоденне спілкування з дорослими, у ході якого суб'єкти комунікації чинять обмін думками, знаннями, інтересами, потребами та ін.. З вищезазначеної інформації зрозуміло, який важливий вплив справляє спілкування і мовлення батьків по відношенню до дитини.

Коли відбувається комунікативний процес між батьками та дітьми, відбувається передача чогось набагато більшого, аніж просто речення чи правила. Одночасно це виступає взірцем того, як потрібно висловлювати свої думки та обмінюватись ідеями з оточуючими: батьки «перекладають» дорослий складний світ у словесні конструкції та уявлення. Зазначені засоби є для дошкільників підтримуючим фундаментом, який вони використовують надалі для розуміння людей, світу і висловлення думки щодо власного місця в ньому. Зазначимо, що індивідуальні відмінності у розвитку мовлення дітей можуть бути обумовлені і генетичною спрямованістю, а також є чутливими і схильними до впливу середовища.

Вирішальну роль у становленні мовлення і її використання дитиною, як було зазначено, грають фактори комунікативного характеру. Звісно, дитина починає говорити тільки в ситуації спілкування і за запитом дорослого партнера. Це підтверджується досвідом та практикою виховання дітей.

О. О. Леонтьєв розглядав процес породження у дітей функції мовлення (породження мовленнєвого висловлювання), тобто оволодіння складною мовленнєвою дією як засобом спілкування, і воно проходить три основних етапи:

1. Перший етап продукування мовлення - внутрішнє програмування (план) висловлювання (внутрішня програма відповідає змістовому ядру майбутнього висловлювання).

2. Другий етап – граматико-семантична реалізація висловлювання (лексико-граматичне структурування).

3. Третій етап – безпосередня реалізація висловлювання [2, с. 52].

Тобто на першому етапі малюк ще не розуміє мовлення оточуючих і не може висловлюватись, але у цей період складаються відповідні умови для оволодіння мовою у майбутньому (*довербальний період*). Далі відбувається етап, що символізує перехід від повної відсутності мовлення до її появи: дитина розуміє найпростіші вислови дорослих і намагається відтворити свої перші слова (*виникнення мови*). Третій етап триває до вступу у школу, коли дитина вже

повноцінно оволодіває мовленням і використовує її задля спілкування з іншими (*мовленнєве спілкування*).

Усі ці етапи надзвичайно важливо розуміти батькам, хоча б умовно. Існує певна категорія людей, яка вважає, що спілкування з малюком, який не вміє говорити – марна трата часу. Ніби дитина нічого ще не розуміє і не має сенсу промовляти до неї слова, спрямовувати мовлення поки вона не подорослішає: краще у цей період вмикати з «розвиваючим посилом» комп'ютер, телевізор, планшет і т.д.. Ця думка не має жодного підґрунтя. Але якщо батьки цього не будуть розуміти, то це призведе до своєрідного «застою» розвитку, не тільки мовленнєвого, а й всіх інших підструктур дитини, який надалі буде важко відкоригувати.

Тобто вагомою проблемою, яка набуває все більшого значення у сучасному світі, стає надто значне віддання переваги різноманітним технічним і масовим засобам інформації батьками.

Якщо батьки будуть дотримуватись усіх закономірностей розвитку мовлення дітей відносно віку та враховувати зазначені далі рекомендації, то, найімовірніше, їх дошкільники успішно оволодіють важливим поняттям, що зазначено у Базовому компоненті дошкільної освіти (який є Державним стандартом дошкільної освіти в Україні), мовленнєвою компетентністю.

Мовленнєва компетентність - здатність дитини продукувати свої звернення, думки, враження тощо у будь-яких формах мовленнєвого висловлювання за допомогою вербальних і невербальних засобів [3, с. 18].

Дуже помітним стає скорочення спілкування між членами сім'ї через розвиток засобів масової інформації. Однак, навіть найкращі популярні дитячі мультфільми чи передачі не можуть замінити рідне спілкування батьків зі своїми дітьми. Це було і залишається найважливішою умовою розвитку нормального мовлення дитини.

У наш час наслідки надмірного впливу телебачення та інтернету на розвиток функції мовлення дітей стають все більш очевидними. Вплив телебачення (як і будь-які інші впливи, що спрямовані на малюка) формують душу та розум дитини, виховують його погляди та смаки. Внутрішній світ дітей-дошкільників ще тільки організовується, і суттєву роль в цьому створенні відіграє все те, що вони отримують від дорослих: ігри, казки, спільні заняття тощо.

Оволодіння мовою відбувається тільки в живому безпосередньому контакті, коли малюк не тільки слухає слова, а й відповідає іншій людині, бо мовлення правильно розвивається тільки в спілкуванні – у діалозі. Батькам треба враховувати, щоб у цьому діалозі були задіяні всі почуття, думки та враження дитини. Для того, щоб дошкільник ефективно та правильно окреслював та відтворював свої думки у мову, треба у ранньому дитинстві контролювати

словесний супровід всіх практичних дій малюка та його враження, обрамляючи спілкування з дорослими.

Діти нашого сучасного суспільства, на жаль, замало використовують мову у спілкуванні з близькими. Набагато частіше вони «поглинають» телепрограми, які зовсім не вимагають від них відповіді, і на які вони самі ніяк не можуть вплинути. Проблема сучасного світу полягає в тому, що все частіше живе активне спілкування з дітьми замінюється багаточисленними мультиплікаційними фільмами, шоу і т.д.. Трапляється деякий парадокс: потреба дошкільника в енергійній комунікації в процесі свого розвитку до школи постійно зростає, проте провідними засобами цього спілкування виступають фактори телевпливу.

Звичайно, що зловживання «корисностями» модернізованого століття будуть впливати далеко не найкращим чином на становлення дитини, яке у віці до 6-7 років являє собою базис подальшого «життєвого» вектору.

На закінчення звернімо увагу батьків на власну мову. Розмовляти з дитиною потрібно неквапливо, виразно вимовляючи всі слова, чітко їх відокремлюючи паузою один від одного. Спілкування повинно відбуватись у ласкавій, веселій формі, викликаючи позитивні емоції у відповідь. Вірші, потішки, казки та інші твори художньої літератури читати виразно, яскраво, змінюючи інтонації в залежності від їх змісту, чітко імітувати тварин, намагатися відтворити зрозуміло для дитини характер героїв.

При байдужому, монотонному спілкуванні, невиразному читанні зазвичай веселих та радісних творів, дошкільник буде у такий же спосіб байдуже відноситись до всього, про що йому буде говорити мати чи батько. У нього не буде викликати жодних яскравих емоцій взаємодія із книгами, не виявлятиметься бажання слухати і наслідувати дорослого, відповідати на його питання.

Педагогічні дослідження показали, що читання книжок із картинками значно полегшує дитині оволодіти мовою. Чималим значенням володіють відкриті питання, які наполегливо рекомендується задавати дошкільнику. Важливість їх полягає в тому, що вони запускають активний процес мислення малюка, що також спонукає роботу уваги, активної мови тощо. Дошкільники вигадують різноманітні історії, пригоди, намагаються «упіймати» реакцію дорослого на власне висловлення, вичікують відповідної дії і т. п.. Більшість досліджень на цю тему стверджують, що дієвим засобом в цьому процесі є література, яка супроводжується ілюстраціями, що, у свою чергу, значно спрощує дошкільнику механізм оволодіння мовою.

Саме тому, так важливо звертати увагу на власну мову батьків, на якісне проведення часу з дітьми, що ефективно позначиться на їх мовленнєвому розвитку. Приділяти увагу самоосвіті, щоб розуміти, як налаштувати процес удосконалення навичок дитини і слідкувати за особистою мовою, особливо в

процесі спілкування із дошкільниками, щоб вона була насичена епітетами, порівняннями, яскравою інтонацією, мімікою, жестами тощо.

Таким чином, усе вищезазначене підкреслює актуальність звернення до проблеми правильної мовленнєвої взаємодії батьків із дітьми, повноцінного ефективного сімейного спілкування дорослого з ними, яке призводить до активного становлення мовленнєвої функції та підвищення комунікативних характеристик.

Список літератури:

1. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови: Підручник / За ред. А. М. Богущ. — К.: Вища шк., 2007. - 542 с.
2. Психологія мовлення і психолінгвістика: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Калмикова Л.О., Калмиков Г.В., Лапшина І.М., Харченко Н.В.; За заг. ред. Л.О.Калмикової. – К.: Переяслав-Хмельницький педагогічний інститут, в-во «Фенікс», 2008. – 245 с.
3. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / Науковий керівник: Т. О. Піроженко, член-кореспондент НАПН України, проф., д-р псих. наук; Авт. кол-в: Байер О. М., Безсонова О. К., Брежнева О. Г., Гавриш Н. В., Загородня Л. П., Косенчук О. Г., Корнєєва О. Л., Лисенко Г. М., Левінець Н. В., Машовець М. А., Мордоус І. О., Нерянова С. І., Піроженко Т. О., Половіна О. А., Рейпольська О. Д., Шевчук А. С.- К.: Видавництво, 2021. - 37 с.

ДО ПИТАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕСТРУКЦІЇ ФАХІВЦЯ ЗВО

Бикова С.В.

кандидат психологічних наук, доцент
доцент кафедри філософії, політології,
психології та права
Одеська державна академія
будівництва та архітектури,
м. Одеса, Україна

Професійне вигорання педагога – це деструктивні зміни особистості, що виникають, розвиваються та проявляються в процесі його професіоналізації як комплекс негативних симптомів, що мають стадіальний характер і виявляються в емоційному виснаженні, деперсоналізації і редукації професійних досягнень та призводять до зниження ефективності професійної діяльності й порушення суб'єкт-суб'єктної взаємодії [1,с102].

Професійна діяльність викладача ЗВО є дуже складною як за своїм змістом, так і за своєю формою. Викладач не може обмежуватися тільки викладанням, від нього очікують чутливості до потреб студентів, спостережливості і розуміння їхніх індивідуальних здібностей, володіння умінням результативної взаємодії зі студентами, батьками, колегами.

Емоційне навантаження викладачі ЗВО в зв'язку з перманентними реформами, змінами навчальних програм, обов'язкове використання новітніх технологій створює почуття недостатньої стабільності, а також сумніву в результатах власної праці. Що призводить до професійного вигорання.

Його найбільш характерною ознакою є байдужість до власного стану і справ іншої людини та суттєве зниження рівня професіоналізму. Суб'єктивно результати професійного вигорання виявляються у хронічному почутті дискомфорту, збільшення втоми, дратівливості, виникає небажання працювати і незадоволення своєю професійною діяльністю, часті роздуми про зміну місця роботи та навіть виду професійної діяльності» [2,с.35].

Поява і розвиток професійного вигорання викладача ЗВО, насамперед, залежить від особистісних особливостей фахівця. Для викладача ЗВО важливим є усвідомлення сутності феномену професійного вигорання для здійснення ранньої профілактики, самодіагностики та самокорекції даного негативного психологічного явища. Значна кількість педагогів відзначають у себе наявність психічних станів, що дестабілізують професійну діяльність (тривожність, смуток, пригніченість, апатія, розчарування, хронічна втома). Професія педагога ЗВО підпадає під ці параметри: середня величина робочого тижня педагога ЗВО вище тієї, яка встановлена по країні; низька оплата праці; понаднормова робота, що нерідко призводить до фрустрації, тривожності, емоційного спустошення як передумови різних психічних захворювань. Прояви стресу в роботі викладача різноманітні: підвищена тривожність, виснаження, роздратованість,

фрустрованість, вибіркові неадекватні емоційні реагування, спустошеність, редукція професійних обов'язків. Професійне вигорання педагога ЗВО виявляється на психофізіологічному, емоційному та поведінковому рівнях організації особистості. Наслідки професійної деформації проявляються індивідуально в кожного викладача, але загалом вони є типовими для працівників освіти. Дані наукових досліджень свідчать, що до швидкого розвитку синдрому вигорання закономірно схильні найбільш сумлінні викладачі, віддані справі й захоплені роботою. Зневіра себе у професії для викладача є вкрай негативним явищем, оскільки від цього страждають студенти. Професійне вигорання педагога ЗВО поступово руйнує особистість фахівця, у результаті відбуваються порушення і деформація професійної діяльності, знижується результативність праці в цілому. Цей феномен стосується не лише професійної діяльності, але й всіх сфер життєдіяльності, зачіпаючи гармонію внутрішнього світу особистості. Професійна деформація є передвісником професійної деструкції педагога.

Отже, особистісні характеристики людей які обрали педагогічну професію, так само як і характер професійної діяльності, відіграють не останню роль у формуванні синдрому емоційного вигорання. Таким чином, емоційне вигорання є наслідком тривалого робочого стресу і певних видів професійної кризи. Особливостями прояву синдрому «професійного вигорання» педагогів ЗВО є процес поступової втрати емоційної і фізичної енергії, що проявляється в симптомах емоційного, розумового виснаження, фізичного стомлення, особистої відчуженості і зниження задоволення виконанням роботи.

Список літератури:

1. Китаев-Смык Л.А. Психология стресса / Л.А. Китаев-Смык. – М.: Наука, 2007. – 368 с.
2. Е.П. Ильи Дифференциальная психология профессиональной деятельности. – СПб.: Питер, 2008. – 382 с.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ ПРОФЕСІЇ У МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Кулешова Олена Віталіївна,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології та педагогіки
Хмельницький національний університет, Україна

Васильєва Ірина Вікторівна

магістр
Хмельницький національний університет

Розвиток сучасного суспільства, інноваційні технології визначають нові вимоги до системи вищої освіти, яка покликана підготувати фахівців нового покоління, конкурентоспроможних як на українському ринку праці, та і за межами України.

Здійснюючи підготовку фахівців у системі вищої освіти необхідно мати уявлення про вихідний, кінцевий та проміжний результат освітньої діяльності, що неможливо без формування образу майбутньої професії у студентів.

Процес навчання у закладі вищої освіти передбачає обов'язкове здобуття практичного досвіду професійної діяльності психолога. На різних етапах навчання студенти, майбутні психологи, опановують певні напрями психологічної діяльності, конкретні методи та методики. На думку І. Вачкова, через опанування конкретними методами та формами дослідницької та практичної діяльності студенти засвоюють всю психологію в цілому, і при цьому долучаються до всього різноманіття культури [1].

Встановлено, що процес формування знань про себе як про фахівця («Я» - професійне) пов'язаний із утворенням певних оціночних стандартів-стереотипів фахівців, що складаються з набору різних аспектів. Формування оцінних еталонів-стереотипів фахівців відбувається в процесі життєдіяльності особистості і залежить як від виду її діяльності (в т.ч., професійної діяльності), її цілей та мотивів, так і від статевих та вікових особливостей людей. З накопиченням досвіду в особи кількість її оцінних еталонів-стереотипів збільшується, при цьому вони обумовлюють один одного, можуть співіснувати.

Формування образу професії є динамічним процесом, що реалізується через механізми професійного становлення та ідентифікації образу «Я сам» суб'єктів з «образом ідеалом» за наявності у працівників певної мотиваційної спрямованості та відповідного рівня професійно важливих якостей. Критерієм завершеності формування образу професії є успішність професійної діяльності.

У роботі О. Дячкіна формування образу професії передбачає об'єднання різних відомостей щодо професії, встановлення їх взаємозв'язків, що дає можливість визначити значення кожного нового знання у відношенні до вже наявного змісту основних структурних елементів професії: ціль, предмет та

засоби. Формування образу професії у студентів – це критерій професіоналізації студента, його готовності до виконання певних соціальних функцій [2].

Л. Кунц зазначає, що формування образу майбутньої професійної діяльності особистості відбувається у процесі професійного навчання у ЗВОі під впливом розвитку професійної спрямованості. На думку автора, рівень професійної спрямованості (високий, середній, низький) відображатиме зміст образу майбутньої професійної діяльності особистості. Автор, як психологічний фактор формування образу майбутньої професійної діяльності особистості, виділяє фактор професійної спрямованості та її складові (мотиви, спрямованість особистості, емоційну спрямованість, цінності професійної діяльності) [3].

В результаті аналізу різних підходів до проблеми формування образу професії слід зазначити, що специфіка та особливості процесу формування образу професії вивчені недостатньо, у зв'язку з цим немає єдиного чіткого та правильного плану формування образу професії у студентів. Кожен із авторів щодо цієї проблеми, виходить із характерних рис, властивих досліджуваних професії.

Формування образу професії відбувається на всіх стадіях професійного розвитку, де образ професії змінюється та суттєво розширюється з кожною наступною стадією. Про це свідчить і функціональний бік образу професії. На етапі вибору професійної сфери образ професії виступає як смислоутворюючий мотив. Повнота образу, його адекватність суттєвим змістовним характеристикам професії роблять вибір обґрунтованим та реальним [4].

На етапі професійної підготовки образ професії постає як стратегічний образ кінцевого результату діяльності. Дослідники відзначають, що на даному етапі професійного становлення особистості важливе усвідомлення існуючих об'єктивних суспільних вимог до фахівця, усвідомлення та прийняття (або неприйняття) їх як власний ідеал.

На наступних етапах професійного становлення образ професії виконує різноманітні функції: *прогностичну*, де образ професії визначає подальшу професійну кар'єру та професійний розвиток особистості; *контрольно-коригуючу*, яка полягає у вдосконаленні професійної діяльності особистості, а також у своєчасному усуненні недоліків у діяльності, *регуляторну* функцію образу професії, яка дає особистості можливість прагнути до самовдосконалення, саморозвитку у професійної діяльності, стати професіоналом.

На стадії професійного навчання образ професії набуває основного наповнення. У цей період відбувається цілеспрямоване опанування системою знань, практичних навичок та умінь в обраній професійній діяльності, формування цілісних уявлень щодо професійної спільноти. А також – розвиток та наповнення предметним змістом мотивів та цілей майбутньої професійної діяльності. Відбувається формування професійної придатності до навчання професії (ближня мета) та до реальної практичної діяльності (віддалена мета) на основі розвитку професійно важливих якостей та професійно орієнтованих структур особистості. Цілеспрямоване формування образу професії у студентів

сприятиме досягненню головної мети вищої освіти – підвищення якості фахівців, що випускаються [4].

Таким чином, етап професійної підготовки є найважливішим у формуванні образу професії, саме в цей період відбувається його наповнення за рахунок цілеспрямованого опанування системою знань, засвоєння практичних умінь та навичок, необхідних у професійній діяльності, формування професійних мотивів та цінностей, а також цілісних уявлень щодо майбутньої професійної діяльності та про себе як професіонала, розвиток професійно важливих якостей. Сформований образ професії є складним соціальним явищем, яке має свій шлях розвитку та свій процес становлення.

На думку О. Борисової, отримані знання про закономірності формування особистості професіонала, виділення основних етапів цього процесу, їх психологічних характеристик, виділення та аналіз найважливіших факторів, які здійснюють позитивний вплив на становлення професіонала, або гальмують його, надади б можливість оптимізувати цей процес, а також керувати ним [5].

Н. Курбет у своїй роботі вивчала особливості розвитку образу професії у студентів, і на її думку, образ професії проходить у своєму розвитку три стадії: 1) недиференційованість, цілісність перцептивного образу об'єкту (професії); 2) диференціація елементів професії; 3) інтегрування цих елементів знову в єдиний, неподільний злитий образ, але досконаліший, ніж був вихідний. Як зазначає автор, яскравість, насиченість, повнота та реалістичність образу професії у студентів дозволить їм успішніше впоратись із складними умовами у процесі навчання, а в майбутньому більш ефективно виконувати професійну діяльність [6].

Вивчаючи особливості образу майбутньої професії у студентів-психологів, формування образу професії ми розглядаємо як процес створення конкретного насиченого образу досліджуваної професії, в якому відбувається усвідомлення та прийняття студентами обраної професії, а також розвиток у них мотиваційного потенціалу.

На нашу думку, образи майбутньої професії у майбутніх психологів необхідно формувати на початковому етапі професійної підготовки у ЗВО, з метою підвищення рівня знань щодо майбутньої професії, формування позитивного емоційного ставлення до професії та уявлень про професіонала, про майбутню професійну діяльність в цілому, а також метою розвитку у студентів мотиваційного потенціалу.

Сформований образ професії зможе забезпечити майбутнім психологам повне та чітке уявлення щодо обраної професії, підвищити інтерес до неї, і це дасть можливість логічно побудувати шляхи пізнання обраної професії на наступних етапах навчання, усвідомити можливості кар'єрного зростання після завершення навчання у ЗВО, а також, за рахунок практичної підготовки, виступити основою для формування образу професіонала.

Список літератури

1. Вачков И. Введение в профессию психолог. М. : Издательство Моск. психолого-социального института; Воронеж : Издательство НПО «МОДЭК», 2007. 464 с.
2. Дячкин О. Д. Образ профессии в системе целей профессионального образования. Высшее образование сегодня. 2009. № 7. С.20-22
3. Кунц, Л. И. Профессиональная направленность как фактор формирования образа будущей профессиональной деятельности личности: На материале студентов-психологов: дис.... канд. психол. наук: 19.00.01 / Новосибирск, 2005. 216 с.
4. Андрієвська-Семенюк О.П. Формування професійної ідентичності майбутніх психологів. Педагогічні науки. Вісник ЛДУБЖД. 2020. С. 102-105
5. Борисова Е. М. О применении социально-психологических методик в изучении становления профессионала. Психодиагностика, ее проблемы и методы. М. : МГУ, 1975. – С. 142-161.
6. Курбет Н. Н. Акмеологические условия и факторы развития образа профессии у студентов политехнического колледжа: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.13. М., 2007. 24 с.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ КЛІМАТ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ПСИХОЛОГА З ЙОГО ОПТИМІЗАЦІЇ

Кучинова Наталя Миколаївна,

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціально-гуманітарної підготовки та права
Західнодонбаський інститут Міжрегіональної
Академії управління персоналом, Україна

Коньшина Юлія Семенівна

студентка магістр
Міжрегіональної Академії управління персоналом, Україна

Актуальність обраної теми обумовлена тим, що у сучасних умовах все більше зростає не лише науковий, але й практичний інтерес до вивчення питання клімату всередині колективу, оскільки від цього в чималому ступені залежить забезпечення соціальної стабільності в суспільстві, регіонах, територіальних утвореннях. Також сьогодні ставиться до працівників всезростаючі вимоги щодо його психологічної сумісності із колективом, адже взаємини між колегами, їх вміння злагоджено працювати, бути «одним цілим», командою чинять суттєвий вплив на індивідуальну і сукупну продуктивність праці і результати діяльності підприємства, фірми загалом. Цю місію несе керівник, який, упроваджуючи особистісні цінності та норми поведінки в організації, повинен збудувати міцну, дружню та сильну команду, яка принесе успіх і позитивний результат.

Наявність позитивного соціально-психологічного клімату (СПК) в колективі – один з показників його зрілості, результат великої і кропіткої праці керівництва.

Аналіз наукових джерел показав, що дослідженням соціально-психологічного клімату займалися багато вчених, але залишається актуальною тема дослідження соціально-психологічного клімату на підприємстві.

Теоретичний аналіз дослідження показав, що соціально-психологічний клімат є відносно стабільним і специфічним для певної групи, загальний емоційний настрій, що формується в процесі колективної роботи через міжособистісні стосунки. Найважливішою особливістю психологічного клімату є те, що він дає узагальнену, інтегровану характеристику психологічного стану всіх сторін колективного життя та поєднує взаємодію соціальних, групових та індивідуальних факторів як умов праці [3].

Основними структурними компонентами соціально-психологічного клімату є успішне спілкування між членами команди, позитивна взаємодія всіх співробітників організації та вміння вирішувати конфлікти шляхом використання мирних стратегій [1].

Соціально-психологічний клімат залежить від багатьох факторів, які позитивно чи негативно впливають на нього – зовнішніх і внутрішніх. Зовнішні фактори створюються подіями, які відбуваються поза організацією. До них належать проблеми в родині працівників, соціальні проблеми регіону, катастрофи, соціально-психологічний клімат суспільства (макроклімат); умови життя; громадська думка, психологічний вплив, наслідування тощо; вплив особливостей групової динаміки [4].

До внутрішніх факторів створення психологічного клімату належать: стиль керівництва організацією; особливості трудового процесу; особистісні якості працівників; корпоративна (групова) культура; груповий тиск на людину; психологічна сумісність людей у робочих колективах; вікова та статеві структура колективу; розмір основної групи; фізична відстань між її робочими органами; наявність професійних навичок у команді спеціалістів тощо.

Сприятливий психологічний клімат характеризується певними суб'єктивними характеристиками, що розкривають його внутрішній зміст: впевненістю та високою вимогливістю членів колективу; доброзичливістю і ділову критику; вільно висловлювати свою думку під час обговорення питань, що стосуються всього колективу; відсутність управлінського тиску на підлеглих і визнання їх права приймати важливі для колективу рішення; відповідальність, але й вимоги керівника до кожного члена групи; достатня поінформованість про основні завдання колективу та стан їх виконання, вміння зайняти активну позицію в процесі ділових відносин у колективі; створення умов для активної професійно-творчої діяльності в колективі, самореалізації, самоствердження та саморозвитку кожного працівника; задоволеність роботою (її змістом, заробітною платою, організацією роботи) та належністю до цього колективу; взаємодопомога членів команди у складних ситуаціях; кожен його учасник відповідає за стан справ у колективі; пристрась до гідності колективу, бажання зробити можливий внесок у його подальший розвиток [2].

Основними умовами, необхідними для формування успішного соціально-психологічного клімату в колективі, є: організація взаємин; організація інформаційного потоку; організація системи самоврядування.

Діяльність психолога організації з оптимізації та покращення соціально-психологічного клімату в колективі включає три види роботи: індивідуальна робота з учасниками колективу для допомоги у вирішенні індивідуальних проблем, пов'язаних з колективним спілкуванням; робота з усім колективом або окремими його частинами, наприклад, з представниками несприятливого стилю спілкування, співробітниками з високим рівнем конфліктності та агресивності, але зазвичай робота по вдосконаленню соціально-психологічного колективу проводиться всіма людьми. згуртувати своїх учасників у колектив і сформувати в колективі доброзичливість, повагу, взаєморозуміння; робота психолога з керівником організації в навчальному, консультативному, діагностичному, корекційно-розвивальному напрямках [2].

Ефективною формою психологічної роботи з оптимізації клімату в колективі є соціально-психологічний тренінг, спрямований на розвиток певних умінь та навичок учасників колективу, групування їх навколо спільної мети.

На основі теоретичного вивчення проблеми було побудовано емпіричне дослідження, яке проводилось в компанії «Інтерстиль». Вибірку становили 20 працівників віком від 22 до 39 років.

Були застосовані наступні методики дослідження: Експрес-методика по вивченню соціально-психологічного клімату в первинному підрозділі організації (О. С. Михалюк і А. Ю. Шалито); Оцінка соціально-психологічного клімату в колективі за полярними профілями (Є. І. Рогов); Методика оцінки соціально-психологічного клімату в колективі й системи внутрішніх комунікацій (СПК) (методика О. Немова); Методика оцінки психологічної атмосфери в колективі (А. Ф. Фідлер).

Аналіз результатів дослідження показав, що більшість респондентів (64%) вказують на сприятливий СПК у колективі, але є досліджуванні, які вказують на несприятливий СПК (36%) на що треба звернути увагу. Виявлено, що є несприятливим у СПК колективу система внутрішніх комунікацій, що також впливає на загальну оцінку соціально-психологічного клімату в колективі.

На основі вищевказаних результатів встановлено потребу активної психологічної діяльності з колективом організації щодо підвищення успішності міжособистісних відносин між його членами та сприяння формуванню позитивного соціально-психологічного клімату, що значно впливає на результативність професійної діяльності працівників.

Відповідно до вищевказаного було розроблено програму соціально-психологічних тренінгових занять з персоналом організації. Програма психокорекційної роботи психолога щодо покращення психологічного клімату організації мала на меті оптимізувати соціально-психологічний клімат в організації та запобігати формуванню негативних тенденцій прояву його показників. Її завданнями було: удосконалення навичок успішної міжособистісної комунікації, закріплення позитивних напрацювань; формування в учасників тренінгу свідомого ставлення щодо важливості та необхідності створення позитивного соціально-психологічного клімату в колективі співробітників; ознайомлення з теоретичною інформацією щодо ознак сприятливого та несприятливого соціально-психологічного клімату; факторів формування позитивного соціально-психологічного клімату; формування згуртованості членів колективу, усвідомлення важливості спільної діяльності для досягнення поставленої мети; мотивування учасників на використання набутого досвіду у своїй практичній діяльності.

Програма містила 5 тренінгових занять тривалістю по 2 години і передбачала повторне проведення діагностики сформованості позитивного соціально-психологічного клімату в колективі для визначення ефективності її впровадження. Вважаємо, що проведення занять розробленої програми будуть сприяти оптимізації соціально-психологічного клімату в колективі та створювати загальний позитивний фон настрою та задоволеності від роботи та її результатів, підвищенню продуктивності праці кожного працівника.

У ході перевірки ефективності розробленої та впровадженої програми щодо покращення психологічного клімату організації було повторно проведено

опитування за методиками з працівниками компанії «Інтерстиль» та отримано позитивні зрушення за результати:

– за методикою О.С. Михалюк, А.Ю. Шалито відзначено зростання кількості працівників, які оцінюють клімат в колективі як сприятливий, на 16%, та зниження кількості опитуваних з негативним оцінюванням клімату на 24%;

– за методикою Є.І. Рогова після проведення занять програми кількість учасників з високим рівнем оцінювання клімату зростає на 24%, і знизилась кількість з низьким рівнем оцінювання – на 28%;

– за методикою О. Немова встановлено, що серед працівників компанії «Інтерстиль» після проведення психокорекційної програми збільшилась часта опитаних з оцінкою клімату як сприятливого – на 22%, і знизилась частка опитаних з несприятливим оцінюванням клімату на 16%.

– за методикою А. Ф. Фідлера при другому опитуванні спостерігається зростання кількості працівників, які визначають клімат в організації як сприятливий (на 8%), і зниження кількості опитаних, які оцінюють клімат як несприятливий (на 12%).

Внаслідок узагальнення результатів повторного опитування встановлено ефективність проведеної психокорекційної роботи щодо формування клімату в колективі, завдяки якій підвищився загальний показник оцінювання співробітниками сприятливості клімату в організації, покращилися взаємостосунки в колективі.

Отримані результати свідчать про необхідність й доцільність впровадження тренінгової програми у колективах підприємств та організацій з метою оптимізації соціально-психологічного клімату.

Список літератури

1. Андреева Г.М. Социальная психология : [Учебник для вузов] / Г.М. Андреева. – М. : Издательство: Аспект Пресс, 2006. – 363 с.

2. Вербівська Л.В. Формування сприятливого психологічного клімату колективу як запорука зростання ефективності праці / Л.В. Вербівська, О.О. Петрашак / Матеріал Наукової конференції «Наука і життя: українські тенденції, інтеграція у світ» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/index.php?s=%EF%&paged=565>

3. Карамушка Л.М. Психологія управління: [Навч. посібник] / Л.М. Карамушка. – К.: Міленіум, 2003. – 456 с.

4. Лозниця В.С. Психологія менеджменту: [Навч. посібник] / В.С. Лозниця. – К. : КНЕУ, 2007. – 423 с.

MODELING OF MASS TRANSFER PROCESSES WHEN FILLING A MOLD OR A CASTING FORM FROM ABOVE

Nadrygailo Tatiana Zhumabaevna,

candidate of technical sciences, docent,
Docent of the Department of Applied and Higher Mathematics
Dniprovsky State Technical University, Ukraine

Derets Anna Aleksandrovna

Student of 4th year of bachelor degree,
Dniprovsky State Technical University, Ukraine

Zhornik Yevhenii Vladimirovich

Student of 4th year of bachelor degree,
Dniprovsky State Technical University, Ukraine

When filling volumes from above, the air captured by the liquid jet significantly affects the hydrodynamics of the liquid and changes its nature of motion not only on a quantitative, but also on a qualitative level. The volume of captured air can reach the volume of liquid. The gas-liquid medium is effectively compressible due to the mutual motion of the phases and the compressibility of the gas phase [1 – 4].

The purpose of this work is to study the main regularities of the gas captured by melt jet affecting the mass transfer processes when filling molds or casting forms from above by using the method of mathematical modeling.

The mathematical model contains the following assumptions:

- the shape is cylindrically symmetrical;
- mirror of metal is smooth, waveless;
- the velocity of the mirror of metal doesn't change during mold filling;
- metal in the volume of the mold is turbulized to a certain extent.

The computational domain is half the axial section of the form. The melt enters the mold as a thin stream from above along the axis of symmetry of the mold.

For description of the hydrodynamics at the stage of filling molds or casting forms, the equation of the dynamics of a gas-liquid medium was used in the vacuum approximation, the Boussinesq approximation, as well as for neglect of the dynamic pressure component in the source of the gas phase in comparison with the ferrostatic component:

$$\frac{\partial \vec{v}}{\partial t} + (\vec{v} \cdot \vec{\nabla}) \vec{v} = -\vec{\nabla} \tilde{p} + \nu_e \Delta \vec{v} - \alpha \vec{g}, \quad (1)$$

$$\vec{\nabla} \cdot \vec{v} = \Phi(\vec{v}, \alpha), \quad (2)$$

$$\frac{\partial \alpha}{\partial t} + \vec{\nabla} \cdot (\alpha \vec{v}) = \Phi(\vec{v}, \alpha), \quad (3)$$

where \vec{v} – barycentric velocity of the air-melt medium, \tilde{p} – dynamic component of pressure, normalized by the true density of the melt, \vec{g} – acceleration of gravity, α – coefficient of the volumetric gas content, ν_e – effective coefficient of kinematic viscosity, $\Phi(\vec{v}, \alpha) = -\vec{\nabla} \cdot (\alpha \vec{w}) - \alpha \xi \rho_0 \vec{g} (\vec{v} + \vec{w})$ – efficient source of the gas phase, $\xi = 1/\kappa p$, where κ – polytropic exponent, ρ_0 – melt density, \vec{w} – diffusion velocity of the gas phase, which has turbulent and collective components: $\vec{w} = \vec{w}^t + \vec{w}^c$, while the turbulent component can be determined through the effective coefficients of turbulent diffusion of the gas phase (D_e) as follows: $\alpha \vec{w}^t = -D_e \vec{\nabla} \alpha$, and the collective component is directed vertically upward $\vec{w}^c = -w^c \vec{g} / g$ and its value is set directly from the experimental data.

The equation system (1) – (3) is supplemented by the following boundary conditions. The velocities of the inner surface of the mold or the casting form were selected by conditions of a free sliding, and in the jet and on the surface of the melt - by the conditions of a freely passing flow. When setting the boundary conditions for the gas content coefficient, it is assumed that the gas enters the volume of the melt through a jet with a value $\alpha = \alpha_0$, and leaves through the surface of the melt freely.

The method of splitting by the physical factors for the non-solenoidal motion of the gas-liquid medium was used for the numerical solution of the system [5]. According to this method, the calculation of the hydrodynamic part of the problem is carried out according to a three-stage splitting scheme:

$$\begin{aligned} \text{I} \quad & \tilde{\vec{v}} = \vec{v}^n + \tau[-(\vec{v}^n \cdot \vec{\nabla}) \vec{v}^n + \nu_e \Delta \vec{v}^n - \alpha^n \vec{g}], \\ & \vec{v}^{n+1,0} = \vec{v}^n, \quad \tilde{p}^{n+1,0} = \tilde{p}^n, \quad \alpha^{n+1,0} = \alpha^n, \\ \\ \text{II} \quad & \Phi_h^{n+1,k} = -(\vec{g} / g) \cdot [\alpha^{n+1,k} (\vec{v}^{n+1,k} + \vec{w}_a^c) - \\ & \quad - D_e \vec{\nabla} \alpha^{n+1,k}] / (\kappa h_e), \\ & \tilde{p}^{n+1,k+1} = \tilde{p}^{n+1,k} + \omega \{ \Delta \tilde{p}^{n+1,k} - \\ & - [\vec{\nabla} \cdot \tilde{\vec{v}} + \vec{\nabla} \cdot (\alpha^{n+1,k} \vec{w}^c - D_e \vec{\nabla} \alpha^{n+1,k}) - \Phi_h^{n+1,k}] / \tau \}, \\ & \alpha^{n+1,k+1} = \alpha^n + \tau \{ -\vec{\nabla} \cdot [\alpha^{n+1,k} (\vec{v}^{n+1,k} + \vec{w}^c)] + \\ & \quad + \vec{\nabla} (D_e \vec{\nabla} \alpha^{n+1,k}) + \Phi_h^{n+1,k} \}, \\ \\ \text{III} \quad & \vec{v}^{n+1,k+1} = \tilde{\vec{v}} - \tau \vec{\nabla} \tilde{p}^{n+1,k+1}. \end{aligned}$$

The second and third stages are performed in a single iterative cycle, n – temporary layer number, τ – time increment, k – iteration number, $\Phi_h(\vec{v}, \alpha) = -\alpha \xi \rho_0 \vec{g}(\vec{v} + \vec{w})$ – fraction of effective source of gas phase, associated with its compressibility, $h_e = h + p_{\text{atm}} / (\rho_0 g)$, where h – distance between the observed object to the surface (depth), p_{atm} – atmosphere pressure.

The finite-difference representation of the model equations in cylindrical coordinates is built on a uniform square grid.

References

1. Yakovlev YU.N. Inzhektirovaniye vozdukha struyey metalla pri razlivke / Yakovlev YU.N. // Izv. AN SSSR. Metally. – №4. – 1971. – S. 51–54. 2.
2. Parimonchik I.B. Inzhektirovaniye vozdukha stal'yu pri vypuske yeye iz pechi / Parimonchik I.B., Yakovlev YU.N., Kazachkov I.P. // Izv. vuzov. Chernaya metallurgiya. – 1971. – №4. – S. 54–57.
3. Vikhlevshchuk V.A. Vzaimodeystviye metalla s atmosferoy pri vypuske plavki iz agregata i razlivke stali / Vikhlevshchuk V.A., Kondrashkin V.A., Gavro L.P. i dr. // ICHM. – Dnepropetrovsk, 1991. – 10 s. – Dep. №5715. – Uk91 30.04.91.
4. Yakovlev YU.N. Gidrodinamicheskiye protsessy v izlozhnitsakh pri razlivke sverkhu / Yakovlev YU.N., Kharchenko S.V., Tarapay M.A. i dr. // Metal-lurgiya i koksokhimiya. Met. stali. – K.: Tekhnika, 1972. – №30. – S. 83–88.
5. Samokhvalov S.Ê. Teplofizichní protsesi v bagatofaznikh seredovishchakh: teoretichní osnovi komp'yuternogo modelyuvannya / Samokhvalov S.Ê. // Dníprodzerzhins'k: DDTU, 1994. – 172 s.

ПІДВИЩЕННЯ НАДІЙНОСТІ РОБОТИ ПРИВОДУ ПОДРІБНЮВАЧА ВІДХОДІВ СКЛОПЛАСТИКУ

Алтухов В'ячеслав Миколайович,

Кандидат технічних наук, доцент,
Доцент кафедри Електричної інженерії
Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля,
Северодонецьк, Україна

Руднєв Євген Сергійович,

Кандидат технічних наук, доцент,
Завідувач кафедри Електричної інженерії
Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля,
Северодонецьк, Україна

Подрібнення відходів склопластику, що може бути використано в хімічній та інших галузях промисловості, є актуальним [1]. Склопластик – склонаповнений композиційний матеріал, що складається з наповнювача (скловолокна – скляних ниткоподібних волокон, тканини або мату), і сполучного – поліефірної смоли певного виду. Наповнювач виконує армуючу функцію та забезпечує потрібну міцність. Поліефірна смола надає матеріалу монолітність, сприяє ефективному використанню міцності скловолокна та розподілу зусиль між волокнами, захищає скловолокно від агресивних середовищ.

На рис. 1 наведено подрібнювач для подрібнення відходів склопластику [2]. Подрібнювач містить завантажувальну воронку 1, конічний статор 2 з встановленими на його внутрішній поверхні ярусами, по утворюючим, ножовими білами 3 з зазором відносно ножових бил 4, які розміщено по гвинтових лініях на зовнішній поверхні ротора 5, що виконано у вигляді зрізаного кругового нахилоного конусу. Вертикальна вісь обертання ротора проходить через центр нижньої основи перпендикулярно їй, співвісно із статором 2. Розміри ножових бил зменшуються на статорі та роторі, а їх кількість на статорі – збільшується в напрямку розвантажувальної щілини.

Подрібнювач працює наступним чином.

Матеріал, що підлягає переробці, через воронку 1 попадає в зону між робочими поверхнями ротора 5 та статора 2, здрібнюється білами 3 та 4 шляхом ударного руйнування, розламування та стирання, за рахунок дії відцентрових сил та власної ваги рухається до розвантажувальної щілини та виходить з машини. Встановлення ножових бил ротора 5 з зазором відносно бил статора 2 виключає можливість заклинення шматків матеріалу між ними.

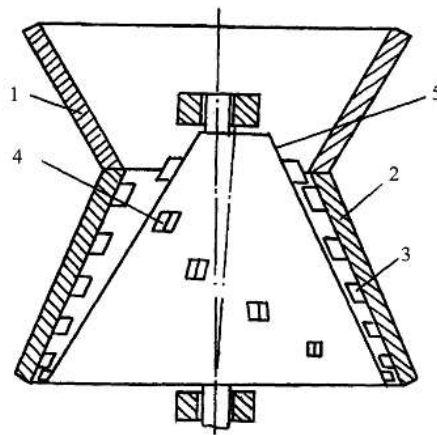

Рисунок 1. Подрібнювач відходів склопластику:
1 – завантажувальна воронка; 2 – конічний статор; 3 – ножові
била статора; 4 – ножові била ротора; 5 – ротор

Так як, по мірі руху до розвантажувальної щілини, матеріал подрібнюється та нема необхідності малий шматок матеріалу руйнувати ударною дією великих бил, розміри ножових бил зменшуються на статорі та роторі, а їх кількість на статорі в ярусах збільшується в напрямку розвантажувальної щілини. При цьому пропорційно кількості ножових бил збільшується число зон подрібнення, що сприяє підвищенню ефективності процесів дроблення. Виконання ротора у вигляді зрізаного кругового нахилоного конуса, через центр нижньої основи якого, перпендикулярно йому проходить вертикальна вісь обертання співвісно зі статором, знижує навантаження на опори ротора та вібрації, що підвищує надійність роботи подрібнювача. Розвантажувальну щілину виконано постійною, що забезпечує підвищення однорідності готового продукту.

Недоліком відомого подрібнювача є низька ефективність подрібнення і надійність роботи, обумовлена тим, що процес подрібнення матеріалу в робочій камері відбувається нерівномірно. У вузькій частині камери інтенсивність дроблення матеріалу, навантаження, які виникають при цьому і знос ножових бив – високі, а в широкій частині камери – низькі.

Розроблено подрібнювач, який має підвищену ефективність подрібнення відходів склопластику і надійність роботи приводу.

Подрібнювач зображено на рис. 2.

Подрібнювач містить завантажувальну воронку 1, конічний статор 2 з встановленими на його внутрішній поверхні ножовими билами 3, які розміщено ярусами, з зазором відносно ножових бил 4, що розташовані ярусами на роторі 5. Ротор 5 виконано у вигляді зрізаного кругового нахилоного конуса з вертикальною віссю обертання, яка розміщена співвісно з віссю статора 2 та проходить через центр нижньої основи ротора 5. Ножові била 4 на роторі 5 мають різну висоту, при цьому відстань між вершинами бил 4 ротора 5 і статором 2 в кожному ярусі є рівною і зменшується відповідно по ярусах в напрямку розвантажувальної щілини 6. Статор 2 і ротор 5 утворюють робочу камеру 7.

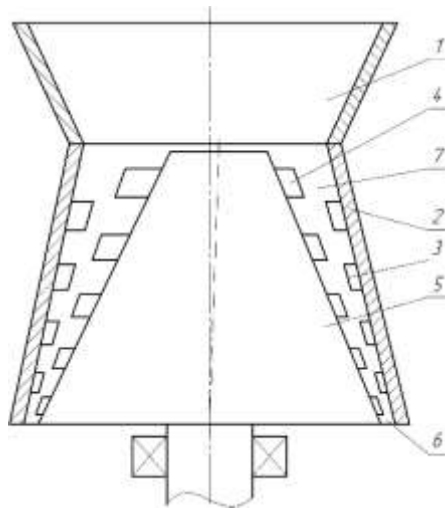

Рисунок 2. Подрібнювач: 1 – завантажувальна воронка;
2 – конічний статор; 3 – ножові біла статора; 4 – ножові біла ротора;
5 – ротор; 6 – розвантажувальна щілина; 7 – робоча камера

Подрібнювач працює наступним чином.

Матеріал, що підлягає переробці (наприклад, відходи листового склопластику), через воронку 1 попадає в робочу камеру 7. Між робочими поверхнями ротора 5 і статора 2 матеріал здрибнюється ножовими білами 3 та 4 шляхом ударного руйнування, розламування та стирання. Встановлення ножових бил 4 ротора 5 з зазором відносно бил 3 статора 2 виключає можливість заклинення шматків матеріалу між ними. За рахунок того, що ножові біла 4 на роторі 5 розташовані ярусами та мають різну висоту, а відстань між вершинами бил 4 ротора 5 і статором 2 в кожному ярусі є рівною і зменшується відповідно по ярусах в напрямку розвантажувальної щілини 6, підвищується інтенсивність процесу подрібнення матеріалу в широкій частині робочої камери 7. При цьому навантаження на ротор 5 стає більш рівномірним, а знос ножових бил 4 відбувається рівномірно у вузькій і широкій частині камери 7. Надійність роботи подрібнювача підвищується. За рахунок дії відцентрових сил та власної ваги, подрібнений матеріал рухається до розвантажувальної щілини 6 та виходить з подрібнювача. Розвантажувальну щілину 6 виконано постійною. Це забезпечує підвищення якості готового продукту. Оскільки по мірі руху до розвантажувальної щілини 6 матеріал подрібнюється, та відсутня необхідність малий шматок матеріалу руйнувати ударною дією великих бил, розміри ножових бил 3 і 4 зменшуються в напрямку розвантажувальної щілини 6.

Переваги подрібнювача полягають в підвищенні ефективності подрібнення і надійності роботи приводу.

Список літератури

1. Теоретичні основи хімії та технології полімерів: навчальний посібник / О. В. Суберляк, В. Й. Скорохода, Н. Б. Семенюк. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. 340 с.

2. Подрібнювач: пат. 47859 Україна, МПК В02С 18/06. № u200909350; заявл. 11.09.2009; опубл. 25.02.2010, Бюл. № 4. 2 с.

ДЖЕРЕЛА СВІТЛА СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРИСТРОЇ НА ЇХ ОСНОВІ ДЛЯ ЛІКУВАННЯ ГІПЕРБІЛІРУБІНЕМІЇ

Атаман Максим Андрійович,

магістр ТЕМС-21м
спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»,
Полтавського університету економіки і торгівлі

Семенов Анатолій Олексійович,

кандидат фізико-математичних наук, доцент
кафедри товарознавства, біотехнології, експертизи та митної справи
Полтавського університету економіки і торгівлі

Семенова Наталія Володимирівна,

науковий співробітник Полтавського відділення академії наук
технологічної кібернетики України

Оптичне випромінювання [1, 2], так само як повітря і вода, є найбільш важливим фактором середовища проживання людини [3]. Стан та екологічні параметри цього фізичного явища мають істотне значення для її життєдіяльності.

У даний час оптичні технології динамічно розвиваються у промисловості, медицині, комунальному господарстві, енергетиці, сільському господарстві і т. д. Цей розвиток став можливим завдяки розробці і промислового виробництва сучасних потужних вискоєфективних джерел випромінювання [4] і пристроїв на їх основі [5], що дозволило розпочати їх широке використання для знезараження повітря [6,7], води [8, 9], поверхонь [10, 11], стимуляції процесів життєдіяльності насіння сільськогосподарських культур [12] і т. д.

Крім того, не потрібно забувати і про лікувальну дію сонячного світла на людський організм [13]. Люди дуже давно помітили, що світло посилює життєдіяльність організму, покращує обмін речовин, укріплює нервову систему, підвищує опір організму до захворювань. Не дивно, що лікарі давно користуються світлом як лікарським засобом [14], але не потрібно забувати про фотобіологічну безпечність цих ламп [15].

Поява штучних електричних джерел світла дозволила розширити застосування світла в медицині [16]. При розробці та конструюванні джерел світла, людина задає характер випромінювання джерела в залежності від сфери медичного застосування. Прогрес розробки нових джерел світла активно діяв раніше, діє і зараз та активно впливає на всебічний розвиток всіх галузей медицини.

Актуальність роботи полягає в тому, що боротьба із поширенням багатьох захворювань в теперішній час набула широкого значення, особливо захворювання жовтяницею у новонароджених [17]. Тому дослідження штучних

джерел світла спеціального призначення представляє важливу та актуальну роботу, яка спрямована на вивчення характеристик ламп та споживних властивостей.

Однією з важливих проблем України є велика смертність дітей відразу після народження та в перший рік життя. Однією із таких хвороб є жовтяниця (жовтуха) [18] або як її часто називають - жовтяниця новонароджених. Жовтуха (гіпербілірубінемія) розвивається протягом першого тижня життя у 65% дітей, потребує лабораторного дослідження та терапії, і має одну або декілька характерних рис: виникає при народженні і проявляється на перших днях або на другому тижні життя; триває більше 7-10 днів у новонароджених та 10 - 14 днів у недоношених дітей; проходить хвилеподібно (жовтизна шкіряних покривів та слизистих оболонок).

Використання ламп спеціального призначення вирішує дане питання. Лампи використовуються в складі опромінювальних світлотехнічних установок, які представляють собою сукупність джерел випромінювання і світлотехнічного обладнання, що призначені для генерації та перерозподілу оптичного випромінювання.

Опромінювач може бути укомплектовано як звичайними люмінесцентними лампами і синім світлофільтром, так і лампами з випромінюванням у необхідній області спектру. Найбільш поширеними джерелами штучного випромінювання, що використовуються в опромінювальних установках є люмінесцентні лампи з спектром випромінювання при довжинах хвиль 400-500 нм.

Лідером по виробництву ламп спеціального призначення для жовтяниці у новонароджених є фірма Philips, яка випускає лампи з потрібним спектром випромінювання. Це лампи типу TL20W01/52 (рис.1), що можуть застосовуватися в звичайних схемах з стартерами, а також в схемах швидкого запалювання з попереднім прогріванням катодів. В таблиці 1 наводяться технічні характеристики лампи.

Як правило, такими лампами комплектуються цілі системи, які називають інкубаторами для догляду за новонародженими з мікропроцесорним управлінням: вибір режиму, індикація усіх режимів роботи, датчик для контролю температури і т.д. Але такі системи досить коштовні. Можна відмовитися від такої складної конструкції і розробити більш дешевий варіант зі збереженням основного призначення.

Рис. 1. Лампа PHILIPS TL20W01/52 для лікування жовтяниці

В табл. 1 наведені технічні характеристики ламп Philips TL20W01/52 для лікування жовтяниці [19].

Параметри лампи	Напруга на лампі, В	Струм лампи, А	Потужність, Вт	Спад потоку після 2000 год. %
TL20W01/52	57	0,37	18	20

Більш дешевими, але ефективними, слід вважати опромінювачі типу ОФН-400/500-01-УОМЗ та ОФН-420/470-01 на основі люмінесцентних ламп фірми Philips (рис.2.)

а) опромінювач типу ОФН-400/500-01-УОМЗ

б) опромінювач типу ОФН-420/470-01

Рис.2. Опромінювачі для лікування жовтяниці

Опромінювачі - установки (рис.2) забезпечують: індексацію часу опромінювання з точністю до хвилини; індексацію залишкового часу сеансу опромінювання; автоматичне включення ламп і звукову сигналізацію закінчення сеансу опромінювання; індексація часу напрацювання ламп.

Проте, не слід забувати, що прилад повинен відповідати не лише основному медичному призначенню, але й як світлотехнічний прилад повинен відповідати комплексу специфічних вимог, в тому числі вимогам безпеки, надійності, припустимого рівня електро- та радіоперешкод, технічної естетики, гігієни, тощо.

Для отримання ефективності опромінювання жовтяниці у новонароджених потрібно отримати спектр 400-500 нм. Для цієї зони більше підійде люмінофор на основі силікату цинку, наприклад, К-35. Застосування люмінофорів на основі рідкоземельних елементів, дає люмінесценцію в вузьких спектральних смугах, і забезпечує більшу світлову віддачу для ламп загального освітлення та більшу потужність випромінювання для спеціальних ламп, ніж галофосфатні.

Для розробки конструкції необхідної нам лампи за аналог можна вибрати лампу потужністю 18 Вт будь-якої колірності, бо вона залежить лише від

люмінофору, що забезпечує спектр випромінювання з довжиною хвилі в необхідній області.

Використання цих люмінофорів дозволило при зменшенні діаметру розрядної трубки і потужності зберегти загальний світловий потік лампи. Умовне позначення лампи можна скласти на основі прийнятої в світлотехнічній промисловості. Таким чином, лампа позначається ЛЗМ18 - лампа люмінесцентна зелена медичного призначення потужністю 18 Вт. Для ламп різної потужності будуть змінюватися тільки цифри в позначенні.

Лампи спеціального призначення повинні відповідати вимогам технічного регламенту по низьковольтному обладнанню (НВ), вимогам Директив 93/42/ЕЕС «Прилади для медицини» і ГОСТ 17616-82 «Лампы электрические. Методы измерения электрических и световых параметров».

Одним із перспективних напрямків лікування жовтяниці є використання приладів на основі світлодіодів. Так, на рис.3 наведено апарат «Малыш».

Рис.3. Апарат фототерапевтичної дії «Малыш»

Цей апарат призначений для лікування всіх відомих форм гіпербілірубінемії (жовтяниці) новонароджених дітей шляхом впливу на поверхню тіла дитини світлом синьо-зеленої області спектру (максимум випромінювання 474нм і 505нм). Апарат «Малыш» має наступні технічні характеристики:

- оптичний діапазон випромінювання, мкм - 0,476 і 0,505;
- щільність потужності на рівні поверхні тіла новонародженого, мВт/см² регулюється від 1 (нижня границя) до 5 (верхня границя);
- розмір світлової плями на рівні поверхні тіла, не менше, мм - 200x500;
- максимальна вживана потужність, не більше, ВА - 150;
- габаритні розміри, мм - 240x200x120;
- маса, не більше, кг - 5,5.

Використання нового типу випромінювання (потужних світлодіодів) дозволяє підвищити ефективність фототерапії, прибрати побічні ефекти, які мають місце при застосуванні лампових джерел світла. При чому, підвищення терапевтичної ефективності досягається не за рахунок збільшення біодози навантаження на малюка, а за рахунок вибору оптимального спектрального діапазону.

Висновки:

1. Лампи спеціального призначення сьогодні знаходять широке застосування в різних сферах життя та діяльності людей. Одним із таких напрямків є використання ламп спеціального призначення із спектром випромінювання 400 – 500 нм в медицині при опромінюванні новонароджених хворих на жовтяницю.

2. Розробкою та виробництвом ламп спеціального призначення займається значна кількість виробників, оскільки конструктивні особливості таких ламп не чим не відрізняються від звичайних люмінесцентних ламп. Різниця полягає в люмінофорному покритті, що наноситься на внутрішню поверхню колби і забезпечує випромінювання світла в необхідній області спектру.

3. На основі проведених досліджень люмінесцентних ламп фірми Philips TL 20W01/52, запропоновано аналог лампи вітчизняного виробництва ЛЗМ18 (люмінесцентна зелена медична), яка відповідає заданим вимогам по спектру випромінювання.

4. При використанні опромінювачів, що комплектуються відповідними лампами, необхідно визначити біодозу опромінення з урахуванням відмінності рівнів чутливості на різних ділянках шкіри, віку а також наявності внутрішніх захворювань.

Список літератури

1. Справочная книга по светотехнике : 3-е изд. переработ. и допол. / под ред. Ю. Б. Айзенберга. – М. : Знак, 2006. – 972 с.

2. Міжнародний словник електротехнічних термінів. Частина 845: Світлотехніка– International electrotechnical vocabulary (IEC 60050–845:1987, IDT) : ДСТУ IEC 60050–845:2012. – [Чинний від 2013-03-01]. – К. : Мінекономрозвитку України, 2013. – 210 с. – (Державний стандарт України).

3. Конев С. В., Волотовский И. Д. Фотобиология. – Минск: Изд-во БГУ, 1979. – 383 с.

4. Семенов А. О., Трощак М. М. Науковий вісник полтавського університету споживчої кооперації України: Сер. технічні наук. 2008. №1(28). С. 44-46.

5. Lee B., William P., Bahnfleth P. Effects of installation location on performance and economics of in-duct ultraviolet germicidal irradiation systems for air disinfection. *Building and Environment*. 2013. Vol. 67. С. 193-201.

6. Семенов А. О., Кожушко Г. М., Семенова Н. В. Патент України на корисну модель 80079 UA, МПК (2006.01) A61L 9/20. Пристрій бактерицидного знезараження повітря в приміщеннях. Заявник і патентовласник Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі». № u201213896; заявлено 06.12.2012; опубліковано 13.05.2013. Бюл. № 9.

7. Gray N. F. *Ultraviolet Disinfection*. *Microbiology of Waterborne Diseases* (Second Edition). 2014. P. 617-630.

8. Semenov A. Device for disinfection of water by using ultraviolet radiation. *Physics of Liquid Matter: Modern Problems (PLMMP 2018): 8-th International Conference, Kyiv, Ukraine, 18-22 May, 2018*. 1-20.P

9. Семенов А. О., Кожушко Г. М., Сахно Т. В. Бактерицидне знезараження води в басейнах комплексною дією озону та УФ-опроміненням. Науково-технічний збірник «Комунальне господарство міст». Серія: технічні науки та архітектура. 2018. Вип. 7 (146). С. 264-270.

10. Матвеев А. Б. Электрические облучательные установки фотобиологического действия / А. Б. Матвеев, С. М. Лебедкова, В. И. Петров: под ред. д.т.н. С.П. Решенова. – М.: МЭИ, 1989.
11. Семенов А., Семенова Н. Бактерицидне знезараження сипких харчових продуктів Міжвідомчий науково-технічний збірник «Вимірювальна техніка та метрологія». – Львів: Львівська політехніка. 2013. №74. С. 150-154.
12. Семенов А. О., Кожушко Г. М., Сахно Т. В. Аналіз ролі УФ-випромінювання на розвиток і продуктивність різних культур. Світлотехніка та електроенергетика. 2017. № 2. С. 3–16.
13. Lerche C. M., Philipsen P. A., Wulf H. C. UVR: sun, lamps, pigmentation and vitamin D. *Photochemical & Photobiological Sciences*. 2017. Vol.16. P. 291-301.
14. Fahad Almutawa, Lukman Thalib, Daniel Hekman, Qing Sun, Iltefat Namzavi, Henry W. Lim. Efficacy of localized phototherapy and photodynamic therapy for psoriasis: a systematic review and meta-analysis. *Photodermatology, Photoimmunology & Photomedicine*. 2015. Vol. 31 (1). P. 5-14.
15. Семенов А.О., Кожушко Г.М., Сахно Т.В., Шпак С.В., Кислиця С. Г. Фотобіологічна безпечність ламп для засмаги. Науково-технічний збірник «Комунальне господарство міст». Серія: технічні науки та архітектура. 2019. Т. 3, №149. С. 35-43.
16. Вассерман А. Л., Шандала М. Г, Юзбашев В. Г. Ультрафиолетовое излучение в профилактике инфекционных заболеваний. - М.: Медицина, 2003. – 208 с.
17. Бобровицкая А. И., Глазкова Л. Х. Гипербилирубинемия новорожденных многофакторный процесс. *Здоровье ребенка*. 2011. Т.32, №5. С. 88-92.
18. Волянюк Е. В. Алгоритм діагностики і лікування пролонгованих жовтяниць у дітей перших місяців життя. *Вестник современной клинической медицины*. 2016. Т.9, №2. С. 42-46.
19. Philips [Електроний ресурс]. – Режим доступу: www.lighting.philips.ua – (дата звернення: 17.11.2021) - Назва з екрана.

МЕТОДИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ БЕЗПЕКИ В ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖАХ

Гринкевич Ганна Олександрівна

доктор технічних наук, доцент
Державний університет телекомунікацій, Україна

Осипець Олексій Анатолійович

Студент VI курсу
Державний університет телекомунікацій, Україна

На сьогоднішній час необхідно долучати потужні засоби та методи для захисту інформації. Це необхідно через широке поширення бездротових мереж в нашому житті від маленької домашньої до великої корпоративної мережі.

Однією з основних характеристик у роботі пристрою є чутливість до вторгнень в мережу та перехоплення даних. Продуктивність також гарна оцінка ефективності запобіганню вторгнень в систему. Бездротові локальні мережі (WLANs), засновані на стандарті 802.11, забезпечують смугу частот і мобільність, що необхідні користувачам даної мережі, а також є гарним засобом для виявлення незареєстрованих пристроїв і контролю радіосередовища. Вертикальні (охоплюють всі етапи на виробництві) галузі, такі як охорона здоров'я, роздрібна торгівля і виробництво, оцінили переваги WLAN і бездротових додатків. Багато з цих галузей розглядають WLAN як необхідну частину свого бізнесу. Завдяки великому попиту на пристрої для бездротового зв'язку, виробники можуть дозволити собі знизити собівартість продукту і збільшити об'єми виробництва, тому апаратне забезпечення WLAN стає більш доступним для споживачів і підприємств за помірну ціну.

Однак бездротове середовище через свої особливості створює потенційні умови для прослуховування мережевого трафіку і неконтрольованого підключення до бездротової мережі злоумисників, які перебувають в її зоні дії. Крім того, дані мережі схильні до загроз, в тому числі з причини недосконалості протоколів, множинним типам атак. Великі підприємства змушені купувати дорогі системи виявлення та запобігання атак. Системи для виявлення загроз та атак можуть бути реалізовані як на основі моделі виявлення відомих ознак (сигнатур), так і на основі виявлення відхилень від нормальної поведінки (аномалій).

В 2016 році трафік в бездротових мережах на 10% перевершив трафік в дротовому Ethernet. При цьому від року в рік приватних точок доступу стає приблизно на 20% більше. При такому тренді не може радувати те, що 80% власників мереж не змінюють паролі доступу. За даними менеджера паролів NordPass на кінець 2021 року, найпопулярніші паролі в світі виглядають наступним чином:

- 123456

- 123456789
- 12345
- qwerty
- password

Компанія відмічає, що на підбір наведених паролів треба менше однієї секунди.

Багато аналітиків, як і раніше, серйозно оцінюють наміри Wi-Fi Alliance скласти реальну конкуренцію рішенням WiMAX і LTE в секторі мобільної передачі даних для великих міст. І для таких оптимістичних прогнозів є всі підстави, враховуючи високі витрати на розгортання мобільних мереж 5-го покоління (5G) в світі, в той час як Wi-Fi залишається порівняно дешевої і високопродуктивною технологією бездротового доступу, що має найширший асортимент термінальних пристроїв і високу доступність обслуговування.

З іншого боку, невисокий рівень безпеки таких мереж часто обмежує їх застосування. Адже мережеві кабелі входять до складу спеціальної структурованої кабельної системи організації і зазвичай прокладені в спеціальних кабель-каналах, під стелею або стінах будівлі, що ускладнює фізичне підключення зловмисника до мережі. У разі бездротових мереж сигнал поширюється всепрямовані, тому зловмисник може знаходитися в будь-якій точці, де діє зона мережі. Крім того, за рівнем потужності та напрямку поширення сигналу можна вирахувати місцезнаходження його джерела.

Мережі з бездротовим зв'язком за своєю структурою, а також з причини недосконалості використовуваних протоколів схильні до специфічних атак, наприклад, атакам типу «відмова обслуговування» (DoS, Denial of Service) або глушіння сигналу. В більшості випадків данні дії є початковим етапом досягнення другої мети - підміни мережевого трафіку між абонентами і прослуховування, тобто реалізації атаки «людина посередині» (Man-In-The-Middle).

Для створення організації гарного захисту та якісного користування бездротовою корпоративною мережею, потрібно побудувати план багаторівневого захисту. Розглянемо основні компоненти для підвищення якості безпеки в системах бездротової передачі даних:

- контрольований доступ;
- аутентифікація користувачів;
- шифрування трафіку;
- система запобігання вторгнень до бездротової передачі даних;
- план виявлення чужих пристроїв зловмисників і можливості їх активного придушення
- моніторинг радіоінтерференції і DoS-атак;
- моніторинг вразливостей в бездротовій передачі даних і можливості аудиту вразливостей;
- функції підвищення рівня безпеки інфраструктури бездротової передачі даних, наприклад, аутентифікація пристроїв (X.509 і тому подібні), захист даних управління - MFP / Management Frame Protection.

Для шифрування інформації в бездротових мережах застосовуються або технічні засоби шифрування, або організаційні методи. Технічні засоби шифрування в об'єкті застосування поділяються на наступні три групи, що наведені в таблиці 1.

Таблиця 1.

Методи і засоби захисту інформації в бездротових мережах

Засоби захисту мережі	Засоби захисту точки доступу	Засоби захисту користувача
Міжмережеві екрани	Зміна в пристрої налаштувань за замовчуванням	Персональні міжмережеві екрани
Проксі сервери	закриття невикористовуваних портів	Засоби антивірусного контролю
Бездротові системи виявлення атак	заборона налаштування параметрів через бездротове з'єднання	Перевірка сертифіката сервера 802.1x
Списки контролю доступу по MAC-адресами	Захищені протоколи для віддаленого управління	Підтримка стандарту 802.11w
Контроль доступу до мережі (port security) і аутенти-фікація 802.1X	Підтримка стандартом 802.11w або протоколом MFP	Найновіші оновлення безпеки, драйверів бездротового модуля
	Функція переходу в режим Multi - BSSID (Virtual AP) і PSPF	
Організація демілітаризованої зони	Відключення розповсюдження імені бездротової мережі Service Set Identifier (SSID)	
Сканери мережевих вразливостей	Відключення технології спрощеного налаштування бездротової мережі WPS	

Точне і раціональне налагодження пристроїв, використання останніх найзахищеніших протоколів має змогу знизити ймовірність нападу на таку мережу. Проте і в них присутні деякі мінуси. Наприклад, технологія WPA2 не має аутентифікації запитів на деаутентифікацію і дисоціації, котрі дають можливості для використання атаки від'єднання клієнтів і наступного впровадження об'єкта з помилкою в мережу. Керуючі і контрольні дані віддаються відкритим виглядом, і отже це дозволяє слухати їх заголовки і зробити заміну MAC-адресів. Протокол 802.11w, захисту керуючих кадрів, розроблений для забезпечення шифруванням тільки коли пройде обмін ключами доступу і не поширюється на контрольну інформацію. Використання VPN з набором протоколів IPsec [1] дає необхідний рівень безпеки, проте потребує трудомістке налаштування програмних клієнтів і апаратних засобів. Підсумовуючи це, багато дослідників ведуть пошук можливих удосконалень поточних протоколів сімейства 802.11.

В [2] автори пропонують при встановленні з'єднання між точкою доступу і клієнтом в запит асоціації поміщається розрахований за алгоритмом SHA-512

хеш ніякого випадкового набору символів, відомого тільки данні клієнта, які зберігаються в точці доступу. У разі появи запиту на закриття з'єднання одержувач перевіряє хеш вкладеного в запит значення з раніше збереженим і, якщо вони збігаються, обробляє запит, інакше ігнорує. Такий спосіб дозволяє захиститися тільки від DoS-атак, які виконуються через підроблені запити на деаутентифікацію і дисоціацію.

В роботі [3] автор пропонує методику захисту інформації базуючу на динамічних маршрутизаціях трафіку. Але досліджений алгоритм для обчислення довіреної в маршруті для передання даних наведений на вирішення завдання забезпечення доступності середовища передачі, не дає гарантії цілісності і конфіденційності для передаваних даних. Д. Райт в статтях [4, 5] зазначає деякі характеристики мережевого трафіку, що генерується утилітами для активного пошуку бездротових мереж, створення помилкових точок доступу і ін'єкції кадрів в ефір. Таким чином він знаходить неякісний трафік аналізуючи значення полів «номер послідовності» (Sequence Number) в даних кадра, тега «унікальний ідентифікатор організації» (Organizationally Unique Identifier, OUI) і тега SSID. Згідно стандартам забезпечення безпеки галузі карт для платежів (Payment Card Industry Security Standards Council, PCISSC), заснований провідними міжнародними платіжними системами, розробив стандарт забезпечення безпекою даних в галузі карт для платежів (Payment Card Industry Data Security Standard, PCIDSS), який містить вимоги забезпечення безпеки даних про власників карток, відповідно до яких повинна функціонувати і розроблятися інфраструктура неприватних мереж даних. Базуюча безпека в мережі PCI DSS 3.0 потребує завантаження брандмауера між дротової і без дротової мережами і повинна мати в ньому правила для обмеження доступу між ними і поданими серверами (службами), і так само проводити регулярне сканування корпоративної мережі з метою виявлення бездротових пристроїв, пошуку неавторизованих або небажаних точок доступу. Брандмауери - це не просто програми, що використовуються на вашому ПК, вони також пропонуються в апаратному різноманітті. Апаратний брандмауер робить майже те саме, що і програмний, але його найбільша перевага полягає в тому, що він додає ще один додатковий рівень безпеки. Найкраща частина апаратних брандмауерів полягає в тому, що більшість найкращих бездротових маршрутизаторів мають вбудований брандмауер, який повинен захищати вашу мережу від потенційних кібератак.

Додатковими вимогами є:

1. Розгортання бездротової системи запобігання вторгнень.
2. Забезпечення фізичного захисту бездротових пристроїв.
3. Зміна паролів і налаштувань за замовчуванням на всіх пристроях бездротової мережі і захищене налаштування безпроводових пристроїв.
4. Протоколи надання бездротового доступу.
5. Застосування методу суворих аутентифікацій, що стійкі до злому алгоритмів шифрування і захищених протоколів безпеки. А для переданих через мережу компанії даних повинен застосовуватися протокол WPA2 з використанням алгоритму AES котрий включає 128-бітний ключ.

6. Застосування і розробка політики безпеки бездротових мереж, яка визначає правила використання мережі клієнтувачами.

Список літератури

1. Kent S., Seo K. Security Architecture for the Internet Protocol. BBN Technologies, December 2005. IETF Network Working Group, RFC 4301, Standards Track, Obsoletes RFC 2401.

2. Nguyen T., Nguyen B., Pham H. An efficient solution for preventing Dis'ing attack on 802.11 networks // The 2012 International Conference on Green Technology and Sustainable Development (GTSD2012): Journal of Engineering Technology and Education, Hochiminh City, 2012. – Pp. 395–403.

3. Никонов В.И. Методика защиты информации в беспроводных сетях на основе динамической маршрутизации трафика: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата технических наук.– Томск, 2010. – 23 с.

4. Wright J. Detecting Wireless LAN MAC Address Spoofing. [Электронный ресурс]. URL: <http://www.willhackforsushi.com/papers/wlan-mac-spoof.pdf> (дата обращения: 09.03.2015).

5. Wright J. Layer 2 Analysis of WLAN Discovery Applications for Intrusion Detection. [Электронный ресурс]. URL: <http://www.willhackforsushi.com/papers/l2-wlan-ids.pdf> (дата обращения: 09.03.2015).

VOR МАЯК И ПЕРСПЕКТИВЫ ЕГО ПРИМЕНЕНИЯ В ГРАЖДАНСКОЙ АВИАЦИИ

Долженко Надежда Александровна,
кпн. ассоц. профессор,
кафедры лётной эксплуатации воздушных судов
Академия Гражданской Авиации, Казахстан

Устюгов Илья Павлович
Студент II курса группы ЛЭ(С)-20-6
Академия Гражданской Авиации, Казахстан

Аннотация. В данной работе даётся информация о понятии VOR маяков, об их использовании в авиации совместно с DME, а также показано сравнение VOR и ADF маяков между собой.

Ключевые слова. VOR, маяк, точка, УКВ, DME

Всенаправленный ОВЧ радиомаяк (VOR) — разновидность радионавигационной системы малой дальности для летательных аппаратов, позволяющей самолету с приемным устройством определять свое положение и оставаться на курсе путем приема радиосигналов, передаваемых сетью стационарных наземных радиомаяков. Он использует частоты в очень высокочастотном диапазоне (УКВ) от 108,00 до 117,95 МГц.[1]

VOR в каждом направлении от себя – от 0 до 360 градусов – излучает индивидуальный сигнал. Грубо говоря, 360 сигналов по кругу. Каждый сигнал несет в себе информацию об азимуте любой точки относительно маяка, где этот сигнал принимается. Эти сигналы-лучи называются радиалами. На Север он посылает сигнал 0 (ноль) градусов, на Юг – 180 градусов.(Рис.1)

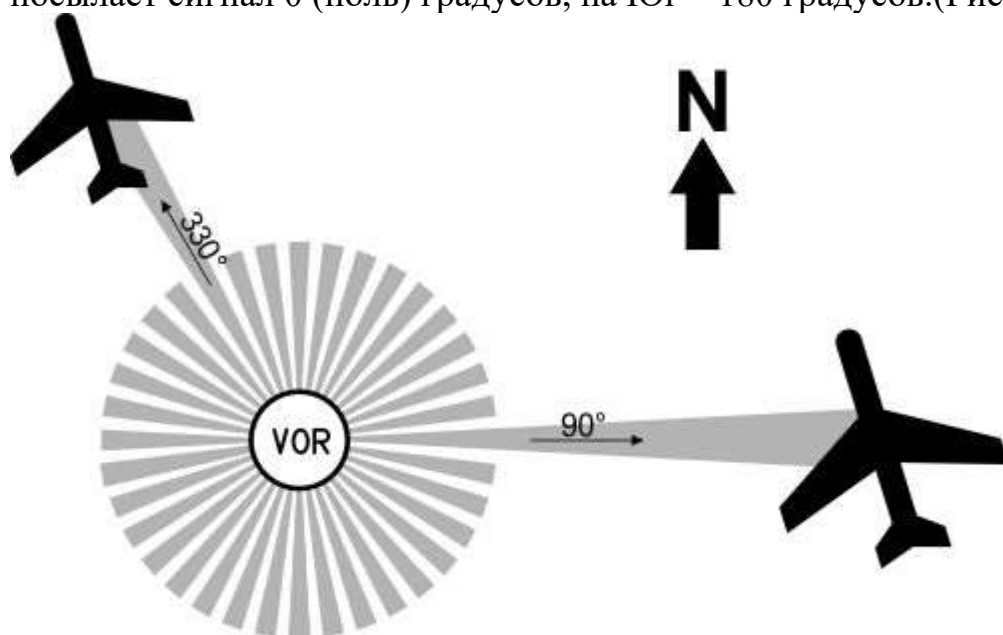

Рис 1. Принцип действия VOR маяка

Самое важное в маяке VOR – возможность автоматического пилотирования на источник сигнала этого радиомаяка с выбранным курсом. Для этого навигационный приемник настраивается на частоту радиомаяка, а на панели автопилота выбирается курс подхода к нему. Для того чтобы определить удаления от маяка, для этого нужен DME. DME- Всенаправленный дальномерный радиомаяк или РМД. Его задача – дать нам информацию о расстоянии между ним и нашим самолетом. DME обычно совмещен с VOR, и поэтому можно часто увидеть подобную запись- VOR/DME и это позволяет иметь сведения о нашем положении относительно маяка и расстоянии до него. Только, для того, чтобы определить это расстояние самолет должен послать сигнал-запрос. DME отвечает на него, а бортовое оборудование вычисляет – сколько времени прошло между отправкой запроса и приемом ответа него. Всё происходит автоматически.[2]

Сигналы VOR обеспечивают значительно большую точность и надежность благодаря нескольким факторам:

1. VOR обеспечивает пеленг от станции к самолету, который не изменяется в зависимости от ветра или ориентации самолета;
2. УКВ-радио менее подвержено дифракции (изгибу курса) вокруг объектов рельефа и береговых линий;
3. Фазовое кодирование почти не страдает от помех в случае гроз;

Как было сказано, данная система используется для определения местоположения относительно точки в пространстве которой является VOR маяк. Но особенно данная система вместе с использованием DME применяется при подходе, посадки или уходе на второй круг.

Автоматический радиопеленгатор (ADF) и VHF всенаправленный радиодиапазон (VOR) - два наиболее распространенных метода навигации, которые пилоты часто используют для навигации на малой и средней дальности. Сравнить можно данные виды маяков по технологиям, задействованным в тех или иных системах.

ADF - это навигационная система малого и среднего радиуса действия, работающая в диапазоне частот от 190 до 1750 кГц, то есть в диапазонах низких и средних частот. Используется ортогональная антенна, состоящая из двух петель; один выровнен с осевой линией фюзеляжа, а другой - под прямым углом. Приемники АПД расположены в отсеке бортового оборудования, который обеспечивает желаемый выходной сигнал и передает его на дисплей, чтобы обеспечить направление пилот-сигнала к станции..

VOR более развит, чем ADF, и является основой для существующих сетей воздушных трасс, которые используются для навигации. VOR работает в диапазоне частот 108-117,95 МГц.

ADF vs VOR

Comparison Chart

ADF	VOR
ADF is short for Automatic Direction Finder.	VOR stands for VHF Omni-directional Range.
ADF is based on ground-based non-directional beacons (NDBs) that broadcast a non-directional AM signal that can be picked up by the aircraft's antenna and receiver.	VOR works on the principle of phase difference in the two radio signals transmitted from the VOR facility – one is an omni-directional signal and the other is a 360-degree variable signal.
ADF is a short/medium range navigation system operating within the frequency range 190 to 1750 KHz.	VOR operates in the range of 108 to 117.95 MHz range of frequencies.

[3]

С 2008 года космические навигационные системы GNSS, такие как глобальная система позиционирования (GPS), все чаще заменяют VOR и другие наземные системы.

Системы GNSS стоят дешевле и обеспечивают данные о расстоянии и высоте. Будущие спутниковые навигационные системы, такие как Galileo и системы усиления GPS разрабатывают методы, которые в конечном итоге будут равны или превосходить точность VOR. Однако низкая стоимость приемника VOR, широкая установленная база и общность приемного оборудования с ILS, вероятно, продлят доминирование VOR в самолетах до тех пор, пока стоимость космического приемника не упадет до сопоставимого уровня.

Существует некоторая озабоченность по поводу того, что навигация GNSS подвержена помехам или саботажу, что приводит во многих странах к сохранению станций VOR для использования в качестве резервных. Сигнал VOR имеет преимущество статического отображения на локальную местность.

Федеральное управление гражданской авиации США планирует к 2020 году вывести из эксплуатации примерно половину из оставшихся 967 станций VOR, сохранив «минимальную оперативную сеть» для обеспечения покрытия на высоте более 5000 футов над землей. Большая часть выведенных из эксплуатации станций будет находиться к востоку от Скалистых гор. 27 июля 2016 года было опубликовано окончательное заявление с указанием станций, которые должны быть выведены из эксплуатации к 2025 году. В общей сложности 74 станций должны быть выведены из эксплуатации в 1 этап (2016-

2020), и более 234 станций должны быть выведены из эксплуатации в 2-й этап (2021-2025).

В Великобритании 19 передатчиков VOR должны оставаться в рабочем состоянии по крайней мере до 2020 года. Те, что в Крэнфилде и Дин-кроссе, были выведены из эксплуатации в 2014 году, а оставшиеся 25 должны быть оценены в период с 2015 по 2020 год. Аналогичные усилия предпринимаются в Австралии и других странах.[1]

Вывод

VOR маяки являются неотъемлемой системой для обеспечения ориентации летательных средств в пространстве, а значит и обеспечения безопасности перелётов. Использование данного типа маяков распространено повсеместно что видно в сравнении с ADF маяком, но несмотря на удобство использования данной системы, VOR маяки будут заменены другими видами более дешёвых и точных систем определения местоположения ВС

Список использованной литературы

1. <http://npcas.ru/wiki/vsenapravlenyy-ovch-radiomayak-vor.html>
2. <https://malukhin.ru/?p=721>
3. <https://ru.sawakinome.com/articles/technology/difference-between-adf-and-vor-3.html>

МІРИ КІЛЬКІСНОЇ ОЦІНКИ СПРИЙНЯТТЯ ЦИФРОВОГО ЗОБРАЖЕННЯ QUANTITATIVE EVALUATION MEASURES OF DIGITAL IMAGE

Олевський Віктор Ісаакович

Доктор технічних наук, професор
Український державний хіміко-технологічний університет,
Україна

Науменко Тетяна Станіславівна

Старший викладач кафедри вищої математики
Український державний хіміко-технологічний університет,
Україна

Шапка Ірина Віталіївна

Старший викладач кафедри вищої математики
Український державний хіміко-технологічний університет,
Україна

Основною проблемою при роботі алгоритмів компресії зображень є те, як оцінити ступінь погіршення якості зображень при відновленні, оскільки візуальна оцінка сприйняття зображення є суб'єктивною. Існуючі та широко використовувані алгоритми, з втратою частини інформації, потребують об'єктивної оцінки ефективності їх роботи. В зв'язку з цим було розроблено ряд критеріїв, що дозволяють дати оцінку їх якості роботи. Розглянемо основні з них.

Під візуальною надмірністю слід розуміти надмірність, еквівалентну різній чутливості до різних компонентів зображення, що пов'язана з індивідуальною особливістю будови ока. Тому ліквідація деякої менш значної інформації у нашій візуальній обробці може бути задовільною.

Для розрахунку оцінок мір подібності зображень розглянемо якими ж можна користуватися критеріями якості [1,2,3,4,5].

Середньоквадратична похибка дає хорошу можливість порівняти два зображення, але має одну важливу особливість яку необхідно враховувати: деколи при незначних погіршеннях візуального сприйняття, вона може практично не змінюватись. Середньоквадратична похибка визначається за формулою:

$$СКП = \frac{1}{XY} \sum_{x=1}^X \sum_{y=1}^Y [B(x,y) - \tilde{B}(x,y)]^2. \quad (1)$$

Наступний показник – середня абсолютна похибка, що дозволяє оцінити похибку між обраним стандартом та отриманим зображенням після обробки. Ця похибка оцінюється за формулою:

$$САП = \frac{1}{XY} \sum_{x=1}^X \sum_{y=1}^Y |B(x, y) - \tilde{B}(x, y)|. \quad (2)$$

Нормована абсолютна похибка – це похибка, що визначається з відповідними встановленими нормами:

$$НАП = \frac{\sum_{x=1}^X \sum_{y=1}^Y |B(x, y) - \tilde{B}(x, y)|}{\sum_{x=1}^X \sum_{y=1}^Y |B(x, y)|}. \quad (3)$$

Нормована середньоквадратична похибка:

$$НСКП = \frac{\sum_{x=1}^X \sum_{y=1}^Y [B(x, y) - \tilde{B}(x, y)]^2}{\sum_{x=1}^X \sum_{y=1}^Y [B(x, y)]^2}. \quad (4)$$

Відношення сигнал/шум дає можливість визначити наскільки сигнал зіпсований шумом:

$$СШ = \frac{10 \log_{10} \sum_{x=1}^X \sum_{y=1}^Y [B(x, y)]^2}{\sum_{x=1}^X \sum_{y=1}^Y [B(x, y) - \tilde{B}(x, y)]^2}. \quad (5)$$

Для найбільш достовірної оцінки сприйняття цифрового зображення використовується оцінка пікового відношення сигнал/шум, що означає співвідношення між максимумом можливого значення сигналу та потужністю шуму:

$$ПВСШ = 10 \log \frac{(2^{bit} - 1)^2}{\frac{1}{XY} \sum_{x=1}^X \sum_{y=1}^Y [B(x, y) - \tilde{B}(x, y)]^2}. \quad (6)$$

Ця міра має недолік, пов'язаний з відмінністю порівнюваних сигналів за середнім значенням амплітуди, що може призводити до значних похибок оцінювання.

Сприйняття людиною настільки багатогранне, що до цього часу не існує математичного алгоритму для розрахунку візуальної подібності двох зображень. Існують ще декілька мір, які отримали розповсюдження, це середня різниця, максимальна різниця і структурний вміст:

$$СР = \frac{1}{XY} \sum_{x=1}^X \sum_{y=1}^Y [B(x, y) - \tilde{B}(x, y)], \quad (7)$$

$$МР = MAX(|B(x, y) - \tilde{B}(x, y)|), \quad (8)$$

$$CB = \frac{\sum_{x=1}^X \sum_{y=1}^Y [B(x, y)]^2}{\sum_{x=1}^X \sum_{y=1}^Y [\tilde{B}(x, y)]^2}. \quad (9)$$

Таким чином, були розглянуті найбільш поширені міри подібності зображень, які використовуються як для оцінки якості зображень, так і для порівняння зображення до та після обробки. З використанням мір можливо скорегувати або спрогнозувати результат та підібрати метод обробки зображень, який мінімізує втрату інформації.

Список литературы

1. A survey of image quality measures. KH Thung, P Raveendran. 2009 international conference for technical postgraduates (TECHPOS), 1-4, 2009. 136, 2009
2. Prabhjeet Kaur et al, International Journal of Computer Science and Mobile
3. Summary of Human Visual System (HVS). • visual acuity: ... Anatomy of the Human Eye ... The Retina. Roorda. & Williams, 1999, Nature
4. Абрамов С. К., Лукин В. В., Пономаренко Н. Н. Мера содержания фона на основе энтропии для поиска и сортировки изображений в базах данных // Радиоэлектронные и компьютерные системы. 2007. № 2 (21). – С. 24–28
5. Методика количественной оценки надежности восприятия цифрового изображения / Е. В. Нариманова, Е. А. Трифонова, А. Е. Килин, М. С. Кучма // Информатика та мат. методи в моделюванні. – 2014. – Т. 4, № 4. – С. 332-336.

ПРОЕКТУВАННЯ ВИРОБІВ ІЗ КОМПОЗИЦІЙНИХ МАТЕРІАЛІВ

Полянський Павло Миколайович

кандидат економічних наук, доцент
Миколаївський національний аграрний університет, Україна

Кочерженко Максим Віталійович

Здобувач вищої освіти I курсу
Миколаївський національний аграрний університет, Україна

Науково-технічний прогрес у 21-му столітті багато в чому визначатиметься застосуванням нових матеріалів, покликаних замінити традиційні метали, які у деяких галузях стають гальмом подальшого розвитку техніки [1,2].

При проектуванні виробів із композиційних матеріалів необхідно зробити оцінку властивостей композитів залежно від характеристик його компонентів та анізотропності [3]. Анізотропія композиційних матеріалів є конструкційною, якщо вона закладається спеціально під час виготовлення виробів з урахуванням характеру напруги [4, 5]. Анізотропні композиційні матеріали можна представити як ортотропні або трансверсально ізотропні.

Ортотропні композиційних матеріалів характеризуються наявністю у кожному елементарному об'єкті трьох взаємно перпендикулярних площин симетрії властивостей [6]. До таких композиційних матеріалів можна віднести матеріали, армовані шарами волокон, що послідовно чергуються, у двох взаємно перпендикулярних напрямках, тканинами з поздовжньо-поперечною укладанням, а також шаруваті композиційні матеріали, армовані в двох неортогональних напрямках під кутом з правильним чергуванням шарів.

Шарові композиційні матеріали із зірковим укладанням волокон у суміжних шарах мають ізотропні властивості у площині листа в тому випадку, якщо кут укладання волокон у суміжних шарах менше 72° (наприклад, 60° , 45° , 30°). Такі композиційні матеріали, що мають площину ізотропії та перпендикулярну до неї вісь симетрії, називаються трансверсально ізотропними [7-9]. Сюди відносяться односпрямовані композиційні матеріали, у яких волокна орієнтовані в одному напрямі. В цьому випадку площина ізотропії перпендикулярна до укладання волокон.

Трьохвісні армовані орієнтовані композиційні матеріали отримують армуванням матриць волокнами у трьох взаємно перпендикулярних напрямках. Композити, які містять два або більше різних за складом або природою типу армуючих елементів, називаються поліармованим або гібридними композиційними матеріалами. Такі матеріали останнім часом використовують для виготовлення деталей які застосовуються в космічній техніці, авіації та наземному транспорті, а також у нових екоенергетичних установках.

Отже, при проектуванні деталей машин із композиційних матеріалів необхідно враховувати орієнтацію волокон щодо напрямку напруги. По

можливості необхідно поєднувати напрямок волокон з напругою, яка прикладається. Найбільш перспективними композиційними матеріалами слід вважати вуглець-вуглецеву композицію, що має найвищу питому міцність, термостійкість, технологічність.

Список літератури

1. Селезнев Ю.В. Методические указания к решению задач проектирования судовых машин на основе системного подхода. - Николаев: РИО НКИ, 1991. - 63 с.
2. Хикс Ч. Основные принципы планирования эксперимента. Пер. с англ. - М.: "Мир", 1967. - 343 с.
3. Хубка В.А. Теории технических систем.—М.: "Мир", 1987. —208с.
4. Селезнев Ю.В. Проектирование деталей судовых машин из композиционных материалов. - Николаев: НКИ, 1991. - 63 с.
5. Селезнев Ю.В. Системология конструирования машин. - Николаев: НКИ, 1993, - 59 с.
6. Grebenyuk S., Klymenko M., Titiva O., Boguslavska A. Effective longitudinal elastic modulus of the composite with viscoelastic matrix and transtropic fiber. 20th International Scientific Conference Mechanika 2015. (Kaunas, 2015). Kaunas : Kaunas University of Tehnology, 2015. P. 96–100.
7. Клименко М. И., Гребенюк С. Н., Богуславская А. М. Характеристики композиционного материала с трансверсально-изотропными вязкоупругими матрицей и волокном. Вісник Запорізького національного університету. Фізикоматематичні науки. 2015. № 3. С. 94–102.
8. Каминский А. А., Селиванов М. Ф. Об одном методе определения характеристик вязко-упругого деформирования композитов. Прикладная механика. 2005. Т. 41, № 5. С. 9–21.
9. Vilchevskaya E., Sevostianov I. 2015. Effective elastic properties of a particulate composite with transverselyisotropic matrix. International Journal of Engineering Science. 94: 139–149.

ВОЗМОЖНОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ CVD – АЛМАЗОВ В РЕЗЦАХ ГОРНОДОБЫВАЮЩИХ КОМБАЙНОВ

Рябченко Сергей Васильевич

кандидат технических наук, старший научный сотрудник
Институт сверхтвердых материалов им. В.Н. Бакуля НАН Украины

Бережной Роман Анатольевич

кандидат технических наук,
главный конструктор
АО «Харьковский машиностроительный завод «Свет Шахтера», Украина

Нежебовский Владимир Викторович

кандидат технических наук,
заместитель главный инженера
АО «Харьковский машиностроительный завод «Свет Шахтера», Украина

Очистные комбайны, изготавливаемые АО «Свет Шахтера», предназначены для выемки полезных ископаемых в составе очистных комплексов с механизированными крепями и забойными скребковыми конвейерами.

Выпускаемые комбайны позволяют осуществить выемку угля в очистных забоях пологих и наклонных пластов мощностью от 0,85 до 2,5 м, подвигающихся по простиранию с углами наклона до 35°, а также по восстанию и падению с углами до 10° при сопротивляемости угля резанию до 480 кН/м.

Комбайны оснащаются как выносными цепными системами подачи, так и бесцепными системами подачи, встроенными непосредственно в сам комбайн.

Комбайны имеют ширину захвата от 0,63 м до 0,8 м и оснащаются специальными исполнительными органами в виде шнеков диаметром от 900 до 1600 мм с тангенциальными (типа РГ501) или радиальными (типа ЗР4.80) резцами (Рис. 1).

Рисунок 1. Шнек комбайна с тангенциальными резцами

Институтом сверхтвердых материалов им. В.Н. Бакуля НАН Украины разработаны породоразрушающие инструменты различного типа из твердого сплава или алмазно-твердосплавных пластин. Инструмент используется для разрушения прочных скальных пород, грунтов средней прочности и грунтов с прочными включениями. Инструмент данного типа используется для оснащения буров и горнодобывающих машин [1].

Большинство режущих головок комбайнов, применяемых в США, Германии, Италии, Украине и во многих других странах, оснащены самовращающимися резцами (Рис. 2). Как правило, такие резцы оснащаются твердосплавными породоразрушающими элементами и отличаются высокой производительностью и износостойкостью. С другой стороны, нарушение условий самовращения указанных резцов может привести к прерывистому вращению или даже к их работе в режиме заблокированного резания. Последнее особенно часто встречается при резании пластов с прочным абразивным породам. Это приводит к преждевременному выходу из строя режущего инструмента вследствие прогрессирующего одностороннего износа породоразрушающих элементов.

Рисунок 2. Самовращающийся породоразрушающий резец

Перспективным направлением является использование во вращающихся резцах для горнодобывающих комбайнах специальных вставок из CVD – алмаза. Проблема в том, что указанный класс инструментального композита с CVD – алмазами никогда не использовалось на украинских предприятиях, изготавливающих резцы для горнодобывающих комбайнов. Были попытки разработать и изготовить опытные партии коронок для геологоразведки и правящие алмазные ролики. Однако, проведенные работы были только попытками использования вставок из CVD – алмаза в инструментах [2].

CVD – алмазы получают методом химического осаждения из газовой среды при низком давлении, в отличие от поликристаллов алмаза (АТП) и монокристаллов алмаза, которые синтезируются при высоких давлениях и температурах (Рис. 3).

Рисунок 3. Кристаллы CVD – алмаза

CVD – алмазы химически инертны, имеют хорошую теплопроводность и стойкость к абразивному износу. В зависимости от метода синтеза получения CVD – алмазов можно получить алмазные материалы с целым спектром свойств, которые позволяют их использовать в новых технологиях изготовления режущих инструментов, в том числе и резцов для горнодобывающих комбайнов.

Нами были проведены эксперименты по оценке эффективности работы CVD – алмазов в металлических вставках при обработке абразивных материалов. Был изготовлен специальный брусок с вставками CVD – алмазов (Рис. 4). Эксперименты проводились на шлифовальном станке мод. 3E642E.

Рисунок 4. Брусок с CVD – алмазами

Испытания вставок с CVD – алмазами показало их высокую эффективность при резании абразивных материалов по сравнению с использованием алмазных монокристаллических порошков, закрепленных электрохимическим методом металлическим никелем, применяемых при изготовлении алмазных правящих

роликов. Высоким было удержание кристаллов CVD – алмаза в металлической матрице, что способствовало высокой стойкости инструмента. Так, например, твердость рабочего слоя композита из CVD – алмаза и металлической матрицы составляла 40-100 HRB и прочности при изгибе 3-90 кДж/м². В результате проведенных испытаний вставок с CVD – алмазами установлено, что полученные механические показатели удержания и твердости вставок с CVD – алмазами, позволяет рекомендовать их к использованию в породоразрушающих резцах для оснащения горнодобывающих комбайнах.

Список литературы

1. Моделирование контактного взаимодействия резцов, оснащенных АТП, с горной породой / И. А. Свешников, В. И. Куц, С. И. Шестаков и др. // Породоразрушающий и металлообрабатывающий инструмент – техника и технология его изготовления и применения // Сб. науч. тр. – К.: ИСМ НАН Украины, 2005. – С. 69–72.
2. Пащенко Е.А. Кухаренко С.А. Рябченко С.В. Серета Г.В. Розробка та впровадження нового класу інструменту CVD алмазу для правки абразивних кругів – «Оборудование и инструмент для профессионалов: Международный информационно-технический журнал. – Харьков: ИИД «ЦентрИнформ», 2020, № 5(230). - С.18-20.

ОБГРУНТУВАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ М'ЯКИХ СИРІВ НА ПРИКЛАДІ СИРУ АДІГЕЙСЬКИЙ

Соколенко Вікторія Вікторівна

старший викладач кафедри технологій та безпечності харчових продуктів
Сумський національний аграрний університет, Україна

Радько Руслана Миколаївна

Магістр 2 курсу
Сумський національний аграрний університет, Україна

Молочні продукти є джерелом необхідних поживних речовин, вітамінів та мінеральних речовин. Норми споживання молочних продуктів в перерахунку на молоко становить 390 кг на рік. В Україні молочні продукти в раціоні складають третину, саме тому виробництво сиру є важливою галуззю.

Виробництвом сирів в Україні займаються близько 150 молокопереробних підприємств. На ринку спостерігається велика конкуренція та витіснення великими виробниками середніх та малих товаровиробників. Для можливості виживання в умовах жорсткої конкуренції невеликі підприємства виготовляють крафтову продукцію, яка є дорожчою за мас-маркет, проте знаходить свою нішу серед вибагливих споживачів. Попитом користуються крафтові сири виготовлені за автентичними рецептурами та технологіями, а також вироблені із додаванням рослинної сировини, яка надає сирам оригінальних смакових властивостей. Виробництво крафтових сирів сприяє не тільки переробці власної сировини, а й сприяє розвитку гастрономічного туризму.

Використання рослинної сировини дозволяє розробити рецептури продуктів з функціональними властивостями, сприяє підвищенню харчової цінності м'яких сирів та розширенню асортименту.

Насіння маку як і більшість видів багате на клітковину, білки та мінеральні речовини. Крім того насіння маку багате на жири омега - 6, омега – 9, невелику кількість незамінної омега – 3 жирної альфа-лінолевої кислоти, та є джерелом поліфенолів - антиоксидантів, які можуть знизити ризик розвитку серцево-судинних захворювань [1].

Насіння маку є поживним і корисним інгредієнтом, який можна використати для збагачення поживними речовинами та розширення асортименту м'яких сирів в умовах виробництва на невеликих сироварнях.

Для встановлення оптимальної кількості внесення насіння маку без погіршення органолептичних показників було зроблено 3 дослідних та контрольний зразок.

Макове зерно додавали у кількостях, виходячи від добової потреби людини у калію. На сто грам продукту додавали 6 грам – у перший зразок, 4 грами – в другий зразок і 2 грами в третій зразок.

Молоко яке брали для виробництва дослідних зразків мало хороші органолептичні показники. Кислотність молока становила 18°Т, масова частка жиру – 3,9 %, густина 1028 кг/см³, білок – 3,11 % [2]

Готові дослідні зразки оцінювали за стобальною шкалою оцінювання за органолептичними показниками: зовнішній вигляд, колір, рисунок, консистенцію, смак та запах.

Результати органолептичної оцінки представлені на рис.1.

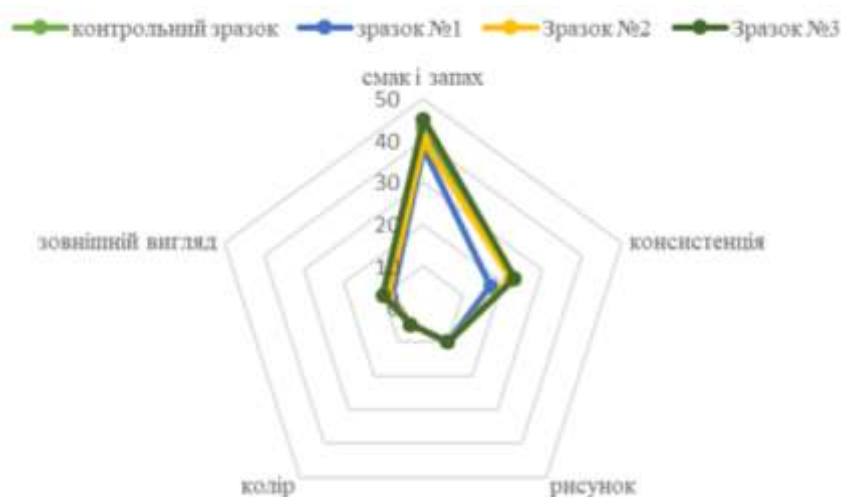

Рисунок 1. Профілограма органолептичної оцінки

Важливим органолептичним показником є оцінка зовнішнього вигляду готового продукту. Зовнішній вигляд найперший показник при оцінці готового продукту. Він має першочерговий вплив на вибір продукту споживачами. Тому цим показником не слід нехтувати при розробці харчового продукту.

При оцінці зовнішнього вигляду контрольний та дослідні зразки отримали різні бали. Найкращий зовнішній вигляд отримав зразок III. Він мав хороший естетичний вигляд, який суттєво відрізняв його від класичного сиру. Вкраплення насіння маку надало йому новизни. Зразок I мав найгірший зовнішній вигляд за рахунок перенасичення макового зерна в сирному тісті. За рахунок цього сир виглядає непривабливо. Зразок II мав задовільний зовнішній вигляд, але трішки гірший ніж в зразку III.

М'які сири не мають яскраво вираженого рисунка, вони не мають пустот, або іноді мають поодинокі вічка. Показники кольору та рисунку відповідають нормам бальної шкали і мають хороші результати. Колір розподілений рівномірно по всій масі сирного тіста. За рахунок вкраплень макових зерен сир набуває кольору сизуватого відтінку.

Консистенція сиру – найважливіший показник. Занадто щільна або занадто крихка консистенція робить продукт неякісним. Консистенція сирного тіста у кожному зі зразків теж мала певні відмінності один до одного.

Порівнюючи показники консистенції отриманих зразків з контрольним слід відмітити, що є деякі відмінності у консистенції. Найкращу з поміж сирів оцінку отримав зразок III. Консистенція була у міру щільна, однорідна та ніжна. Зразок

II мав щільну та грубу консистенцію, перший зразок взагалі був незадовільний і неприйнятним, тому що макове зерно в розтертому стані здатне вбирати в себе вологу сирної маси та робити продукт щільними та резинистим. Сири набувають не властивих показників притаманних даній групі м'яких сирів.

Виходячи з отриманих балів очевидно, що смак та запах був ліпшим у зразку III. Він відзначався хорошими органолептичними показниками чистим сирним смаком та ароматом з ніжним пікантним присмаком макової добавки. Зразок № 1 мав слабо виражений смак та аромат сиру за рахунок перенасичення сиру насінням маковим. Зразок II мав ліпші показники, але у порівнянні з третім зразком був гіршим.

Отже, найкращим зразком сиру виявився сир з масовою часткою макового зерна 2 грами на сто грам продукту. Даний сир мав найкращі органолептичні показники: хороший пікантний смак та аромат. Добавка маку надала сирові ніжного присмаку маку який не пригнічував і не був пригніченим сиром. В зразку II найбільш оптимальним було поєднання компонентів сиру з маком.

Список літератури

1. ДСТУ 7696:2015 Мак олійний. Загальні технічні вимоги
2. ДСТУ «3662:2018 Молоко-сировина коров`яче. Технічні умови»
3. Технологія сиру підручник / Ю. Г.Сухенко, Г. Є. Поліщук, Р. Й. Раманаускас, Т. І. Шингарева. – Київ: ПрофКнига, 2018. – 412 с.

ДЕЯКІ ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ ЗАСТОСУВАННЯ НАНОМАТЕРІАЛІВ

Співак Віктор Михайлович,

Кандидат технічних наук, доцент,
Національний Технічний Університет України
«Київський Політехнічний Інститут»
ім.І. Сікорського, Україна

Скрипаль Олена Юріївна

асистент
Національний Технічний Університет України
«Київський Політехнічний Інститут»
ім.І. Сікорського, Україна

Вступ. Розвиток наноелектроніки в останні роки призвів до появи наноматеріалів, фізико-хімічні властивості яких суттєво відрізняються від властивостей традиційних матеріалів. У зв'язку з цим за допомогою наноматеріалів виникла можливість реалізовувати такі проекти, реалізація яких раніше була принципово неможлива. Тому наноматеріалознавство сьогодні є перспективним напрямком досліджень, вирішуючи наступні задачі: розробка нових та поліпшення властивостей традиційних матеріалів; розвиток теоретичних основ управління функціональними властивостями на основі фізичних моделей електронного, кластерного, атомарного типу; створення нових та вдосконалення традиційних технологій виробництва та характеристик матеріалів; вивчення всього комплексу властивостей: фізико-механічних, фізико-хімічних, електричних, магнітних, оптичних, теплових та ін.; визначення нових сфер застосування, розробка нових принципів конструювання із застосуванням комп'ютерного моделювання.

В даній роботі наводяться деякі перспективні напрямки застосування наноматеріалів в сучасних наноелектронних приладах та пристроях.

Застосування наноматеріалів в фотоелектричних перетворювачах.

Розробка нових методів формування електричних контактів до сонячних елементів є однією з ключових проблем на шляху вирішення основних завдань напівпровідникової сонячної фотоенергетики. Суть способу полягає у виготовленні сонячних елементів з дрібнозалагаючим *p-n* переходом для досягнення високого значення напруги холостого ходу, збільшення струму короткого замикання, коефіцієнта заповнення, зниження перехідного опору і, як наслідок, підвищення ккд. Одним із шляхів підвищення ефективності перетворення сонячної енергії є використання мультиморфних (каскадних) структур, які представляють шаруваті структури, що складаються з

напівпровідників з різною шириною забороненої зони, наприклад, германій, кремній, арсенід галію, потрійні сполуки типу GaInAs, GaInP тощо.

В такій системі реалізовано максимальне перетворення вузького спектрального діапазону сонячного спектру гетеропереходом із оптимізованими за шириною забороненої зони шарами. Але при цьому необхідно вирішувати проблему сумісності шарів структурних відмінностей, коефіцієнтів лінійного розширення і т.д.[1]

Перспективи практичного використання фулеренів, фулеритів, вуглецевих нанотрубок. Здавна людині були відомі дві кристалічні алотропні модифікації вуглецю: графіт та алмаз. Відкриття в 1990 методу отримання фулеренів, нової алотропної модифікації вуглецю, в макроскопічних кількостях дало початок інтенсивним дослідженням і призвело до появи фактично нових розділів фізики твердого тіла, хімії ароматичних сполук, молекулярної електроніки.

Фулерени є стійкі багатоатомні кластери вуглецю з кількістю атомів від кількох десятків і вище. Число атомів вуглецю в такому кластері не довільне, а підпорядковується певній закономірності. Форма фулеренів – сфероїд, грані якого утворюють п'яти- та шестикутники.

Фулерени та їх похідні є біологічно активними. Представники цього класу здатні інгібувати різні ферменти, викликати специфічне розщеплення молекул ДНК, сприяти перенесенню електронів через біологічні мембрани, брати активну участь у різних окисно-відновних процесах в організмі. Тому перспективним напрямком досліджень є вивчення метаболізму фулеренів, їх противірусні властивості, можливість створення протиракових медичних препаратів на основі водорозчинних ендоедральних сполук фулеренів із радіоактивними ізотопами.

Великі надії покладаються на спроби використовувати фулерен, що має часткову sp³-гібридизацію, як вихідну сировину, яка замінює графіт при синтезі алмазів, придатних для технічного використання.

Активно досліджується також можливість отримання надтвердих полімеризованих фуллеритових тиском фаз. Плівки широкозонних напівпровідників, таких як алмаз та карбід кремнію, перспективні для використання у високотемпературній, високошвидкісній електроніці та оптоелектроніці, що включає ультрафіолетовий діапазон.

Представляється ефективним використання фулеренів у двох напрямках: підвищення швидкості формування алмазних центрів зародку утворення на підкладці та використання як відповідних «будівельних блоків» для вирощування алмазів у газовій фазі. Показано, що в мікрохвильовому розряді відбувається фрагментація C₆₀ C₂, які є підходящим матеріалом для зростання алмазних кристалів.

Матеріали, що містять фуллерени (розчини, полімери) перспективні застосування як оптичних обмежувачів (ослаблювачів) інтенсивного лазерного випромінювання; фоторефрактивних середовищ для запису динамічних голограм; частотних перетворювачів; пристроїв фазового сполучення. Найбільш

вивченою областю є створення оптичних обмежувачів потужності на основі розчинів та твердих розчинів C₆₀.

Для створення твердотілого оптичного обмежувача суттєвою є можливість введення фулеренів у твердотісну матрицю за збереження молекули як цілого та утворення гомогенного твердого розчину. Необхідний також підбір матриці, що має високу променево стійкість, хорошу прозорість і високу оптичну якість. Як твердотільні матриці застосовуються полімери і склоподібні матеріали; повідомляється про успішне приготування твердого розчину C₆₀ в SiO₂ на основі використання золь-гель технології.

Цікавим застосуванням нелінійно-оптичного обмеження потужності випромінювання є використання фулеренів у резонаторі лазерів для придушення пікового режиму при самосинхронізації мод. Висока ступінь нелінійності середовища з фулеренами може бути використана як бістабільний елемент для стиснення імпульсу наносекундної області тривалостей.

Фулерити як напівпровідники із забороненою зоною близько 2 eВ можна використовувати для створення польового транзистора, фотоелектричних приладів, сонячних батарей.

Молекулу фулерену можна розміщувати на поверхні підкладки заданим чином, використовуючи скануючий тунельний або атомний силовий мікроскопи, і використовувати це як спосіб запису інформації. Для зчитування інформації використовується сканування поверхні тим самим зондом. При цьому 1 біт інформації відповідає наявності або відсутності молекули діаметром 0.7 нм, що дозволяє досягти рекордної густини запису інформації. Ці комплекси (у вигляді субмоношарової плівки) можуть служити основний магнітного запам'ятовуючого середовища з щільністю запису до 10¹² біт/см² (для порівняння оптичні диски дозволяють досягти поверхневої щільності запису 10⁸ біт/см²).

Також є можливість створення аналога транзистора однією молекулою фулерену (рис. 1). Два точкові наноконтакти розташовані на відстані близько 1-5 нм по один бік молекули C₆₀. Один із електродів є витокком, інший грає роль стоку. Третій електрод (сітка) є маленьким п'єзоелектричним кристалом і підводиться на ван-дер-ваальсовій відстані по інший бік молекули [2].

Проста модель цього транзисторного ефекту - тунельний бар'єр, висота якого модулюється незалежно від його ширини, тобто молекула C₆₀ використовується як природний тунельний бар'єр. Передбачувані переваги такого елемента - малі розміри та дуже короткий час прольоту електронів у тунельному переході, і, отже, вища швидкодія активного елемента.

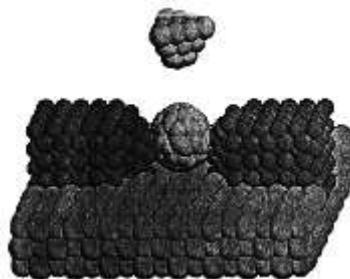

Рисунок 1 Принципова схема одномолекулярного транзистора на молекулі C₆₀

На сьогоднішній день на основі нанотрубок було розроблено: метод застосування нанотрубок для прискорення регенерації кісток та хрящової тканини; радіоприймач на одній нанотрубці; надлегкий електропровідний матеріал для екранування електромагнітних хвиль; аерогелі на нанотрубках, здатні витримати вагу, що у 8 тисяч разів перевищує їх власну; метод обробки металів на нанорівні; яскраве джерело ІЧ випромінювання; електромеханічний перемикач нанометрових розмірів; прототип телевізійного дисплею; надміцний трос для використання в програмі NASA «космічного ліфта» та багато іншого. Це ще раз доводить перспективність нанотрубок у розвитку науково-технічного прогресу.

Застосування графену. Графен - це планарний двомірний лист з вуглецевих атомів, пов'язаних в алотропній формі графіту (тобто «монокристалічного» моношару з sp^2 -вуглецевих атомів, з'єднаних у гексагональній плоскій мережі. При sp^2 -гібридації атомні орбіти двох атомів у ковалентному зв'язку електронних пар мають осі, розташовані в одній площині, але зміщені одна від одної на 120°. Ця структура нагадує дротову мережу клітини з шестикутними осередками, проте їх осередки мають нанорозміри. близько 0,142 нм.

Також створений програмований графеновий логічний масив на основі квантових точок. Пам'ять підходить для створення комп'ютерної пам'яті з довільним доступом, так і для логічних ланцюгів майбутніх комп'ютерів. При подачі зовнішньої напруги масив з нанострічок, що перетинаються, може працювати як матриця пам'яті, так як наявність або відсутність квантової точки в місцях перетину стрічок відповідає логічно «0» або «1». Час доступу до окремої графенової комірки пам'яті є ніж у стандартних CMOS-чіпах. Графеновий аналог споживає менше енергії.

Інша перспективна сфера застосування графену - це спин-транспортуючі пристрої. Є повідомлення про індукування надпровідності в графен та створення надпровідного польового транзистора (FET) від здвоєних свепхпровідного та графенового шарів.

Газові рецептори з графену вже виробляються. Принцип дії таких сенсорів полягає в тому, що різні гази генерують електрони або дірки в графені і змінюють опір датчика.

Перспективні наносенсори. Наносенсори – це чутливі елементи, дія яких ґрунтується на наномасштабних ефектах. Сьогодні наносенсори знаходять широке застосування у контролі над станом складних систем, побутової техніки та біомедицини.

Тактильні рецептори. Тактильні сенсори, що відчують дотик до своєї поверхні, використовуються у різній клавіатурі, лічильниках об'єктів, системах управління технологічними процесами, побутовій техніці. Вони дозволяють отримувати інформацію про силу, що діє на майданчик, місце його застосування в одно- або двовимірному просторі, геометричні та фізичні характеристики об'єкта, що необхідно знати та враховувати в різних маніпуляторах, робототехніці.

Різні методи нанотехнології дозволяють виготовляти мембранні сенсори мікронних та субмікронних розмірів. В результаті локального деформування гнучкого приповерхневого шару змінюється електричний опір або ємність відповідного осередку. Координати місця контакту визначають за допомогою двовимірних матричних датчиків. На основі матричних тактильних сенсорів створено системи для реєстрації та розпізнавання відбитків пальців. Мембранні ємнісні рецептори формуються методами планарної технології на поверхні кремнієвого чіпа з мікросхемою для первинної обробки сигналів. Під кожним пікселем розташовано 158 польових транзисторів. Вбудований контролер і програмована пам'ять забезпечують первинну обробку інформації, що надходить.

Основні параметри такої системи наступні: число пікселів у матриці 20584 (124x166); розміри пікселя 81,6 x 81,6 мкм; розміри сенсорної матриці 10,1x13,5 мм; час оцифрування зображення 2 мс; час ідентифікації зображення 100 мс; потужність 190 мкВт [3].

Мультисенсорна система "електронний ніс". У найзагальніших рисах система нюху людини виглядає так. Ніс містить спеціальні нервові клітини-сенсори, або нейрони, що мають на одному з кінців тонке, схоже на волосок волокно, що називається вією. Кожен нейрон приєднаний нервовим волокном-аксоном до нюхової ділянки у мозку. У розпізнаванні запахів бере участь складна система взаємопов'язаних рецепторів та нейронів, які переносять сигнали про взаємодії з молекулами пахучої речовини у лімбічну систему мозку. Структура цих сигналів розпізнається та інтерпретується мозком на основі попереднього навчання. Параметри сенсорів системи «електронний ніс» наведені в таблиці 1.

Мультисенсорна система "електронний язык". «Електронний язык» включає масив хімічних сенсорів, що володіють невисокою селективністю і високою перехресною чутливістю до кількох або багатьох компонентів розчину, для обробки відгуків якого використовуються методи розпізнавання образів і багатовимірні калібрування. Залежно від складу масиву сенсорів і методу обробки даних, «електронний язык» може бути застосований як для якісного аналізу, так і для кількісного аналізу одночасно декількох компонентів рідин. Система "Електронний язык" була успішно застосована для кількісного визначення катіонів та аніонів у різних багатокомпонентних модельних розчинах, а також для розпізнавання різних напоїв.

Таблиця 1.

Типи Сенсорів Для Електронної Системи Нюхання [1]

Тип Сенсора	Принцип Вимірювання	Спосіб Виготовлення	Межа Виявлення	Фірма-Виробник
Метало-Оксидний	Провідність	Мікроелектронні технології	45 ... 500 Ppm	Lennartz Electronics GmbH
П'єзокристал	Мікроваги. Прирощення маси	Технологія Нанесення Мікропленок	Діапазон 1.0 Нг	Alpha MOS-Multy Organoleptic Systems

Каталітичні транзистори	Вимірювання Ємнісних зарядів	Мікроелектронні та нано-технології	в діапазоні 1 Ppm	Nordic Sensor Technologies
Опто-Електронні Сенсори Розробка	Флуоресценція, ІЧ-Спектр, Аналіз Мікроплівки	Точні Технології, Нанесення Барвників	Нижче 1 Ppb	Nordic Sensor Technologies
Поверхневі Акустичні Хвилі	Мікроваги Прирошення Маса	Технології Нанесення Мікроплівки	Діапазон 1.0 Пг	Electronic Sensor Technology

Найбільш важливими характеристиками сенсора є стабільність відгуку і перехресна чутливість, яка може бути визначена як відгук сенсора, що відтворюється, до максимально великого числа компонентів розчину. Одне з можливих застосувань «електронного язика» – багатокомпонентний аналіз рідин, подібних до плазми крові. Система може здійснювати кількісне визначення різних іонів, включаючи ті, визначення яких іншими методами утруднено, наприклад, бікарбонат та фосфат. А загалом комп'ютерне моделювання хімічних органів чуття людини переживає нині епоху розквіту.

Висновки. Отже наноматеріали дають можливість реалізовувати такі пристрої та системи, реалізація яких неможлива за допомогою традиційних матеріалів. Деякі застосування вимагають подальших досліджень.

Список літератури

1. Співак В.М., Нельга А.Т., Ітякін О.С. Наноелектроніка. Матеріали та пристрої, Київ, КПІ, 2021

2. Младенов Г.М., Співак В.М., Колева Е.Г., Богдан А.В. Наноелектроніка: в двох книгах. Кн. 1. «Введение в нанoeлектронные технологии» – Киев-София: Аверс, 2010.

3. Тихоновский М.А., Шепелев А.Г., Пантеенко Л.В., Наноматериалы: анализ тенденций развития на основе данных об информационно-коммуникационных потоках//Вопросы атомной науки и техники. Серия «Вакуум, чистые материалы, сверхпроводники», 2003, №5(13), с.103-110

МЕТОДЫ РАСПОЗНАВАНИЯ ОБРАЗОВ

Усатова Ольга Александровна

Доктор PhD

Институт информационных и вычислительных технологий

Казахстан, г. Алматы

Жумаш Канат Нуралиулы

Студент II курса

Казахский национальный университет имени аль-Фараби

Казахстан, г. Алматы

Аннотация

Организация системы информационной безопасности

Ключевые слова: защита информации, система защиты информации, система безопасности, угрозы, уязвимости.

Аннотация: в статье рассматривается организация системы безопасности на предприятии, анализируются возможные угрозы, а также предлагается структура системы информационной безопасности

Главная цель создания системы защиты информации — ее надежность. Система ЗИ — это организованная совокупность объектов и субъектов ЗИ, используемых методов и средств защиты, а также осуществляемых защитных мероприятий.

Но компоненты ЗИ, с одной стороны, являются составной частью системы, с другой — сами организуют систему, осуществляя защитные мероприятия.

Поскольку система может быть определена как совокупность взаимосвязанных элементов, то назначение СЗИ состоит в том, чтобы объединить все составляющие защиты в единое целое, в котором каждый компонент, выполняя свою функцию, одновременно обеспечивает выполнение функций другими компонентами и связан с ними логически и технологически. А в чем же состоит значимость комплексных решений в СЗИ?

Надежность защиты информации прямо пропорциональна системности, т. е. при несогласованности между собой отдельных составляющих риск «проколов» в технологии защиты увеличивается.

Во-первых, необходимость комплексных решений состоит в объединении в одно целое локальных СЗИ, при этом они должны функционировать в единой «связке». В качестве локальных СЗИ могут быть рассмотрены, например, виды защиты информации (правовая, организационная, инженерно-техническая).

Во-вторых, необходимость комплексных решений обусловлена назначением самой системы. Система должна объединить логически и технологически все составляющие защиты. Но из ее сферы выпадают вопросы полноты этих составляющих, она не учитывает всех факторов, которые оказывают или могут оказывать влияние на качество защиты. Например, система включает в себя какие-то объекты защиты, а все они включены или нет — это уже вне пределов системы.

Поэтому качество, надежность защиты зависят не только от видов составляющих системы, но и от их полноты, которая обеспечивается при учете всех факторов и обстоятельств, влияющих на защиту. Именно полнота всех составляющих системы защиты, базирующаяся на анализе таких факторов и обстоятельств, является вторым назначением комплексности.

При этом должны учитываться все параметры уязвимости информации, потенциально возможные угрозы ее безопасности, охватываться все необходимые объекты защиты, использоваться все возможные виды, методы и средства защиты и необходимые для защиты кадровые ресурсы, осуществляться все вытекающие из целей и задач защиты мероприятия.

В-третьих, только при комплексном подходе система может обеспечивать безопасность всей совокупности информации, подлежащей защите, и при любых обстоятельствах. Это означает, что должны защищаться все носители информации, во всех компонентах ее сбора, хранения, передачи и использования, во все время и при всех режимах функционирования систем обработки информации.

В то же время комплексность не исключает, а, наоборот, предполагает дифференцированный подход к защите информации, в зависимости от состава ее носителей, видов тайны, к которым отнесена информация, степени ее конфиденциальности, средств хранения и обработки, форм и условия проявления уязвимости, каналов и методов несанкционированного доступа к информации.

Таким образом, значимость комплексного подхода к защите информации состоит:

- в интеграции локальных систем защиты;
- в обеспечении полноты всех составляющих системы защиты;
- в обеспечении всеохватности защиты информации.

Исходя из вышесказанного можно определить основные цели создания системы безопасности:

- предупреждение и предотвращение несанкционированного уничтожения, искажения, копирования, блокирования информации (то есть несанкционированных воздействий по отношению к обрабатываемой информации, нарушающих ее конфиденциальность, целостность и/или доступность);

- соблюдение правового режима использования массивов, программ обработки информации, обеспечения полноты, целостности, достоверности информации в системах обработки;

- сохранение возможности управления процессом обработки и

использования информации в условиях несанкционированных воздействий на защищаемую информацию.

Система защиты информации выполняет следующие основные задачи:

- управления информационной безопасностью;
- управления доступом к информационным ресурсам;
- защиты от НСД на уровне ядра системы;
- антивирусной защиты (должна обеспечивать защиту информационных ресурсов от различного рода вредоносных программ, апплетов, вирусов и закладок);
- регистрации и учета;
- обеспечения целостности.

Очевиден тот факт, что защита информации должна носить комплексный характер. Однако организация обеспечения безопасности информации должна еще и основываться на глубоком анализе возможных негативных последствий. Важно не упустить какие-либо существенные аспекты. Уходит в прошлое нагромождение различных средств защиты как реакция на первую волну страха перед компьютерными преступлениями. Приступая к созданию системы информационной безопасности, необходимо оценить, какие угрозы наиболее актуальны.

Здесь опять-таки приходится выбирать, либо полагаясь на накопленный банк данных уже случившихся вариантов проявлений угроз, либо пытаться создать методологический инструмент формирования поля возможных проявлений угроз, основанный на изучении всех факторов и позволяющий рассмотреть даже самые маловероятные варианты.

Оценка безопасности информации проводится по десяти ключевым контрольным точкам, которые либо представляют собой обязательные требования (требования действующего законодательства), либо считаются основными структурными элементами информационной безопасности (допустим, обучение правилам безопасности). Эти контрольные точки применимы ко всем организациям. К ним относятся:

- документ о политике информационной безопасности;
- распределение обязанностей по обеспечению информационной безопасности;
- обучение и подготовка персонала к поддержанию режима информационной безопасности;
- уведомление о случаях нарушения защиты;
- средства защиты от вирусов;
- планирование бесперебойной работы организации;
- контроль копирования программного обеспечения, защищенного законом об авторском праве;
- защита документации организации;
- защита данных;
- контроль соответствия политике безопасности

Процедура аудита безопасности информационной безопасности включает в себя проверку наличия перечисленных ключевых точек, оценку полноты и правильности их реализации, а также анализ их адекватности существующим рискам.

Деятельность по обеспечению информационной безопасности направлена на то, чтобы не допустить убытков от потери конфиденциальной информации. Соответственно, уже предполагается наличие ценной информации, из-за потери которой предприятие может понести убытки. Благодаря нехитрым логическим измышлениям получаем следующую цепочку: источник угрозы — фактор (уязвимость) — угроза (действие) — последствия (атака)

Угрозу отождествляют обычно либо с характером (видом, способом) дестабилизирующего воздействия на информацию, либо с последствиями (результатами) такого воздействия. Однако такого рода термины могут иметь много трактовок. Возможен и иной подход к определению угрозы безопасности информации, базирующийся на понятии «угроза». В соответствии с ожеговским «Словарем русского языка», «угроза» — это намерение нанести физический, материальный или иной вред общественным или личным интересам, возможная опасность. Анализ негативных последствий реализации угроз предполагает обязательную идентификацию возможных источников угроз, уязвимостей, способствующих их проявлению и методов реализации. И тогда цепочка вырастает в схему, представленную на рис. 2.

Рис. 2 Схема возможных источников угроз и уязвимостей.

В ходе анализа необходимо убедиться, что все возможные источники угроз и уязвимости идентифицированы и сопоставлены друг с другом, а всем идентифицированным источникам угроз и уязвимостям сопоставлены методы реализации. При этом важно иметь возможность, при необходимости, не меняя самого методического инструментария, вводить новые виды источников угроз, методов реализации, уязвимостей, которые станут известны в результате развития знаний в этой области.

Угрозы классифицируются по возможности нанесения ущерба субъекту отношений при нарушении целей безопасности. Ущерб может быть причинен каким-либо субъектом (преступление, вина или небрежность), а также стать следствием, не зависящим от субъекта проявлений. Угроз не так уж и много. При обеспечении конфиденциальности информации это может быть хищение (копирование) информации и средств ее обработки, а также ее утрата (неумышленная потеря, утечка). При обеспечении целостности информации

список угроз таков: модификация (искажение) информации; отрицание подлинности информации; навязывание ложной информации. При обеспечении доступности информации возможно ее блокирование, либо уничтожение самой информации и средств ее обработки.

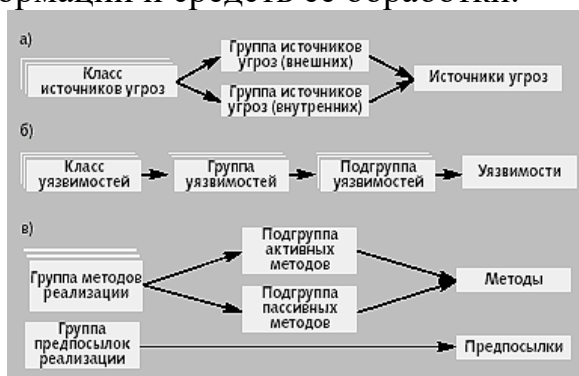

Рис. 3. Структура классификаций: а) «Источники угроз»; б) «Уязвимости»; в) «Методы реализации»

Все источники угроз можно разделить на классы, обусловленные типом носителя, а классы на группы по местоположению (рис. 3а). Уязвимости также можно разделить на классы по принадлежности к источнику уязвимостей, а классы на группы и подгруппы по проявлениям (рис. 3б). Методы реализации можно разделить на группы по способам реализации (рис. 3в). При этом необходимо учитывать, что само понятие «метод», применимо только при рассмотрении реализации угроз антропогенными источниками. Для техногенных и стихийных источников это понятие трансформируется в понятие «предпосылка».

Классификация возможностей реализации угроз (атак), представляет собой совокупность возможных вариантов действий источника угроз определенными методами реализации с использованием уязвимостей, которые приводят к реализации целей атаки. Цель атаки может не совпадать с целью реализации угроз и может быть направлена на получение промежуточного результата, необходимого для достижения в дальнейшем реализации угрозы. В случае такого несовпадения атака рассматривается как этап подготовки к совершению действий, направленных на реализацию угрозы, т.е. как «подготовка к совершению» противоправного действия. Результатом атаки являются последствия, которые являются реализацией угрозы и/или способствуют такой реализации.

Сам подход к анализу и оценке состояния безопасности информации основывается на вычислении весовых коэффициентов опасности для источников угроз и уязвимостей, сравнения этих коэффициентов с заранее заданным критерием и последовательном сокращении (исключении) полного перечня возможных источников угроз и уязвимостей до минимально актуального для конкретного объекта.

Исходными данными для проведения оценки и анализа (рис. 3) служат результаты анкетирования субъектов отношений, направленные на выяснение направленности их деятельности, предполагаемых приоритетов целей

безопасности, задач, решаемых автоматизированной системой и условий расположения и эксплуатации объекта.

Благодаря такому подходу возможно:

- установить приоритеты целей безопасности для субъекта отношений;
- определить перечень актуальных источников угроз;
- определить перечень актуальных уязвимостей;
- оценить взаимосвязь угроз, источников угроз и уязвимостей;
- определить перечень возможных атак на объект;
- описать возможные последствия реализации угроз.

Результаты проведения оценки и анализа могут быть использованы при выборе адекватных оптимальных методов парирования угрозам, а также при аудите реального состояния информационной безопасности объекта для целей его страхования.

При определении актуальных угроз, экспертно-аналитическим методом определяются объекты защиты, подверженные воздействию той или иной угрозы, характерные источники этих угроз и уязвимости, способствующие реализации угроз.

На основании анализа составляется матрица взаимосвязи источников угроз и уязвимостей из которой определяются возможные последствия реализации угроз (атаки) и вычисляется коэффициент опасности этих атак как произведение коэффициентов опасности соответствующих угроз и источников угроз, определенных ранее.

Предложенная классификация может служить основой для выработки методики оценки актуальности той или иной угрозы, а уже по выявлению наиболее актуальных угроз могут приниматься меры по выбору методов и средств противостояния им.

Сальватор Дали отмечал: «Не бойся совершенства, тебе его не достичь». Сказанное выше не является панацеей при построении системы безопасности информации. Однако системный подход к решению вопросов информационной безопасности позволяет заложить комплекс мероприятий по парированию угроз безопасности информации уже на стадии проектирования, тем самым избавив себя от излишних затрат в дальнейшем.

В структуре технических средств обеспечения безопасности можно выделить следующие подсистемы:

- охранная сигнализация (СОС) – обеспечивает автоматический контроль целостности границ зон защиты и неизменности состояния внутри зон, выдает сообщение о срабатывании датчиков. Она должна осуществлять постоянный контроль собственной работоспособности, обеспечивая максимальную «живучесть»;
- пожарная сигнализация (СПС) – обеспечивает надежное адресное оповещение соответствующих служб о возникновении пожароопасной ситуации и предпожарного состояния; включает при необходимости системы пожаротушения и дымоудаления (на практике системы охранной и пожарной сигнализации часто объединяют в единую систему охранно-пожарной сигнализации – ОПС);

- телевизионный (видео-) контроль (СВК) – разрешает дистанционно визуально контролировать обстановку в различных зонах защищаемого объекта, наиболее достоверно подтверждает или опровергает факт совершения нарушения;
- контроль и управление доступа персонала и клиентов в различные помещения и зоны защиты объекта (СКУД) – работает на основе идентификации служащих и клиентов по различным критериям и содержит оперативную базу данных с расписанием допуска каждого сотрудника или клиента;

Все подсистемы технических средств обеспечения безопасности настолько взаимосвязаны между собой, что в органичной целостности образуют единую систему безопасности предприятия. Разделение единой системы безопасности предприятия на подсистемы производится из методических соображений, поскольку это позволяет более детально изучить все ее элементы.

Приверженность к оснащению объекта в основном традиционными техническими средствами безопасности можно объяснить несколькими причинами. Это, например, обычная недостаточность финансовых средств, не позволяющая сразу установить комплексную (интегрированную) систему безопасности. Как правило, на предприятиях уже имеются в эксплуатации отдельные устаревшие технические средства безопасности. Но главная причина – недостаточный уровень квалификации и психологические предпочтения как руководителей предприятий, так и установщиков охранных систем.

Стандартный подход к оборудованию предприятия системами безопасности заключается в установке нескольких систем, каждая из которых решает отдельную задачу: охранная и пожарная сигнализации, видеонаблюдение и т. д. Развертывание какой-либо отдельной автономной системы безопасности требует сравнительно небольших финансовых затрат за счет использования традиционной аппаратной базы и опробованных технических решений. Все автономные системы имеют в своем составе датчики, приемно-контрольные приборы, устройства программного управления и т. д.

Надежность реагирования системы в целом, вероятность выполнения правильных действий по сигналам и прочие функции системы полностью зависят от внимания и работоспособности оператора. Человек может принимать нетривиальные решения в сложных ситуациях, быстро ориентироваться в изменяющейся обстановке, предугадывать поведение злоумышленника, но ни один не может часами внимательно наблюдать за множеством экранов. В нормальном режиме все системы должны работать сами по себе, а активные действия оператора применяются только в экстренной ситуации. Если система рассчитана на управление и наблюдение только человеком, она слишком ненадежна.

Ни одна самая совершенная система безопасности не может обеспечить требуемый уровень защиты без подготовленного персонала организации и пользователей, а также соблюдения ими всех установленных правил, направленных на обеспечение безопасности. Задачи, стоящие перед службой безопасности предприятия, кратко можно сформулировать следующим образом:

- физическая охрана объектов, руководства, сотрудников и клиентов;
- обеспечение внутренней и внешней безопасности;
- работа по подбору, установке и профилактике технической защиты;
- защита служебной информации и коммерческой тайны;
- сбор информации о клиентах и партнерах;
- информационно-аналитическая работа;
- профилактическая работа среди сотрудников объекта;
- обеспечение безопасности перевозок.

Литература.

1. Болл, Р. М. Руководство по биометрии [Текст] / [Р. М. Болл, Дж. Х. Коннел, Ш. Панканти и др.]. – М.: Техносфера, 2007. – 368 с.
2. Алимсеитова, Ж. Технологии распознавания образов с использованием биометрии личности [Текст] / Ж. Алимсеитова, К. Дж. Боскебеев.
3. Теория нейронных сетей [Электронный ресурс]. – Режим доступа: evloevolleg.narod.ru/Neural/Par_2.pdf
4. Вороненко, Д. И. Нейросети – за и против [Текст] / Д. И. Вороненко. – Харьков, 2004.
5. Данько, Т. П. Системы искусственного интеллекта в разработке корпоративных маркетинговых стратегий [Текст] / Т. П. Данько, М. А. Ходимчук // Маркетинг в России и за рубежом. – 2000. – № 5. – С. 26-36.
6. Lakhno, V. Development of a decision support system based on expert evaluation for the Situation Center of Transport Cybersecurity [Текст] / V. Lakhno, B. Akhmetov, A. Korchenko, Z. Alimseitova, V. Grebenuk // Journal of Theoretical and Applied Information Technology. – 2018. – Vol. 96. – № 14. – P. 4530-4540.
6. B. Akhmetov. Development of Sectoral Intellectualized Expert Systems and Decision Making Support Systems in Cybersecurity [Текст] / B. Akhmetov, V. Lakhno, B. Akhmetov, Z. Alimseitova // Intelligent Systems in Cybernetics and Automation Control Theory. CoMeSySo 2018. Advances in Intelligent Systems and Computing. – Vol 860. – P.162-171.
7. Новак, Дж. Как обнаружить вторжение в сеть. Настольная книга специалиста по системному анализу = Network Intrusion Detection. An Analyst's Handbook [Текст] / Дж. Новак, С. Норткатт, Д. Маклахен, перевод И. Дранишниковой. – М.: Лори, 2012. – 384 с.
8. Russell, J. Intrusion detection system [Текст] / J. Russell, R. Cohn. – Stoughton, WI, USA: Book on Demand Ltd., 2012. – 158 p. – ISBN 9785512319819.126
9. Лукацкий, А. Системы обнаружения атак. Взгляд изнутри [Электронный ресурс]. – М.: Техносфера, 1999. – Режим доступа: World Wide Web. – URL: <http://www.electronics.ru/journal/article/1714>. – Загл. с экрана.
10. Шаньгин, В. Ф. Защита информации в компьютерных системах и сетях [Текст] / В. Ф. Шаньгин. – М.: ДМК–Пресс, 2012. – 592 с.

РОЗПІЗНАВАННЯ ЗНІМКІВ КОМП'ЮТЕРНОЇ ТОМОГРАФІЇ (КТ) З ВИКОРИСТАННЯМ НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ ДЛЯ ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОЇ ДІАГНОСТИКИ ОНКОЛОГІЇ ЛЕГЕНЬ ТА КОРОНАВІРУСНОЇ ПНЕВМОНІЇ

Шпак Олександр Іванович,

кандидат фізико-математичних наук,
викладач кафедри програмного забезпечення систем
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна

Форманюк Дмитро Миколайович,

студент 6 курсу,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна

Нейронні мережі можуть застосовуватися майже в усіх галузях і сферах діяльності людини, зокрема в економіці, медицині, у сфері зв'язку та інформатизації, в безпеці охоронних систем, при обробці великих масивів інформації, робототехніці, концепціях «розумного будинку» і «розумного міста». У медицині нейронні мережі найчастіше використовуються для діагностики захворювань.

Цифрові медичні зображення дають можливість проводити поглиблене дослідження організму людини, вивчати його функціонування та проводити діагностику можливих захворювань на ранніх стадіях їх розвитку. Останнім часом серед цифрових медичних зображень особливої уваги заслуговує комп'ютерна томографія (КТ) зображення легень людини [1]. Це пов'язано із профілактикою онкозахворювань, а також для діагностики коронавірусної або вірусної пневмонії.

Метою дослідження було розпізнавання знімків КТ для диференціальної діагностики онкологічних захворювань легень та ураження легень коронавірусом (SARS-CoV-2) з використанням нейронних мереж.

Результати. В нашій роботі був використаний хмарний сервіс Google Colaboratory та фреймворк darknet, які застосовують для досліджень у галузі машинного та глибокого навчання. Завдяки тому, що в Colaboratory вже встановлена Tensorflow [2] і практично всі необхідні для роботи бібліотеки мови програмування Python, це дозволило нам оптимізувати процес дослідження та зосередитись на діагностиці.

Створення навчальної вибірки відбувалося в ручному режимі, як зображено на рис. 1. Для цього десяток лікарів проаналізували знімки пацієнтів та виділили підозрілі ділянки в легенях маркерами. Саме таким методом була створена початкової навчальна вибірка для нейромережі.

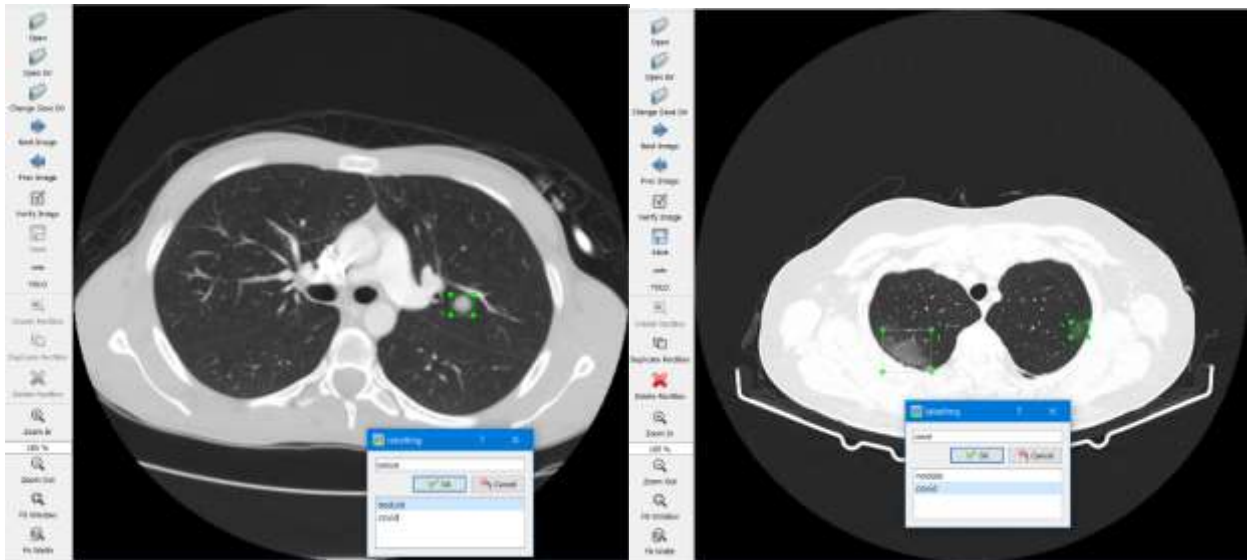

Рис. 1. Позначення пухлин та зараження вірусом COVID-19 на знімках КТ

Якість тренування зображення залежить від точності маркування вхідних зображень та кількості зображень, яких було проаналізовано більш 14 000. Процес та результати тренування моделі наведено на рис. 2.

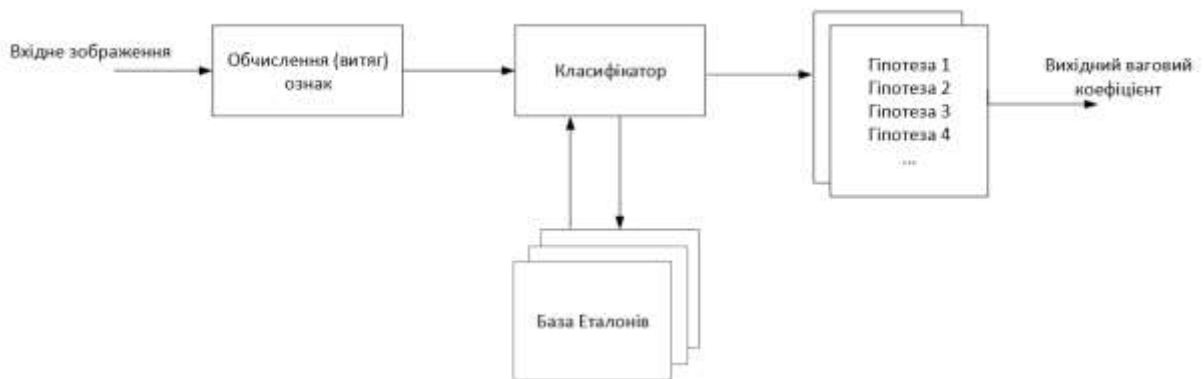

Рис. 2. Структурна схема алгоритму тренування моделі

На основі навчальної вибірки та кількаретових тренувань моделі було проведено розпізнавання зображень КТ і виявлення патологічних утворень та їх диференціація. Результати (рис. 3) показали досить високу точність розпізнавання патологічних утворень (в межах 78-94% відсотки), що свідчить про перспективність даного напрямку досліджень для використання в диференціальній діагностиці захворювань легень.

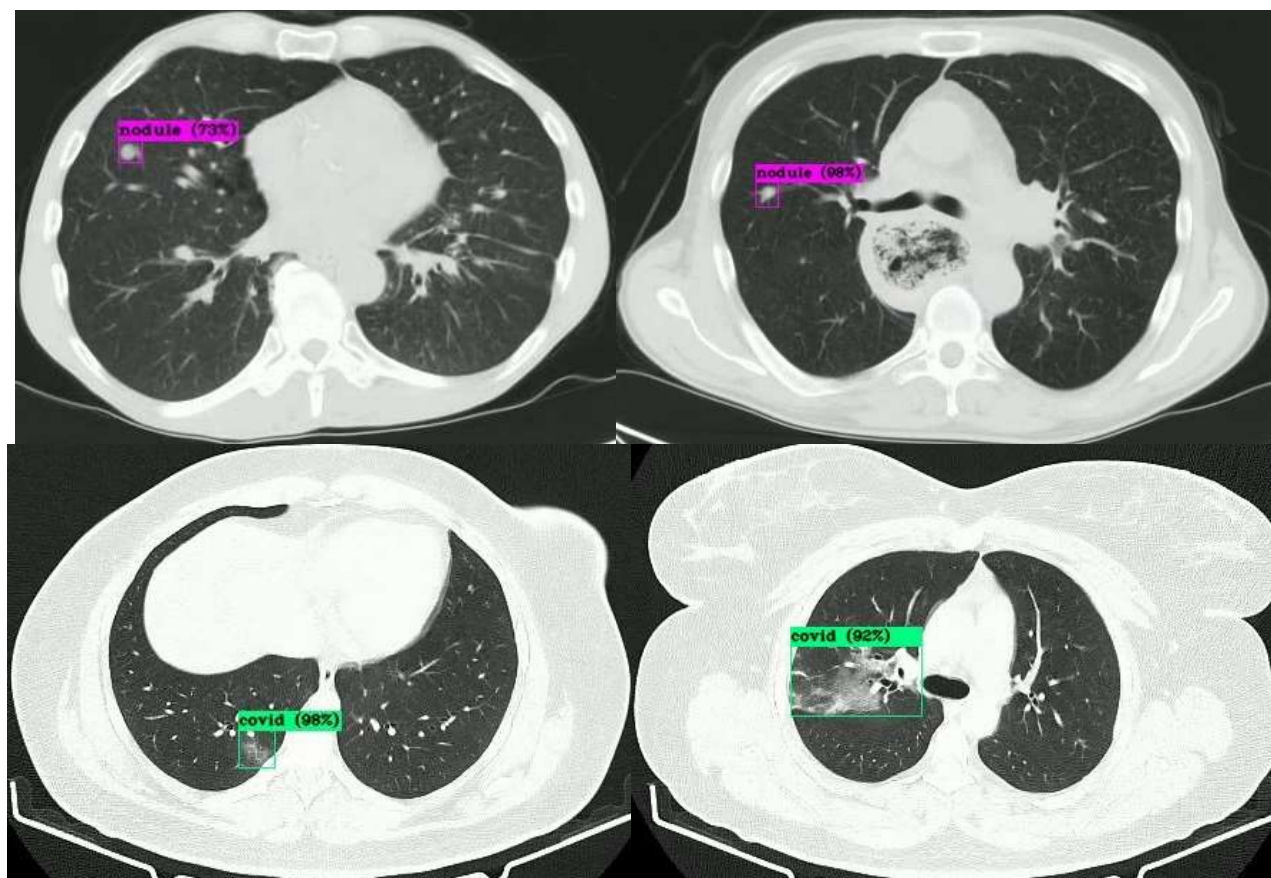

Рис. 3. Структурна схема алгоритму тренування моделі

Висновки. Дослідження показало перевагу у вирішенні поставлених задач при невідомих закономірностях. Використовуючи здатність до навчання та узагальнення, запропонований підхід дозволяє максимально точно провести диференціальну діагностику онкологічних захворювань легень та їх ураження коронавірусом (SARS-CoV-2) на основі комп'ютерної томографії і автоматизувати процес, що допоможе в роботі лікарям-рентгенологам та лікарям функціональної діагностики.

Список використаної літератури

1. Firmino et al. Computer-Aided Detection System for Lung Cancer in Computed Tomography Scans: Review and Future Prospects // *B ioMedical Engineering*, 2014, 13(41).
2. M. Abadi, A. Agarwal et al., Tensorflow: Large-scale machine learning on heterogeneous distributed systems // arXiv:1603.04467, 2016.

АУДИТ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ МЕТОДАМИ ОЦЕНОЧНОГО ДИНАМИЧЕСКОГО МОДЕЛИРОВАНИЯ

Сағындық Қасымжан Исатайұлы,

магистрант 2-го курса кафедры
Информационных систем
КазНУ им. аль-Фараби,
г. Алматы, Казахстан

Алимжанова Жанна Муратбековна,

и.о. ассоц. профессор, к.ф-м н.,
научный руководитель кафедры
Информационных систем
КазНУ им. аль-Фараби
г. Алматы, Казахстан

K. Sagyndyk

Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan.

INFORMATION SECURITY AUDIT USING ESTIMATED DYNAMIC MODELING METHODS

Abstract. In this article, we discuss an evaluative dynamic modeling method that can be used to audit, analyze, and document the information security requirements of an organization. Using this method allows you to avoid excessive costs for security measures arising from a subjective risk assessment, plan and implement protection at all stages of the life cycle of information systems, and also provide the most objective audit in a short time. In the initial sections, the most common risk analysis methods and risk assessment software tools were analyzed and conclusions were drawn based on the results of comparative analysis, reports were carried out according to the proposed model.

In the initial sections, the most common methods of risk analysis and software for risk assessment were analyzed and conclusions were drawn based on the results of a comparative analysis, calculations were performed in accordance with the proposed method.

Keywords. Information security audit, risk assessment, information security, threats, vulnerabilities, risk management.

АУДИТ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ МЕТОДАМИ ОЦЕНОЧНОГО ДИНАМИЧЕСКОГО МОДЕЛИРОВАНИЯ

Абстракт. В этой статье обсуждается метод оценочного динамического моделирования, который позволяет провести аудит, анализ и документацию требований к информационной безопасности в организации. Использование этого метода позволяет избежать чрезмерных затрат на меры безопасности, возникающих из-за субъективной оценки рисков, спланировать и реализовать защиту на всех этапах жизненного цикла информационных систем, а также обеспечить максимально объективный аудит в короткие сроки.

В начальных разделах были проанализированы наиболее распространенные методы анализа рисков и программное обеспечение для оценки рисков и сделаны выводы по результатам сравнительного анализа, расчеты выполнены в соответствии с предложенным методом.

Ключевые слова. Аудит информационной безопасности, оценка рисков, информационная безопасность, угрозы, уязвимости, управление рисками.

Введение. Учитывая, быстрое развитие интернета и технологий, оценка уровня информационной безопасности на современном этапе развития экономики - критически важная и сложная задача. По мере того, как организации предоставляют клиентам повсеместный доступ к информационным системам, а частота и сложность угроз безопасности растет, необходимость обеспечения безопасности приобретает все большее значение. Проблемы безопасности в киберпространстве серьезные, и традиционные меры защиты (например, межсетевой экран, системы обнаружения вторжений и аудит безопасности) часто попадают в пассивную ситуацию, когда они подвержены атакам, и их трудно применить при реагировании на новые типы угроз. Сетевые атаки проводятся с все более высокой степенью координации и интеллекта. Путем построения и реализации разнообразной стратегии динамической модели конфигурационные характеристики систем постоянно меняются, и вероятность выявления уязвимостей возрастает. Следовательно, сложность и стоимость атаки возрастают, что дает возможность для новых идей, с целью изменения асимметричной ситуации защиты и атаки в киберпространстве. Тем не менее, несколько связанных работ систематически вводят механизмы динамической защиты для кибербезопасности. Связанные с данной темой концепции и стратегии развития динамической защиты редко анализируются и обобщаются. В частности, мы сначала рассматриваем базовые концепции и определяем динамическую защиту в кибербезопасности. Затем мы рассматриваем архитектуры, включающие методы и методы защиты движущейся цели и имитации защиты. Затем следует таксономическое обобщение реализации и оценки динамической защиты. После рассмотрены некоторые открытые проблемы и возможности динамической защиты в кибербезопасности. !!! Эффективное управление информационной безопасностью требует

развертывания ресурсов безопасности по нескольким направлениям, проведение аудита включая предотвращение атак, снижение уязвимости и сдерживание угроз. Используя модель динамического моделирования, это исследование оценивает альтернативные стратегии управления безопасностью через призму инвестиций и затрат на безопасность, чтобы дать менеджерам рекомендации по принятию решений по безопасности. Результаты показывают, что вложения в средства обнаружения безопасности имеют более высокую окупаемость, чем вложения в средства сдерживания. Важной частью является необходимость дальнейшего совершенствования методических подходов к оценке информационных рисков. Решение теоретических и практических задач аудита - оценки информационных рисков, на сегодняшний день является актуальной научной проблемой для всего мира. В то же время такие важные вопросы, как экономическая ценность информационных активов, изменение их стоимости в результате дестабилизирующих воздействий, экономическая эффективность использования различных инструментов и методов защиты информационных активов и т. д., остались малоизученными.

Поэтому необходимо не только создавать новые формы и методы управления в области информационной безопасности, но и формировать новые методологические подходы в области аудита информационной безопасности изучая подробно существующие методы.

Актуальность темы

В настоящее время организация информационной безопасности является безусловно важным стратегическим фактором развития любой организации. В связи с возрастающей ролью информационных систем и технологий, в деятельности организаций, актуальность и необходимость использования процедур оценки и управления рисками и рисками информационных систем растет с каждым годом.

Целью данной статьи является рассмотрение метода оценочного динамического моделирования, а также анализ рисков и уязвимостей на основе анализа существующих методов оценки рисков.

Для достижения этой цели были поставлены следующие задачи:

- изучение методов и анализ существующих алгоритмов оценки рисков, выводы об их уместности и применении в производственной деятельности;
- оценка угроз и рисков информационных систем с проведением аудита и детальным изучением предложенной методики;

Объектом исследования данной работы является информационная система организации с многоуровневой структурой.

Объектом исследования является модель анализа рисков и уязвимостей, позволяющая оценить риски состояния информационной безопасности и провести аудит на объекте исследования.

Новизна работы заключается в том, что метод исследования реализован в виде программного обеспечения, что позволяет специалисту по информационной безопасности автоматизировать этот процесс, сэкономить время, затрачиваемое на процедуры оценки рисков интеллектуальной собственности, и снизить риски угроз информационной безопасности и профессиональные навыки работы с информацией для экспертов по безопасности.

Сегодня многие зарубежные компании, специализирующиеся на решении сложных задач информационной безопасности, разработали и предложили индивидуальные методы управления информационными рисками. Эти методы отличаются, прежде всего, уровнем и совершенствованием применяемых математических методов, основанных на процедурах оценки рисков. В связи с этим они обладают разными способностями адекватно учитывать конкретные факторы, что, в свою очередь, предопределяет точность и надежность получаемой оценки риска [1].

Несмотря на растущий интерес к управлению рисками, большинство используемых в настоящее время методов относительно неэффективны, поскольку многие компании осуществляют этот процесс независимо, в зависимости от каждого отдела. Часто отсутствует централизованный контроль за их действиями, что исключает возможность реализации единого и целостного подхода к управлению рисками во всей организации.

Для решения задачи оценки рисков информационной безопасности используются следующие классические программные пакеты: CRAMM, FRAP, RiskWatch, Microsoft Security Assessment Tool (MSAT), GRIF, CORAS и другие [8]. Все известные методы можно классифицировать следующим образом:

-методы, использующие оценку качества на качественном уровне (например, по шкале «высокий», «средний», «низкий»), такая методология включает FRAP;

-с помощью количественных методов (оценивается количественная величина риска, например, размер ожидаемых годовых затрат), методы RiskWatch подпадают под эту категорию;

-методы с использованием комбинированной оценки (к таким методам относятся CRAMM, MSAT).

Рассмотрим ряд методов анализа и оценки рисков информационной безопасности с точки зрения их возможного использования.

Прежде чем организация примет решение о внедрении какой-либо методологии управления рисками, необходимо убедиться, что она учитывает бизнес-потребности компании, ее масштабы, а также соответствует лучшим мировым практикам и имеет подробное описание процессов и необходимых действий [2].]

С целью определения наиболее подходящей методики оценки рисков организации для малого и среднего бизнеса проводится анализ потребностей организаций, а также вышеперечисленные методы по критериям, соответствующим их возможностям.

Сравнительный анализ методов оценки рисков организации (таблица 1) представлен и показан на итоговой диаграмме (рисунок 1).

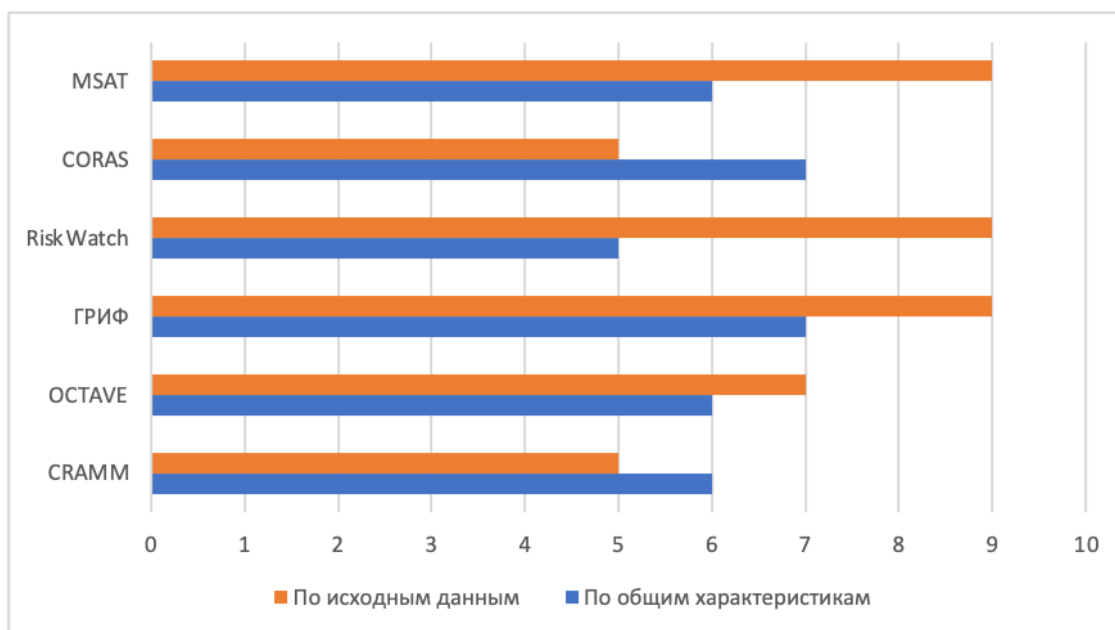

Рисунок 1. Сравнительный анализ методик оценки рисков организации

Анализ проводился по комбинации двух оценок - максимального значения оценки по общим характеристикам и минимального значения оценки по входным данным.

Такой выбор обусловлен тем, что простота использования методологии для организации заключается в ее оценке и полноте результатов оценки, а большое количество исходных данных для использования методологии затрудняет ее применение [3, 5].

Результаты сравнительного анализа методик оценки рисков для организации приведены в таблице 1.

Таблица 1. Сравнительный анализ методов оценки рисков информационной безопасности

Критерии сравнения	Название метода					
	ГРИФ	MSAT	OCTAV E	RiskWate ch	CORAS	CRAMM
Общие характеристики						
Производитель предлагает метод для малых и средних предприятий	0	1	0	0	1	1
Методика предназначена для организации разных сфер деятельности.	1	0	1	1	1	1
Легкость использования	1	1	1	0	1	0
Распространяется бесплатно	0	1	1	0	1	0
Количественная оценка	1	0	0	1	0	1
Оценка качества	1	1	1	1	1	1
Повышение осведомленности сотрудников	1	1	1	1	1	1
Пригодность для постоянного использования	1	1	1	1	0	1
Использование независимой оценки	1	0	0	0	1	0
Общий:	7	6	6	5	7	6
Входные данные						
Ресурсы	1	1	1	1	1	1
Ценность ресурсов	1	1	1	1	1	1
Угрозы	1	1	1	1	1	1
Уязвимости	1	1	1	1	1	1
Выбор контрмер	1	1	0	1	1	1
Базовые требования безопасности	0	0	1	1	0	0
Расходы	0	0	0	1	0	0
Меры информационной безопасности	0	1	1	1	0	0
Частота опасностей	0	0	0	1	0	0
Сетевое оборудование	1	1	1	0	0	0
Типы информации	1	1	0	0	0	0
Группы пользователей	1	1	0	0	0	0
Системы информационной безопасности	1	0	0	0	0	0
Общий:	9	9	7	9	5	5

Таблица 2. Результаты сравнительного анализа методик оценки рисков организации.

Название метода	Результаты анализа	Применяемые методы и стандарты
ГРИФ	Методология использует как качественную, так и количественную оценку рисков, определяет условия, при которых компания может принимать риски. Эта методология ориентирована на государственный сектор и не адаптирована для использования малыми и средними предприятиями.	Анализ моделей информационных потоков
MSAT	Качественная оценка рисков. Основные показатели - это профиль риска. Позволяет оценить эффективность вложений в систему защиты информации.	ISO/IEC 27002, FRAP
OCTAVE	Методика не дает количественной оценки рисков организации, проста в использовании, подходит для организаций с разными особенностями деятельности. Для анализа используется средний объем входных данных.	OCTAVE
RiskWatch	Методика использует количественную и качественную оценку рисков организации, проста в использовании, очень гибкая. Организации не используют учет административных и организационных факторов при анализе рисков, и эти факторы оказывают существенное влияние на организации.	ISO 27002
CORAS	Программное обеспечение распространяется бесплатно и не требует значительных ресурсов для установки и использования. Метод прост в использовании и не требует специальных знаний. Недостатки методики: Периодичность оценки рисков организации не предусмотрена.	CORAS
CRAMM	Методология CRAMM использует комплексный подход к оценке рисков, сочетающий количественные и качественные методы анализа. Метод универсален и подходит как для крупных, так и для небольших организаций, а также государственного и коммерческого секторов. Требуется специальная подготовка и высокая квалификация аудитора.	CRAMM, ISO 27002

Таблица 3. Сравнение программного обеспечения для управления рисками организации

Критерии сравнения	CRAMM	ГРИФ	RiskWatch	CORAS	MSAT
Риски					
Использование категорий риска	+	+	+	+	+
Используйте концепцию максимально допустимого риска	+	+	+	+	+
Подготовка плана действий по снижению рисков	+	+	+	-	+
Управление					
Сообщите менеджеру	+	+	+	+	+
План работы по снижению рисков	-	+	+	-	+
Включает тренинги, семинары, встречи	-	+	+	-	+
Оценка бизнес-рисков / операционных рисков	-	+	+	+	-
Оценка рисков на организационном уровне	+	+	-	+	+
Оценка рисков на техническом уровне	+	+	+	+	+
Рекомендуемые способы снижения рисков					
Избежание риска	-	+	+	-	-
Сокращение рисков	+	+	+	+	+
Рисковать	-	+	-	+	+
Процессы					
Материальные активы	+	+	+	+	+
Нематериальные активы	+	+	+	+	+
Угрозы	+	+	+	+	+
Стоимость активов	+	+	+	+	+
Уязвимости	+	+	+	+	+
Меры безопасности	+	+	+	-	+
Возможный ущерб	+	+	+	+	+
Вероятность реализации рисков	+	+	+	+	+
Типы рассматриваемых рисков					
Бизнес риски	-	+	+	+	-
Риски, связанные с нарушением законодательства	-	+	-	-	+
Риски, связанные с использованием технологий	-	+	-	+	+
Коммерческие риски	+	+	+	+	+
Риски, связанные с третьими сторонами	+	+	+	+	+
Риск сотрудника	+	+	-	+	+
Методы измерения риска					
Качественная оценка	+	+	+	+	+
Количественная оценка	-	+	+	-	-
Методы управления					
Качественный анализ рисков	+	+	+	+	+
Количественный анализ рисков	+	+	+	+	+
Использование независимой оценки	-	+	-	+	+
Отчет о возврате инвестиций	-	+	-	-	-

Расчет оптимального баланса между разными видами мер безопасности					
Предупредительные меры	-	+	+	-	+
Меры обнаружения	-	+	+	-	+
Исправительные меры	-	+	+	-	+
На выздоровлении	-	+	+	-	+
Интеграция методов управления	-	+	-	-	-
Опишите цель методов управления	-	+	+	+	+
Порядок принятия остаточных рисков	+	+	-	-	+
Управление остаточными рисками	-	+	-	-	+
Мониторинг рисков					
Применение мониторинга эффективности мероприятий организации	-	+	+	-	-
Проведение мероприятий по снижению рисков	-	+	+	-	+
Использование процесса реагирования на инциденты в сфере гражданской обороны	-	+	-	-	+
Структурная документация результатов оценки рисков	-	+	+	-	+

По итогам анализа рассмотренные методы хорошо соответствуют критериям групп «Риски» и «Процессы (использование элементов риска)», но некоторые из них (CRAMM, CORAS) имеют недостатки в соответствии с разделами «Мониторинг» и «Управление». », а также «Процессы».

Не все методы (GRIF, RiskWatch, MSAT) предоставляют подробные рекомендации по созданию графика переоценки рисков. В случаях, когда необходимо провести только одну оценку уровня риска в компании среднего размера, рекомендуется использовать метод CORAS. Лучшая CRAMM для управления рисками, основанная на периодических оценках на техническом уровне.

CRAMM, FRAP, RiskWatch, Microsoft Security Assessment Tool (MSAT), необходимость в высококвалифицированных специалистах для использования методов GRIF (CRAMM, FRAP, GRIF) и сложность применения процесса оценки рисков из-за трудоемкости и продолжительности (MSAT) [7]. Также следует отметить высокую стоимость программного обеспечения (RiskWatch). Microsoft Security Assessment Tool и RiskWatch подходят для использования в крупных компаниях, которые управляют рисками организации на основе регулярных оценок и требуют продуманного плана снижения рисков [6].

Методы оценки рисков и рисков организации. Согласно «Модели анализа рисков и уязвимостей», оценка информационных рисков требует анализа всех рисков, влияющих на информационную систему, и уязвимостей, которые могут быть реализованы.

На основе данных, введенных владельцем информационной системы, можно создать модель текущих угроз и уязвимостей для информационной

системы компании. На основе полученной модели анализируется вероятность реализации угроз информационной безопасности для каждого ресурса и соответственно рассчитываются риски [10].

Есть два режима работы алгоритма:

- одна серьезная угроза;
- три основные опасности.

Анализ рисков организации осуществляется путем создания модели информационной системы (ИС) организации.

Владелец ИБ должен сначала описать архитектуру своей сети:

-все ресурсы, на которых хранится ценная информация (сервер, рабочая станция, мобильный компьютер и т. д.);

-Важность ресурса - это степень важности ресурса для информационной системы, то есть степень, в которой ресурс влияет на работу информационной системы в случае угроз информационной безопасности.

- угрозы ресурсам;
- уязвимости;
- вероятность реализации угрозы через эту уязвимость;
- важность осознания угрозы через эту уязвимость.

Для оценки риска все риски, которые влияют на информационную систему, и уязвимости, для которых реализованы эти угрозы, анализируются, и результирующие риски рассчитываются [4].

Заключение. В статье обсуждается «Модель анализа рисков и уязвимостей», связанная с информационной безопасностью.

Использование этого метода позволяет избежать чрезмерных затрат на меры безопасности, возникающих в результате субъективной оценки рисков, спланировать и реализовать защиту на всех этапах жизненного цикла информационных систем, а также обеспечить краткосрочную работоспособность.

В настоящее время подробно описаны существующие методы и программное обеспечение для оценки рисков, а анализ достоинств и недостатков показывает оптимальные решения и сделаны выводы. Исходя из этого вывода, в будущем планируется создание программного обеспечения, программа будет основана на модели, представленной в данной статье.

Использованная литература

[1] Ажмухамедов, И.М. Управление рисками информационной безопасности в условиях неопределенности / ИМ Ажмухамедов, О.Н. Выборнова,

Ю.М. Брумштейн // Проблемы информационной безопасности. Компьютерные системы. - 2016. - Т. 1. - С. 7-14.

[2] Плетнев П.В., Белов В.М. Сравнительный анализ существующих методов определения рисков информационной безопасности // Ползуновский вестник. - 2011. - №3 / 1. - С. 221-223.

[3] Губарева, О.Ю. Оценка рисков информационной безопасности в телекоммуникационных сетях // Вестник Приволжского университета им. В.Н. Татищева. Серия "Информатика". - 2013. - №2. - С. 76-81.

[4] Баранова, Е.К. Методы и программное обеспечение для оценки рисков в области информационной безопасности // Управление рисками. - 2009. - № 1 (49). - С. 15-26.

[5] Губарева, О.Ю. Методология CRAMM, используемая для анализа рисков в области информационной безопасности / О.Ю. Губарева, В.В. Пугин // Тезисы докладов XIX Всероссийской научной конференции профессоров и преподавателей, научных сотрудников и аспирантов - Самара, 2012. - с. 51.

[6] Губарева О.Ю., Пугин В.В. Методология RISK WATCH, используемая для анализа рисков в сфере информационной безопасности // Тезисы докладов XIX Всероссийской научной конференции профессорско-преподавательского состава, научных сотрудников и аспирантов - Самара, 2012. - с. 53.

[7] Разумников С.В. Анализ возможности использования методов OSTATE, RISKWATCH, CRAMM для оценки рисков ИТ для облачных сервисов. - М.: ГЛТ, 2014. - 247 с.

[8] Куканова, Н. Современные методы и средства анализа и управления рисками информационных систем компаний // Digital Security [Электронный ресурс] / URL: http://www.dsec.ru/about/articles/ar_compare/ (дата обращения: 12.03.2021) .

[9] Плетнев П.В., Белов В.М. Методология оценки рисков информационной безопасности на малых и средних предприятиях // Отчет ТУСУР. - 2012. - №1 (25). –Часть 2. - С. 83-87.

[10] Вихляев, С.А. Применение программных комплексов DIGITAL SECURITY OFFICE для проведения аудитов систем защиты информации при обработке персональных данных / С.А. Вихляев, И.В. Белов, М.А. Кононова // Молодой ученый. - 2014. - № 8. - С. 75-78.

TOURISM

**BLEISURE-ПОДОРОЖІ ЯК ЕЛЕМЕНТ ДІЛОВОГО
ТУРИЗМУ****Тараненко Олександр Олексійович,**кандидат економічних наук,
доцент кафедри туристичного та готельного бізнесу
Полтавський університет економіки і торгівлі, Україна**Логвин Михайло Михайлович,**кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри туристичного та готельного бізнесу
Полтавський університет економіки і торгівлі, Україна**Шуканов Павло Васильович,**доктор географічних наук, доцент,
професор кафедри туристичного та готельного бізнесу
Полтавський університет економіки і торгівлі, Україна

Туризм є багатограним явищем, яке виконує низку важливих соціально-економічних функцій. Він охоплює різні сфери життя суспільства, свідченням чого є сучасна різноманітність його видів, які задовольняють різноманітні потреби мандрівників. Нині одним із найперспективніших видів туризму є діловий туризм.

Діловий туризм поєднує індустрію корпоративних подорожей та індустрію зустрічей (MICE). Він включає власне ділові поїздки (відрадження) працівників компаній, конгресно-виставковий та інсентив-туризм, проведення подієвих заходів. MICE – абревіатура від перших літер Meetings (зустрічі, стратегічні, циклічні наради, переговори, презентації); Incentives (інсентив, заохочувальні поїздки, мотиваційні програми, стимулювання лояльності партнерів, співробітників, дилерів); Conferences/Conventions (конференції, форуми, конгреси); Exhibitions/Events (виставки, подієвий туризм, корпоративні події). Організація відраджень є традиційним елементом ділового туризму, як і організація заохочувальних інсентив-подорожей. Але останнім часом спостерігається синтез цих двох елементів ділового туризму, що зумовило появу ділових подорожей у форматі Bleisure.

Формат Bleisure (англійські слова «business», що перекладається як «робота», та «leisure» – «дозвілля, відпочинок») передбачає можливість під час відрадження поєднання виконання професійних обов'язків та досягнення особистих цілей (короткотерміновий відпочинок; ознайомлення з історією, культурою місця перебування тощо). Тобто, така подорож містить елементи короткотермінової відпустки, у яку дозволяється брати членів сім'ї працівника.

Для цього подорож організують таким чином, щоб до робочих днів відрядження була можливість включити вихідні дні, які працівник може провести на власний розсуд.

Поїздки у форматі Bleisure забезпечують низку переваг як для працівників, так і для роботодавців. Для працівника така поїздка позитивно вплине на його фізичний і моральний стан, адже не очікуючи періоду відпусток він зможе змінити обстановку і відпочити, в тому числі в колі сім'ї, зекономивши при цьому значну частину витрат. Для роботодавців впровадження поїздок у форматі Bleisure забезпечить підвищення мотивації працівників і, як наслідок, зростання продуктивності праці. Тобто, можливість самостійного чи сімейного відпочинку під час такого відрядження позитивно вплине на продуктивність працівника після її завершення. Якщо під час такого відрядження вихідні дні будуть на початку і вкінці відрядження, чи тільки на початку, то працівник матиме можливість відпочити і краще підготуватися до ділових переговорів, що позитивно вплине на їх результат.

Дослідження ставлення працівників компаній до Bleisure-поїздок показало, що близько 75% опитаних респондентів обирають таку форму відряджень [1] і щорічний приріст таких поїздок складає близько 20% [2]. Слід зазначити, що зростання популярності такої форми відряджень не зумовлює повну відмову від інсентив-подорожей, які залишаються самостійним інструментом мотивації працівників, а лише дозволяє підвищити ефективність традиційних відряджень.

Таким чином, сучасний розвиток ділового туризму відбувається не лише на основі нових інформаційних технологій, але і через інтеграцію його елементів. Впровадження формату Bleisure в організацію традиційних відряджень сприятиме підвищенню їх ефективності, підтримці високої продуктивності працівників протягом року та лояльності до свого роботодавця.

Список використаних джерел

1. Stats: 75% of Business Travelers Take «Bleisure» Trips [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.travelagentcentral.com/running-your-business/stats-75-business-travelers-take-bleisure-trips>
2. Are Bleisure Trips Becoming More Common? This Study Says Yes [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.forbes.com/sites/johnnyjet/2018/10/25/are-bleisure-trips-becoming-more-common-this-study-says-yes/?sh=1083668f75ed>

ВИВЧЕННЯ РОЛІ ВАНКОМІЦИНОРЕЗИСТЕНТНИХ ШТАМІВ ЕНТЕРОКОКІВ В ІНФЕКЦІЙНІЙ ПАТОЛОГІЇ ВРХ

Айшпур Олена Євгенівна,
доктор ветеринарних наук, старший науковий співробітник,
Інститут ветеринарної медицини
Національної академії аграрних наук України, м.Київ, Україна

Муштук Ірина Юр'ївна,
кандидат ветеринарних наук, старший науковий співробітник,
Інститут ветеринарної медицини
Національної академії аграрних наук України, м.Київ, Україна

Гуменюк Володимир Володимирович,
аспірант Інституту ветеринарної медицини
Національної академії аграрних наук України, м.Київ, Україна

Ентерококи - це мікроорганізми, які є консорбентами кишечника людини та тварин, їх патогенні штами здатні викликати цілий перелік інфекцій, який з кожним роком збільшується [1-3].

Останнім часом у багатьох країнах реєструються високовірулентні штами ентерококів, резистентні до ванкоміцину (vancomycin-resistant enterococcus = VRE). Інфекції, спричинені такими штамми характеризуються значним рівнем захворюваності та смертності [4, 5].

Метою нашої роботи було вивчення ролі ванкоміцинорезистентних штамів ентерококів, ізольованих із біоматеріалів хворих на бактеріози ВРХ.

Робота проводилась на базі лабораторії бактеріальних хвороб тварин Інституту ветеринарної медицини НААН, на 84-х скотарських фермах України впродовж 2018-2021 років. Досліджено 1017 зразків біоматеріалів (молока, вагінальних змивів, проб фекалій, змивів носового слизу) від корів хворих на мастити, ендометрити; від телят хворих на діареї та респіраторний синдром. Було ідентифіковано до 30 видів мікроорганізмів, серед яких відсоток ентерококів склав від 16,3 до 18,2 % [6].

Кількість ванкоміцинорезистентних штамів склало від 34,6 до 59,3 %, що є загрозою та ускладнює лікування бактеріозів, спричинені такими збудниками. Глікопептидні антибіотики, в даному випадку, ванкоміцин, порушують синтез клітинної стінки бактерій, мають бактеріостатичну дію відносно ентерококів. Слід відмітити збільшення випадків ізолювання таких бактерій із біоматеріалів

хворих тварин у два рази впродовж терміну досліджень. Циркуляція таких штамів у природі небезпечна як для тварин, так і для людини.

В перспективі важливо продовжити моніторинг антибіотикорезистентності клінічних штамів ентерококів та вивчити генетичні особливості набутої стійкості цих бактерій до антибактеріальних препаратів, а також наявність в них плазмід з визначенням їх ролі у поширенні цього явища.

Список літератури

1. Бухарин, О.В. Биология и экология энтерококков / О.В. Бухарин, А.В. Вальшев. – Екатеринбург: УрО РАН. – 2012. – 227 с.
2. Пошвина, Д.В. Видовая характеристика и протеолитическая активность клинических изолятов энтерококков, выделенных от животных / Д.В. Пошвина, М.В. Сычева // Вестник ветеринарии. – 2014. – № 2. – С. 50 – 54.
3. Devriese, L.A. Characterization and identification of *Enterococcus* species isolated from the intestines of animals / L.A. Devriese, A. Van 124 de Kerckhove, R. Kilpper-Bälz // International Journal of Systematic Bacteriology. – 1987. – Vol. 37. – No. 3. – P. 257-259.
4. Vancomycin-resistance phenotypes, vancomycin-resistance genes, and resistance to antibiotics of enterococci isolated from food of animal origin / P. Gousia, V. Economou, P. Bozidis et al. // Foodborne Pathog. Dis. – 2015. – Vol. 6. (ahead of print).
5. Virulence, antibiotic resistance and biogenic amines of bacteriocinogenic lactococci and enterococci isolated from goat milk / L.M. Perin, R.O. Miranda, S.D. Todorov et al. // Int. J. Food Microbiol. – 2014. – Vol. 18. – No. 185. – P. 121-126.
6. Айшпур О.Є., Муштук І.Ю., Шеремет Н.О., Березовчук С.М., Гуменюк В.В., Єрмоленко О.М., Дерев'янку М.М. Вивчення антибіотикорезистентності ентерококів. Ванкоміцинорезистентні штами ентерококів - Ветеринарна біотехнологія. - 2021. - Вип. 39. - С. 9-17.

СПАДКОВІ ХВОРОБИ АХАЛТЕКІНСЬКИХ КОНЕЙ

Литвиненко Тамара Валентинівна

кандидат сільськогосподарських наук,
доцент кафедри генетики, розведення та біотехнології тварин
Національний університет біоресурсів та природокористування України

Суходольська Оксана

Студентка 2 курсу факультету ветеринарної медицини
Національний університет біоресурсів та природокористування України

Вступ: У конярстві активно практикується метод чистопородного розведення, (інбридингу) з кожним роком він удосконалюється, та несумнівно має безліч переваг, проте, сприяє не тільки формуванню своєрідного породного алелофонду кожній популяції, що включає в себе нормально функціонуючі генні комплекси, а й накопичення мутантних генів, які неминуче виникають в кожному новому поколінні. Вважається, що одна гамета в середньому несе 4-5 мутацій, велика частина яких не виявляється у фенотипі тваринного при наявності нормального домінантного алеля, тобто в гетерозиготному стані. В результаті застосування інбридингу генетичний вантаж порід з часом неминуче збільшується і призводить до появи різних дефектів, що вказує на необхідність тестування тварин на наявність спадкових захворювань і моніторингу генетичної безпеки порід і популяцій. До теперішнього часу у коней описано понад двісті успадкованих дефектів і захворювань, у своїй роботі я розгляну ті, що властиві коням туркменської породи (ахалтекінцям) [1-6].

Метою моєї роботи: було розглянути ряд захворювань, що властиві туркменським коням, проаналізувати фенотипові прояви, та природу дефектів.

Постановка проблеми і Актуальність : Ахалтекінська порода є однією з найперспективніших серед верхових у спортивній сфері, крім того є важливим культурним спадком. Зараз дуже активно поширюються конезаводи націлені саме на розведення цих тварин, і безперечно буде використовуватися метод інбридингу, що з високою вірогідністю призведе до спадкових дефектів, тому є актуальним вивчення таких наслідків і методик їх передчасного виявлення.

1. Аніридія - це досить рідкісне вроджене захворювання коней, яке проявляється світлобоязню, сильним зниженням гостроти зору, катарактою, глаукомою і іншими проблемами очей. Крім цього відсутності райдужної оболонки супроводжують патологічні зміни інших органів і систем організму - нервової, сечостатевої, ендокринної, травної. Ця аномалія була описана у коней різних порід. У вивчених популяціях коней були відзначені різні механізми успадкування цього дефекту, що вказує на його складну генетичну природу. Захворювання проявляється в різних формах, має Кодомінантність тип успадкування і контролюється генами, локалізованими в 6-й хромосомі [8,9, 11].

2. Генетичну природу має і такий дефект коней, як **дегенеративні зміни підтримують зв'язок** - Degenerative suspensory ligament desmitis (DSLSD). Клінічні ознаки цього синдрому - втрата еластичності, потовщення або дегенерація зв'язок кінцівок, порушення відновної функції колагенових волокон, цей дефект був обумовлений нуклеотидною заміною в структурі гена, локалізованого в 20-й хромосомі[12-14].

3. **Остеохондроз** (від грец. Osteon- кістка, chondros - хрящ, osis - запалення) - це захворювання опорно-рухового апарату, яке характеризується первинним ураженням (руйнуванням) суглобового хряща, а в наслідок і кістки. Остеохондроз є однією з найважливіших і поширених ортопедичних хвороб пов'язаних з розвитком скелета коней. Хоча його етіологія ще до кінця не визначена, більшість вчених вважають, що хвороба багатofакторна, і на її розвиток у лошат впливають швидкий темп зростання, переїдання, мінеральний дисбаланс, а також нестійка біомеханіка в зростаючих кінцівках. Було встановлен у коней верхових порід, що гени пов'язані з виникненням остеохондрозу, що локалізовані у 2-й хромосомі. Вагомий зв'язок з генами NCDN, FCN3 та MECR. Один з них нейрохондрін NCDN-є регулятором росту хондроцитів та хрящової тканини[15, 16].

4. **Важкий комбінований імунodefіцит (SCID)** - спадкове захворювання арабських та помісних коней, що характеризується повною втратою імунної відповіді внаслідок делеції п'яти пар нуклеотидів в гені ДНК-залежної протеїнкінази С. Протеїнкіназа С є одним з найважливіших ферментів, що бере участь у перебудові сегменту гену під час синтезу В- і Т-клітинних рецепторів. Лошата народжуються здоровими, але гинуть від будь-яких інфекцій, так як припиняють функціонування колостральні антитіла, а власна імунна система не працює належним чином. SCID проявляється лише у гомозиготному стані і характеризується 100 % смертністю, у цьому разі гетерозиготні тварини не мають ніяких фенотипових проявів хвороби і являються носіями [17,18].

5. **Лавандовий синдром лошат (LFS – Lavender Foal Syndrome)**, також відомий як летальний дефект освітлення масті, є аутомсомним рецесивним захворюванням, яке вперше було ідентифіковано у арабської породи коней, зокрема єгипетського походження, а потім, і у верхових порід. Новонароджені лошата мають аномальний відтінок масті – сріблястий, лавандовий, рожевий, каштановий. Починаючи від народження, у лошат проявляються приступи, ригідність кінцівок, підвищений тонус м'язів голови та ший. Уражені лошата знаходяться в лежачому положенні на боці і без сторонньої допомоги не можуть стояти. Лошата мають смоктальний рефлекс, проте в деяких випадках він слабо виражений. Зважаючи на тяжкість захворювання і відсутність методів його лікування, лошат невдовзі після народження піддають евтаназії. Ознаки LFS схожі з ознаками неврологічних захворювань, хоча і відрізняються від останніх наявністю ішемічної енцефалопатії та неонатальної септицемії [7]. Ще однією відмінною рисою LFS є характерний колір шерсті в лошат. Причиною виникнення даного захворювання є рецесивна мутація гена міозину 5а (MYO5A), яка виникає в ділянці 30 екзону 1 хромосоми, внаслідок чого відбувається здвиг рамки

зчитування і утворення передчасного стоп-кодону У людини мутація в цьому гені пов'язана з синдромом Грісцеллі, ознаки якого фенотипово схожі з такими у лошат, хворих на LFS [10]. Мутація порушує нормальну функцію меланоцитів, які визначають забарвлення волосся коней, і нервових клітин [19, 20].

6. Гіпереластичність шкіра (Equine Hyperelastosis Cutis) - аутосомно рецесивне захворювання. Також відомо під назвами синдром Елерса-Данлоса або спадкова шкірно-зональна астенія коней (HERDA). Звичайно клінічні ознаки захворювання у коней проявляються у віці півтора років і старше і часто асоціюються з заездки або травмами. Коні з гіпереластичністю шкірою схильні до утворення серозних пухлин і гематом, мають розтягується і легко рветься шкірний покрив з утворенням ран і виразок. Біопсія показала, що шкіра таких коней має нормальну товщину, але в ній спостерігається варіабельність діаметра колагенових волокон, а також відсутня їх правильна упаковка. Генетичний дефект гіпереластичності шкіри у коней ініціюється заміною всього одного підстави G > A в 115 кодоні циклофіліном В (cyclophilin B, PPIB). Цей ген, ймовірно, грає роль в білковій компонуванні колагену.

7. Гемофілія А або дефіцит фактора VIII - це загальне захворювання для багатьох видів ссавців, яке носить хронічний характер і обумовлено дефіцитом антигемофильного глобуліну, одного з плазмових факторів згортання крові. Гемофілія А успадковується за рецесивним Х-зчепленим типом, характеризується уповільненою згортанням крові і, як наслідок, підвищену кровоточивість Гематомний типу при уколах, порізах і інших травмах. Кровотечі локалізуються не тільки в місці пошкоджень, але і на внутрішніх органах та можуть виникати спонтанно. Типовий симптом гемофілії - крововиливи в суглоби (гемартрози), дуже болючі і нерідко супроводжуються лихоманкою. Частіше страждають колінні, ліктьові, гомілковостопні суглоби, рідше - плечові, тазостегнові і дрібні суглоби кінцівок [21, 22].

Висновок: Мутації є досить поширеним явищем для багатьох видів тварин, особливо при закритій-племянній системі розведення, в малій по поголів'ю репродуктивній групі. Необхідно бути уважним, адже як правило, на той чи інший дефект чітко вказує клінічний прояв. Тож, так як інбридинг часто має свої негативні наслідки маємо піддавати ретельному вивченню, реєстрації, опису, генетичному моніторингу нових випадків, для уникнення чисельної смертності серед порід.

Список використаної літератури

1. Калашников В.В., Калинин Л.В., Шемарыкин А.Е. и др. Тяжелый комбинированный дефицит арабских лошадей // Коневодство и конный спорт. – 2013, №5, С.14-15.
2. Храброва Л.А. Генетические аномалии и болезни лошадей // Коневодство и конный спорт. – 2006, № 6, С.19-21.
3. Храброва Л.А. Наследственные болезни и дефекты лошадей. Методические указания по диагностике и профилактике. – Дивово, 2014, 31 с.

4. Andersson L.S., Juras R., Ramsey D.T. et al. Equine multiple congenital ocular anomalies maps to a 4.9 megabase interval on horse chromosome 6 // *BMC Genetics*. – 2008, №8, P. 88-92.
5. Blanco A., Moyano R., Vivo J. et al. Purkinje cell apoptosis in Arabian horses with cerebellar abiotrophy // *J Vet. Med. Physiol. Pathol. Clin. Med.* – 2006, Vol. 53, №6, P.286-287.
6. Brooks M. Bleeding disorder (von Willebrand disease) in a quarter horse // *J Am. Vet. Med. Assoc.* – 1991, Vol. 1, №198, P.114-116.
7. Brooks S.A., Gabreski N., Miller D. et al. Whole-genome SNP association in the horse: Identification of a deletion in myosin va responsible for Lavender Foal Syndrome // *PloS Genet.* – 2010, Vol.6, №4: e1000909, doi: 10.1371/journal.pgen1000909.
8. De Lahunta A., Glass E. *Veterinary Neuroanatomy and Clinical Neurology*. – 3rd Ed., Sanders, St. Louis, MO, 2009.
9. Finno C. J., Spier S.J., Valberg S.J. Equine disease by known genetic mutation // *Veterinary J.* – 2009, Vol. 179, P.336-347.
10. Junctional Epidermolysis Bullosa (JEB) Test (<http://www.vgl.ucdavis.edu/services/jeb.php>). UC Davis, 2012.
11. Howden, K.J. Androgen insensitivity syndrome in a thoroughbred mare (64,XY – testicular feminization). *Can. Vet. J.* – 2004, Vol.45, P.501-503.
12. McCue M.E., Ribeiro W.P., Valberg S. Prevalence of polysaccharide storage myopathy in horses with neuromuscular disorders // *Equine Vet. J. Suppl.* 36, P. 340-344.
13. Nicolas F.M. Genetics of morphological traits and inherited disorders. *The genetics of the horse / A.T. Bowling, A. Ruvinski.* – Wallingford, 2000, P.71-83.
14. Nicholas F.M. *Introduction to veterinary genetics*. – 2-ed. Blackwell Publishing. Oxford Univ. Press, 2008, 282 p.
15. Orr N., Bask W., Gu J. et al. Genome-wide SNP association-based localization of a dwarfism gene in Friesian draft horses // *Animal Genetics*. – 2010, Vol.41, Suppl. 2, P. 2-7.
16. Pailhoux E. Molecular analysis of an XY mare with gonadal dysgenesis // *Heredity* – 1995, Vol. 122, P.109-112.
17. Raudsepp T., Darkin K., Lear T.L. et al. Molecular heterogeneity of XY sex reversal in horses // *Animal Genetics*. – 2010, Vol. 41, Suppl. 2, P. 41-52.
18. Revay T., Villagomez D.A., Brewer D. et al. GTG mutation in the start codon of the androgen receptor gene in a family of horses with 64,XY disorder of sex development // *Sex Dev* – 2012, Vol.6, P. 108-116.
19. Shin E. K. Perryman L.E., Meek K. Meek Evaluation of a test for identification of Arabian horses heterozygous for the severe combined immunodeficiency trait // *Amer. Vet. Med. Assoc.* – 1997, Vol.211, №10, P. 1268-1270.
20. Smith J.M., Meyers K.M., Barbee D.D. et al. Plasma von Willebrand factor in Thoroughbreds in response to high-intensity treadmill exercise // *Am. J. Vet. Res.* – 1997, Vol. 1, №58, P. 71-76.

21. Tryon R.C., White S.D., Bannasch D.L. Homozygosity mapping approach identifies a missense mutation in equine cyclophilin B (PPIB) associated with HERDA in American Quarter Horse // *Genomics* – 2007, №90, P.93-102.
22. Valberg S.J., Mickelson J.R. The interplay of genetics, exercise and nutrition in polysaccharidestorage myopathy // In: *Proc. of the 25 Ann. Amer. College of Vet. Inter. Med. Conf. Seattle. W.A* – 2007, P.163-

Scientific publications

MATERIALS

The XIII International Science Conference
«Perspective of science and practice»

Amsterdam, Netherlands. 322 p.

(December 13 – 15, 2021)